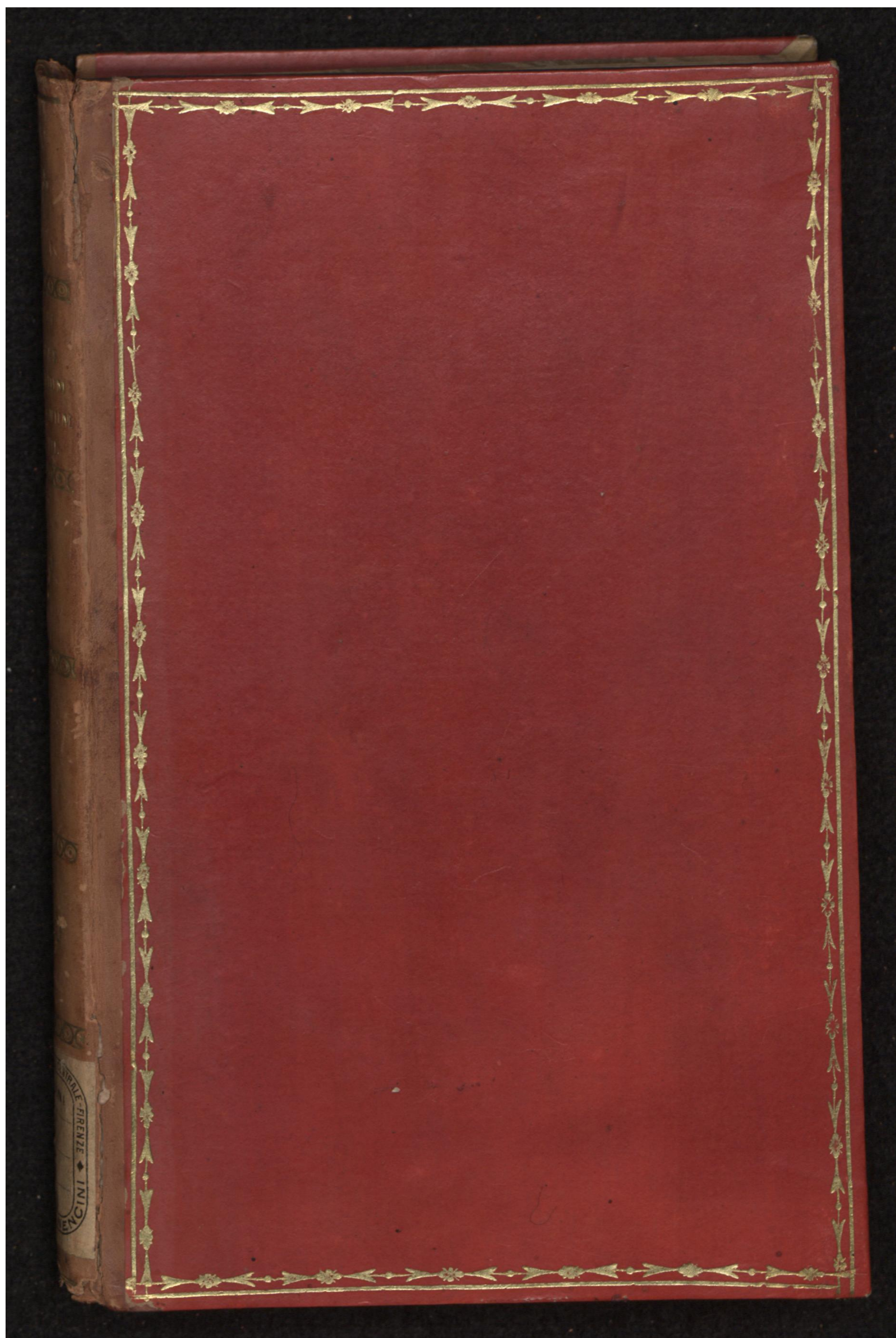
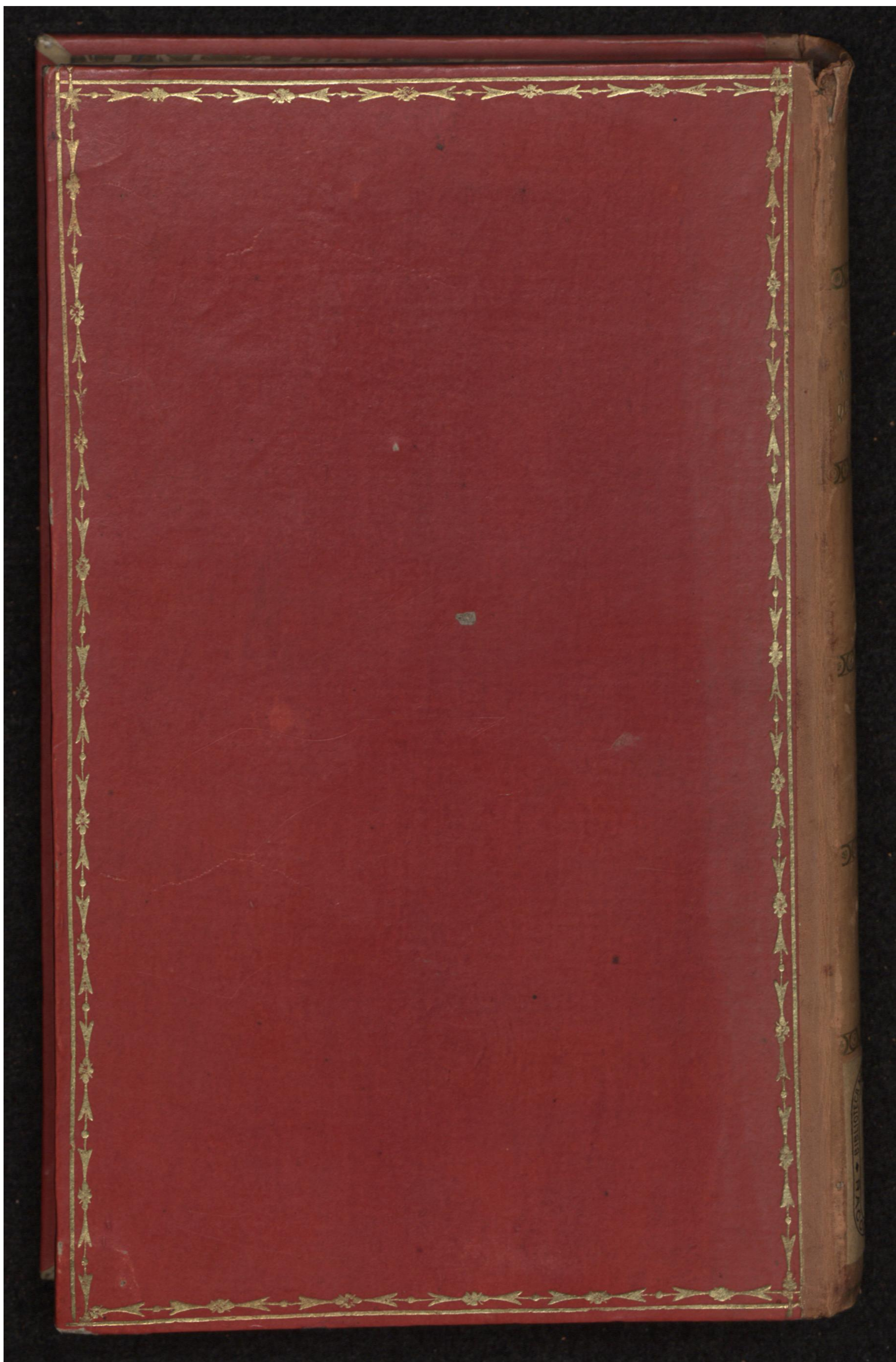

L. ANNEI
SENECAE
NATURALIUM
QUAESTIONUM
LIBRI VII.
ALDUS
1522
BIBLIOTECA NAZIONALE CENTRALE - FIRENZE
RACCOLTA NENCINI
ALDINI
I
5
10

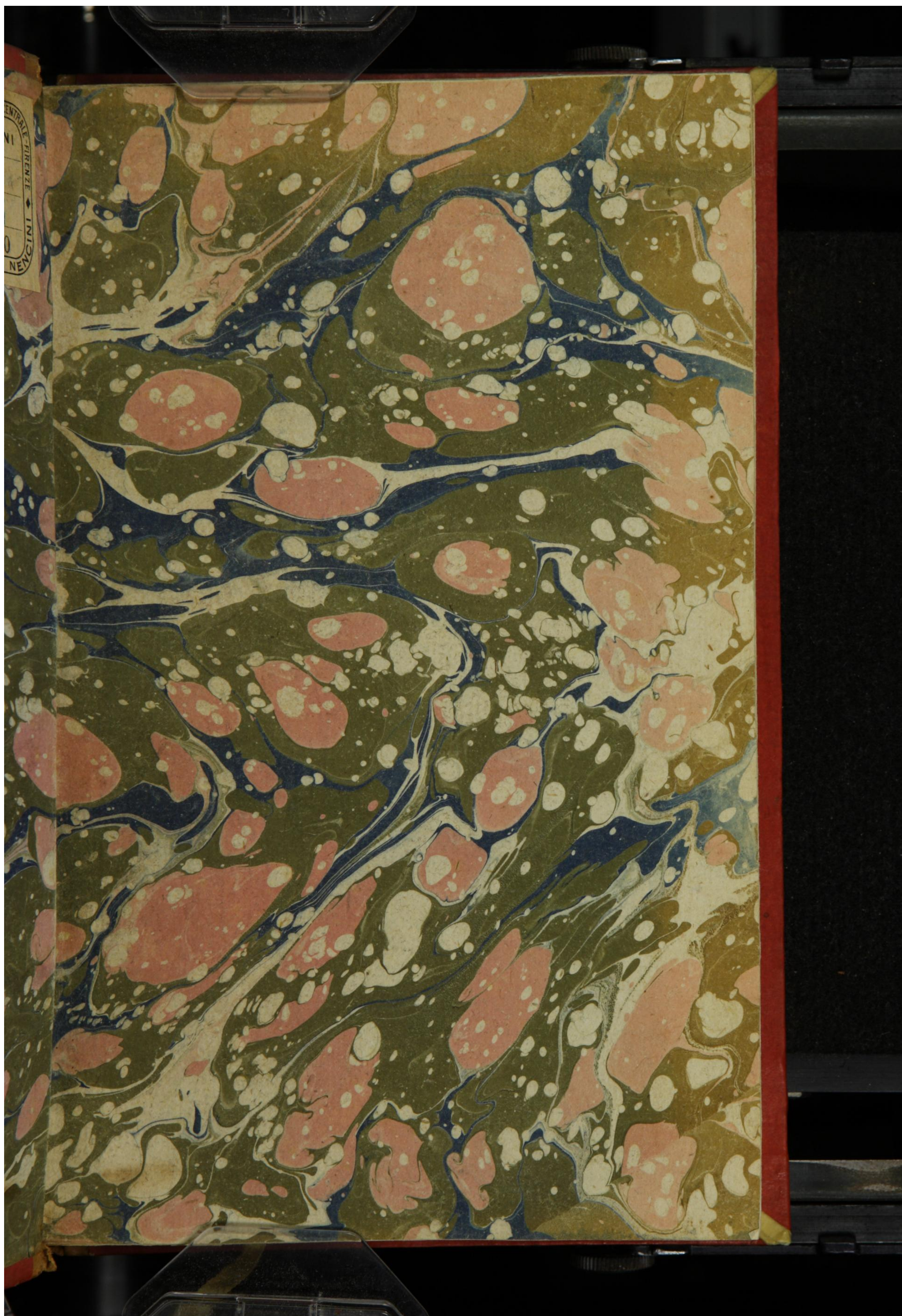

BIBLIOTECA NAZIONALE CENTRALE - FIRENZE
ALDINI
I
5
10
RACCOLTA NENCINI

OTIVM
SINE LITERIS
MORS EST
Seneca
Ex Libris Joannis Nencini
1874

Gio. Vencini
1862

E' questo uno dei più rari fra i libri stampati da Aldo.

Questo libro che era sporco, tutto macchiato e tutto brutto d'inette postille, dopo molti tentativi da me quasi inutilmente praticati, fu ridotto nello stato che di presente scorgesi, per mezzo di un bagno di Acido muriatico ossigenato, distruggendo coll' Acido muriatico semplice le macchie di Ossido di ferro che rimanevono, mediante la scomposizione dell' Inchiostro e la distruzione dell' Acido gallico operata da quell' agente.

Affinchè poi i fogli rimanessero privi dell' odore che comunicano loro gli Acidi muriatico ossigenato e muriatico semplice, gli ho immersi in una leggerissima rannata di Soda, e finalmente nell' acqua comune.

— Sì fatto metodo che io reputo l'ottimo, fu da me insegnato pubblicamente e dimostrato in fatto a' miei Scolari.

Milano 1. Giugno 1815.

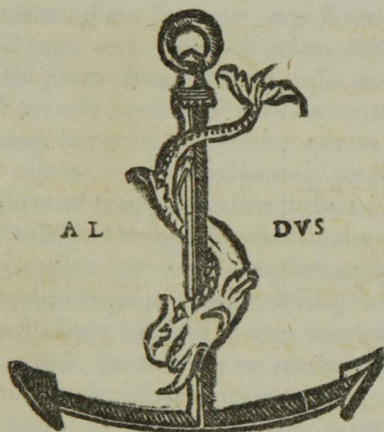
Raffaello Pasoni

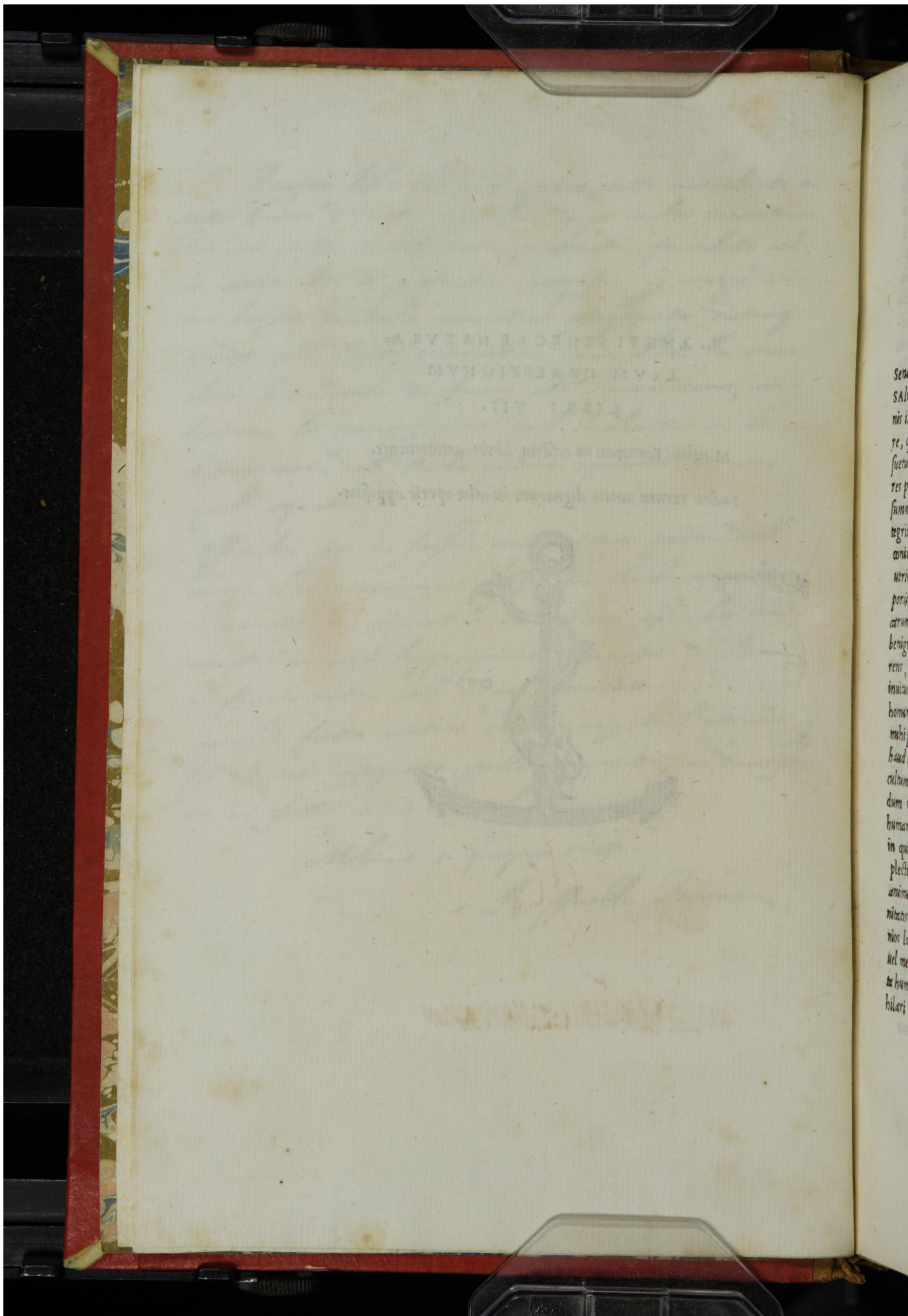
L. ANNEI SENECAE NATVRA-
LIVM QVAESTIONVM
LIBRI VII.

Matthaei Fortunati in eosdem libros annotationes.

Index rerum notatu dignarum in calce operis appositus.

IO. LVDOVICO SALVTIO PRINCIPI ILLVSTRISS. MATTHAEVS FORTVNATVS S.

CVm nuper Stephanus Brodaricius Praepositus Quinquecclesiensis, & a Secretis clarissimi Regis Hungariae, consilio, linguaq; princeps, atque omnis diuini, humaniq; iuris consultissimus, in legationem ad Senatum V. & ad Max. Pont. mitteretur, LVDOVICE SAluti PRinceps Iucundiss. atque omnibus naturae fortunaeq; bonis illustriss. nos comitibus eius adhaesimus. ut in ipso saltem itinere, quando aliâs per summa eius in Rep. negotia non licet, consuetudine iucundissima uiri sapientissimi frueremur, utq; miratores pariter & cultores essemus tum aliarum eius uirtutum, quae summae in eo elucent, tum praesertim humanitatis, constantiae, integritatis, & eminentissimae sapientiae, cum summa eloquentia coniunctae. Postquam uero Patauium urbem uiris & studijs utriusque facundiae florentissimam uenimus, iussit me intereatemporis, quoad ipse peracta legatione ab Vrbe rediret, Patauij Graecarum Latinarumq; literarum professoribus operam dare. multa benigne, ut est eximius uirtutis ingeniorumq; patronus, conferens, plura pollicitus ad sumptum meorum studiorum. Quamuis inuitus ab eius diuellebar latere, authoritatem tamen, uoluntatemq; hominis & sapientissimi, & beneuolentissimi negligere non fas mihi putaui. Acquieui itaque eius consilio, desediq; Patauij. Deinde haud ita multo post, aliquot Pannonij iuuenes ornatissimi, qui hic cultum ingenij capiunt, in maximam me admirationem tui, laudum tuarum, uirtutumq; testimonio excitauerunt, & praecipue humanitatis, comitatis, & beneuolentiae, qua tu omneis quidem, in quibus aliqua opinio uirtutis esset, sed maxime Pannonios complectereris. Cum autem ego ipse oculatus (ut dici solet) testis tui animi, & uoluntatis honestissimo quoque officio incensae, humanitatisq; & fidei plenae factus essem, facile intellexi meos Pannonios longe minora de te, quàm pro tuis meritis praedicare. Nam uel me ignotum, nec unquam ante tibi uisum, Dij immortales, quanta humanitate, comitate, & affabilitate, quàm serena fronte, quàm hilari uultu excepisti. quàm benigne, ut tua uterer beneuolentia

in omnes Pannonios peculiari, hortatus es, in nulla re nobis te defuturum pollicitus. Hunc autem tibi & hæreditarium quidem esse, auitumq; in nos amorem, & beneuolentiam. neque enim recens tantum esse Salutiæ gentis in Pannonios meritum. Testari æternis probatissimæ fidei annalibus, multis ante seculis principes, heroësq; Salutios Hungaris contra hostes Christiani nominis auxilio uenisse, communibusq; armis hostes repulisse. Hoc tamen præcipue te debere aiebas LVDOVICO Regi nostro Serenissimo, hic enim tibi semper in animo, plurimus in ore est. Hunc unum prædicas, laudas, ueneraris. Illi prospera omnia, ac fausta, feliciaq; ominaris. Illi deum propitium (qui nisi præsens, uolensq; humanis intersit rebus, ludibrium est quicquid homo cogitat, non consilium) in omnia uota precaris. Nullum deniq; tempus nec agendi, nec cogitandi prætermittis, ut tuum erga illum animum officiumq; declares. nec id iniuria. cui enim aut magis affectus esse, aut plus boni optare debeas, quàm Regi clarissimo, summæ spei, summæ uirtutis, tibi autem & beneuolentissimo, & uena alti sanguinis propinquo? Vterque Gastonem Candalæ principem, bellicis ac domesticis rebus, & insignibus clarissimum, tu auunculum, ille auum agnoscitis. Ille Gastonis ex filia, tu ex sorore nepos. Quid mirum itaque si & illi summa omnia exoptas, & nobis tanquam tuis faues? Nos quoque profectò ingrati, & inhumani, indigniq; tuo fauore uideremur, nisi te & priuato, & publico nomine, per omnes occasiones, omnibus officijs ueneraremur, tum propter summam animi ingenijq; tui uirtutem, summasq; & naturæ, & fortunæ dotes, quæ in te plurimum elucent. tum propter singularem in nos beneuolentiam, & humanitatem. sed præsertim, quod te sanguinis propinquitas iungit Regi nostro generosissimo, cuius etiam prima cunabula nos omnibus faustis precationibus, acclamationibus, & plausibus uenerati sumus. nunc quoq; ab eo, postquam felicibus adoleuit auspicijs, omnes nostræ spes, omnes fortunæ, omnia uota pendent. Quamobrem dari iampridem mihi aliquam occasionem uotis exoptabam, ut tibi possem ostendere aliquo pignore, ac monimento mei erga te animi, & obseruantiæ, me quoque unum esse è multis, qui te magno animi fauore uenerer. Præterea ne paterer exolescere tuæ tam insignis erga nos beneuolentiæ & humanitatis memoriam, sed aliquo opere officioso apud omnes testatam relinquerem, hortabatur me etiam VRbanus

nus BAtianus iuuenis magnanimus, tuæ dignitatis studiosissimus. cui, ut scis, nam illi tecum plurima est consuetudo, omnes Libentiæ Gratiæq;, felici quodam moderamine, & temperamento maturæ grauitati coniunctæ, permistæq; fauent. est enim perquamhonesti, atq; amœni ingenij. Morum uero, quos uel grauissimus censor non improbet, grauitate, tum aliarum uirtutum ornamentis, literarumq; splendore honestat, ac illustrat nobilitatem Batianæ domus. quæ & alioqui clarissima est, & de patria semper benemerita. Tantum enim earum disciplinarum studijs, quæ ingenuo, & liberaliter educato dignæ sunt, animum hoc breui tempore excoluit, & quotidie magis ac magis excolit, ut eius ardens studium, eximia docilitas, acre ingenium, uiuax, singularisq; memoria iam præceptoris quoque, quem summum in utraque facundia sibi delegit, diligentiam solicitam fecerint. Accedit ad hanc egregiam bonarum literarum peritiam magnitudo animi, constantia, fides, prudentia, & consiliorum rara, atque in ista præsertim ætate mira felicitas. Quarum uirtutum fama & opinione in maximam sui expectationem totam patriam iampridem erexit, quæ mox eum omnibus honoribus, & dignitatibus, summa uirtute, summoq; ingenio dignis exceptura est. Cum itaque & uoluntati iuuenis nobilissimi, cuius authoritas apud me iure magna est, nihil negare, & meo animo, quem iandudum magnitudo, & admiratio tuarum uirtutum inuitabat, & toties testata beneuolentia, humanitasq; prouocabat, consultum iri uellem, tuumq; fauorem omnibus occasionibus demereri plus nimio cuperem, idq; si contigisset, non solum utile, sed etiam abunde pulchrum & gloriosum mihi fore existimarem. hæc unica occasio uidebatur maxime omnium apta & ad referendam tibi publico nomine Pannoniorum gratiam, & priuatim ad tuum animum mihi comparandum, si aliquid tui nominis auspicijs in publicum ederem. dabat spem etiam tua humanitas, quam boni consulturam non dubitabam, quicquid ab homine officioso proficisceretur. Cogitabundus ergo cum apud me quærerem, quid potissimum edendum esset, opportune in istas Senecæ de naturalibus rebus quæstiones incidi. quas si ab innumeris erroribus, quibus temporum uitio scatebant, nostro labore, & industria uindicatas, ac genuino nitori restitutas, tuo nomini augustissimo dicarem, tuisq; auspicijs, ac tuo patrocinio in lucem publicam, ad communem studiosæ iuuentutis utilitatem, cum nostris an-

notationibus emitterem, arbitratus sum neque ineptum, neque tibi ingratum hoc munus fore. Cui enim aptius Philosophiæ patrocinium commendari potest, quàm tibi, quem à prima ætate omnis ars, & doctrina liberalis delectauit, sed in primis arcanum studium sanctissimæ Philosophiæ? qua nec dari melius à deo munus mortalibus poterat, nec optari maius ab hominibus. Hæc enim sola est, quæ format, & componit uitam, actionem regit, agenda & omittenda demonstrat. sola deniq; homini dat humanitatem. Nemo potest bene beateq; uiuere, ac ne tolerabiliter quidem sine Philosophiæ studio. quicunque autem in Philosophia proficit, in uita proficiat necesse est. Quod uiuimus deo debemus, quod bene uiuimus Philosophiæ. tantò plus ergo Philosophiæ deberemus, quantò est nobilior, præstantiorq; bona uita, quàm uita, nisi ipsa quoque Philosophia munus dei esset. Huic tu prima fundamenta fideliter, peculiari quodam dono naturæ, eximia docilitate Lucetiæ in urbe Parisiorum omnibus liberalibus studijs florentissima iecisti. Deinde crescentibus annis in Italiam artium parentem, superatis Alpium difficultatibus uenisti, ut pluribus locis tuæ uirtutis uestigia imprimeres, summumq; fastigium studiorum diuinæ Philosophiæ imponeres, atque absolutam omnibus numeris uirtutem referres. Tanta tibi est colendi per omnes uirtutes ingenij, quærendiq; decoris cura, ut nulla te regionum longinquitas, nulla iniquitas locorum, nulla tempestatis asperitas ab inquirenda uirtute, quod est rarissimum in ista fortuna, deterreat. Adeo non satiatur perceptæ uirtutis cupido, atque

» Inflammata semel nescit mitescere uirtus.

Apud antiquos innumeri reges honore artium colebantur, & in ostentatione has proferebant, suæq; dignitatis & existimationis fundamenta non tam in congestis opibus, aut in exterarum gentium iniuria, & ruina ponebant, quàm in liberalitate, innocentia, mansuetudine, & literarum splendore. nec quisquam dignus imperio publicæq; administratione censebatur, nisi usu, & peritia multarum rerum calleret, ac totius uetustatis facta, dicta, instituta, denique omnia uitæ officia teneret. Ille enim optime de futuris consulit, qui de præteritis exempla petit. Hinc fortunatas esse resp. Socrates & Plato attestantur, quorum reges sapiunt, uel in quibus sapientes regnant. Sapientia enim habenas tenente omnia consultissime geruntur. illa duce nihil temere, nihil inconsulte agitur.

Quapropter

Quapropter neminem plura ſcire oportere, quàm principem, qui ſicut pluribus præeſt dignitate, ita & ſcientia eũ antecellere debere. Sed rarum profecto, & uiſendum noſtro æuo ſpectaculum, feliciter naſci, atque optime inſtitui, uirtutisq́; luce natalium ſplendorem illuſtrari. Nihil pulchrius, nihil iucundius, nihil magis plauſibile, ac fauorabile, quàm ſi cum uirtute & ſapientia, placidoq́; ingenio magna dignitas coniungatur, cum uiciſſim & ſapientia fortunam, & fortuna ſapientiam illuſtrat. Quod tibi quamfeliciter dono diuũ contigit, nemo non uidet, qui te nouit. Tanto enim amore ſacroſanctæ Philoſophiæ ſtudia, rectamq́; uiuendi rationem ſectaris, ut omnia una uirtute minora exiſtimes. Virtus ſiquidem eſt ſummum firmumq́; contra omneis Fortunæ inſultus præſidium. Lubrica, fluxa & deſultoria ſunt omnia Fortunæ munera, Virtus autem firma & ſtabilis, ex alta arce ſecura deſpicit inſidiantis Fortunæ impetus. Te quidem & natalium ſplendor (quorum originem utrinq; ſerie ſtemmatum longiſſima, illuſtriumq́; imaginum à regibus clariſſimis, cæſaribusq́; rerum potitis ducis) plurimum illuſtrat, & paterna domi, belliq́; parta gloria ornatiſſimum reddit. Nam parens tuus LVDOVICVS Salutiarum Marchio (ut auos, proauosq́;, & alios Salutiæ gentis principes, quorum illuſtria facinora orbis terræ iudicio ac teſtimonio comprobantur, prætereams) heros ſapientia, uirtute, authoritate, gloria longe omnium clariſſimus. cui neque in deliberando conſilium, neque in agendo induſtria unquam defuit. Nulla rerum ſublimitas eius ingenium ſuperare, nulla uarietas confundere, nulla multitudo obruere potuit. Quapropter illum, ut par erat, LVdouicus XII. Gallorum Rex ſapientiſſimus, uirtute, & gloria rerum geſtarum omnis memoriæ facile princeps, ſicut alterum parentem & obſeruabat, & diligebat. quin etiam paternæ uenerationis nomine dignabatur. Illius enim tum conſilijs, tum etiam ductu & auſpicijs maximum imperium & protulit & confirmauit. Quare ſiue ille bella, ſiue pacem gerebat, Ludouico patri maxima rerum, uerborumq́; fides habebatur. Tanta erat domi, foris q́; toties probatæ, atque ſpectatæ uirtutis fiducia. Hic ergo regiorum titulorum, & uictoriarum, quibus ille tot loca illuſtrauit, ac triumphorum inſignium, deniq; omnis gloriæ regiæ particeps celebratur & à ſcriptoribus regiarum rerum, & priuatis Salutiæ gentis annalibus. Huius inquam uel unius, patris dico, decora, & inſignia cum te ſecurum lau-

dis, & gloriæ reddere possent, magis tamen solicitum fecerunt, & æmulatione eximiæ uirtutis inflammauerunt, atque tam acre subdiderunt calcar, ut nihil te magis inquietum habeat, quàm natalium splendor, quàm auitum, paternumq; decus, ut illa tueri, ut superare possis.

» Vt tibi maiores, maius decus ipse futuris.

Neque enim domestica tantum maiorum tuorum exempla sequeris, quorum præclara facinora, æterna annalium, historiarumq; serie condita, satis te admonere egregiæ laudis poterant, poterat uel unius patris memoria. sed totam uetustatem exemplorum plenam reuoluis, multasq; imagines fortissimorum uirorum & à Græcis, & à Latinis scriptoribus uiuo, loquentiq; penicillo expressas, & ad intuendum, & ad imitandum tibi proponis. In multis, quorum nomen per orbem celebre uiget, teipsum agnoscis, & cum te in illis probari à rerum scriptoribus intelligas, tacitam quandam delectationem capis. Plurimorũ uirtutes superasse gaudes. Si uero aliquos, quorum uestigia nondum impleueris, anteire uides, illi tibi somnum rumpunt, & solicitum tantæ laudis faciunt. Thucydides olim auditis Herodoti Musis collacrymasse dicitur. Demosthenem fabrorum antelucana diligentia excitare solebat. Themistocli Miltiadis trophæa somnum rumpebant. Alexander Achillis tumulo, Cæsar Alexandri titulis conspectis, laudis æmulatione ingemuisse feruntur. Ita est profectò natura comparatum, ut optimus quisq; alienæ uirtutis & gloriæ æmulatione ad simile decus petendum maxime incitetur & inflammetur. Hæc sunt uera generosi animi argumenta, cuius fidem princeps generosissime tu manifestam facis, dum optimum quenque ueterum ita imitaris, ut uel effingas, uel superes. Quócirca multorum uirtutes in te unum, miro quodam temperamento, coiere, ut nihil seueritati hilaritas, nihil grauitati candida simplicitas, nihil dignitati detrahat humanitas. ita enim te amamus, ut simul ueneremur. Tu quidem omneis, præsertim bonarum artium studiosos sic amas, & complecteris, ut æque cunctis tuæ dignitatis quasi fasceis submittas, & te principem obliuiscaris, ut amicum præstare possis. uel potius principem, & amicum temperas. nobis tamen tua humanitas non solum iucunda, uerumetiam admirabilis, & ueneranda uidetur. quòq; magis ad nostram humilitatem descendis, eò nobis maior exoreris. Illa mihi uidetur in te uera & incomparabilis generosi animi sublimitas (ut cæteras

uirtutes, quibus enumerandis non sufficimus, relinquam) quod indignus etiam, & aduersarijs omne genus humanitatis, & beneuolentiæ ostendis, nec cuiusquam improbitate, aut inhumanitate quicquam ab illa animi tui mansuetudine (tantus tibi inoleuit bonitatis affectus) demittis. nec quid illi mereantur, sed quid te deceat, respicis. ita fit ut quenque etiam pessimum quamprimum suæ improbitatis pœniteat, & admiratio tuæ humanitatis subeat. Tantum tibi ad promerendam omnium uoluntatem uel naturæ, & ingenij, uel artis, uel fortunæ superest. Titus se perdidisse aiebat illum diem, quo nihil cuiquam præstitisset. Memoranda sanè, meritoq; laudanda omni æuo uox principis optimi, qui propter hanc animi benignitatem deliciæ humani generis, amorq; orbis est appellatus. Scipio non ante redibat à foro, quàm sibi aliquem amicum comparasset. his enim artibus, non numerosa armatorum stipatione paratur tutela fidelissima. Illius siquidem uirtus, & gloria minimum inuidiæ habitura est, qui plurimum humanitatis habet. Alexandri Macedonis ut infinitam gloriam bellica uirtus, ita præcipuum amorem humanitas meruit. Tu quoque Princeps clariss. ad conciliandam tibi omnium uoluntatem nullum genus nec humanitatis, nec beneficij prætermittis. maiora defers multis, quàm uelint, plura quàm sperare possint. quod etiam uelle magnitudinis esset, posse felicitatis. at uelle et posse perfectæ absolutæq; uirtutis est. Sed hæc sicut æterna sunt memoria digna, ita epistolari angustia, meoq; ingenio longe ampliora. Reliquum est Princeps sapientiss. ut Philosophiæ eximius à pueritia cultor, Senecæ philosophi sanctissimi, idest Romani Socratis tutelam & patrocinium suscipias. quem nos labore non exiguo, collatione diligenti ueterum exemplarium, paucis diebus non ut uoluimus, sed ut potuimus emendatum, nitidioremq;, quàm abhinc trecentis fuerit annis, in lucem, cum nostris annotationibus nudis, & raptim inter legendum excerptis, tui nominis auspicijs, pleni bonæ spei emittimus. tu dabis felix exordium primæ nostræ fœturæ. Senecæ quidem magna est & ex se apud homines eruditos authoritas, & gratia, sed illa quoque non parum accessionis sibi fore tuo fauore, & patrocinio sperat. Nostræ uero in illum annotationes boni consulent, si summam, tui nominis umbra tectæ, euaserint reprehensionem. Nam præclare scio non defuturos, qui me operam male locasse clamitent. multi enim auidiores sunt inueniendi quæ reprehendant, quàm quæ probent. Si autem aliquid

gratiæ consequentur, id totum tibi acceptum relaturæ. quam nec spe=
rare alioqui auderent, nisi tibi nominatim inscriptæ essent. Multa etiam uilia templis consecrata, æstimationem a' numinum maiestate accipiunt. Nihil siquidem est, unde aut fauorem, aut æstimationem, nisi a' tui nominis dignitate, hæc nostra lucubratiuncula speret. quippe in qua nec sunt res secretiores, nec ubertas orationis, nec ulla ornamenta dicendi. nudis tantum uerbis apertius, & indoctius, atque, ut Græci dicunt, παχυτίρᾳ μούον cuncta quasi in transitu q̄ breuissime notauimus. Năq;, ut eleganter ait Manilius,

» Ornari res ipsa negat, contenta doceri.

Neq; patiebatur hoc bimestre tempus, quo hæc inter alia studia per otium curauimus, uerba elegantiora exquirere, plureisq; ad hoc authores reuoluere. quorũ alioqui nobis maxima erat penuria, unicum enim Pliniũ comitem itineris mecum habebam, et forsitan coacti fuissemus hoc fructu, quisquis est, studiosos defraudare, nisi nobis tum Græcorũ, tum Latinorum aliquot authorum copiam fecisset hospes meus Philippus Phoscarus Patritius Venetus, Marci Phoscari clarissimi Senatoris filius, adolescens incipientis Iuuentæ, a' teneris honeste educatus, disciplinis liberalibus ornatus, & præceptis sanctissimis institutus. Non nihil iuuit nos in hac re & BOnus Salutius iuuenis generosissimus, ac clarissimus, neq; a' Musis, neque a' Charitibus abhorrens, uirtutumq; excellentia, & ingenij sollertia maximis rebus domi, forisq; gerendis natus. quem nullus unquam egregius exercitus ducem, nulla resp. quolibet tempore principem sperneret. Hic tecum æqualibus ad uirtutem laudemq;, & ad omne decus petendum facibus a' prima ætate inflammatus. nunc etiam una' tecum, ut fidus Achates, felicibus incrementis ad fastigium uirtutis progreditur. Præterea plurimum nobis præsidij tulit, ut ingenue fatear, maxima doctorum, doctrinarumq; parens domus Asulana. His itaque collectis, & contractis hinc inde auxilijs multa millia monstrorum, quæ Senecæ campos obsederant, iugulauimus. atque horum præsidijs, quicquid est hoc operis, magna ex parte efficimus. ego ipse mihi sum testis, quanta cura, quanto'ue labore. Errant profecto', qui facilem putant authorum corruptorum castigationem, præsertim quando non aperta tantum sectari uolumus (ut faciunt nonnulli emendatores, qui magno gaudio, magnaq; gloria se efferunt, si uel unicum non magni momenti locum in aliquo authore emendauerint, multo ante ab alijs, quos ipsi uel non uiderunt, uel se uidisse

æstute dissimulant, ut alieni laboris, uirtutisq́; gloriolam sibi uendicent, emendatum) sed omnium sensuum concordiam, ac singulorum uerborum dispositionem, pondus, & concentum perpendimus. tunc in istis maior, quàm pro existimatione difficultas. Qua forsitan nos uicti, & territi à proposito fuissemus, nisi tuæ celsitudinis, cui hæc nuncupanda destinaram, respectus omnia leuiora, atque etiam suauia fecisset. Suscipe igitur Princeps humaniss. læta fronte, atque eo, cuius nobis semper spem dedisti, uultu hoc munus pusillum quidem, ac tenue, sed tibi destinatum, ac deuotum, sed officiosum, sed mei erga te animi, obseruantiæq́; in te meæ non paruum indicium. Quisquis Genius harum lucubrationum apud populum futurus est, nos tamen amplissimam mercedem laborum, ac uigiliarum nostrarum consecuti uidebimur, si tuum fauorem, ac patrocinium meruerimus. Vale. Calendis Augusti. MDXXII.

LVCII ANNEI SENECAE AD LVCILIVM NATVRALIVM QVAESTIONVM LIBER PRIMVS DE IGNIBVS COELESTIBVS ET DE ARCV PRAEFATIO.

q VANTVM inter philosophiam interest Lucili uirorum optime, & cæteras artes, tantum interesse existimo in ipsa philosophia, inter illam partem, quæ ad homines, & hanc, quæ ad deos pertinet. Altior est hæc, & animosior, multum permisit sibi, non fuit oculis contenta. Maius esse quiddam suspicata est, ac pulchrius, quod extra conspectum natura posuisset. Deniq; tantum inter duas interest, quantum inter deum, & hominem. Altera docet quid in terris agendum sit, altera quid agatur in cœlo. Altera errores nostros discutit, & lumen admouet, quo discernantur ambigua uitæ, altera multo supra hanc caliginem, in qua uolutamur, excedit, & è tenebris ereptos illò perducit, unde lucet. Equidem tunc naturæ rerum gratias ago, cum illam non ab hac parte uideo, quæ publica est, sed cum secretiora eius intraui, cum disco quæ uniuersi materia sit, quis author sit, aut custos, quid sit deus, totus in se intendat, an & ad nos aliquando respiciat. Faciat quotidie aliquid, an semel fecerit. Pars mundi sit, an mundus, liceat illi hodieq; decernere, & ex lege fatorum aliquid derogare, an maiestatis diminutio sit, et confessio erroris mutanda fecisse. Necesse est enim ei eadem placere, cui nisi optima placere non possunt. Nec ob hoc minus liber, & potens est, ipse enim est necessitas sua. Nisi ad hæc admitterer, non fuerat operæpretium nasci. Quid enim erat, cur in numero uiuentium me positum esse gauderem? an ut cibos & potiones percolarem? ut hoc corpus casurum ac fluidum, periturumq;, nisi subinde impleatur, farcirem, et uiuerem ægri minister? ut mortem timerem? cui uni omnes nascimur. Detrahe hoc inæstimabile bonum, non est uita tanti, ut sudem, ut æstuem. O q̄ contempta res est homo, nisi supra humana se erexerit. Quandiu cum affectibus colluctamur, quid magnifici facimus? Etiam si superiores sumus, portenta uincimus, quid est, cur suspiciamus nosmetipsos, quia dissimiles deterrimis sumus? Non ui-

deo quare ſibi placeat, qui robuſtior eſt ualetudinario. Multũ intereſt inter uireis et bonam ualetudinem. Effugiſti uitia animi, non eſt tibi frons ficta, nec in alienam uoluntatem ſermo compoſitus, nec cor inuolutum, nec auaritia, quæ quicquid omnibus abſtulit, ſibiipſi negat. Nec luxuria, pecuniam turpiter amittens, quam turpius reparet. Nec ambitio, quæ te ad dignitatem, niſi per indigna, non ducet, nihil adhuc conſecutus es, multa effugiſti, te nondum. Virtus enim iſta, quã affectamus, magnifica eſt. Non quia per ſe beatum eſt malo caruiſſe, ſed quia animum laxat, ac præparat ad cognitionem cœleſtium, dignumq́; efficit, qui in conſortium dei ueniat. Tunc conſumatum habet plenumq́; bonum ſortis humanæ, cum calcato omni malo petit altum, et in interiorem naturæ ſinum uenit. Tunc iuuat inter ſydera ipſa uagantem diuitum pauimenta ridere, et totam cum auro ſuo terram. Non illo tantum dico, quod egeſſit, & ſignandũ monetæ dedit, ſed & illo quod in occulto ſeruat poſterorum auaritiæ. Nec poteſt ante contemnere porticus, & lacunaria ebore fulgentia, & tonſileis ſyluas, & deriuata in domos flumina, q̃ totum circumeat mundum, & terrarum orbem ſuperne deſpiciens anguſtum, & magna ex parte opertum mari, etiam ea parte qua extat late ſqualidum, & aut uſtum, aut rigentem, ſibiipſe ait. Hoc eſt illud punctum, quod inter tot genteis ferro & igni diuiditur. O q̃ ridiculi ſunt mortalium termini. Vltra Iſtrum Dacus non exeat, Iſthmus Samothraces includat, Parthis obſtet Euphrates, Danubius Sarmatica ac Romana diſterminet, Rhenus Germaniæ modum faciat, Pyreneus medium inter Gallias & Hiſpanias iugum extollat, inter Aegyptum & Aethiopias arenarum inculta uaſtitas iaceat. Siquis formicis det intellectum hominis, non'ne & illæ unam aream in multas prouincias diuident? Certe ſi illam, ut magnam ſuſtuleris, quoties uidebis exercitus ſub multis ire uexillis, et quaſi magnum aliqd agatur, eqtẽ modo ulteriora explorãtẽ, modo à lateribus affuſum, libebit dicere,

» It nigrum campis agmen.–

Formicarum iſte diſcurſus eſt in anguſto laborantium. Quid illis & uobis intereſt, niſi exigui menſura corpuſculi? punctum eſt illud, in quo nauigatis, in quo bellatis, in quo regnatis, * Ponitis minima etiam cum illis. Vtrinq; oceanus incurrit. Surſum ingentia ſpatia ſunt, in quorum poſſeſſionem animus admittitur, at ita, ſi minimum ſecum ex corpore tulit, ſi ſordidum omne deterſit, & expeditus leuiſq́; ac contentus modico emicuit. Cum illa tetigit, alitur, creſcit, ac uelut uinculis liberatus, in originem redit. Et hoc habet argumentũ

diuinitatis

diuinitatis suæ, quod illũ diuina delectant, nec ut alienis, sed interest ut suis. Secure spectat occasus syderum, atq; ortus, & tam diuersas concordantiũ uias, obseruat ubiq; quæ stella proximũ terris lumen ostendat, ubi culmen eius summum, qua cursus sit, quousq; descendat. Curiosus spectator excutit singula, & quærit. Quid ni quærat? scit illa ad se pertinere. Tunc contemnit domicilij prioris angustias, quantum enim est, quod ab ultimis litoribus Hispaniæ usq; ad Indos iacet? paucissimorum dierum spatium, si nauem suus uentus impleuit. At illa regio cœlestis ꝑ triginta annos uelocissimo syderi uiam præstat nunq̃ resistenti, sed æqualiter cito. Illic demum discit, quod diu quæsiuit. Illic incipit deum nosse. Quid est deus? mens uniuersi. Quid est deus? Quod uides totum, & quod non uides totum. Sic demum magnitudo sua illi redditur, quia nihil maius excogitari potest. Si solus est omnia, opus suum & extra et intra tenet. Quid ergo interest inter naturam dei, & nostram? Nostri melior pars animus est, in illo nulla pars extra animum, totus ratio est. Cum interim tantus error mortalia teneat, ut hoc, quo neq; formosius est quicq̃, nec dispositius, nec in proposito constantius, existiment homines fortuitum & casu uolubile, ideoq; tumultuosum inter fulmina, nubes, tempestates, & cætera, quibus terræ, ac terris uicina pulsantur. Nec hæc intra uulgum dementia est, sed sapientiam quoq; professos contingit. Sunt qui putent sibiipsis animum esse, & quidem prouidũ ac dispensantem singula, & sua & aliena, hoc autem uniuersum, in quo nos quoq; sumus, expers esse consilij, & aut ferri temeritate quadam, aut natura nesciente quid faciat. Quàm utile existimas ista cognoscere, & rebus terminos ponere, quantum deus possit materiam ipse sibi formet, an ea utatur, utrum idea materiæ prius superuenit, an materia ideæ, deus quicquid uult efficiat, an in multis rebus illum tractanda destituant, & à magno artifice praue formentur multa, non quia cessat ars, sed quia id in quo exercetur, sæpe inobsequẽs arti est? Hæc inspicere, hæc discere, his incumbere, non'ne transilire est mortalitatem suam, & in meliorem transcribi sortem? Quid tibi inquis ista proderunt? si nil aliud, hoc certe, sciam omnia angusta esse. Sed hæc deinde.

Caput I.

n Vnc ad propositum ueniam opus. Audi quid de ignibus philosophia uelit, quos aër transfusos agit. Magna ui illos excuti argumentum est, quod obliqui feruntur, & prærapida celeritate, apparet illos non ire, sed proijci. Ignium multæ uariæq; facies sunt. Aristoteles quoddam genus illorũ Capram uocat.

Si me interrogaueris quare, prior mihi rationẽ reddas oportet, quare Hœdi uocentur. Si autem, quod cõmodissimum est, conuenerit inter nos, ne alter alterum interroget, quid dicit ille, responde. Satius erit de re ipsa quærere, q̃ mirari quid ita Aristoteles globum ignis appellauerit Capram. Talis fuit forma eius, q bellũ aduersus Persen Paulo gerente, lunari magnitudine apparuit. Nos quoq; uidimus non semel flammam ingentis pilæ specie, quæ tamen in ipso cursu suo dissipata est. Vidimus circa diui Augusti excessum simile prodigium, Vidimus cum de Seiano actum est. Nec Germanici mors sine denunciatione tali fuit. Dices mihi, ergo tu in tantis erroribus es, ut existimes deos motuum signa præmittere, & quicq̃ esse in terris tam magnum, quod perire mundus denunciet? Erit aliud istius rei tempus. Videbimus an certus omnium rerum ordo ducatur, & alia alijs ita complexa sint, ut quod antecedit, aut causa sit sequentium, aut signum. Videbimus an dijs humana sint curæ, an series ipsa qd factura sit, certis rerum notis nunciet. Interim illud existimo, huiusmodi ignes existere aëre uehementius trito, cum inclinatio eius in alteram partem facta est, & non cessit, sed inter se pugnauit. Ex hac uexatione nascuntur trabes, & globi, & faces, & ardores. At cum leuius collisus, & (ut ita dicam) frictus est, minora lumina excutiuntur, crinemq; uolantia sydera ducunt. Tunc ignes tenuissimi iter exile designant, & cœlo producunt. Ideo nulla sine eiusmodi spectaculis nox est. Non enim opus est ad efficienda ista magno aëris motu. Deniq; (ut breuiter dicam) eadẽ ratione fiunt ista, qua fulmina, sed ui minore. Quẽadmodũ nubes mediocriter collisæ fulgurationes efficiũt, sed maiore impetu impulsæ, fulmina, sic quanto illas minus presseris, tãto leuiora fulmina emittunt. Aristoteles eiusmodi rationẽ reddit. Varia & multa terrarum orbis expirat, quædam humida, quædam sicca, quædam calentia, quædã concipiendis ignibus idonea. Nec mirum est, si terris omnis generis, & uaria euaporatio est, cum in cœlo quoq; non unus appareat color rerum, sed acrior sit caniculæ rubor, Martis remissior, Iouis nullus, in lucem puram nitore perducto. Necesse est ergo in magna copia corpusculorum, quæ terræ eiectant, & in superiorem agunt partem, aliqua in nubes peruenire alimenta ignium, quæ non tantum collisa possint ardere, sed etiam afflata radijs solis. Nam apud nos quoq; sarmenta sulfure aspersa ignem ex interuallo trahunt. Veri ergo simile est, talem materiam inter nubes congregatam facile succendi, & maiores minores'ue ignes existere, prout illis fuit plus, aut minus uirium. Illud

enim

Aristoteles

Vnde sint ignes.

Aristoteles

enim ſtultiſſimum eſt exiſtimare, aut ſtellas decidere, aut tranſilire, aut aliquid illis auferri et abradi, nam ſi hoc fuiſſet, iam defuiſſent, nulla enim nox eſt, qua non plurimæ ire, & in diuerſum uideantur abduci. Atqui, quo ſolent, quæq; inueniuntur loco, magnitudo ſua ſingulis conſtat. Sequitur ergo, ut infra illa, iſta naſcantur, & citò intercidant, quia ſine fundamento ſunt, & ſede certa. Quare ergo etiã non intérdiu transferuntur? Quid ſi dicam ſtellas intérdiu non eſſe, quia non apparent? Quemadmodum illæ latent, & ſolis fulgore obumbrantur, ſic faces quoq; tranſcurrunt intérdiu, ſed abſcondit eas diurni luminis claritas. Siquando tamen tãta uis emicuit, ut & aduerſus diem uendicare ſibi ſuum fulgorem poſſint, apparent. Noſtra quoq; ætas non ſemel uidit diurnas faces, alias ab oriente in occidentem uerſas, alias ab occaſu in ortum. Argumentum tempeſtatis nautæ putant, cum multæ tranſuolant ſtellæ, quod ſi ſignum uentorum eſt, ibi uenti ſunt, id eſt in aëre, qui medius inter lunam & terram eſt. In magna tempeſtate apparent quaſi ſtellæ uelo inſidentes, adiuuari ſe tunc periclitantes exiſtimant Pollucis & Caſtoris numine, cauſa autem melioris ſpei eſt, quod iam apparet frangi tempeſtatem, & deſinere uentos. Aliquando feruntur ignes non ſedent, Gylippo Syracuſas petenti uiſa eſt ſtella ſuper ipſam lanceam conſtitiſſe, in Romanorum caſtris uiſa ſunt ardere pila, ignibus ſcilicet in illa delapſis, qui ſæpe fulminum modo animalia ferire ſolent, & arbuſta, ſed ſi minore ui mittuntur, defluunt tantum, & inſidunt, non feriunt, nec uulnerant. Alij inter nubes eliduntur, alij ſereno, ſi aër ad exprimendum ignes aptus fuit. Nã ſereno quoq; cœlo aliquando tonat, ex eadem cauſa, qua nubilo, aëre inter ſe colliſo, qui etiam ſi eſt lucidior, ac ſiccior, coire tamen, & facere corpora quædam ſimilia nubibus poteſt, quæ percuſſa reddant ſonum. Quandoq; igitur fiunt trabes, quandoq; clypei; et uaſtorũ imagines igniũ, ubi in talẽ materiã incidit ſimilis cauſa, ſed maior.

Caput II.

u Ideamus nunc quemadmodum fiat is fulgor, qui ſydera circumnectit. Memoriæ proditum eſt, quo die diuus Auguſtus urbem, ex Apollonia reuerſus, intrauit, circa ſolem uiſum coloris uarij circulum, qualis eſſe in arcu ſolet, hunc græci ἅλων uocant, nos dicere coronam aptiſſime poſſumus. Quemadmodum fieri dicantur, exponam. Cum in piſcinam lapis miſſus eſt, uidemus in multos orbes aquam deſcendere, & fieri primum anguſtiſſimum orbem, deinde laxiores, ac deinde maiores, donec euaneſcat impetus, & in planiciem immotarum aquarum ſoluatur. Tale

Unde circa ſydera corona fiant

quiddam cogitemus fieri etiam in aëre, cum spissior factus plagam
sentire potest, lux solis, aut lunæ, uel cuiuslibet syderis incurrens, re
cedere illum in circulos cogit. Nam humor & aër, & omne quod
ex ictu formam accipit, in talem habitum impellitur, qualis est eius,
quod impellit. Omne autem lumen rotundum est, ergo & aër per-
cussus lumine hunc modum exhibet. Ob hoc tales splendores græci
areas uocauere, quia ferè terendis frugibus loca destinata sunt ro-
tunda. Nos autem non existimemus istas, siue areæ, siue coronæ sint,
in uicinia syderũ fieri, plurimũ ab his absunt, quãuis cingere ea, et
coronare uideantur. Non longe à terra fit talis effigies, quam uisus
noster, solita imbecillitate deceptus, circa ipsum sydus putat positã.
In uicinia autem solis, & stellarum nihil tale potest fieri, quia illic
æther tenuis est. Nam formæ crassis demum, spissisq; corporibus
imprimi solent, in subtilibus nõ habent ubi consistant, aut hæreant.
In balneis quoq; circa lucernam tale quiddam aspici solet, ob aëris
densi obscuritatem, frequentissime autem austro, cum cœlum maxime
graue & spissum est. Nonnunq̃ paulatim diluuntur et desinunt, nõ-
nunq̃ ab aliqua parte rumpuntur, & inde uentum nautici expe-
ctant, unde contextus coronæ perit. Si à septẽtrione discesserit, Aqui
lo erit, si ab occidente, Fauonius. Quod argumentum est, inter eam
partem cœli has fieri coronas, inter quã uenti quoq; esse solent. Supe=
riora autem non habent coronas, q̃a ne uentos q̃dem. His argumen-
tis & illud adijce, nullã coronam colligi nisi stabili aëre, & pigro
uento, aliter non solet aspici, Nam qui stat aër, impelli, & deduci, et
in aliquam faciem fingi potest, is autem qui fluit, nec feritur quidem
lumine, nõ enim formatur, nec resistit. q̃a prima quæq; pars eius dis-
sipatur. Nunq̃ ergo aliquod sydus talẽ sibi effigiem circũdabit, nisi cũ
aër erit densus, atq; immotus, & ob hoc custodiens incidentem in se
rotundi lineã luminis, nec sine causa. Repete igitur exemplum, quod
paulo ante proposui, Lapillus in piscinam aut lacum, & aliquam
alligatam aquã missus, circulos facit innumerabiles, at hoc q̃dẽ nõ
facit in flumine. Quare? quia omnẽ figuram fugiens aqua distur=
bat. Idem ergo in aëre euenit, ut ille qui manet possit figurari, at
ille qui rapitur, & currit non det sui potestatem, & omnem ictum,
uenientemq; formam exturbet. Hæ de q̃bus dixi coronæ cũ dilapsæ
sint æqualiter, & in semetipsis euanuerint, significatur aëris quies et
otium, & tranquillitas. Cum ad unam partem cesserint, illinc uentus
est, unde findũtur, si ruptæ pluribus locis sunt, tempestas fit. Quare
id accidat, ex his quæ iam proposui, intelligi potest. Nã si facies uni-

uersa

uersa subsedit, apparet temperatum esse aëra. Si ab una parte intercisa est, apparet inde aëra incumbere, & ideo illa regio uentum dabit. At cum undiq;, & concerpta, & lacerata est, manifestum est à pluribus partibus in illam impetum fieri, & inquietum aëra hinc atq; hinc assilire, itaq; ex hac inconstantia cœli, tã multa tentantis, et undiq; laborantis, futura tempestas uentorũ plurium apparet. Hæ coronæ noctibus ferè circa lunam, et alias stellas notantur, intërdiu raro, adeo ut q̃dam ex Græcis negauerint eas omnino fieri, cũ illos historiæ coarguant. Causa autem raritatis hæc est, quod solis fortius lumen est, & aër agitatus ab illo, calefactusq; solutior est, lunæ autẽ inertior uis est, & ideo à circũposito aëre facilius sustinetur, æque sydera cætera infirma sunt, nec perrumpere aëra ui sua possunt. Excipitur itaq; illorũ imago, & in materia solidiore, ac minus ceden te uersatur. Debet enim aër nec tam spissus esse, ut excludat, ac submoueat à se lumen immissum, nec tam tenuis & solutus, ut nullam uenientibus radijs morã præbeat. Hæc noctibus tẽperatura contingit, cũ sydera coniectum aëra luce leui non pugnaciter, nec aspere feriũt, spissioremq; q̃ solet esse interdiu, inficiunt. Caput III.

T contra arcus in nocte non fit, nisi admodum raro, quia luna non habet tantum uirium, ut nubem transeat, & illis colorem suffundat, qualem accipiunt sole perstrictæ. Sic enim formam arcus discoloris accipiunt, quia aliæ partes in nubibus tumidiores sunt, aliæ submissiores, quædam crassiores, q̃ ut solem transmittant, aliæ imbecilliores, q̃ ut excludãt. Hæc inæqualitas alternis lucẽ umbramq; p̃miscet, & exprimit illam mirabilem arcus uarietatem. Altera causa eiuscemodi arcus redditur. Videmus cum fistula aliquo loco rupta est, aquam p̃ tenue foramen elidi, quæ sparsa contra solem oblique positum, faciem arcus repræsentat. Idem uidebis accidere, siquando uolueris obseruare fullonem, cum os aqua impleuit, & uestimenta tendiculis diducta leuiter aspergit, apparet uarios edi colores in illo aëre asperso, quales in arcu fulgere solent. Huius rei causam in humore esse nõ dubitaueris, non fit enim unq̃ arcus nisi nubilo. Sed quæramus quomodo fiat. Quidam aiunt esse aliqua stillicidia, quæ solẽ transmittant, quædã magis coacta, q̃ ut transluceant, itaq; ab illis fulgorem reddi, ab his umbram, & sic utriusq; intercursu effici arcum, in quo pars fulgeat, quæ solẽ recipit, pars obscurior sit, quæ exclusit, & ex se umbram proximis fecit. Hoc ita esse q̃dã negant, poterat enim umbra, et lux causa uideri, si arcus duos tãtũ haberet colores, et sic ex lumine umbraq; cõstaret,

Arcus cã, et quo potissimum tempẽ fit.

» Sed nunc diuersi niteant cum mille colores
» Transitus ipse tamen spectantia lumina fallit,
» Vsq; adeo quod tangit idem est, tamen ultima distant.

Videmus in eo aliqd flammei, aliquid lutei, aliquid cærulei, & alia in picturæ modũ subtilibus lineis ducta, ut ait Poëta, ut an dissimiles colores sint, scire nõ possis, nisi cũ primis extrema contuleris. Nã cõmissura decipit, usq; adeo mira arte naturæ, quod à simillimis cœpit, in dissimillima desinit. Quid ergo istic duo colores faciunt luminis atq; umbræ, cũ innumerabiliũ ratio reddenda sit? Qui ita existimant arcũ fieri, dicunt in ea parte, in qua pluit, singula stillicidia pluuiæ cadentis, singula specula esse, à singulis ergo imaginem reddi solis, deinde multas imagines, immò innumerabiles, & deuexas, & in præceps transeuntes confundi. Itaq; & arcũ esse multarum imaginũ solis confusiones. Hoc sic colligunt. Peluës inquiunt, mille die sereno pone, & omnes habebũt imaginem solis. In singulis folijs dispone singulas guttas, singulæ habebunt imaginem solis. At contra ingens stagnum nõ habebit nisi imaginem unã. Quare? quia omnis circũscripta leuitas, uel planicies, & circũdata suis finibus, speculũ est. Itaq; piscinam ingentis magnitudinis, insertis parietibus, in plures diuide, totidẽ illa habebit imagines solis, quot lacus habuerit. Relinque illã sicut est diffusa, semel tibi imaginem reddet. Nihil refert quàm exiguus sit humor, aut lacus, si circũseptus est, speculũ est. Ergo stillicidia illa infinita, quæ imber cadens defert, totidem specula sunt, & totidem solis facies habent. Hæ contra intuenti perturbatæ apparent, nec dispiciuntur interualla, qbus singula distant, spatio prohibente discerni, deinde pro singulis apparet una facies turbida ex omnibus. Aristoteles idem iudicat. Ab omni, inquit, leuitate acies radios suos replicat, nihil autẽ leuius aqua et aëre, ergo etiã ab aëre spisso uisus noster in nos redit. Vbi uero hebes, et infirma est acies, quolibet aëris ictu deficit. Quidam hoc genere ualetudinis laborant, ut ipsi sibi uideãtur occurrere, ut ubiq; imaginem suã cernant. Quare? qa infirma uis oculorum non potest ne proximum qdẽ sibi aërem prumpere, sed resistit. Itaq; quod in alijs efficit densus aër, in his facit omnis, satis enim ualet qualiscunq;, ad imbecillã aciẽ repellendã. Longe autẽ magis uisum nostrũ nobis remittit, q crassior est, & puinci nõ potest, sed radios luminũ nostrorũ moratur, & eò unde exierint, reflectit. Ergo cũ multa stillicidia sint, totidem specula sunt, sed qa parua sunt, solis colorẽ sine figura exprimunt. Deinde cũ in stillicidijs innumerabilibus, et sine interuallo cadenti-

bus reddatur idē color, incipit facies eſſe nō multarū imaginum in=
termiſſarū, ſed unius longæ atq; cōtinuæ. Quomodo, inquis, tu mihi
multa milia iſtic imaginū eſſe, ubi nullā uideo? Et quare cum ſolis
color unus ſit, imaginū diuerſus eſt? Vt & hæc quæ propoſuiſti re-
fellā, & alia quæ nō minus refellenda ſunt, illud dicā oportet, nihil
acie noſtra fallacius, nō tantū in his, à qbus ſubtiliter ꝑuidendis illā
colorū diuerſitas ſummouet, ſed etiā in his quoq;, quæ ad manum
cernit. Remus integer in tenui aqua fracti ſpeciē reddit. Poma ꝑ uitrū
aſpicientibus multo maiora ſunt, Columnarū interualla porticus lon
giores iungunt. Ad ipſum ſolē reuertere, hunc, quē toto orbe terra-
rum maiorē probat ratio, acies noſtra ſic contraxit, ut ſapientes uiri
pedalē eſſe contenderint. Quē uelociſſimū omniū eſſe ſcimus, nemo
noſtrū uidet moueri, nec ire crederemus, niſi appareret iſſe. Mundū
ipſum præcipiti uelocitate labentē, & ortus occaſusq; intra momen=
tum tēporis reuoluentē, nemo noſtrum ſentit procedere. Quid ergo
miraris, ſi oculi noſtri innumerabilia ſtillicidia nō ſeparent, & in-
genti ſpatio intuētibus minutarū imaginum diſcrimen interit? Illud
eſſe dubiū nulli poteſt, quin arcus imago ſolis ſit roſcida, & caua nu
be concepta, quod ex hoc tibi appareat. Nunq̄ non aduerſa ſoli eſt,
ſublimis aut humilis, prout ille ſe ſubmiſit, aut ſuſtulit contrario mo
tu. Illo enim deſcendente altior eſt, alto depreſſior. Sæpe talis nubes
à latere ſolis eſt, nec arcū efficit, qa non ex recto imaginem trahit.
Varietas autē non ob aliā cauſam fit, quàm qa pars coloris ſole
eſt ſparſa, pars nube illa. Humor autem modo cœruleas lineas, modo
uirides, modo purpuræ ſimiles, & luteas, aut igneas ducit, duobus
coloribus hanc uarietatem efficientibus, remiſſo & intento. Sic enim
& purpura eodē conchylio nō in unum modū exit, intereſt quantū
macerata ſit, craſſius medicamētū, an aquatius traxerit, ſæpius mer
ſa ſit, an excocta, an ſemel tincta. Nō eſt ergo mirū, cū duæ res ſint,
ſol & nubes, id eſt corpus, & ſpeculū, ſi tam multa genera colorum
exprimuntur, q̄ in multis generibus poſſunt aut incitari, aut langue-
ſcere, alius enim eſt color ex igneo lumine, alius ex obtuſo & lenio
re. In alijs rebus uaga inq̄ſitio eſt, ubi nō habemus quod manu tenere
poſſimus, & late coniectura mittenda eſt, hic apparet duas cauſas
eſſe arcus, ſolē nubemq;, qa nec ſereno unq̄ fit, nec ita nubilo, ut ſol
lateat. Ergo utiq; ex his eſt, quorū ſine altero non eſt. Caput IIII.

i Am nunc illud accedit, quod æque manifeſtum eſt, ſpeculi
ratione imaginē reddi, qa nunq̄ niſi ex cōtrario redditur,
id eſt, niſi ex altera parte ſteterit, quod apparet, ex altera

quod ostendit. Rationes quae non persuadent sed cogunt, a geometris adferuntur, nec dubiũ quicq̃ relinqtur, quin arcus imago solis sit male expressi, ob uitiũ figuramq; speculi. Nos interim repetemus alias probationes, quae de Platone legi possunt. Inter argumenta sic nascentis arcus pono, quod celerrime nascitur, igneũ enim uariumq; corpus coelo intra momentum subtexitur, & aeque celeriter aboletur, nihil autẽ tam citò redditur à speculo, quàm imago, nõ enim facit quicq̃, sed ostendit. Parianus Arthemidorus adijcit, & quale genus nubis esse debeat, quod talẽ soli imaginem reddit. Si speculũ, inqt, concauũ feceris, quod sit sectae pilae pars, si extra mediũ consliteris, quicunq; iuxta te steterint, uniuersi à te uidebũtur propiores tibi, quàm speculo. Idem, inqt, euenit, cum rotundã, & cauam nubẽ intuemur à latere, ut solis imago à latere discedat, propiorq; nobis sit, et in nos magis conuersa. Color igitur igneus à sole est, caeruleus à nube, caeteri utriusq; mixturae.

Plato

Artemidorus

Caput V.

In speculis quomodo simulacra cernantur

Contra haec illa dicuntur. De speculis duae opiniones sunt, alij enim in his simulachra cerni putant, id est corporum nostrorũ figuras à nostris corporibus emissas, ac separatas, alij imagines aiunt nõ esse in speculo, sed ipsa aspici corpora, retorta oculorũ acie, & in se rursus reflexa. Nunc nihil ad rẽ ptinet, quomodo ipsas uideamus, sed quomodo imago similis debet è speculo reddi. Quid nã est tam dissimile, quàm sol & arcus, in quo neq; color, neq; figura solis, neq; magnitudo apparet? Arcus longior amplior'q; est, longeq; ea parte, qua fulget, rubicundior q̃ sol, caeteris uero coloribus diuersus. Deinde cũ uelis speculũ aëri cõparare, des oportet mihi eandẽ leuitatẽ corporis, eandẽ aequalitatẽ, eundem nitorẽ. Atqui nullae nubes habẽt similitudinẽ speculi, p medias saepe transimus, nec in illis nos cernimus. Qui montiũ summa conscendũt, spectãt nubẽ, nec tamen imaginem suã in illa cernunt. Singula stillicidia singula specula sunt. Concedo, sed illud nego ex stillicidijs cõstare nubẽ, habet.n. quaedam, ex qbus fieri stillicidia possunt, nõ ipsa. Nec aquã qdẽ habent nubes, sed materiã futurae aquae. Concedã tibi & guttas innumerabiles in nubibus esse, & illas faciẽ reddere, nõ tamen oẽs unam reddũt, sed singulae singulas. Deinde inter se specula coniunge, in unam imaginẽ nõ coibunt, sed quaeq; particula in se rei similitudinẽ claudet. Sunt quaedã specula ex multis minutisq; cõposita, qbus si unũ ostenderis hominẽ, populus apparet, unaquaq; parte faciẽ suã exprimente. Haec cũ sint coniuncta, & simul collocata, nihilominus seducunt imagines suas, & ex uno turbã efficiunt. Caeterũ caeteruam

illam non confundunt, ſed diremptam in facies ſingulas diſtrahunt. Ergo arcus uno circũſcriptus ductu, una totius eſt facies. Quid ergo, inquit, nõ & aqua, rupta fiſtula, ſparſa, & remo excuſſa habere ꝗddam ſimile his, quos uidemus in arcu, coloribus ſolet? Verum eſt, ſed nõ ex hac cauſa, ex qua tu uideri uis, ꝗa unaquæq; ſtilla recipit imaginem ſolis, citius enim cadũt ſtillæ, ꝗ̃ ut concipere imaginẽ poſſint, ſtandũ eſt, ut id quod imitantur excipiant. Quid ergo fit? Colorẽ non imaginẽ ducunt aliquo modo, ut ait Nero Cæſar diſertiſſime.

" Colla Cytheriacæ ſplendent agitata columbæ.

Et uarijs coloribus pauonum ceruix, quoties aliquò deflectitur, nitet. Nunquid ergo dicemus ſpecula eiuſmodi plumas, quarũ omnis inclinatio in colores nouos tranſit? Non minus nubes diuerſam ſpeculis naturã habent. Aues, quas retuli, & Chamæleontes, et reliqua animalia, quorũ color aut ex ipſis mutatur, cũ ira, uel cupidine accenſa, cutem ſuã uariant humore diffuſo, aut poſitione lucis, quam prout rectam, uel obliquam receperint, ita colorantur. Quid enim ſimile ſpeculis habent nubes, cũ illæ non ꝑluceant, hæc tranſmittant lucẽ? Illæ denſæ & coactæ, hæc rara ſint? Illa eiuſdem materiæ tota, hæ ex diuerſis temere cõpoſitæ, & ob hoc diſcordes, nec diu cohæſuræ? Præterea uidemus ortu ſolis partẽ quandã cœli rubere, uidemus nubes aliquando ignei coloris. Quid ergo prohibet, quomodo hunc colorem unũ accipiunt ſolis occurſu, ſic multos ab illis trahi, ꝗ̃uis non habeãt ſpeculi potentiã? Modo, inꝗs, inter argumenta ponebas ſemꝑ arcũ contra ſolẽ excitari, ꝗa ne à ſpeculo ꝗdẽ imago redderetur, niſi aduerſo. Hæc, inꝗ̃, quæſtio nobiſcũ eſt, nã quemadmodũ opponendum eſt ſpeculo id cuius in ſe imaginẽ transferat, ita ſol ad hoc apte ponendus eſt, ſic, ut nubes infici poſſit, non enim idẽ facit ſi undiq; fulſit, & ad hoc opus eſt radiorũ idonea locatio. Hæc dicũtur ab his, ꝗ uideri uolũt nubẽ colorari. Poſſidonius, & hi ꝗ ſpeculari ratione talẽ effici iudicant uiſum, hoc reſpondent. Si ullus eſſet in arcu color, ꝑmaneret et uideretur eò manifeſtius, quò propius, nũc imago arcus ex lõginquo clara eſt, interit cũ è uicino eſt uẽtũ .i. Huic cõtradictioni nõ conſentio, cũ ipſam ſententiã probẽ. Quare? dicã, ꝗa coloratur ꝗdẽ nubes, ſed ita ut color eius nõ undiq; appareat, nã ne ipſa ꝗdẽ undiq; apparet, nubẽ .n. nemo, ꝗ in ipſa eſt, uidet. Quid ergo mirũ, ſi color eius nõ uidetur ab eo, à quo ipſa nõ uiſitur? Atq; ꝗ̃uis ipſa nõ uideatur, eſt, ergo et color. Ita nõ eſt argumẽtũ falſi coloris, ꝗđ idẽ apparere accedẽtibus deſinit, idẽ .n. i ipſis euenit nubibus, nec ideo falſæ ſunt, ꝗa nõ uidẽtur. Præterea cũ dicitur tibi nubẽ ſole eſſe ſuffectam,

non dicitur tibi colorem illum immistum esse uelut dum duro corpori, ac stabili, & manenti, sed ut fluido, & uago, et nihil amplius q̃ per breuem speciem recipienti. Sunt etiam quidam colores, qui ex interuallo uim suam ostendunt. Purpuram tyriam quò melior, saturiorq́; est, eò oportet ut altius teneas, ut fulgorem suum ostendat. Non tamen ideo non habet illa colorem, quia, quem optimum habet, non, quomodocunq; explicentur, ostendit. In eadẽ sententia sum, qua Possidonius, ut arcum iudicem fieri nube formata in modum concaui speculi & rotundi, cui forma sit partis pilæ sectæ. Hoc probari, nisi geometræ adiuuerint, non potest, qui argumentis nihil dubij relinquentibus docent solis illam esse effigiem, non similem, neq; enim omnia áduersus specula respõdent. Sunt quæ uidere extimescas, tanta deformitate corrupta, ut faciem uisentium reddant, seruata similitudine in peius, sunt quæ cum uideris, placere tibi uires tuæ possint, in tantum lacerti crescunt, & totius corporis supra humanam magnitudinem habitus augetur, sunt quæ dextras facies ostendant, sunt quæ sinistras, sunt quæ torqueant & euertant. Quid ergo mirum est, eiuscemodi speculum, quo solis species uitiosa reddatur, in nube quoq; fieri?

Caput VI.

i Nter cætera argumenta et hoc erit, quod nunq̃ maior arcus dimidio circulo apparet, & quod eo minor est, quò altior est sol, * ut ait Virgilius noster.

=Et bibit ingens Arcus= cũ aduẽtat imber, sed nõ easdẽ, undecunq; apparuerit, minas affert. À meridie ortus magnã uim aquarũ uehet, uinci enim non poterunt uehementissimo sole, tantum est illis uiriũ. Si circa occasum refulget, rorabit, & leuiter impluet. Si ab ortu, circáue surrexerit, serena promittit. Quare tamen, si imago solis est arcus, longe ipso sole maior apparet? Quia est alicuius speculi natura talis, ut maiora multa, quàm uideat, ostendat, et in portentosam magnitudinem augeat formas, alicuius inuicem talis est, ut minuat. Illud mihi dic, quare in orbẽ eat facies, nisi orbi redditur? Dices fortasse unde sit illi color uarius, unde talis figura sit, nõ dices, nisi aliquod exẽplar, ad quod formetur, ostenderis, nullum autem aliud quàm solis est, à quo cum fatearis illi colorem dari, sequitur ut detur & forma. Deniq; inter me & te conuenit, colores illos, quibus regio cœli depingitur, à sole esse, illud unum inter nos nõ conuenit, tu dicis illũ colorẽ esse, ego uideri, qui siue est, siue uidetur, à sole est. Tu nõ expedies, quare color ille subito desinat, cũ omnes fulgores paulatim discutiãtur. Pro me est & repẽtina eius facies, et repẽtinus

interitus. Proprium enim est speculi hoc, quod non per parteis strui-
tur, quod apparet, sed statim totum fit. Aeque cito omnis imago in il-
lo aboletur, quàm ponitur. Nihil enim aliud ad ista efficienda uel re-
mouenda opus est, quàm ostendi, & abduci. Non est propria in ista
nube substãtia, nec corpus, sed mẽdax est sine re similitudo. Vis scire
hoc ita esse? Desinet arcus, si obtexeris solem. Oppone inquam, soli
alteram nubem, istius uarietas peribit. At maior est aliquanto arcus,
quam sol. Dixi modo fieri specula, quæ multiplicent omne corpus,
quod imitantur. Illud adijciam omnia per aquam uidentibus lon-
ge esse maiora. Literæ quamuis minutæ, & obscuræ per uitream pi
lam aqua plenam, maiores clarioresq; cernuntur. Poma formosiora
q̃ sint uidentur, si innatant uitro. Sydera ampliora per nubem aspi
cienti cernuntur, quia acies nostra humido labitur, nec apprehende
re, quod uult, fideliter potest. Quod manifestum fiet, si poculum
adimpleueris aqua, & in id conieceris annulum, nam cum in ipso
fundo iaceat annulus, facies eius in summo aquæ redditur. Quicqd
uidetur per humorem, longe amplius uero est. Quid mirum maiorẽ
uideri imaginem solis, quæ in nube humida uisitur? cum de causis
duabus hoc accidat, quia in nube est aliqd uitro simile, quod potest
perlucere, est aliquid & aquæ, quam si non dum habet, tamen iam
apparet eius natura, in quã ex sua uertatur. Caput VII.

Q Voniam, inquis, uitri fecisti mentionem, ex hoc ipso contra
te argumentum sumam. Virgula solet fieri uitrea, stricta,
uel pluribus angulis in modum clauæ tortuosæ, hæc si ex
transuerso solem accipit, colorem talem, qualis in arcu uideri solet,
reddit, ut scias hic non imaginem solis esse, sed coloris imitationem
ex repercusso. In hoc argumento multa sunt pro me, primum quod
apparet quiddam leue esse debere, simile speculo, quod solem reper
cutiat. Deinde quod apparet non fieri ullum colorem, sed speciem
falsi coloris, qualem, ut dixi, columbarum ceruix et sumit & ponit,
utcunq; deflectitur, hoc autem & in speculo est, cuius nullus uidetur
color, sed simulatio quædam coloris alieni. Vnum tamen hoc soluen
dum est, quod non uisitur in illa uirgula solis imago, cuius bene ex-
primendæ capax nõ est. Illa conatur quidẽ reddere imaginem, quia
leuis est materia, & ad hoc habilis, sed non potest, quia enormiter
facta est. Si apte fabricata foret, totidem redderet soles, quot ha-
buisset insecturas, quæ, quia non discernuntur inter se, nec sa-
tis in uicem speculi nitent, inchoant tantũ imagines, nec exprimunt,
& ob ipsum uicina turbant, & in speciem coloris unius adducunt.

Quae p aquam uident longe maiora q̃ sint apparent

Caput VIII.

T quare arcus non implet orbem, sed dimidia pars eius uidetur, cum plurimũ porrigitur, incuruaturq; Quidam ita opinantur, Sol cum sit multo altior nubibus, à superiore tantum illas percutit parte, sequitur ut inferior pars earum nõ tangatur lumine. Ergo cum ab una parte solem accipiant, unam partem eius tantum imitantur, quæ nunquam dimidia maior est. Hoc argumentum parũ potens est. Quare? quia quamuis sol à superiori parte sit, totam tamen percutit nubem, ergo contingit. Quid ni? cum radios transmittere soleat, & omnem densitatem perrũpere? Deinde contrariam rem proposito suo dicunt. Nam si superior est sol, & ideo tantum superiori parti nubiũ affunditur, nunquam terra tenus descendit arcus, atqui usq; in humum demittitur. Præterea nunquã non contra solem est arcus. Nihil ad rem ptinet, supra infra ue sit, quia totum, quod contra est, latus uerberatur. Deinde aliquando arcum & occidens facit, cum certe ex inferiori nubes ferit, terris propinquus. Atqui & tunc dimidia pars est, quamuis solem nubes ex humili & sordido accipiant. Nostri qui sic in nubilo, quomodo in speculo lumen reddi uolunt, nubem cauam faciunt, & sectæ pilæ partem, quæ non potest totum orbem reddere, quia ipsa est pars orbis. Proposito accedo, argumento non consentio. Nam si in concauo speculo tota facies oppositi orbis exprimitur, & in semorbe nihil prohibet aspici totam pilam, Etiamnum diximus circulos apparere soli lunæq; in similitudinem arcus circundatos, quare & ille arcus in circulum iungitur nunquam? Deinde quare semper concauæ nubes solem accipiunt, nec aliquando planæ & tumentes? Aristoteles ait, post autumnale æquinoctium qualibet hora diei arcum fieri, æstate non fieri, nisi incipiente, aut inclinato iam die. Cuius rei causa manifesta est. Primum, quia media die sol calidissimus nubes euincit, nec potest ab his imaginem suam accipere, quas scindit. At matutino tempore, & uergens ad occasum, cum minus uirium habeat, minus calidus est, & ideo à nubibus & sustineri, & repercuti potest. Deinde cum arcum facere non soleat, nisi aduersus his, in quibus facit, nubibus, cum breuiores dies sunt, semper obliquus est. Itaq; qualibet diei parte etiam cum altissimus est, habet aliquas nubes, quas ex aduerso ferire potest. At temporibus æstiuis supra nostrum uerticem fertur. Itaq; medio die excelsissimus terras rectiore aspicit linea, quàm ut ullis nubibus possit occurri, omnes enim tunc sub se habet.

Aristoteles

Caput IX.

n Vnc dicendum est de uirgis, quas non minus pictas, uariasq; et æque pluuiarum signa solemus accipere. In quibus non multum operæ consumendum est, quia uirgæ nihil aliud quàm imperfecti arcus sunt. Nam facies quidem illis est picta, sed nihil curuati habent, in rectum iacent. Fiunt autem iuxta solem ferè in nube humida, & iam se spargente. Itaq; idem est in illis, qui in arcu color, tantum figura mutatur, quia nubium quoq;, in quibus extenduntur, alia est. Caput X.

s Imilis uarietas in coronis est, sed hoc differunt, quod coronæ ubiq; fiunt, ubicunq; sydus est, arcus non nisi contra solem, uirgæ non nisi in uicinia solis. Possum & hoc modo differentiam omnium reddere. Coronam si diuiseris, arcus erit, si direxeris, uirga. In omnibus color multiplex est, ex cæruleo fuluoq; uarius. Virgæ soli tantũ adiacent, arcus solares lunaresq; omnes sunt, Coronæ omnium syderum. Caput XI.

a Liud quoq; uirgarum genus apparet, cum radij per angusta foramina nubium tenues intenti, distantesq; inter se diriguntur, & ipsæ signa imbrium sunt. Quomodo nunc me hoc loco geram? Quid eas uocem? imagines solis? Historia soles uocant, et binos ternosq; apparuisse memoriæ tradunt. Græci παρήλια appellant, quia in propinquo ferè à sole uisuntur, aut quia accedunt ad aliquam similitudinem solis. Non enim totum imitantur, sed imaginem eius figuramq;. Cæterum nihil habent ardoris, hebetes ac languidi. His quod nomen imponimus? An facio quod Virgilius, q dubitauit de nomine, deinde id, de quo dubitauerat, posuit?

» -& quo te nomine dicam
» Rhetica? nec cellis ideo contende falernis.

Nihil ergo prohibet illas parhelia uocari. Sunt autẽ imagines solis in nube spissa & uicina in modum speculi. Quidam parhelion ita diffiniunt, nubes rotunda & splendida, similisq; soli. Sequtur enim illũ, nec unq̃ longius relinquitur, quàm fuit cum apparuit. Nunqs nostrũ miratur, si solis effigiem in aliquo fonte, aut placido lacu uidet? Non ut puto. Atqui tam in sublimi facies eius potest, quã nos uidemus, reddi, si modo idonea est materia, quæ reddat. Caput XII.

q Voties defectionem solis uolumus deprehendere, ponimus peluees, quas aut oleo, aut pice implemus, quia pinguis humor minus facile turbatur, & ideo quas recipit imagines seruat. Apparere autem imagines non possunt,

nisi in liquido & immoto. Tunc solemus notare quomodo se luna soli opponat, ut illum tanto maiorem, subiecto corpore abscondat, modo ex parte, si ita contigit, ut latus incurrerit, modo totum. Hæc dicitur perfecta defectio, quæ stellas quoq; ostendit, & intercipit lucem, tunc scilicet, cum uterq; orbis sub eodem libramento stetit. Quemadmodum ergo in ære utriusq; imago in terris aspici potest, ita in aëre cum sit coactus aer, & limpidus constitit, ut faciem solis acciperet, quam & aliæ nubes accipiunt, sed transmittunt, si aut mobiles sunt, aut raræ, aut sordidæ. Mobiles enim spargunt illam, raræ emittunt, sordidæ turpesq; non sentiunt. Sicut apud nos imaginem maculosa non reddunt. Caput XIII.

Parhelia ut fiat ex aliorum sententia

S olent & bina fieri parhelia eadē ratione. Quid enim impedit quo minus tot sint, quot nubes fuerunt aptæ ad exibendā imaginem solis? Quidam in illa sententia sunt, quoties duo simulachra talia existant, ut iudicent unū esse solis, alterum imaginis. Nam apud nos quoq;, cum plura specula disposita sunt ita, ut alteri sit conspectus alterius, omnia implentur, & una imago uera est, cæteræ imaginum effigies sunt. Nihil enim refert quid sit, quod speculo ostendatur. Quicquid enim uidet, reddit. Ita illis quoq; in sublimi, si nubes sors aliqua disposuit, ut inter se aspiciant, altera nube solis imaginem, altera imaginis reddi. Debent autem hæ nubes, quæ hoc præstant, densæ esse, leues, splendidæ, planæ, naturæ solis. Ob hoc omnia quæ huius sunt simulachra, candida sunt, & similia lunaribus circulis, quia ex percussu, oblique accepto sole, resplendent. Nam si infra solem nubes fuerit, & propior, ab eo dissipatur, longe autem posita radios non remittit, nec imaginem efficit, quia apud nos quoq; specula, cum à nobis procul abducta sunt, faciem non reddunt, quia acies nostra non habet usq; ad nos recursum. Pluuiarum autem & hi soles (utar enim historica lingua) indicia sunt. Utiq;, si à parte austri constiterunt, inde maxime nubes ingrauescunt. Cum utrinq; solem cingit talis effigies (si Arato credimus) tempesta surgit. Caput XIIII.

Aratus

T empus est alios quoq; igneis percurrere, quorum diuersæ figuræ sunt. Aliquando emicat stella, aliquando ardores sunt, aliquando fixi & hærentes, nonnunquam uolubiles, Horum plura genera conspiciuntur. Sunt enim uelut corona cingente introrsus igneis cœli. Recessus est similis effossæ in orbem speluncæ, sunt pithiæ in magnitudinem uasti rotundiq; ignis dolio similis, qui uel fertur, uel in uno loco flagrat. Sunt chasmata,

cum

cum aliquod cœli ſpatium deſedit, & flammam dehiſcens uelut in abdito oſtentat. Colores quoq; horum omnium plurimi ſunt. Quidam ruboris acerrimi, quidam euanidæ, ac leuis flammæ, quidam candidæ lucis, quidam micantes, quidam æqualiter & ſine eruptionibus, aut radijs fului. Videmus ergo

» Stellarum longos à tergo albeſcere tractus,

hæ uelut ſtellæ exiliunt & tranſuolant, uidenturq; longum ignem porrigere, propter immenſam celeritatem, cum acies noſtra non diſcernat tranſitum earũ, ſed quacunq; cucurrerunt, hoc totum ignitũ credat. Tanta enim eſt uelocitas motus, ut partes eius non diſpiciantur, ſed tantũ ſumma prendãtur. Intelligimus magis, qua appareat ſtella, quàm qua exeat. Itaq; uelut igne continuo, totum iter ſignat, q̃a uiſus noſtri tarditas non ſubſequitur momenta currentis, ſed uidet ſimul & unde exilierit, & quo peruenerit. Quod fit in fulmine, longus nobis uidetur ignis eius, quia citò ſpatium ſuum tranſilit, & oculis noſtris occurrit uniuerſum per quod deiectus eſt, at ille non eſt extenti corporis, per omne per quod uenit, neq; tam longi, & extenuata in impetum ualent. Quomodo ergo proſiliunt? Attritu aëris, ignis incenſus, uento præceps impellitur. Non ſemper tamen uento attritu'ue fit, nonnunquam ex aliqua opportunitate aëris naſcitur. Multa enim ſunt in ſublimi ſicca, calida, terrena, inter quæ oritur, & pabulum ſuum ſubſequens defluit, ideoq; uelociter rapitur. At quare color diuerſus eſt? Quia refert, quale ſit id quod incenditur, & quàm uehemens quo incenditur. Ventum autem ſignificat eiuſmodi lapſus, & quidem ab ea parte qua erumpit.

Caput XV.

f Vlgores, inquis, quomodo fiunt, quos græci σέλαα appellant? multis, ut aiunt, modis. Poteſt illos uentorum uis edere, poteſt ſuperioris cœli feruor. Nam cum late fuſus ſit ignis, inferiora aliquando, ſi ſunt idonea accendi, corripit. Poteſt ſtellarum motus curſu ſuo excitare ignem, & in ſubiecta tranſmittere. Hoc uero non poteſt fieri, ut aër uim igneam uſq; in æthera elidat, ex qua fulgor ardor'ue ſit, uel ſtellæ ſimilis excurſus. Ex his fulgoribus, quædam in præceps eunt, ſimilia proſilientibus ſtellis, quædã certo loco permanent, & tantum lucis emittunt, ut fugent tenebras, & diem repræſentent, donec conſumpto alimento, primum obſcuriora ſint, deinde flammæ modo, quæ in ſe cadit, per aſſiduam diminutionem redigantur in nihilum. Ex his quædam in nubibus apparent, quædam ſupra nubes, cum aër ſpiſſus, ignem, quem

propior terris diu pauerat, usq; in sydera expressit. Horum aliqua non patiuntur moram, sed transcurrunt, aut extinguuntur subinde qua reluxerant. Hæc fulgores dicuntur, quia breuis facies illorum & caduca est, nec sine iniuria decidens, sæpe enim fulminum noxas ediderunt, ab his tecta uidimus icta sine fulmine, quæ asparsoplecta græci uocant. At quibus longior mora & fortior ignis est, motumq; cœli sequuntur, aut proprios cursus agunt, cometas nostri putant, de quibus dicemus. Horum genera sunt pogoniæ, lampades, & cicharissiæ, & alia omnia quorum ignis in exitu sparsus est. Dubium an inter hos ponantur trabes, & pithiæ, quæ rarò sunt uisæ. Multa enim conglobatione ignium indigent, cum ingens illorum orbis aliquando matutini amplitudinem solis exuperet. Inter hæc ponas licet, & quod frequenter in historijs legimus, cœlum ardere uisum. Cuius nonnunquam tam sublimis ardor est, ut inter ipsa sydera uideatur, nonnunquam tam humilis, ut speciem longinqui incendij præbeat. Sub Tiberio cæsare cohortes in auxilium Ostiensis coloniæ cucurrerunt, tanquam conflagrantis, cum cœli ardor fuisset per magnam partem noctis parum lucidus, crassi fumidiq; ignis. De his nemo dubitat quin habeant flammam quam ostendunt, certa illis substantia est. De prioribus quæritur, de arcu dico & coronis, an decipiant aciem, & mendacio constent, an in illis quoq; uerum sit, quod apparet. Nobis non placet in arcu aut coronis subesse aliquid corporis certi, nihil enim iudicamus in speculis, nisi fallaciam esse. Nihil aliud quàm alienum corpus mentientibus. Non enim est in speculo, quod ostenditur, alioqui non exiret, nec alia protinus imagine obduceretur, nec innumerabiles modo interirent, modo exciperentur formæ. Quid ergo? Simulachra ista sunt, & inanis uerorum corporum imitatio, suntq; ista à quibusdam ita composita, ut & hæc possint detorquere in prauum. Nam (ut dixi) sunt specula quæ faciem prospicientium obliquent, sunt quæ in infinitum augeant, ut humanum habitum excedant, modumq; nostrorum corporum.

Caput XVI.

Hoc loco uolo tibi narrare fabellam, ut intelligas quàm nullum instrumentum irritandæ uoluptatis libido contemnat, & ingeniosa sit ad incitandum furorem suum. Hostius quidam fuit obscœnitatis usq; in scenam productæ. Hunc diuitem auarum HS milies seruum Diuus Augustus indignum

uindicta

uindicta indicauit, cum à seruis occisus esset, & tamen non pronunciauit iure cæsum uideri. Non erat ille tantummodo ab uno sexu impurus, sed tam uirorum quàm fœminarum auidus fuit, fecitq; specula eius notæ, cuius modo retuli imagines longe maiores reddentia, in quibus digitus brachij mensuram & longitudine & crassitudine excederet. Hæc autem ita disponebat, ut cum uirum ipse pateretur, aduersus omnes admissarij sui motus in speculo uideret, ac deinde falsa magnitudine ipsius membri tanquam uera gaudebat. In omnibus quidem balneis agebat ille delectum, & aperta mensura legebat uiros, sed nihilominus mendacijs quoq; insatiabile malum oblectabat. I nunc, dic speculum mundiciarum causa repertum. Fœda dictu sunt, quæ portentum illud ore suo lacerandum dixerit, feceritq;, cum illi specula ab omni parte apponerentur, ut ipse flagitiorum suorum spectator esset, & quæ secreta quoq; conscientia premuntur, & quæ accusatus quisq; fecisse se negat, non in os tantum, sed in oculos suos ingereret. At Hercules scelera conspectum suum reformidant, in perditis quoq;, & ad omne dedecus expositis, tenerrima est oculorum uerecundia. Ille autem quasi parum esset inaudita & incognita pati, oculis suis illa aduocauit, nec quantum peccabat uidere contentus, specula sibi, per quæ flagitia sua diuideret, disponeretq;, circumdedit, & quia non tam diligenter intueri poterat, cum compressus erat, & caput merserat, genibusq; alienis obhæserat, opus suum sibi per imagines referebat. Speculabatur illam libidinem oris sui, spectabat sibi admissos pariter in omnia uiros. Nonnunquam inter marem & fœminam distributus, & toto corpore patiente expositus, spectabat nefanda. Quid nam homo impurus reliquit, quod in tenebris faceret? non pertimuit diem, sed ipsos concubitus portentosos sibi ipse ostendit, sibi ipse approbauit. Quid non putes in ipso habitu uoluisse pingi? Est aliqua etiam prostitutis modestia, & illa corpora publico obiecta ludibrio, aliquid, quo infelix patientia lateat, obtendunt, adeo quodammodo lupanar quoq; uerecundum est. At illud monstrum obscœnitatem suam spectaculum fecerat, & ea sibi ostentabat, quibus abscondendis nulla satis alta nox est. Simul, inquit, & uirum & fœminam patior, nihilominus illa quoq; superuacua mihi parte alicuius contumelia marem exerceo. Omnia membra stupris occupata sunt, oculi quoq; in partem libidinis ueniant, & testes eius exactoresue sint.

Etiam ea quæ ab aspectu corporis nostri positio summouit, ante uersentur, ne quis me putet nescire quid faciam. Nihil egit natura, quod humanæ libidini ministeria tam maligna dedit, quod aliorum animalium concubitus melius instruxit. Inueniam quemadmodum morbo meo & potiar & satisfaciam, quo nequitiam meam, si ad naturæ modum pecco? id genus speculorum circumponam mihi, quod incredibilem imaginum magnitudinem reddat. Si liceret mihi, ad uerum ista perducerem, quia non licet, mendacio pascar. Obscœnitas mea, plus quàm capit, uideat, & patientiam suam ipsa miretur. Facinus indignum, hic fortasse cito & antequam uideret hæc occisus est, ad speculum suum imolandus fuit. Caput XVII.

d Erideantur nunc philosophi, quod de speculi natura disserant, quod inquirant, quid ita facies nostra nobis, & quidem in nos obuersa reddatur? Quid sibi rerum natura uoluit, quod cum uera corpora dedisset, etiam simulachra eorum aspici uoluisset? Quorsum pertinuerit hanc comparare materiam excipiendarum imaginum capacem? Non in hoc scilicet, ut ad speculum barbam faciemq; uelleremus, aut ut faciem uiri poliremus. In nulla re illa negotium luxuriæ concessit, sed primum omnium, quia imbecilli oculi ad sustinendum comminus solem, ignoraturi erant formam eius, hebetato illum lumine ostendit. Quamuis enim cũ orientem occidentemq; contemplari liceat, tamen habitum eius, ipsum qui uerus est, non rubentis, sed candida luce fulgentis nesciremus, nisi in aliquo nobis humore lenior, & aspici facilior occurreret. Præterea duorum syderum occursum, quo interpolari dies solet, non uideremus, nec scire possemus, quid esset, nisi liberius humi solis lunæq; imagines uideremus. Inuenta sunt specula, ut homo ipse se nosceret. Multi ex hoc consequuntur primo sui notitiam, deinde & quoddam consilium, Formosus, ut uitaret infamiam. Deformis, ut sciret redimendum esse uirtutibus, quicquid corpori deesset. Iuuenis, ut flore ætatis admoneretur, illud tempus esse discendi, & fortia audendi Senex, ut inde cora canis deponeret, & de morte aliquid cogitaret. Ad hoc rerum natura facultatem nobis dedit, nosmetipsos uidendi. Fons cuiq; perlucidus, aut leue saxum imaginem reddit.

» Nuper me in littore uidi,
» Cum placidum uentis staret mare.

Qualem fuisse cultum putas ad hoc speculũ se cernentium? Aetas illa simplicior & fortuitis contenta, nondum in uitia beneficiũ detorquebat, nec inuentum naturæ in libidinem luxumq; rapiebat.

Primo faciem suam cuiq; casus ostendit, deinde cum insitus sui mortalibus amor dulcem aspectum formae suae faceret, ea saepius despexere, in quibus prius effigies suas uiderant. Postquam deterior populus subijt, in ipsas terras se effusurus, ferrum obruendum primũ in usu fuit, & id homines impune eruerent, si solũ eruissent. Tunc deinde alia terrae mala, quorum leuitas aliud agentibus speciem suã obtulit, quam hic in poculo, ille in aere ad aliquos usus comparatam uidit, & mox proprio fuit ministerio paratus orbis. Nondum argenti nitor, sed fragilis uilisq; materia tunc quoq;, cum antiqui illi uiri inclyte uiuerent, satis nitidi, si squalorem opere collectum aduerso flumine eluerent. Cura comere capillum fuit, ac prominentem barbam depectere, & in hac re quisq; sibi, alteriq; inuicem operam dabat. Coniugum quidem manibus crinis ille, quem effundere olim mos uiris fuit, attrectabatur, sed illum sibi sine ullo artifice formosi quatiebant, non aliter quàm iubam generosa animalia. Postea rerum iam potiente luxuria, specula totis paria corporibus auro argentoq; caelata sunt, deinde gemmis adornata, et poculis. Vnũ ex his foeminae constitit, quod antiquarũ dos fuit, non illa quae publicae dabatur, sed imperatorum pauperum filiabus. An tu existimas ex auro nitidum habuisse Scipionis filias speculum, cum illis dos fuisset aes graue? O paupertas felix, quae tanto titulo locum fecit. Non fecisset illis senatus dotem, si habuissent. At quisquis ille fuit, cui soceri loco senatus fuit, intellexit se accepisse dotem, quam fas non esset reddere. Iam libertinorum uirgunculis in unum speculum nõ sufficit illa dos, quam dedit pro se Scipio. Processit enim molestius paulatim opibus ipsis immutata luxuria, & incrementum ingens uitia acceperunt, adeoq; omnia indiscreta sunt peruersissimis artibus, ut quicquid mundus muliebris uocabatur, sarcinae uiriles sint, minus dico, etiam militares. Iam speculum ornatus tantum causa adhibetur, nulli non uitio numerato necessarium factum est.

LVCII ANNEI SENECAE AD LVCILIVM NATVRALIVM QVAESTIONVM LIBER SECVNDVS DE TONITRIBVS, FVLGVRATIONIBVS ET FVLMINIBVS, FVLGVRVMQVE GENERIBVS.

OMNIS de uniuerso quæstio in cœlestia, in sublimia, et terrena diuiditur. Prima pars naturam syderum scrutatur, & magnitudinem, et formas ignium, quibus mundus includitur. Solidum'ne sit cœlum, ac firmæ concretæq; materiæ, an ex subtili tenuiq; nexu. Agatur, an agat, & infra se sydera habeat, an in contextu sui fixa, quemadmodũ anni uices seruet, solem an retro flectat, cætera deinceps his similia. Secunda pars tractat inter cœlũ terramq; uersantia. Hæc sunt nubila, imbres, niues,

» - & humanas motura tonitrua menteis.

Quæcunq; aër facit patitur'ue, hæc sublimia dicimus, quia æditiora imis sunt. Tertia illa pars de agris, terris, arbustis, satis quærit, &, ut iurisconsultorum uerbo utar, de omnibus quæ solo continentur. Quomodo, inquis, de terrarum motu quæstionem eo posuisti loco, quo de tonitribus fulguribusq; dicturus es? Quia cum motus terræ fiat spiritu, spiritus autem sit aër agitatus, & si subeat terras, non ibi spectandus est, cogitetur in ea sede, in qua illum natura disposuit. Dicam, quod magis uidebitur mirum, inter cœlestia & de terrenis dicendũ erit. Quare, inquis? quia cum propria terræ excutimus suo loco, utrum lata sit, & inæqualis & enormiter proiecta, an tota in formam pilæ spectet, & in orbem parteis suas agat, alliget aquas, an aquis alligetur, ipsa animal sit, an iners corpus, & sine sensu, plenum quidem spiritus, sed alieni, et cætera huiusmodi quoties in manus uenerint, terram sequentur, & in imis collocabuntur. At ubi quæretur, quis terræ sit situs, qua parte mundi subsederit, quomodo aduersus sydera cœlumq; posita sit, hæc quæstio cedit superioribus, &, ut ita dicam, meliorẽ conditionem sequtur. Caput II.

QVoniam dixi de partibus in quas omnis rerum naturæ materia diuiditur, quædam in commune sunt dicenda, & hoc primum præsumendum, inter ea corpora, a' quibus unitas est, aëra esse. Quid sit hoc, & quare præcipiendum fuerit,

scies,

scies, si paulo altius repetiero, & dixero aliquid esse continuũ, aliqđ commissum. Continuatio est partiũ inter se non intermissa coniũctio. Vnitas est sine commissura continuatio, et duorũ inter se coniunctorũ corporũ tractus. Nunquid dubiũ, quin ex his corporibus, quæ uidemus tractamusq;, quæ aut sentiuntur, aut sentiunt, quædã sint cõposita? Illa constant aut nexu, aut aceruatione, ut puta funis, frumentũ, nauis. Rursus non cõposita ut arbor, lapis. Ergo concedas oportet, ex his quoq; quæ sensum effugiunt, cæterũ ratione prenduntur, esse in qbusdam unitatem corporum. Vides quomodo auribus tuis parcam, expedire me poterã, si philosophorum lingua uti uoluissem, ut dicerẽ unita corpora, hoc cum tibi remittam, tu inuicem mihi refer gratiã. Quare istud? si quando dixero unũ, memineris me nõ ad numerum referre, sed ad naturam corporis, nulla ope externa, sed unitate sua cohærentis, ex hac nota coporum aër est. Caput III.

OMnia quæ in notitiam nostrã cadunt, uel cadere possunt, mundus cõplectitur, ex his quædã eius sunt partes, quædã materiæ loco relicta. Desyderat omnis natura materiam, sicut ars omnis quæ manu constat. Quid sit hoc, apertius faciam. Pars enim nostri, manus, ossa, nerui, oculus. Materia, succus recentis cibi iturus in partes. Rursus quasi pars nostri est sanguis, qui tamen & materia est, parat enim & alia, & nihilominus in numero est eorum, quibus totum corpus efficitur. Caput IIII.

HIc mundi pars est aër, et qdem necessaria, hic est enim qui cœlum terramq; connectit, qui ima ac summa sic separat, ut tamen iungat. Separat, quia medius interuenit. Iungit, quia utriq; ꝑ hoc inter se consensus est. Supra se dat, quicqd accepit à terris. Rursus uim syderũ in terrena transfundit. Quẽ sic partẽ mundi uoco, ut animalia, et arbusta, nã genus animaliũ arbustorũq; pars est uniuersi, qa in consumatione uniuersi acceptũ, & qa non est sine hoc uniuersum. Vnũ autẽ animal et una arbor quasi pars est, qa si pierit, tamen id ex quo perit, totũ est. Aër autẽ, ut dicebã, et cœlo, et terris cohæret, utriq; innatus est. Habet autem unitatẽ qcqd alicuius naturæ pars est. Nihil.n.nascitur sine unitate. Caput V.

TErra et pars est mũdi, et materia. Pars quare sit, nõ puto te interrogaturũ, ut æque interroges quare cœlũ pars sit, qa scilicet nõ magis sine hoc, quã sine illa uniuersum esse potest, quod cũ his uniuersum est, ex qbus, id est ex illo, et ex ista alimẽta oĩbus animalibus, oĩbus satis, oĩbus stellis diuidũtur. Hinc qcqd est uiuiũ singulis, hinc ipsi mundo, tam multa poscẽti subministratur. Hinc

syderà nutri

profertur quo sustineantur tot sydera, tam exercitata, tam auida per diem noctemq́; ut in opere, ita & in pastu. Et omnium quidem rerum natura, quantum in nutrimentum sui satis sit, apprehendit. Mundus autẽ, quantũ in æternum desyderabat, inuasit. Pusillũ tibi exemplũ magnæ rei ponam. Oua tantum complectuntur humoris, quantum ad effectum animalis exituri sat est. Caput VI.

Et continuus terræ est, & sic appositus, ut statim ibi futurus sit, unde illa discesserit. Pars est totius mundi, sed idem tamen quicquid terra in alimentum misit, recipit, ut scilicet materia non pars intelligi debeat. Ex hoc omnis inconstantia tumultusq́; est. Hunc quidam ex distantibus corpusculis, ut puluerem, ferunt, plurimumq́; à uero recedunt, nunquam enim contexti, nisi p unitatem corporis nisus est, cum partes consentire ad intensionem debeant, & conferre uires. Aër autem si in atomos diuiditur, sparsus est. Teneri uero disiecta non possunt. Intensionem aëris ostendent tibi inflata, nec ad ictum cedẽtia. Ostendent pondera, per magnum spatium ablata gestante uento. Ostendent uoces, quæ remissæ elatæq́; sunt, prout aër se concitauit. Quid enim est uox, nisi intensio aëris ut audiatur, linguæ formata percussu? Quid cursus & motus omnis, non'ne intenti spiritus opera sunt? Hic facit uim, & uelocitatem neruis currentibus. Hic cum uehementer concitatus ipse se torsit, arbusta, syluasq́; conuellit, & ædificia tota corripiens in altum frangit. Hic mare per se languidum & iacens incitat. Ad minora ueniamus. Quis enim sine intensione spiritus cantus est? cornua & tubæ & alia, quæ aliqua pressura maiorem sonitum reddunt, quàm qui ore reddi potest, non'ne aëris intensione partes suas explicant? Considerenus quàm ingentem uim p occultum agat. Paruula admodum semina, & quorum exilitas in commissura lapidum locum inueniat, in tantum coalescunt, ut ingentia saxa detrahant, & in momenta dissoluant. scopulos rupesq́; radices in terra minutissimæ, ac tenuissimæ findunt. Hoc qd est aliud, quàm intentio spiritus, sine qua nil ualidum, & contra quam nil ualidum est. Caput VII.

Vox

a

Esse autem unitatem in aëre uel ex hoc intelligi potest, quod corpora nostra inter se cohærent. Quid enim aliud est, qđ tenet ea quàm spiritus? Quid est aliud quo animus noster agitetur? Quis est illi motus, nisi intensio? Quæ intensio, nisi ex unitate? Quæ unitas, nisi hæc esset in aëre? Quid est aliud, qđ producit fruges, & segetẽ imbecillã, ac uirentes erigit arbores, ac distẽdit in ramos, aut in altũ erigit, quàm spiritus intẽsio et unitas?

e

Caput VIII.

q

Vidam aëra diſcerpunt & in particulas diducunt, ita ut illi inane permiſceant. Argumentum autem exiſtimant non pleni corporis, ſed multum uacui habentis, quod auibus in illo tam facilis motus, quod maximis minimisq; per illũ tranſcurſus eſt. Sed falluntur, nam aquarum quoq; ſimilis facilitas eſt, nec de unitate illarum dubium eſt, quæ ſic corpora accipiunt, ut ſemper in contrarium acceptis refluant. Hanc noſtri circumſtantiam, Græci autem περίστασιν appellant, quæ in aëre quoq; ſicut in aqua fit, circumſtat enim omne corpus à quo impellitur. Nihil autem opus erit inani admiſto, ſed hæc aliâs.

Caput IX.

n

Vnc autem eſſe quãdam in rerum natura uehementiam, magnosq; impetus eſt colligendum. Nihil enim niſi intentione uehementius eſt, & tamen mehercules per aliud nihil intendi poterit, niſi per ſemetipſum fuerit intentum. Dicimus enim eodem modo non poſſe quicquam ab alio moueri, niſi aliquid fuerit mobile ex ſemetipſo. Quid autem eſt, quod magis creditur ex ſemetipſo habere intenſionem, quàm ſpiritus? hunc intendi quis negabit, cum uiderit iactari terram cum montibus, tecta, murosq;, plureis & magnas cum populis urbeis, cum totis maria litoribus? Oſtendit intenſionem ſpiritus uelocitas eius & diductio. Oculus ſtatim ꝑ multa milia aciem ſuam intendit, uox una totas urbeis ſimul percutit, lumen non paulatim prorepit, ſed ſemel uniuerſis infunditur rebus. Aqua autem ſine ſpiritu quemadmodum poſſet intendi? Nunquid dubitas quin ſparſio illa, quæ ex fundamentis mediæ arenæ creſcens in ſummam altitudinem amphitheatri peruenit, cum intenſione aquæ fiat? Atqui uero nec manus, nec ullum aliud tormentum aquam poterit mittere aut agere, quàm ſpiritus. Huic ſe commodat, hoc inſerto, & agente attollitur, & contra naturam ſuam multa conatur, & aſcendit, nata defluere. Quid, nauigia ſarcina depreſſa, parum oſtendunt non aquam ſibi reſiſtere, quò minus mergantur, ſed ſpiritum? aqua enim cederet, nec poſſet pondera ſuſtinere, niſi ipſa ſuſtineretur. Diſcus ex loco ſuperiore in piſcinam miſſus, non deſcendit, ſed reſilit, quemadmodum, niſi ſpiritu referente? Vox autem qua ratione per parietum munimenta tranſmittitur, niſi quod ſolido quoq; aër ineſt, qui ſonum extrinſecus miſſum & accipit & remittit? ſcilicet ſpiritus non aperta tantum intendens, ſed etiam abdita & incluſa, quod illi facere expeditum eſt, quia nusq̃ diuiſus, ſed per ea ipſa quibus ſeparari uidetur, coit ſecum. Interponas licet muros &

mediam altitudinem montium, per omnia ista prohibetur nobis esse peruius, non sibi. Id enim intercluditur tantum, per quod illum nos sequi possumus, ipse quidem transit per ipsum quo scinditur, & media non circumscindit tamen, sed utrinq; cingit.

Caput X.

p Ermeat ab æthere lucidissimo aër, in terram usq; diffusus, agilior qdē, tenuior & altior terris, nec minus aquis, cæterum æthere spissior grauiorq;, frigidus per se & obscurus, lumen illi calorq; alimentum sunt, sed per omne spatium sui similis non est, mutatur enim à proximis. Summa pars eius est siccissima calidissimaq;, & ob hoc etiam pertenuissima, propter uiciniam æternorum ignium, et illos tot motus syderum, assiduumq; cœli circumactũ. Illa pars ima, & uicina terris, densa & caliginosa est, qa terrenas exhalationes receptat. Media pars temperatior, si summis imisq; conferas, quantũ ad sinceritatem tenuitatemq; ptinet. Cæterũ utraq; parte frigidior. Nam superiora eius calorem uicinorum syderum sentiunt, inferiora quoq; tepent, primum terrarum halitu, qui multum secum calidi affert, deinde quia radij solis replicantur, & quousq; redire potuerunt id duplicato calore benignius fouent. Deinde etiam illo spiritu, qui omnibus animalibus, arbustisq; ac satis, calidus est. Nihil enim uiueret sine calore. Adijce nunc igneis, non tantum manu factos & certos, sed opertos terris, quorum aliqui eruperunt, innumerabiles in abscondito flagrant, & obscuro semper. Etiamnum tot partes eius fertiles rerum, habent aliquid teporis, quoniam quod frigidum est, sterile est, calor autem gignit. Media ergo pars aëris, ab his submota in frigore suo manet. Natura enim aëris frigida est.

Nã aeris frigida.

Caput XI.

q Vi cum sic diuisus sit iam sui parte maxima uarius, & inconstans, & mutabilis est. Circa terram plurimum agit, plurimum patitur, exagitat & exagitatur, nec tamen eodē modo totus afficitur, sed aliter alibi, ac partibus inquietus est, ac turbidus. Causas autem illius mutationis & inconstantiæ alias terra præbet, cuius positiones huc aut illo uersæ magna ad aëris temperiem momenta sunt. Alias syderum cursus, ex quibus soli plurimũ imputes. Illum sequitur annus, ad illius flexum hyemes æstatesq; uertuntur. Lunæ proximum ius est, Sed & cæteræ quoq; stellæ non minus terrena, q̃ incumbentem spiritum terris afficiunt, & ortu suo occasu'ue contrario, modo frigora, modo imbreis aliasq; terrarum iniurias turbidæ mouent. Hoc necessarium fuerit præloqui dicturo

de tonitruo ac fulminibus, & fulgurationibus. Nam quia in aëre fiunt, naturam eius explicare oportebat, quo facilius appareret quid facere, aut pati posset.

Caput XII.

Ria sunt ergo quæ accidunt, fulgurationes, fulmina, & tonitrua, quæ una facta serius audiuntur. Fulguratio ostendit ignem, Fulminatio emittit. Illa (ut ita dicam) comminatio est, & conatio sine ictu. Ista iaculatio cum ictu. Quædam sunt ex his, de quibus inter omnes conuenit, quædam in quibus diuersæ sententiæ sunt. Conuenit illis omnia ista in nubibus & è nubibus fieri, etiamnum conuenit & fulgurationes & fulminationes aut igneas esse, aut ignea speciæ. Ad illa nunc transeamus, in quibus lis est, quidam putant ignem esse in nubibus, quidam ad tempus fieri, nec prius esse, q̃ mitti. Nec inter illos quidem quid proferat ignem, conuenit. Alius enim aliunde illum colligit. Quidam autem radios solis intercurrentis recurrentisq;, sæpius in se relatos ignem excitare dicit. Anaxagoras uero ait illum ex æthere distillare, & ex tanto ardore cœli multa decidere, quæ nubes diu inclusa custodiant. Aristoteles multo ante ignem colligi non putat, sed eodem momento exilire, quo fiat. Cuius sententia talis est, Duæ partes in imo iacent, terra & aqua, utraq; ex se reddit aliquid. Terrenus uapor siccus est, & fumo similis, qui uentos, tonitrua & fulmina facit, aquarum halitus humidus est, & in imbres & niues cedit. Sed siccus ille terrarum uapor, unde uentis origo est, quia coaceruatus est, cum coitu nubium uehementer à latere eliditur, deinde, ut latius feriat nubes proximas, hæc plaga cũ sono incutitur, qualis in nostris ignibus redditur, cum flamma uitio lignorum uirentium crepat, & illic spiritus habens aliquid humidi secum, conglobatusq; rumpitur flamma. Eodem modo spiritus ille quem paulo ante exprimi collisis nubibus dixi, impactus alijs, nec rumpi, nec exilire silentio potest. Dissimilis autem crepitus fit, ob dissimilem impactionem nubium, quare aliæ maiorem sonitum habent, aliæ minorem. Cæterum illa uis expressi spiritus ignis est, qui fulgurationis nomen habet, leni impetu accensus & uanus. Ante autem uidemus fulgorem q̃ sonum audiamus, quia oculorum uelocior est sensus, & multum aures antecedit.

Caput XIII.

Alsam autem esse opinionem eorum, qui ignem in nubibus seruant, per multa colligi potest. Si de cœlo cadit, quomodo non quotidie fit, cum tantundem illic semper ardeat? Deinde nulla ratiõe crediderim, quare ignis, quẽ natura sur-

ſum uocat, defluat. Alia enim conditio noſtrorum ignium eſt, ex quibus fauillæ cadunt, quæ ponderis ſecum aliquid habent. Ita non deſcendit ignis, ſed præcipitatur & deducitur. Huic ſimile nihil accidit in igne puriſſimo, in quo nihil eſt quod deprimatur. Aut ſi ulla pars eius deciderit, in periculo totus eſt, quia totum poteſt excidere, quod poteſt carpi. Deinde illud, quod quotidie leuitas cadere prohibet, ſi in abdito ſuo tenet graue, quomodo illic eſſe potuit, unde caderet? Quid ergo? Non aliqui ignes in inferiora ferri ſolent, ſicut hæc ipſa de quibus quærimus fulmina? Fato enim non eunt, ſed feruntur. Aliqua illos potentia deprimit, quæ nó eſt in æthere. Nihil enim iniuria illic cogitur, nihil rumpitur, nihil præter ſolitum euenit. Ordo rerum eſt, & expurgatus ignis in cuſtodia mundi, ſummas ſortitus oras, operas pulcherrime circumit, hinc diſcedere non poteſt. Sed ne ab externo quidem exprimi, quia in æthere nulli incerto corpori locus eſt. Certa enim & ordinata non pugnant.

Caput XIIII.

u Os inquam dicitis, cum cauſas ſtellarum tranſuolantium redditis, poſſe aliquas partes aëris ad ſe trahere ignem, ex æthere decidentem, & locis his ſuperioribus ardere, an hic accendi? Sed plurimum intereſt, utrum aliquis dicat ignem ex æthere decidere, quod natura non patitur, ut liceat ex ignea ui calorem in ea, quæ ſubiecta ſunt, tranſilire, an hic accendi. Nó enim illinc ignis cadit, ꝙ non poteſt fieri, ſed hic naſcitur. Videmus certe apud nos late incendio peruagante quaſdam inſulas, quæ diu concaluerint, ex ſe concipere flammam. Itaq; ueriſimile eſt in aëre ſummo, qui naturam rapiendi ignis habet, aliquid accendi calore ætheris ſuperpoſiti. Neceſſe eſt enim, ut & imus æther habeat aliquid aëri ſimile, & ſummus aër non ſit diſſimilis imo ætheri, quia non fit ſtatim ex diuerſo in diuerſum tranſitus. Paulatim iſta confinio uim ſuã miſcent ita, ut dubitare poſſis, an aër, an hoc iam æther ſit.

Caput XV.

q Vidam ex noſtris exiſtimant aëra, cum in ignem & aquam mutabilis ſit, non detrahere aliunde cauſas flammarum nouas, ipſe enim ſe mouendo accendit, et cum denſos, compactoſq; nubiũ ſinus diſſipat, neceſſario uaſtum in tam magnorum corporum diruptione reddit ſonum. Illa porro nubium difficulter cedentium pugna, aliquid confert ad concitandum ignem. Sic, quemadmodum ferro aliquid manus ad ſecandum confert, ſed ſecare ferri eſt.

Caput XVI.

Vid ergo inter fulgurationem & fulmen intereſt? dicam.
q Fulguratio eſt late ignis explicatus. Fulmen eſt coactus ignis, & impetu iactus. Solemus duabus manibus inter ſe iunctis, aquam concipere, et compreſſa utrinq; palma, in modum ſiphonis exprimere. Simile quiddam & illic fieri puta. Nubium inter ſe compreſſarum anguſtiæ medium ſpiritum emittunt, & hoc ipſo inflammant, & tormenti modo eijciunt. Nam baliſtæ quoq; et ſcorpiones tela cum ſono expellunt.

Caput XVII.

Vidam exiſtimant ipſum ſpiritum per frigida atq; humi-
q da euntem, ſonum reddere. Nam ne ferrum quidem ardens ſilentio tingitur, ſed quemadmodum ſi in aquam feruens maſſa mittatur, cũ multo murmure extinguitur, ita, ut Anaximenes ait, ſpiritus incidens nubibus tonitrua edit, & deinde cum luctatur, per obſtantia & intercisa uadens, ipſa ignem fuga accendit.

Caput XVIII.

Naximandros omnia ad ſpiritum retulit. Tonitrua, inquit,
a ſunt nubis ictæ ſonus. Quare inæqualia ſunt? Quia & ipſe ictus inæqualis eſt. Quare & ſereno tonat? Quia tunc quoq; per percuſſum & ſciſſum aëra ſpiritus proſilit. At quare aliquando non fulgurat & tonat? quia tenuior & infirmior ſpiritus, qui in flammam non ualuit, in ſonum ualuit. Quid eſt ergo ipſa fulguratio? aëris diducentis ſe, corruentiſq; iactatio, languidum ignẽ, nec exiturum aperiens. Quid eſt fulmen? Acrioris denſioriſq; ſpiritus curſus.

Caput XIX.

Naximander ait omnia iſta ſic fieri, ut ex æthere ali-
a qua uis in inferiora deſcendit, ita ignis impactus nubibus frigidis ſonat. At cum illas interſcindit fulget, & minor uis ignium fulgurationes facit, maior fulmina.

Caput XX.

Iogenes Apolloniates ait, quædam tonitrua igne, quædam
d ſpiritu fieri. Illa ignis facit, quæ ipſe antecedit, & nunciat. Illa ſpiritus, quæ ſine ſplendore crepuerunt. Vtrunq; ſine altero fieri, & eſſe aliquando concedo, ita tamen, ut non diſcreta illis poteſtas ſit, ſed utrunq; ab utroq; effici poſſit. Quis enim negabit ſpiritum magno impetu ductum, cum efficiat ſonum, effecturũ & ignem? Quis nam & hoc non concedat aliquando ignem quoq; rumpere poſſe nubes, et non exilire, ſi plurimarum aceruo nubiũ, cum paucas perſcidiſſet, oppreſſus eſt? Ergo & ignis ibit in ſpiritum, pdetq; fulgorẽ & ſpeciem, * dum ſecuta in terra incendet. Adijce

nunc, q̅ necesse est ut impetus fulminis, & præmittat spiritus & agat ante se, & à tergo trahat uentum, cum tam uasto ictu aëra inciderit. Itaq; omnia, antequam feriantur, intremiscunt uibrata uento, quem ignis ante se pressit. Caput XXI.

Iussis nunc præceptoribus incipiamus per nos moueri,
d & à confessis transeamus ad dubia. Quid enim confessi
est.? fulmen ignem esse, & æque fulgurationem, quæ nihil aliud est q̃ flamma, futura fulmen, si plus uirium habuisset. Non natura ista, sed impetu distant, esse illum ignem calor ostendit, qui si non esset, ostendit effectus. Magnorum enim sæpe incendiorum causa fulmen fuit. Syluæ illo cremantur & urbium partes, etiam quæ non percussa sunt, tamen adusta cernuntur. Quædam uero uelut fuligine colorantur. Quid q̅ omnibus fulguritis odor sulfureus est? Ergo & utranq; rem ignem esse constat, & utranq; rem inter se meando distare. Fulguratio est fulmen non in terras usq; perlatum. Et rursus licet dicas fulmen esse fulgurationé usq; in terras ꝑductam, nó ad exercédũ uerba hæc diutius ꝑtracto, sed ut ista cognata esse, & eiusdẽ notæ ac naturæ probẽ. Fulmen est q̇ddam plus, q̃ fulguratio, uertamus istud. Fulguratio est penè fulmen. Caput XXII.

Voniam constat esse utranq; rem ignem, uideamus quem-
q admodum apud nos fieri soleat ignis, eadem enim ratio-
ne & supra fit. Duobus modis. Vno, si excutiatur, sicut ex lapide. Altero, si attritu inuenitur, sicut cum duo ligna inter se diutius trita sunt. Non omnis hoc tibi materia præstabit, sed idonea eliciendis ignibus, sicut laurus, hederæ, & alia in hunc usum nota pastoribus. Potest ergo fieri, ut nubes quoq; ignem eodem modo uel percussæ reddant, uel attritæ. Videmus quantis procellæ uiribus ruant, quanto uertantur impetu turbines. Id tormentum in quo obuium sit dissipatur, & rapitur, et longe à loco suo proijcitur. Quid ergo mirum, si tanta uis ignem excutit, uel aliunde, uel sibi.? Vides enim quantum feruorem sensura corpora sunt, horum transitu uita exanimata. Nihil tamen tantum in his debet credi, ac in ui syderũ, quorum ingens & confessa potentia est. Caput XXIII.

Ed fortasse nubes quoq; in nubes incitatæ fremente uento,
s & leuiter urgente, ignem euocabunt, qui explendescat, nec
exiliat. Minore enim ui ad fulgurandum opus est, q̃ ad fulminandũ. Superioribus collegimus, in q̃tum feruoré quædã attrita ꝑducerentur. Cũ autẽ aër mutabilis in ignem, maximis uiribus suis conuersus est, atteratur credibile est, & uerisimile est ignẽ caducum

excuti, & cito interiturum, q̃a non ex solida materia oritur, nec in qua possit consistere. Transit itaq;, tantumq; habet moræ, quantũ itineris, & cursus sine alimento * coniectus est. Caput XXIIII.

q

Vomodo, inquis, cum dicas hanc ignis esse naturam, ut petat superiora, fulmen tamen terram petit? aut falsum est quod deinde dixisti. Est enim illi æque sursum iter atq; deorsum. Vtrunq; uerum potest esse. Ignis enim natura in uerticem surgit, & si nihil illum prohibet, ascendit. Sicut aquæ natura defertur, si tamen aliqua uis accessit, quæ illam in contrariũ ageret, illo intenditur, unde imbre deiecta est. Fulmen autem eadem necessitate qua excutitur. His ignibus accidit quod arboribus, quarum cacumina si tenera sunt, ita deorsum trahi possunt, ut etiam terram attingant, sed cum permiseris, in locum suum exilient. Itaq; non est, ꝙ eum spectes cuiusq; rei habitum, q̃ illi non ex uoluntate est. Si ignem permittis ire quo uelit, cœlum, id est leuissimi cuiusq; sedem repetet, ubi est aliquid quod eum feriat, & ab impetu suo auertat, id non natura, sed seruitus eius sit. Caput XXV.

d

Icis, inquis, nubes attritas edere ignem, cũ sint humidæ, immo hudæ. Quomodo ergo possunt gignere ignem, quem non magis uerisimile est ex nube, q̃ ex aqua generari?

Caput XXVI.

i

Gnis qui nascitur, primum in nubibus non est aqua, sed aër spissus ad gignendum aquam præparatus, nondum in illam mutatus, sed iam pronus & uergens. Non est ꝙ eã existimes tũc colligi, sed effundi. Simul fit, & cadit. Deinde si concessero humidã esse nubẽ, conceptis aquis plenã, nihil tamen prohibet ignẽ gigni ex humido quoq;, immo ex ipso (quo magis mireris) humore. Quidã negauerunt in ignẽ quicq̃ posse mutari, priusq̃ mutatũ esset in aquã. Potest ergo nubes, salua quã continet aqua, ignẽ parte aliqua sui reddere, ut sæpe alia pars ligni ardet, alia sudat. Nec hoc dico, nõ contraria inter se ista esse, & alterum altero perimi. Sed ubi ualentior ignis, q̃ humor est, uincit. Rursus ubi copia humoris exuperat, tũc ignis sine effectu est. Itaq; non ardẽt uirentia. Refert quantũ aquæ sit. Exigua enim uis non resistit, nec ignem impedit. Quid ni? Auorum nostrorum memoria, ut Possidonius tradit, cum insula in Aegeo mari surgeret, spumabat interdiu mare, & fumus ex alto ferebatur. Nam demum prodebat ignem, non continuũ, sed ex interuallo emicantẽ fulminũ more, quoties ardor inferius iacẽtis superũ pondus euicerat. Deinde saxa cõuoluta, rupesq; partim illæsæ, quas spi

ritus anteꝗ̃ uerteretur expulerat, partim exesæ et in leuitatem pumicis uersæ. Nouissime cacumen adusti montis emicuit. Postea altitudine adiectum & saxum illud in magnitudinem insulæ creuit. Idẽ nostra memoria, Valerio Asiatico consule iterum accidit. Quorsus hæc retuli? ut appareret nec extinctum ignem mari superfuso, nec impetum eius grauitate ingentis undæ prohibitum exire. Ducentorum passuum fuisse altitudinem Asclepiodotus Possidonij auditor tradidit, ꝑ quam diruptis aquis ignis emersit. Quod si immensa aquarum uis, subeuntium ex imo flãmarum uim non potuit cõprimere, quanto minus in aëre extinguere ignem poterit nubium tenuis humor & roscidus? Adeo res ista non habet ullam moram, quæ contra causas ignium sit, quos non uidemus emicare, nisi impendente cœlo, serenum sine fulmine est. Non habet istos metus dies purus, nec nox quidem nisi obscura nubibus. Quid ergo? Num aliquando etiam apparentibus stellis, & nocte tranquilla fulgurat? Sed scias, licet, nubes illic esse, unde splendor effertur, quas uideri à nobis terrarum tumor non sinit. Adijce nunc, quod fieri potest, ut nubes summæ & humiles attritu suo ignem reddant; qui in superiora expressus, in parte sincera puraq; cœli uisatur, sed fit in sordida.

Caput XXVII.

Tonitrua distinxere quidam ita, ut dicerent unum esse genus, cuius sit graue murmur, quale terrarum motum antecedit clauso uento & fremente. Hoc quomodo illis uideatur fieri, dicam. Cum spiritum inter se clausere nubes, in concauis partibus earum uolutatus aër, similem agit mugitibus sonum raucum, & æqualem & continuum. Itaq; etiam ubi illa regio humida est, exitũ claudit. Ideo huiusmodi tonitrua uenturi prænuncia imbris sunt. Aliud genus est acre & acerbum, quod acerbum magis dixerim ꝗ̃ sonorum, qualem audire solemus, cum super caput alicuius dirupta uesica est. Talia eduntur tonitrua, cum globata dissoluitur nubes, & spiritum quo distenta fuerat emittit. Hic proprie fragor dicitur subitus & uehemens, quo edito concidunt homines & exanimantur. Quidam uero uiui stupent, & in totum sibi excidunt, quos uocamus attonitos, quorum mentem sonus ille cœlestis loco pepulit. Hic fieri hoc quoq; modo potest, ut inclusus aër caua nube & motu ipso extenuatus diffundatur. Deinde cum maiorem sibi locum quærit, à quibus inuolutus est, sonum patitur. Quid autem, non quemadmodum illisæ manus inter se plausum edunt, sic illisarum inter se nubium sonus potest esse magnus, quia magna concurrunt inter se?

Videmus

Caput XXVIII.

u Idemus, inquit, nubes impingi montibus, nec sonum fieri. Primum omnium non quocunq; modo impulsæ sunt tonant, sed si apte sunt compositæ ad sonum edendũ. Auersæ inter se manus collisæ non plaudunt, sed palma cum palma collata plausum facit. Et plurimum interest, utrum cauæ concutiantur, an planæ, & extentæ. Deinde non tantum nubes ire oportet, sed agi magna ui & procellosa. Etiam mons non scindit nubem, sed digerit, & primam quanq; partẽ eius soluit. Nec uesica qdẽ quocũq; modo spiritum emittens sonat. Si ferro diuisa est, sine ullo aurium sensu exit. Rumpi illam oportet ut sonet, non secari. Idem de nubibus dico, nisi magno impetu dissolutæ, non sonant. Adijce nunc, q nubes in monte actæ non franguntur, sed circunfunduntur in aliquas parteis montis, arboris ramos, frutices, aspera saxa, & eminentia. Et ita cum ducuntur, si quem habent spiritum multifariam emittunt, qui non uniuersus erumpit nec crepat. Hoc ut scias, uentus qui circa arborem funditur, sibilat, non tonat. Lato (ut ita dicam) ictu, & totum globũ semel dissipante opus est, ut sonitus erumpat, qualis auditur cum tonat.

Caput XXIX.

p Ræter hæc, natura aptus est aër ad uoces. Quid ni, cum uox nihil aliud sit q̃ ictus aër? Debent ergo nubes utrinq; dissecari & cauæ et intentæ. Vides enim quanto calidiora sunt uacua q̃ plena, quanto intenta, q̃ remissa. Item tympana et cymbala sonant, quia illa repugnantem ex ulteriore parte spiritum pulsant. Hæc ad ipsum aërem acta, nisi concauo non tinniunt.

Caput XXX.

q Vidam, inter quos Asclepiodotus est, iudicant sic, quorundam quoq; corporum concursu tonitrua & fulmina excuti posse. Aetna aliquando multo igni abundauit, ingentem uim arenæ urentis effudit. Inuolutus est dies puluere, populosq; subita nox terruit. Illo tempore aiunt plurima fuisse tonitrua & fulmina, quæ concursu aridorum corporum facta sunt, non nubiũ, quas uerisimile est, in tanto ardore aëris nullas fuisse. Aliquando Cambises ad Ammonem misit exercitum, quem arena austro mota, & more niuis incidens texit, deinde obruit. Tunc quoq; uerisimile est fuisse tonitrua fulminaq; attritu arenæ sese affricantis. Non repugnat proposito nostro ista opinio. Diximus enim utriusq; naturæ corpora efflare terras, & sicci aliquid & humidi in toto aëre uagari. Itaq; siquid tale interuenit, nubem facit solidiorem

crassioremq; , q̃ si tantum simplici spiritu intexeretur. Illa frangi potest & edere sonum. Ista quæ dixi siue incendijs uaporantibus aëra repleuerint, siue uentis terras uerrentibus, necesse est nubem faciant ante, quàm sonum. Nubes autem tam arida, q̃ humida esse censetur. Est autem nubes (ut diximus) spissitudo aëris crassi.

Caput XXXI.

C AEterum mira fulminis, si intueri uelis, opera sunt, nec quicq̃ dubij relinquentia, quin diuina insit illis & subtilis potentia. Loculis integris ac illæsis conflatur argentum. Manente uagina, gladius liquescit. Et inuiolato ligno, circa pila ferrum omne distillat. Stat fracto dolio uinum, nec ultra triduum rigor ille durat. Illud æque inter annotanda ponas licet, quod & hominum & cæterorum animalium, quæ icta sunt, caput spectat ad exitum fulminis, quod omnium percussarum arborum contra fulmina hastilia surgunt. Quid quod malarum serpentium & aliorum animalium, quibus mortifera uis inest, cum fulmine icta sunt, uenenum omne consumitur? Vnde, inquis, scis? In uenenatis corporibus uermis non nascitur, fulmine icta, inter paucos dies uerminãt.

Situ digna et fulmine.

Caput XXXII.

Q Vid quod futura portẽdunt, nec unius tantum aut alterius rei signa dant, sed sæpe totum fatorum sequentium ordinem nunciant, & quidem decretis euidentibus, longeq; clarioribus, q̃ si scriberentur? Hoc autem inter nos & Thuscos, qbus summa persequendorũ fulminũ est scientia, interest, nos putamus quod, qa nubes collisæ sunt, ideo fulmina emittantur, ipsi existimant nubes collidi ut fulmina emittantur. Nã cũ omnia ad deũ referãt, in ea sunt opinione, tanquam non quia facta sunt, significant, sed quia significatura sint, fiant. Eadem tamen ratione fiunt, siue illis significare propositum est, siue consequẽs. Quomodo ergo significant, nisi à deo mittantur? Quomodo aues non in hoc motæ, ut nobis occurrerent, dextrum auspicium sinistrum'ue fecerint? Et illas, inquis, deus mouit. Nimis illum otiosum, & pusillæ rei ministrum facis, si alijs somnia, alijs exta disponit. Ita nihilominus diuina ope gerũtur, si à deo pennæ auium reguntur, nec pecudum uiscera sub ipsa securi formantur. Alia ratione fatorum series explicatur, indicia uenturi ubiq; præmittens, ex quibus nobis quædam familiaria, quædam ignota sunt. Quicquid fit, alicuius rei futuræ signum est, fortuita & sine ratione uaga diuinationem non recipiunt. Cuius rei ordo est, etiam prædictio est. Cur ergo aquilæ hic honor datus est, ut

Thuscor. opinio de fulminibus.

De auspicijs et portentis Thuscor. opinio.

magnarum

magnarum rerum faceret auspicia? Aut coruo, aut paucissimis auibus, & cæterarum sine præsagio uox est? Quia quædã in artem nondum redacta sunt, quædam uero ne redigi quidem possunt, ob nimiũ remotam conuersationem. Cæterũ nullũ animal est, quod nõ motu et occursu suo prædicet aliquid. Non omnia scilicet, sed quædã notantur. Auspiciũ est obseruantis. Ad eum itaq; pertinet, qui in eo direxerit animum, cæterum, & illa quæ pereunt. Quinq; stellarum potestates Chaldæorum obseruatio excepit. Quid tu illa tot milia syderum iudicas sine causa lucere? Quid est porrò aliud, quod errorem incutiat peritis natalium, q̃ quod paucis nos syderibus assignant, cũ omnia quæ supra nos sunt, partem sibi nostri uendicent? Submissiora forsitan in nos propius uim suam dirigunt, & ea quæ frequentius mota, aliter nos, aliter cætera animalia prospiciunt. Cæterum & illa quæ aut immota sunt, aut propter uelocitatem uniuerso mundo parem, immotis similia, non extra ius dominiumq; nostri sunt. * Aliud aspice & distributis rẽ efficis tractas. Non magis autem facile est scire, quid possint, q̃ dubitari debeat, an possint.

chaldei

Caput XXXIII.

n Vnc ad fulmina reuertamur, quorũ ars in tria diuiditur. Quemadmodũ exploremus, quemadmodũ interpretemur, quemadmodum exoremus. Prima pars ad formulam pertinet, secunda ad diuinationẽ, tertia ad propiciandos deos, quos bona rogare oportet, mala deprecari. Rogare, ut promissa firment. Deprecari, ut remittant minas.

Caput XXXIIII.

s Vmmam esse uim fulminum indicant, quia quicquid alia portendunt, interuentus fulminis tollit. Quicquid ab hoc portenditur, fixum est, nec alterius ostenti significatione minuitur. Quicquid exta, quicquid aues minabuntur, secundo fulmine abolebitur. Quicquid fulmine denunciatum est, nec extis, nec aue contraria refellitur. In quo mihi falli uidentur. Quare? Quia uero uerius nihil est. Si aues futura cecinerunt, nõ potest hoc auspicium fulmine irritum fieri. Aut si potest, non futura cecinere. Non enim nunc auem comparo & fulmen, sed duo ueri signa, quæ si unum significant, paria sunt. Itaq; si fulminis interuentus submouet extorum, uel auguriorum indicia, male inspecta exta, male obseruata auguria sunt. Non enim refert utrius rei maior potentior'ue natura sit. sed utra uim attulit. Signũ quantum ad hoc par est. Si dicas flammæ uim maiorem esse q̃ fumi, non mentieris. Sed indicãdũ, an in igne idẽ ualet flãma, quod fumus. Itaq;

vim fulminis õia supat portenta.

hoc dicunt, quoties exta aliud significabunt, & aliud fulmina, fulminum erit authoritas maior, fortasse consentiam, sed hoc dicunt. Quamuis altera signa uerum prædixere, fulminis ictus priora deleuit, & ad se fidẽ traxit, falsum est. Quare? quia nihil interest, q̃ multa auspicia sint, fatum unum est, quod si bene primo auspicio intellectum est, secundo non interit. Ita dico, non refert, an aliud sit per quod quærimus, quoniam de quo quærimus idem est.

Caput XXXV.

De fato pauca

f

Atum fulmine mutari potest. Quid ni? Nã fulmen ipsum fati pars est. Quid ergo expiationes, procurationesq;, quo pertinent, si immutabilia sint fata? Permitte mihi illam rigidam sectam tueri eorum, qui excipiunt ista, & nihil aliud esse existimant fata, q̃ ægræ mentis solatia. Aliter ius suum peragunt, nec ulla commouentur prece, non misericordia flectuntur, non gratia. Seruant cursum irreuocabilem, ingesta, ex destinato fluunt. Quemadmodum rapidorum aqua torrentium in se non recurrit, nec moratur quidem, quia priorem superueniens præcipitat, sic ordinẽ fati æterna series regit, cuius hæc prima lex est, stare decreto.

Caput XXXVI.

q

Vid enim intelligis fatum? existimo necessitatem rerum omnimu actionumq;, quam nulla uis rumpat, hanc sacrificijs, & capite niueæ agnæ exorari iudicas? Diuina non nosti. Sapientis quoq; uiri sententiam negatis posse mutari, quanto magis dei, cum sapiens quid sit optimum in præsentia sciat, illius diuinitati omne præsens sit. Agere tamen nunc eorum uolo causam, qui procuranda existimant fulmina, et expiationes non dubitant prodesse, aliquando ad summouenda pericula, aliquando ad lenienda, aliquando ad differenda.

Caput XXXVII.

q

Vid sit quod sequitur, paulo post prosequar. Interim hoc habent commune nobiscum, quod nos quoq; existimamus uota proficere, salua ui ac potestate fatorũ, quædam enim a dijs immortalibus ita suspensa relicta sunt, ut in bonum uertant, si admotæ dijs preces fuerint, si uota suscepta. Ita non est hoc contra fatum, sed ipsum quoq; in fato est. Aut futurum, inquit, est, aut non? Si futurum est, etiam si non susceperis uota, fiet. Si non est futurum, etiam si susceperis uota, non fiet. Falsa est ista illatio, quia illam mediam inter ista exceptionem præteris. Futurum, inquit, hoc est, sed si uota suscepta fuerint. Hoc quoq; necesse, inquit, est, fato comprehensum sit, ut aut suscipias uota, aut non.

Caput XXXVIII.

p

Vta me tibi manus dare, & fateri hoc quoq; fato esse comprehensum, ut utiq; uota fiant, ideo fient. Fatum est, ut hic disertus sit, sed si literas didicerit, ab eodem fato continetur, ut literas discat, ideo discet. Hic diues erit, sed si nauigauerit. At in illo fati ordine, quo patrimonium illi grande promittitur, hoc quoq; protinus fatum est, ut nauiget, ideo nauigabit. Idem dico tibi de expiationibus. Effugiet pericula, si expiauerit prædictas diuinus minas. At hoc quoq; in fato est, ut expiet, ideo expiabit. Ista nobis opponi solent, ut probetur nihil uoluntati nostræ relictum, & omne ius fato traditum. Cum de ista re agetur dicam quemadmodum manente fato aliquid sit in hominis arbitrio. Nunc uero id, de quo agitur, explicabo, quomodo, si fati certus est ordo, expiationes propiciationesq; prodigiorum pericula auertant, quia cum fato nō pugnant, sed ipsa in lege data sunt. Quid ergo, inquis, aruspex mihi prodest? Vtiq; enim expiare etiam non suadente illo mihi necesse est. Hoc prodest, quod fati minister est. Sic cum sanitas uideatur esse de fato, debetur & medico, quia ad nos beneficium fati per huius manus uenit.

Caput XXXIX.

g

Enera fulgurum tria esse ait Cecinna. Consiliariū. Authoritatis, & quod Status dicitur. Consiliarium ante rem fit, sed post cogitationem, cum aliquid in animo cogitantibus, aut suadetur fulminis ictu, aut dissuadetur. Authoritatis est, ubi post rem factam uenit, cum bonam fortunam malam'ue significat. Status est, ubi quietis nec agentibus quicq̄, nec cogitantibus quidem fulmen interuenit. Hoc aut minatur, aut promittit, aut monet. Hoc monitoriū uocat, sed nescio quare nō idē sit consiliariū, nā & q monet consiliū dat. Sed habet aliquā distinctionē, ideoq; separatur à consiliario, quia illud suadet, dissuadetq;, hoc solam impendentis periculi euitationē continet. Vt cum timemus ignem aut fraudē à proximis, aut insidias à seruis. Etiamnū tamen aliā distinctionem utriusq; uideo. Consiliarium est, quod cogitanti factum est. Monitoriū, quod nihil cogitanti. Habet autem utraq; res suam proprietatem. Suadetur deliberantibus, & ultronei monentur.

Caput XL.

p

Rimo omnium non sunt fulminum genera, sed significationum. Nam fulminum genera sunt illa, quod terebrat, quod discutit, quod urit. Quod terebrat, subtile est & flammeum, cui per angustissimum fuga est ob sinceram & puram flammæ tenuitatem. Quod dissipat, conglobatum est, & habet com-

mistam uim spiritus coacti & procellosi. Itaq; illud fulmen per id foramen, quod ingressum est, redit & euadit. Huius late sparsa uis, rumpit icta, non perforat. Tertium illud genus, quod urit, multum terreni habet, & igneum magis est, q̃ flammeum. Itaq; relinquit magnas ignium notas, quæ percussis inhæreant. Nullum quidem sine igni fulmen uenit. Sed tamen proprie igneum dicimus, quod manifesta ardoris signa imprimit. Quod enim urit, & fuscat, tribus modis urit, aut afflat, et leui iniuria lædit, aut cóburit, aut accendit. Omnia ista urunt, sed genere & modo differunt. Quodcunq; combustum est, utiq; illud & ustum est. At non omne quod ustum, utiq; et cóbustum est. Item quod accensum est, potest enim illud ipso transitu ignis ussisse. Quis nescit uri quid, nec ardere? Nihil autem potest ardere, quod non uratur. Vnum hoc adijciam. Potest aliquid esse combustum, quod non sit accensum. Potest accensum esse, nec combustum.

Caput XLI.

n Vnc ad id transeo genus fulminis, quo icta fuscantur. Hoc aut decolorat, aut colorat. Vtriq; distinctionem suam reddam. Decoloratur id, cuius color uitiatur, non mutatur. Coloratur id, cuius alia fit q̃ fuit facies, tanquã cœrulea, uel nigra, uel pallida. Hæc adhuc Hetruscis et philosophis communia sunt. In illo dissentiunt, quod fulmina dicunt à Ioue mitti, & treis illi manubias dant. Prima (ut aiunt) monet & placata est, & ipsius consilio Iouis mittitur. Secundam mittit quidem Iupiter, sed ex consilij sententia, duodecim enim deos aduocat, quæ prodest quidem, sed non impune. Tertiam manubiam idem Iupiter mittit, sed adhibitis consilio dijs, quos superiores & inuolutos uocant. Quæ uastat & includit, & inique mutat statum priuatum & publicum, quem inuenit. Ignis enim nihil esse, quod sit, patitur.

Caput XLII.

i N his primam faciem si intueri uelis, errat antiquitas. Quid enim tam imperitum est, q̃ credere fulmina è nubibus Iouem mittere, columnas, arbores, statuas suas nonnunquam petere, ut impunitis sacrilegis, percussis ouibus, incensis aris, pecudes innoxias feriat, & ad suum consilium à Ioue deos, quasi in ipso parum consilij sit, aduocari. Illa læta & placata esse fulmina, quæ solus excutiat, perniciosa, quibus mittendis maior numinum turba interfuit. Si quæris à me quid sentiam, non existimo tam hebetes fuisse, ut crederent Iouem, aut non æquæ uoluntatis, aut certe minus paratum esse, uel tunc, cum emisit igneis, quibus innoxia capita peteret, scelerata transiret, aut noluisse iustius mittere,

aut non successisse. Quid ergo secuti sunt cum hoc dicerent? Ad coërcendos animos imperitorũ sapientissimi uiri iudicauerunt ineuitabilem metum, ut supra nos aliquid timeremus. Vtile erat in tanta audacia scelerum aliquid esse, aduersum quod nemo sibi satis potens uideretur. Ad conterendos itaq; eos, qbus innocentia, nisi metu, non placet, posuere super caput iudicem, & quidem armatum.

Caput XLIII.

Quare id solum fulmen, quod Iupiter mittit, placabile est, perniciosum id, quod deliberauit, & quod alijs quoq; dijs authoribus misit? Quia Iouem, idest regem prodesse etiã solum oportet, nocere non, nisi cum pluribus uisum est. Discant hi quicunq; magnam potentiam inter homines adepti sunt, sine consilio nec fulmen quidem mitti. Aduocent, consyderent multorum sententias, placita temperent, & hoc sibi proponant, ubi aliquid percuti debet, ne Ioui quidem suum satis esse consilium.

Caput XLIIII.

In hoc quoq; tam imperiti non fuere, ut Iouem existimarent tela mutare, poëticam ista licentiam decent.

» Est aliud leuius fulmen, cui dextra cyclopum
» Sæuitiæ, flammæq; minus, minus addidit iræ,
» Tela secunda uocant superi.

illos uero altissimos uiros error iste non tenuit, ut existimarent Iouẽ modo leuioribus et lusorijs flammis uti, sed uoluerũt admonere eos, quibus aduersus peccata hominum fulminandum est, non eodem modo omnia esse percutienda, quædam frangi debere, quædam eligi & distingui, quædam admoneri.

Caput XLV.

Ne hoc quidem crediderunt, Iouem esse, qualem in capitolio & in cæteris ædibus uidemus mittere manu fulmina, sed eundem, quem nos Iouem, intelligunt custodem rectoremq; uniuersi, animum ac spiritum, mundani huius operis dominum, & artificem, cui nomen omne conuenit. Vis illum fatum uocare? Non errabis, hic est, ex quo suspensa sunt omnia, ex quo sunt omnes caussæ creaturarum. Vis illum prouidentiam dicere? recte dices. Est enim, cuius consilio huic mundo prouidetur, ut inconfusus exeat, & actus suos explicet. Vis illum naturam uocare? Non peccabis. Est enim, ex quo nata sunt omnia, cuius spiritu uiuimus. Vis illum uocare mundum? non fallêris. Ipse enim est, totum quod uides, totus suis partibus inditus, & se sustinens ui sua. Idem & Hetruscis uisum est, & ideo fulmina à Ioue mitti dixerunt, quia sine illo nihil geritur.

Caput XLVI.

T quare Iupiter ferienda tranſit, aut innoxia ferit? In
a maiorem me quæſtionem uocas, cui ſuus locus, ſuus dies dandus eſt. Interim hoc dico, fulmina non mitti à Ioue, ſed ſic omnia diſpoſita, ut ea etiam quæ ab illo non fiunt, tamen ſine ratione non fiant. Vis eorum, illius permiſſio eſt. Nam & ſi Iupiter illa nunc non facit, Iupiter non fecit, ut non fierent. Singulis non adeſt, ſed ſignũ & uim & cauſam dedit oĩbus.

Caput XLVII.

Vic illorum diuiſioni non accedo. Aiunt aut perpetua, aut
b finita eſſe fulmina, aut prorogatiua. Perpetua, quorum ſignificatio in totã uitam ꝑtinet, nec unã rẽ id enũciat, ſed contextum rerũ ꝑ omnẽ deinceps ætatẽ futurarũ cõplectitur. Hæc ſunt fulmina, quæ prima accepto patrimonio, et ĩ nouo hominis, aut urbis ſtatu fiũt. Finita ad diẽ utiq; reſpõdẽt. Prorogatiua ſunt, quorũ minæ differri poſſunt, auerti tolliq; nõ poſſunt.

Caput XLVIII.

Icam quid ſit, quare huic diuiſioni non conſentiam. Nam
d & quod perpetuum uocant fulmen, finitum eſt. Aeque enim talia ad diem reſpondent. Nec ideo finita non ſunt, quia multum tempus ſignificant. Et quod prorogatiuum uidetur, finitum eſt. Nam illorum quoq; confeſſione certum eſt, quouſq; impetretur dilatio. Priuata enim fulgura negant ultra decimum annum, publica ultra tricesimum poſſe differri. Hoc modo & iſta finita ſunt, ꝗa ultra quod nõ prorogarentur incluſum eſt. Omniũ ergo fulminum & omnis euentus dies ſtata eſt. Nõ poteſt enim ulla incerti eſſe cõprehẽſio. Quæ inſpiciẽda ſunt in fulgure, paſſim et uage dicunt, et ſic paſſiones eorũ debere diuidi, quẽadmodũ ab Attalo philoſopho, ꝗ ſe huic diſciplinæ dederat, diuiſa ſunt, ut inſpiciãtur, ubi factũ ſit, quando, cui, in qua re, quale, ꝗtũ. Hæc ſi digerere in parteis ſuas uoluero, ꝗd poſtea faciã niſi in imenſum procedã?

Caput XLIX.

Cecina

Vnc nomina fulgurum, quæ à Cecinna ponuntur, aperte
n ſtringam, & quid de his ſentiam, exponam. Ait eſſe Poſtulatoria, quibus ſacrificia intermiſſa, aut non rite facta repetuntur. Monitoria, quibus docetur, quid cauendum ſit. Peſtifera, quæ mortem exiliumq; portendunt. Fallacia, quæ ꝑ ſpeciem alicuius boni nocent. Dant conſulatum malo futurum gerentibus, & hæreditatẽ, cuius compendium magno ſit luendum incommodo. Dentanea, quæ ſpeciẽ periculi ſine periculo afferunt. Peremptalia, quibus tolluntur priorum fulminũ minæ. Atteſtata, quæ prioribus conſentiunt. Atterranea, quæ in incluſo fiunt. Obruta, quibus iam prius percuſſa, nec

procurata

procurata feriuntur. Regalia, quorum ui tangitur uel comitium, uel principalia urbis liberæ loca, quorū significatio regnum ciuitati minatur, Inferna, cum è terra exiliunt ignes. Hospitalia, quæ sacrificijs ad nos Ioue arcessunt, et (ut uerbo eorū molliori utar) inuitāt. Hunc uenire cum magno inuitantium ꝑiculo affirmant. Auxiliaria, quæ aduocata dicuntur, sed aduocantium bono ueniunt. Caput L.

QVanto simplicior diuisio est, qua utebatur Attalus noster egregius uir, qui Hetruscorum disciplinam Græca utiliter miscuerat. Ex fulminibus quædam sunt, quæ significant id, quod ad nos pertinet. Quædam aut nihil significant, aut id, cuius intellectus ad nos nō ꝑuenit. Ex his quæ significāt, quædā sunt læta, quædā aduersa, quædā nec aduersa nec læta. Aduersorum hæ species sunt. Aut ineuitabilia mala portēdūt, aut euitabilia, aut quæ minui possunt, aut quæ prorogari. Læta aut mansura sunt, aut caduca. Mista aut habent partē boni, aut partē mali, aut mala in bonū, aut bona in malū uertunt. Nec aduersa nec læta sunt, quæ aliquā nobis actionem significant, qua nec terreri nec lætari debemus, aut ꝑegrinationē in qua nec metus, nec spei quicq̄ sit. Caput LI.

REuertar ad ea fulmina, quæ significant quidem aliquid, sed quod ad nos non pertineat. Tanquam utrum eodem anno idem futurū sit fulmen, quod factum est. Nihil significant fulmina, aut id cuius notitia nos effugit, ut illa quæ in uastum mare sparguntur, aut in desertas solitudines, quorum significatio uel nulla est, uel perit. Caput LII.

PAuca adhuc adijciam ad enarrādam uim fulminis, quæ non eodem modo omnē materiam uexat. Valētiora quia resistunt, uehemētius dissipat, cedētia nōnunq̄ sine iniuria transit. Cum lapide ferroq; & durissimis quibusq; confligit, quia uiam necesse est ꝑ illa impetū quærat. Itaq; facit uiam qua effugiat. Teneris et rarioribus parcit, quanq̄ et flāmis opportuna uideātur, quia transitu patente minus sæuit. Loculis itaq; (ut dixi) integris, pecunia, quæ in his fuerat, conflata reperitur, q̄a ignis tenuissimus per occulta foramina transcurrit. Quicquid autem in tigno solidū inuenit, ut contumax uincit. Non uno autem (ut dixi) modo sæuit, sed quid quæq; uis fecerit, ex ipso genere iniuriæ intelligis, & fulmen opere cognoscis. Interdum in eadem materia multa diuersa eiusdē uis fulminis facit, sicut in arbore, quod aridissimū est, urit, quod solidissimū & durissimū est, terebrat et frangit, summos cortices dissipat, Interiores libros interioris arboris, rūpit ac scindit, folia ꝑtun-

dit acstringit, uinum gelat, ferrũ & æs fundit. Caput LIII.

Llud est mirum, q̃ uinũ fulmine gelatũ, cum ad priorem
i habitum redit, potum aut exanimat, aut dementes facit.
Quare illud accidat, quærenti mihi illud occurrit. Inest fulmini uis pestifera, ex hoc aliquẽ remanere spiritũ in eo humore, quem coëgit gelauitq;, uerisimile est. Nec. n. alligari potuisset, nisi aliquod illi esset additũ uinculũ. Præterea olei quoq; et omnis unguenti teter post fulmen odor est. Ex quo apparet inesse quandã subtilissimo igni, & contra naturã acto, pestilentem potentiã, qua non tantũ icta cadunt, sed etiam afflata. Præterea quocũq; decidit fulmen, ibi odorẽ sulfuris esse certũ est, qui quia natura grauis est, sæpius haustus alienat. Sed ad hoc uacui reuertemur. Fortasse enim libebit ostendere quantum omnia ista à philosophia artium parente fluxere. Illa primũ & quæsiuit causas rerum, & obseruauit effectus, &, quod in fulminis inspectione longe melius est, initijs rerum exitus contulit.

Caput LIIII.

Vnc ad opinionem Possidonij reuertar. È terra terrenisq;
n omnibus pars humida efflatur, pars sicca & fumida remanet. Hæc fulminibus alimentũ est, illa imbribus. Quicquid in aëra sicci fumosiq; p̃uenit, id includi se nubibus nõ fert, sed rumpit claudentia. Inde est sonus, quẽ nos tonitruũ uocamus. In ipso quoq; aëre q̃cq̃d attenuatur, simul siccatur & calet. Hoc quoq; si inclusum est, æque fugam quærit, & cum sono euadit, & modo uniuersam eruptionẽ facit, eoq; uehementius intonat, modo p̃ partes et minutatim. Ergo tonitrua hic spiritus exprimit, dum aut rumpit nubes aut peruolat. Volatio autem spiritus in nube conclusi, uehementissimum est atterendi genus.

Caput LV.

Onitrua nihil aliud sunt, q̃ citi aëris sonitus, qui fieri, nisi
t dũ aut teritur, aut rũpitur, nõ potest. Et si colliduntur, inq̃t, nubes inter se, fit is, quẽ desyderas, ictus, sed nõ uniuersus. Non. n. tota totis cõcurrũt, sed partibus partes. Nõ sonant mollia, nisi illisa duris sint. Itaq; nõ auditur fluctus, nisi impactus. Ignis, inquit, missus in aquam sonat, dum extinguitur. Puta ita esse, pro me est. Non. n. ignis tunc sonũ efficit, sed spiritus p̃ extinguentia effugiẽs. Itidẽ ibi & fieri ignẽ in nube, & extingui, qui è spiritu nascitur et attritu. Quid ergo inquit, non potest aliqua ex his transcurrẽtibus stellis incidere in nubẽ & extingui? Existimemus posse aliquando et id fieri. Nũc naturalẽ causam quærimus & assiduam, & nõ rarã et fortuitã. Puta me cõfiteri uerũ esse, quod dicit. Aliquando post to-

nitrua emicare ignes, ſtellis tranſuerſis et cadẽtibus ſimiles, tamen nõ ob hoc tonitrua facta ſunt, ſed hoc fieri, q̃a tonitrua facta ſunt. Clidemus autem fulgurationes ait ſpeciẽ inanẽ eſſe, nõ ignẽ. Sic.n.ꝑ noctẽ ſplendorẽ motu remorũ uideri. Diſſimile eſt exẽplum. Illic.n. ſplẽdor intra ipſam aquam apparet. Id quod fit in aëre erumpit & exilit. Caput LVI.

Eraclitus exiſtimat fulguratiõẽ eſſe uelut apud nos incipientiũ igniũ conatus, et primam flãmam incertam, modo intereuntẽ, modo reſurgẽtẽ. Hoc antiqui fulgẽtrã dicebãt. Tonitrua nos pluraliter dicimus, antiqui autẽ tonitrũ dixerũt, aut tonũ. Hoc apud Cecinnã inuenio facũdũ uirũ, ſi habuiſſet in eloquẽtia nomẽ, et niſi illũ Ciceronis umbra preſſiſſet. Etiãnũ illo uerbo utebantur antiq̃ correpto, quo nos producta una ſyllaba utimur, dicimus enim ut ſplendêre, ſic fulgêre. Atqui illis, ad ſignificandam tam ſubitam è nubibus eruptionem lucis, mos erat uti media ſyllaba correpta, ut dicerent fulgĕre. Caput LVII.

Vid ipſe exiſtimem, quæris? Adhuc.n. alienis opinionibus accõmodaui manũ, dicã, fulgurat, cũ repentinũ late lumen emicuit. Id euenit, ubi ĩ ignẽ extenuatis nubibus aër uertitur, nec uires, q̃bus lõgius proſiliat, ĩuenit. Nõ miraris puto, ſi aëra aut motus extenuat, aut extenuatio incẽdit. Sic liqueſcit excuſſa glãs funda, & attritu aëris, uelut igne diſtillat. Ideo æſtate plurima fiũt fulmina, q̃a plurimũ calida eſt. Facilius autẽ attritu calidiore ignis exſtit. Eodẽ autem modo fit fulgur, q̃ tantũ fulget, & fulmen, quod mittitur. Sed illi leuior uis, alimentiq; eſt minus, &, ut breuiter dicã quod ſentio, Fulmen eſt fulgur intẽtũ. Ergo ubi calidi fumidiq; natura emiſſa terris, in nubes incidit, et diu in illarũ ſinu uolutata eſt. nouiſſime erumpit, & quia uires non habet, ſplendor eſt. At ubi fulgura illa plus habuere materiæ, & maiore impetu arſerunt, non apparent tantum, ſed decidunt. Caput LVIII.

Vidam utiq; exiſtimãt fulmen reuerti, q̃dã ſubſidere, ubi alimẽta prægrauauerũt, et fulmẽ ictu languidore delatũ eſt. At quare fulmẽ ſubitũ apparet, nec cõtinuatur aſſiduis ignibus? Quia celerrimũ eſt, mirũq; motus, ſimul & nubes rumpit, & aëra incendit, déinde deſinit flãma quieſcente motu. Nõ enim eſt aſſiduus ſpiritus curſus, ut ignis poſſit extendi, ſed quoties fortius ipſa iactatione ſe accendit, fugiendi impetũ capit. Déinde cum euaſit, et pugna deſinit. Ex eadẽ cauſa modo uſq; ad terrã profertur, modo diſſoluitur, ſi minore ui preſſus eſt. Quare oblique fertur?

Quia spiritu constat, spiritus autem obliquus est, flexuosusq;, & qua
natura ignẽ sursum uocat, iniuria deorsum premit, incipit obliquus
esse. Interdum autem neutra uis alteri cedit, & ignis in superiora
nititur, & in inferiora deprimitur. Quare frequenter cacumina
montiũ feriuntur? Quia opposita sunt nubibus, & e cœlo caden-
tibus per hæc transeundum est.

Caput LIX.

Ntelligo quid iam dudum desyderes, quid efflagites, ma-
i lo, inquis, fulmina nõ timere, q̃ nosse. Itaq; alios doce quẽ-
admodum fiant, ego mihi metum illorũ excuti malo, q̃ na-
turam indicari. Sequar quo uocas, omnibus enim rebus omnibusq;
sermonibus aliquid salutare miscendum est. Cum imus per occulta
naturæ, cum diuina tractamus, uẽdicandus est a malis suis animus,
ac subinde firmandus, quod etiam eruditis & hoc unum agentibus,
necessarium est. Non ut effugiamus ictus rerum (undiq; enim tela in
nos iaciuntur) sed ut fortiter constanterq; patiamur. Inuicti esse pos-
sumus, inconcussi non possumus. Quanquam interim spes subit, in-
concussos quoq; esse nos posse. Quomodo inquis? Contemne mortem,
De cõtemnenda morte
et omnia quæ ad mortem ducunt contempta sint, licet illa bella sint,
siue naufragia, seu morsus ferarum, siue ruinarũ subito lapsu proci-
dentium pondera, nunquid amplius facere possunt, q̃ ut corpus ab
animo resoluant? Hæc nulla diligentia euitat, nulla felicitas domat,
nulla potẽtia euincit, talia uera fortitudine disponũtur. Mors omneis
æque uocat. Iratis dijs, propicijsq; moriendum est. Animus ex ipsa
desperatione sumatur. Ignauissima animalia, quæ natura ad fugã ge-
nuit, ubi exitus non patet, tentant fugam corpore imbelli. Nullus p-
niciosior hostis est, q̃ quem audacem angustiæ faciunt, longeq; uiolen-
tius semper ex necessitate, q̃ ex uirtute corrigimur. Maiora, aut certe
paria conatur animus magnus ac perditus. Cogitemus nos tanq̃ ad
mortem proditos esse, et sumus. Ita est Lucili, Omnes reseruamur ad
mortem. Totum hunc quem uidemus populum, quousq; cogitas esse?
cito natura reuocabit & condet. Nec de re, sed de die quæritur.
Eodem citius'ue tardius'ue ueniendum est. Quid ergo? Non tibi ti-
midissimus omnium uidetur, & insipientissimus, qui magno ambitu
rogat moram mortis? Non ne contemneres eum, qui inter peritu-
ros constitutus, beneficij loco peteret, ut ultimus ceruicem præberet?
Id facimus, magno æstimamus mori tardius. In omneis constitu-
tum est capitale supplicium, et quidem constitutione dignissima, quod
maximũ solet esse solatiũ extrema passuris, quod eorũ in causa ea-
dem sors est. Sequeremur traditi a iudice, aut magistratu, & car-

nifici nostro præstaremus obsequium. Quid interest, ad mortem iussi eamus an ultronei? O te dementem & oblitum fragilitatis tuæ, si tunc mortem times, cum tonat. Ita'ne-salus tua in hoc uertitur? Viues si fulmen euaseris? Petet te gladius, petet te lapis, petet te febris. Non maximum ex periculis tuis, sed speciosissimum fulmen est. Male scilicet erit actum tecum, si sensum mortis tuæ celeritas infinita præuenerit, si mors tua prædicetur, si tu tunc quidem quum spiras non superuacuæ, sed alicuius magnæ rei signum es. Male scilicet tecum agitur, si cum fulmine cecideris. Sed pauescis ad cœli fragorem, & ad inane nubiũ trepidas, et quoties aliquid effulsit, expiras. Quid ergo? Honestius iudicas deiectione animi perire, q̃ fulmine? Eo' itaq; fortius aduersus cœli minas surge, & cum mundus undiq; exarserit, cogita te nihil habere tanta morte perdendum. Quod si tibi parari credis illam cœli confusionem, illam tempestatum discordiam, si propter te ingestæ, illisæq; nubes strepunt, si in tuum exitium tanta uis ignium excutitur, at tu solatij loco numera, tanti esse mortem tuam. Sed non erit huic cogitationi locus. Casus iste demat metum. Est inter cætera hoc quoq; commodum eius, ꝙ expectationem tuam antecedit. Nemo unq̃ fulmen timuit, nisi q effugit.

LVCII ANNEI SENECAE NATVRALIVM QVAESTIONVM LIBER TERTIVS, QVI EST DE AQVIS AQVARVMQVE MIRACVLIS. INIBI DE DILVVIO.

PRAEFATIO.

n ON præterit me Lucili uirorum optime, q̃ magna rerum fundamenta ponam senex, qui mundum circuire constitui, & causas secretaq; eius eruere, atq; alijs noscenda producere. Quãdo tam multa consequar? tam sparsa colligam? tam occulta perspiciam? Præmittat ergo senectus, & obijciat annos inter uana studia consumptos, tanto' magis urgeamus, et damna ætatis male exemptæ labor sarciat, nox ad diem accedat, occupationes patrimonij recidantur, longe a' dominio iacentis causa soluatur, sibi totus animus uacet, et ad contemplationem sui saltem in ipso fugæ impetu respiciat. Faciet, ac sibi instabit, & quotidie breuitatem temporis metietur:

Quicquid amissum est, id diligenti usu præsentis uitæ recolliget. Fidelissimus est ad honesta ex pœnitẽtia transitus. Libet mihi exclamare illius poëtæ inclyti uersum,

» Tollimus ingentes animos & maxima paruo
» Tempore molimur, -

hoc dicerẽ, si puer iuuenisq; molirer. Nullũ non tam magnis rebus tẽpus angustum est. Nunc uero ad rẽ seriã, grauẽ, immensam, postmeridianis horis accessimus. Faciamus qđ in itinere fieri solet. Qui tardius exierũt, uelocitate pẽsant morã. Festinemus, et opus, nescio an superabile, magnum certe, sine ætatis excusatione tractemus. Crescit animus quoties cœpti magnitudinẽ ostendit, & cogitat quantũ proposito, nõ quantũ sibi supersit. Consumpsere se qdã, dũ acta regum externorũ cõponunt, quæq; passi inuicẽ ausiq; sunt populi. Quantó satius est sua mala extinguere, q̃ aliena posteris tradere? Quantó potius deorũ opera celebrare, q̃ Philippi aut Alexandri latrocinia? Qui exitio gentiũ clari, nõ minores fuere pestes mortaliũ, q̃ inũdatio, qua planum omne perfusum est, q̃ conflagratio, qua magna pars animantiũ exaruit. Quemadmodũ Annibal superauerit alpes scribunt, quẽadmodũ confirmatũ Hispaniæ cladibus bellũ Italiæ inopinatus intulerit, infractisq; rebus etiam post Carthaginem, pertinax reges pererrauerit, contra Romanos ducem se promittens, etiã sine exercitu. Quemadmodũ non desierit senex omnibus angulis bellũ quærere. Adeo sine patria esse pati poterat, sine hoste non poterat. Quantó satius qd faciendum sit, q̃ qd factum sit quærere, ac docere eos, qui sua pmisere fortunæ, nihil stabile ab illa datum esse, eius omnia fluere aura mobilius? Nescit enim quiescere, gaudet lætis tristia sustinere, & utraq; miscere. Itaq; in secundis nemo confidat, in aduersis nemo deficiat, alternæ sunt uices rerũ. Quid exultas? Ista qbus ueheris in summũ, nescis ubi te relictura sint, habebunt suum, nõ tuũ finẽ. Quid iaces? ad imũ delatus es, nũc est resurgendi locus. In melius aduersa, ĩ deterius optata uertũtur. Ita accipiẽda est animo uarietas, nõ priuatarũ tantũ domuũ, quas leuis casus ĩpellit, sed etiã reipublicæ. Regna ex infimo coorta supra imperãtes constitere. Vetera ĩperia in ipso flore cecidere. Inueniri nõ potest numerus, q̃ multa ab alijs fracta sint. Nũc, cũ maxime deus alia exaltat, alia submittit, nec molliter ponit, sed ex fastigio suo nullas habitura reliqas iactat, magna ista (qa parui sumus) credimus. Multis rebus nõ ex natura sua, sed ex humilitate nostra magnitudo est. Quid præcipuũ ĩ rebus humanis est? Nõ classibus maria cõplesse, nec in rubri maris litore

Annibal

ſigna poſuiſſe,"nec deficiente terra ad iniurias aliorũ erraſſe in ocea no ignota quærẽtẽ,ſed animo omne uidiſſe,et,qua nulla eſt maior ui ctoria,uitia domuiſſe.Innumerabiles ſunt,q̄ urbes,q̄ populos habue re in poteſtate,pauciſſimi q̄ ſe. Quid eſt præcipuũ? Erigere animũ ſupra minas & promiſſa fortunæ.Nihil dignũ putare,quod ſperes. Quid.n.habet dignũ q̄d concupiſcas?q̄a à diuinorũ cõtẽplatione, quoties ad humana recideris,nõ aliter caligabis,q̄ quorum oculi in denſam umbrã ex claro ſole rediere.Quid eſt præcipuũ? poſſe læto animo aduerſa tolerare,q̄cq̄d acciderit ſic ferre, quaſi tibi uolueris id accidere.Debuiſſes:n.uelle,ſi ſcires oĩa ex decreto dei fieri. Flere, queri,ingemere deſciſcere eſt.Quid eſt præcipuũ? Animus cõtra cala mitates fortis et cõtumax,luxuriæ nõ aduerſus tantũ,ſed et ĩfeſtus. Nec auidus p̄iculi,nec fugax,proſperitatẽ nõ expectans,ſed aduerſus utrũq; intrepidus et incõfuſus.Nec illius tumultu,nec huius fulgore p̄culſus.Quid eſt præcipuũ? nõ admittere in animo mala cõſilia,pu ras ad cœlũ manus tollere,nullũ petere bonũ,q̄d ut ad te tranſeat, aliq̄s poſſit amittere.Optare,q̄d ſine aduerſario optatur,bonã mẽtẽ. Cætera,magno æſtimata mortalibus,etiã ſiq̄s domũ caſus abſtulerit, ſic intueri,quaſi exitura,quà uenerint.Quid eſt præcipuũ? Altos ſu pra fortunã ſpiritus hominis tollere.Meminiſſe,ut ſiue felix eris,ſcias hoc nõ futurũ diu,"ſiue infelix,ſcias hoc te nõ eſſe,niſi cũ putes. Quid eſt præcipuũ? Inprimis liberũ animũ habere.Hæc res efficit nõ eue nire Quiriti,ut ſit liber,ſed euenire naturæ.Liber autẽ eſt,q̄ ſerui= tutẽ effugit ſuã. Hæc eſt aſſidua ſeruitus,et ineluctabilis, et p̄ diẽ ac noctẽ æqualiter premens,ſine interuallo,ſine cõmeatu.Sibi ſer= uire grauiſſima ſeruitus eſt, quã diſcutere facile eſt,ſi deſieris multa poſcere,ſi deſieris tibi referre mercedẽ, ſi ante oculos & naturã tuã poſueris,et ætatẽ,ac tibi ipſe dixeris,q̄d inſanio? q̄d anhelo? q̄d ſu- do? q̄d terrã uerſo? q̄d forũ uiſo?Nec multo opus eſt,nec diu.Ad hoc proderit nobis inſpicere rerũ naturã, primo diſcedemus à ſordidis, deinde animũ ipſum,quo magno ſummoq; opus eſt,ſeducemus à cor pore.Deinde in occultis exercitata ſubtilitas nõ erit in aperto dete= rior.Nihil autẽ eſt apertius his ſalutaribus,quæ contra neq̄tiã noſtrã furoremq; diſcuntur,quæ damnamus,nec ponimus. Caput I.

q Væramus ergo de aquis,et inueſtigemus,qua ratione fiãt. Siue(ut ait Ouidius)

" Fons erat illimis nitidis argenteus undis.

Siue(ut ait Virgilius)

" Vnde per ora nouem uaſto cum murmure montis

Lucilius

» It mare præruptum, & pelago premit arua sonanti.
Siue, ut apud te. Iunior carissime inuenio.
» Elysius siculis de fontibus exilit amnis.

Quomodo aquas subministret, quomodo tot flumina ingentia per diem et noctem decurrant, quare alia Hybernis aquis intumescant, alia in defectu cæterorũ amniũ crescant. Nilum interim seponemus à turba, propriæ naturæ & singularis, illi diẽ suũ dabimus, nunc uulgareis aquas prosequemur, tam frigidas q̃ calẽteis. In qbus quærendũ erit, utrũ calidæ nascantur, an fiant. De cæteris quoq; disseremus, quas insignes aut sapor, aut aliqua reddit utilitas. Quædam enim oculos, quædam neruos iuuant, quædam inueterata et desperata à medicis uitia percurant. Quædam medentur ulceribus, quædam interiora fouent potu, & pulmonis ac uiscerũ querelas leuant. Quædam supprimunt sanguinem, tam uarius singulis usus, q̃ gratus est.

Caput II.

a Vt stant omnes aquæ, aut fluunt, aut colliguntur, aut uarias habent uenas. Aliæ sunt dulces, aliæ uariæ, asperæ quippe interueniunt, salsæq; amaræq;, aut medicatæ, ex qbus sulfuratas dicimus. Ferratas, et aluminosas indicat inde sapor. Habent præterea multa discrimina. Primũ tactus, frigidæ calidæq; sunt. Deinde ponderis, omnes aut leues aut graues sunt. Deinde coloris. Puræ sunt et turbidæ, cœruleæ, lucidæ. Deinde salubritatis, sunt etenim salubres & utiles, sunt mortiferæ, sunt quæ coguntur in lapidem. Quædam tenues, quædam pingues, quædam alunt, quædam sine ulla bibentis ope transeunt, quædam haustæ fœcunditatem afferunt.

Caput III.

u T stet aqua aut fluat, loci positio efficit, in deuexo fluit, in plano continetur & stagnat, & aliquando in aduersum spiritu impellitur, tunc cogitur, non fluit. Colligitur ex imbribus, ex suo fonte natiua est. Nihil tamen prohibet eodem loco aquam colligi & nasci, quod in Fucino uidemus, in quem montis circumuecti fluuij deriuantur. Sed et magnæ latentesq; in ipso undæ sunt, itaq; etiam cum Hyberni defluxere torrentes, faciẽ suã seruat.

Caput IIII.

p Rimum ergo quæramus, quomodo ad continuãdos fluminum cursus terra sufficiat, unde tantum aquarum exeat? Miramur, quod accessionem fluminum maria nõ sentiant: Aeque mirandum est, quod detrimenta exeuntium terra non sentit. Quid est, quod illam sic impleuit, ut præbere tantum ex recondito

possit, ac subinde sic suppleat? Quamcunque rationem reddiderimus de flumine, eadem erit riuorum ac fontium. Caput V.

q Vidam indicant terram quicquid aquarũ emiserit, rursus accipere, et ob hoc maria non crescere, quia quod influxit non in suũ uertant, sed protinus reddant. Occulto enim itinere subit terras, & palàm uenit, secretoque reuertitur; colaturque transitu mare, quod per multiplices anfractus terrarum uerberatum amaritudinẽ ponit, & prauitatem saporis in tanta soli uarietate exuit, & in sinceram aquam transit. Caput VI.

q Vidam existimant, quicquid ex imbribus terra concipit, in flumina rursus emitti. Et hoc argumenti loco ponunt, quod paucissima flumina sunt in his locis, in quibus rarus est imber. Ideo siccas esse aiunt Aethiopiæ solitudines, paucosque inueniri in interiori Africæ fontes, qa feruida cœli natura sit, et pene semper æstiua. Squalidæ itaque sine arbore, sine cultore arenæ iacent, raris imbribus sparsæ, quos statim combibunt. At contra constat Germaniam Galliamque, & proxime ab his Italiam abundare riuis & fluminibus, quia cœlo humido utuntur, & ne æstas quidem imbribus caret. Caput VII.

a Duersus hæc multa dici posse uides, primm ego tibi, uinearum diligens fossor, affirmo, nullam pluuiam esse tam magnam, quæ terram ultra decem pedes in altitudinem madefaciat. Omnis humor intra primam crustam consumitur, nec in inferiora descẽdit. Quomodo ergo potest imber suggerere amnibus uires, qui summam humum tangit? Pars maior eius per fluminum alueos in mare transfertur, exiguum est quod sorbet terra, nec id seruat. Aut enim arida est, & absumit quicquid in se fusum est, aut satiata, si quid supra desyderium cecidit, excludit. Et ideo primis imbribus non augentur amnes, quia totos in se sitiens terra trahit. Quid, quod quædã flumina erũpunt saxis & montibus, his quid conferent pluuiæ, quæ per nudas rupes deferuntur, nec habent terram cui insidant? Adijce, quod in siccissimis locis, putei in altum acti, per ducentũm, aut trecentũm pedum spatia, inueniunt aquarum uberes uenas, in ea altitudine, in quam aqua non penetret, ut scias illic non cœlestem esse, nec collectitium humorem, sed, quod dici solet, uiuam aquam. Illo quoque argumento hæc opinio refellitur, quod quidam fontes in summo montis cacumine redundant. Apparet ergo illos sursum agi, aut ibi concipi, cum omnis aqua pluuialis decurrat.

Caput VIII.

q VIdam existimant, quemadmodum in exteriore parte terrarum uastæ paludes iacent, magni & nauigabiles lacus, quemadmodum ingenti spatio terræ maria porrecta sunt, infusa uallibus, sic interiora terrarum abundare aquis dulcibus. Nec minus illas stagnare, q̃ apud nos oceanum, & sinus eius, immò eò latius, quò plus terra in altum patet. Ergo ex illa profunda copia isti amnes egeruntur, quos quid miraris si terra detractos non sentiat, cum adiectos maria non sentiant.

Caput IX.

q Vibusdam hæc placet causa. Aiunt habere terram intra se cauos recessus, & multum spiritus, qui necessario frigescit, umbra graui pressus. Deinde piger & immotus in aquam, cum desijt, conuertitur, quemadmodum supra nos mutatio aëris imbrem facit, ita infra terras riuum agit. Supra nos stare nõ potest segnis diu & grauis, aliquando enim sole tenuatur, aliquando uentis expanditur. Itaq; interualla magna imbribus sunt. Sub terra uero quicquid est, quod illum in aquam conuertat, idem semper est, umbra perpetua, frigus æternum, inexercitata densitas. Semper ergo præbebit fonti aut flumini causas. Placet nobis terram esse mutabilem, hoc quoq; quicquid efflauit, quia non aëre libero concipitur, crassescit, & protinus in humorem conuertitur.

Caput X.

h Abes primam aquarum sub terra nascentium causam, adijcias etiã licet, quod fiant omnia ex omnibus, ex aqua aër, ex aëre aqua, ignis ex aëre, ex igne aër. Quare ergo nõ terra fiat ex aqua, & ex terra aqua? quæ si in alia mutabilis est, et in aquã, immò maxime in hãc. Vtraq; cognata res est, utraq; densa, utraq; in extremum mundi compulsa. Ex aqua terra fit, cur non aqua fiat è terra? At magna sunt flumina. Cũ uideris quanta sunt, rursus ex quanto prodeant aspice. Miraris, cum labantur assidue, quædam uero & concitata rapiantur, quod præsto sit illis semper aqua noua. Quid si mireris, quod, cum uenti totum aëra impellant, non deficit spatio spiritus, sed per dies noctesq; æqualiter fluit, nec ut flumina certo alueo fertur, sed per uastum cœli spatium lato impetu uadit. Quod si ullam undam superesse mireris, quæ superueniat tot fluctibus fractis. Nihil deficit, quod in se redit. Omnium elementorũ alterni recursus sunt. Quicquid alteri perit, in alterũ transit. Et natura partes suas uelut in ponderibus constitutas examinat, ne portionũ æquitate turbata mundus præponderet.

Omnia

Omnia in omnibus sunt, non tantū aër in ignem transit, sed nunq̄ sine igne est. Detrahe illi calorem, rigescet, stabit, durabitur. Transit aër in humorem, sed nihilominus non sine humore est. Et aëra & aquam facit terra, sed non magis unquam sine aqua est, quàm sine aëre. Et ideo facilior inuicem transitus est, quia illis, in quæ transeundum est, iam mista est. Habet ergo terra humorem, hunc exprimit, habet aëra, hūc umbra hyberni frigoris densat, ut faciat humorem. Ipsa quoq; mutabilis est in humorem, natura sua utitur.

Caput XI.

q Vid ergo, inquis, si perpetui sunt amnes, uel causæ quibus flumina oriuntur ac fontes, quare aliquando siccantur, aliquando, quibus non fuere locis, exeunt? Sæpe motu terrarum itinera turbant, & ruina interscindit uiam aquis, quæ recentes & nouos exitus quærunt, & aliquo impetu faciunt, aut ipsius quassatione terræ aliunde aliò transferuntur. Apud nos euenire solet, ut amisso cannali suo flumina primum refundantur, deinde, quia perdiderunt uiam, faciant, hoc quod accidisse ait Theophrastus in Coryco monte, in quo post terrarū tremorem noua uis fontium emersit. Sed & alios quoq; casus interuenire quidam opinantur, qui aliter euocent aquas, aut à cursu suo decidant, atq; auertant. Fuit aliquando aquarum inops Hemus, sed cum Gallorum gens à Cassandro obsessa in illum se contulisset, & syluas cecidisset, ingens aquarum copia illis apparuit, quas uidelicet in alimentum suum nemora ducebant, quibus excisis humor, qui desijt in arbusta consumi, superfusus est. Idem ait & circa Magnesiam accidisse. Sed pace Theophrasti dixisse liceat, non hoc est simile ueri, quia ferè aquosissima sunt, quæcunq; umbrosissima. Quod non eueniret, si aquas arbusta siccarent, quibus alimentum ex proximo est, fluminum uero uis ex intimo manat, ultraq; excipitur, quàm radicibus euagari licet. Deinde succisæ arbores plus humoris desyderant, non tantum id quo uiuant, sed & id, quo crescant. Idem ait circa Arcadiam, quæ urbs in Creta insula est, fontes & lacus substitisse, quia desierit coli terra, diruta urbe. Postea uero quàm cultores receperit, aquas quoq; recepisse. Causam siccitatis hanc ponit, quod obduruerit constricta tellus, nec potuerit imbres inagitata transmittere. Quomodo ergo plurimos uidemus in locis desertissimis fontes? Plura deniq; inuenimus, quæ propter aquas coli cœperunt, quàm quæ aquas habere cœperint, quia colebantur. Non enim esse pluuialē hanc aquā, quæ uastissima flumina à fonte

statim, magnis acta nauigijs defert, ex hoc intelligas licet, quod per hyemem æstatemq; par est à capite deiectus. Pluuia potest facere torrentem, non potest autem æquali inter ripas suas tenore labentem, aquam non faciunt imbres, sed incitant. Caput XII.

p Aulo repetamus hoc altius si uidetur, & scies te non habere quod quæris, cum ad ueram omnium originem accesseris. Flumen nempe facit copia cuiusq; aquæ perennis. Ergo quæris à me, quomodo aqua fiat. Interrogabo inuicem, quomodo aër fiat, aut terra. Si rerum elementa sunt quatuor, non potest interrogari unde aqua sit, quarta enim pars est naturæ. Quid ergo miraris, si rerum naturæ portio tam magna potest aliquid ex se semper effundere? Quomodo aër & ipse quarta pars mundi uentos & auras mouet, sic aqua riuos & flumina. Si uentus est fluens aër, & flumen est fluens aqua. Satis & multum illi uirium dedi, cum dixi elementum est. Intelligis quod ab illo proficiscitur, non posse deficere. Caput XIII.

Thales

a Qua, ait Thales, ualentissimum elementum est, hoc fuisse primum putat, ex hoc surrexisse omnia. Sed nos quoq; aut in eadem sententia eius, aut in ultima sumus. Dicimus enim ignem esse qui occupet mundum, & in se cuncta conuertat. Hunc eundem languentem considere, & nihil relinqui aliud in rerum natura, igne restincto, quàm humorem, in hoc futuri mundi speciem latere. Ita ignis exitus mundi est, humor primordium. Miraris amnem ex hoc posse exire semper, qui pro omnibus fuit, & ex quo sunt omnia? Hic humor rerum primordium sic positus est, ut fluminibus edendis sufficere, ut riuis, ut fontibus posset. Quæ sequitur Thaletis inepta sententia est. Ait enim terrarum orbem aqua sustineri, & uehi more nauigij, mobilitateq; eius fluctuare, tunc cum dicitur tremere. Non est ergo mirum, si abundat ad flumina fundenda, cum mundus in humore sit totus. Hanc ueterem & rudem sententiam explode. Nec est quod credas in hunc orbem aquam subire, & per rimas facere sentinam. Caput XIIII.

Aduersus Thaletem

Aegyptij

a Egyptij quatuor elementa fecere, deinde ex singulis bina, marem & fœminam. Aërem marem iudicant, quà uentus est. Fœminam, quà nebulosus & iners. Aquam uirilem uocant mare, muliebrem omnem aliam. Ignem uocant masculum, quà ardet flamma &, fœminam quà lucet innoxius tactu. Terram fortiorem marem uocant, saxa cautesq;, fœminæ nomen assignant huic tractabili ad culturam.

Mare

Caput XV.

m Are unum est, ab initio scilicet ita constitutum, habet suas uenas, quibus impletur atq; aestuat. Quomodo maris, sic & huius aquae mitioris uasta in occulto uia est, quam nullius fluminis cursus exhauriet. Abdita est uirium eius ratio. Tantum ex illa, quantum superfluũ sit, emittitur. Quaedam ex istis sunt, quibus assentire possumus, sed hoc amplius censeo. Placet natura regi terram, & quidem ad nostrorum corporum exemplar, in quibus & uenae sunt & arteriae. Illae sanguinis, hae spiritus receptacula, In terra quoq; sunt alia itinera, per quae aqua, & alia per quae spiritus currit, adeoq; illam ad similitudinem humanorum corporũ natura formauit, ut maiores quoq; nostri aquarum appellauerint uenas. Sed quemadmodum in nobis non tantum sanguis est, sed multa genera humorum, alia necessarij, alia corrupti, ac paulo pigrioris, in capite cerebrũ, in ossibus medullae, musculi, saliuaeq; & lachrymae, & quiddam additum articulis, per quod citius flectantur ex lubrico. Sic in terra quoq; sunt humoris genera complura. Quaedã quae matura durentur. Hinc est omnis metallorum humus, ex quibus aurum argentumq; petit auaritia. Quaedam quae in lapidem ex liquore uertuntur. In quibusdã uero locis terra humorq; liquescunt, sicut bitumen, & caetera huic similia. Haec est causa aquarum, secundum legem naturae uoluntatemq; nascentium. Caeterum ut in nostris corporibus, ita in illa saepe humores uitia concipiunt, aut ictus, aut quassatio aliqua, aut loci senium, aut frigus, aut aestus corrupere naturam, & sulfuratio contraxit humorem, qui modo diuturnus est, modo breuis. Ergo ut in corporibus nostris sanguis, cum percussa uena est, tam diu manat, donec omnis effluxit, aut donec uenae scissura subsedit, atq; interclusit, uel aliqua alia cura retro dedit sanguinem, ita in terra solutis ac patefactis uenis, riuus, aut flumen effunditur. Interest quantum aperta sit uena, quomodo consumpta aqua sit, modo exsiccatur aliquo ĩpedimento, modo coit uelut in cicatricẽ, comprimitq; illam quam fecerat uiã. Modo illa uis terrae, quam esse mutabilem diximus, desinit posse alimenta in humorem conuertere, aliquando autem exhausta replentur, modo per se uiribus recollectis, modo aliunde translatis. Saepe enim inania apposita plenis humorem in se attrahunt. Ipse transire facilis in aliud. Saepe ipsa terra in tabem soluitur, & humescit. Idem euenit sub terra, quod in nubibus, si spissetur, grauioremq;, q̃ ut manere in natura sua possit, gignat humorem. Saepe colligitur roris modo, tenuis & dispersus

Tellur in humano corpori comparat

liquor, qui ex multis in unum locum confluit. Sudorem aquæ leges uocant, quia guttæ quædam uel pressura loci eliduntur, uel æstu euocantur. Hic tenuis unda uix fonti sufficit, sed ex magnis causis magnisq; conceptibus excedunt amnes nonnunquã leuiter, si aqua pondere suo se tantum detulit, nonnunquam uehementer & cum sono, si illam spiritus intermistus eiecit.

Caput XVI.

Ed quare quidam fontes senis horis pleni, senisq; sicci sunt? Superuacuum est nominare singula flumina, quæ certis mensibus magna, certisq; angusta sunt, & occasionem singulis quærere, cum possim eandem causam omnibus reddere. Quemadmodum quartana ad horam uenit, quemadmodum podagra ad tempus respondet, quemadmodum purgatio, si nihil obstitit, statum diem seruat, quemadmodum præsto est ad mensem suum partus. Sic aquæ interualla habent, quibus se retrahant, & quibus reddant. Quædam autem interualla, quia minora sunt, ideo notabiliora, quædam maiora, nec minus certa. Et quid hoc mirum est, cum uideas ordinem rerum, & naturam per constituta procedere? Hyems nunquam aberrauit. Aestas suo tempore incaluit, Autumni Verisq; (ut solet) facta mutatio est. Tam solstitium q̃ æquinoctium suos dies retulit. Sunt & sub terra minus nota nobis iura naturæ, sed non minus certa. Crede infra, quicquid uides supra. Sunt & illic specus uasti, sunt ingentes recessus, ac spatia suspensis hinc & inde montibus laxa. Sunt abrupti in infinitum hiatus, qui sæpe illapsas urbes recepe=runt, & ingentem in alto ruinam condidere. Hæc spiritu plena sunt, nihil enim usquam inane est, & stagna obsessa tenebris & locis amplis. Animalia quoq; illis innascuntur, sed tarda & informa, ut in aëre cæco pigroq; concepta, & in aquis torpentibus facta, pleraq; ex his cæcaut talpæ & subterranei uermes, quia deest lumen quod superuacuum est. Inde, ut Theophrastus affirmat, pisces quibusdam locis eruuntur.

Theophrastus.

Caput XVII.

Multa hoc loco tibi in mentem ueniunt, quæ urbane in re incredibili fabulosaq; dicas, non cum retibus aliquem, aut cum hamis, sed cum dolabra ire piscatum, expecta ut aliquis in mari uersetur. Quid est autem, quare pisces in ter=ram non transeant, si nos in maria transimus? Permutabimus sedes. Hoc miraris accidere. Quanto incredibiliora sunt opera lu-

xuriæ,

xuriæ, quoties naturam aut mentitur, aut uincit. In cubili natant pisces, & sub ipsa mensa capitur, qui statim transferatur ad mensam. Parum uidetur recens Mullus, nisi qui in conuiuæ manu moritur. Vitreis ollis inclusi offeruntur, & obseruatur morientium color, quem in multas mutationes mors luctante spiritu uertit. Alios necant in Garo, & condiunt uiuos. Hi sunt, qui fabulas putant piscem uiuere posse sub terra, & effodi, non capi. Quam incredibile illis uideretur, si audirent natare in Garo piscem, nec cœnæ causa occisum esse super cœnam, cum multum in delitijs fuit, & oculos ante, quàm gulam pauit.

Caput XVIII.

Permitte mihi quæstione seposita castigare luxuriam. Nihil est, inquis, Mullo expirante formosius. Ipsa colluctatione animam efflanti rubor primum, deinde pallor suffunditur. Quam æque uariatur, & in cæteras facies inter uitam & mortem coloris est hæc uagatio longa. Somniculosæ inertisq; luxuriæ fuit hoc tam sero experiri, sero enim circumscribi se, & fraudari tanto bono sensit. Hoc adhuc tanto spectaculo, & tam pulchro piscatores fruebantur, qui coctum piscem, & exanimem in ipso ferculo etiam experirentur. Mirabamur tantum in illis esse fastidium, ut nollent attingere, nisi eodem die captum piscem, qui (ut aiunt) saperet ipsum mare. Ideo cursu aduehebatur, ideo gerulis cum anhelitu & clamore properantibus dabatur uia. Quó peruenere deliciæ? Is pro putrido iam piscis affertur, qui non hodie eductus, hodie occisus est. Nescio de re magna tibi credere, ipse oportet mihi credam, huc afferatur, coràm me animam agat. Ad hunc fastum peruenere uentres delicatorum, ut gustare non possint piscem, nisi quem in ipso conuiuio natantem palpitantemq; uiderint. Quanto ad sollertiam luxuriæ plures eunt, tanto subtilius quotidie & elegantius aliquid excogitat furor, usitata contemnens. Illa audiebamus, nihil est melius saxatili Mullo. At nunc audimus, nihil est moriente formosius. Da mihi in manus uas uitreum in quo exultet, in quo trepidet. Vbi multum diuq; laudatus est, ex illo perlucido uiuario extrahitur, tunc, ut quisq; peritior est, monstrat, uide quomodo exarserit rubor omni acrior minio, uide quas per latera uenas agat. Ecce sanguineum putes uentrem, quàm lucidum quiddam cæruleumq; sub ipso tempore effulsit. Iam porrigitur & pallet, & in unum colorem componitur. Ex his nemo morienti amico assidet, nemo uidere mortem pa-

tris sui sustinet, quam optauit. Quotus quisq; funus domesticum ad rogum prosequitur. Fratrum, propinquorumq; extrema hora deseritur, ad mortem Mulli concurritur. Nihil enim est illa formosius. Non tempero mihi, quin utar interdum temerarie uerbis, & proprietatis modum excedam. Non sunt ad popinam dentibus, & uentre, & ore contenti, oculis quoq; gulosi sunt.

Caput XIX.

Sed ut ad propositum reuertar, accipe argumentum, magnam uim aquarum in subterraneis occuli fertilem foedo situ piscium. Siquando erupit, affert secum immensam animalium turbam, horridam aspici, & turpem ac noxiam gustu. Certe cum in Caria circa Myndum urbem talis exilisset unda, periere quicunq; illos ederant pisceis, quos ignotos ante eum diem coelo nouus amnis ostendit. Nec id mirum, erant enim pinguia & differta, ut ex longo otio, corpora, caeterum inexercitata, & in tenebris saginata, & lucis expertia, ex qua salubritas ducitur. Nasci autem posse pisceis in illo terrarum profundo sit indicium, quod anguillae quoq; latebrosis locis nascuntur. Grauis & ipsae cibus ob ignauiam utiq;, si altitudo luti illas penitus abscondit. Habet ergo non tantum uenas aquarum terra, ex quibus corriuatis flumina effici possunt, sed & amneis magnitudinis uastae, quorum alijs semper cursus est, donec aliquo sinu terrae deuorentur, alij sub aliquo lacu emergunt. Iam quis ignorat esse quaedam stagna sine fundo? Quorsum haec pertinent? Ut appareat hanc esse magnis amnibus aeternam materiam, cuius non tanguntur extrema, sicut fluminum, & fontium.

Caput XX.

At quare aquis sapor uarius? propter quatuor causas. Ex solo prima est, ex quo efferuntur. Secunda ex eadem similitudine eius nascitur. Tertia ex spiritu, qui in aquam transfiguratus est. Quarta ex uitio, quod saepe concipiunt corruptae per iniuriam. Hae causae saporem dant aquis uarium, hae medicaminum potentiam, hae grauem spiritum odoremq; pestiferum, hae leuitatem grauitatemq;, aut calorem, aut nimium rigorem. Interest utrũ per loca sulfure, an nitro, an bitumine plena transeant. Hac ratione corruptae, cũ uitae p̃iculo bibuntur. Hinc est illud, de quo Ouidius ait,

Ouidius

» Flumen habent Cicones, quod potum saxea reddit
» Viscera, quod tactis inducit marmora rebus.

Medicantum

Medicatum est, & eius naturæ habet limum, ut corpora & glutinet & obduret. Quemadmodum Puteolanus puluis, si aquam attigit saxum est, sic econtrario, hæc aqua si solidum tetigit, hæret & affigitur. Inde est, quod res abiectæ in eundem lacum, lapideæ subinde extrahuntur. Quod in Italia in quibusdam locis euenit, siue uirgam, siue frondem demerseris, lapidem post paucos dies extrahis. Circumfunditur enim corpori limus, alliniturq; paulatim. Hoc minus uidebitur tibi mirum, si notaueris albulam, & ferè sulfuratam aquam circa cannales suos, riuosq; durari. Aliquam harum habent causam illi lacus,

» =quos quisquis faucibus hausit, ut idem poëta ait,
» Aut furit, aut patitur mirum grauitate saporem.

Similem habet uim mero, sed uehementiorem. Nam quemadmodum ebrietas donec exicetur, dementia est, & nimia grauitate defertur in somnum, sic aquæ huius sulfurea uis habet quoddã acrius ex aëre noxio uirus, quod mentem aut furore mouet, aut sopore opprimit. Hoc habet mali & Lyncæstius Amnis,

» Quem quicunq; parum moderato gutture traxit,
» Haud aliter titubat, q̃ si mera uina bibisset,

Caput XXI.

iN quosdam specus qui despexere moriuntur, tam uelox malũ est, ut transuolanteis aueis deijciat, ac talis est aër, talis locus, ex quo letalis aqua distillat. Quod si remissior fuerit aëris aut loci pestis, ipsa quoq; temperatior noxa nihil amplius, q̃ tentat neruos, uelut ebrietate torpenteis. Nec miror, si locus atq; aër aquas inficit, similesq; regionibus reddit, per quas, & ex quibus ueniunt. Pabuli sapor apparet in lacte, & uini uis existit etiam in aceto. Nulla res est, quæ non eius, à quo nascitur notas reddat.

Caput XXII.

aLiud est etiam aquarum genus, quod nobis placet cœpisse cum mundo. Siue ille æternus sit, hoc quoq; fuit semper. Siue initium aliquod est illi, hoc quoq; cum mundo dispositum est. Quod sit hoc, quæris? Oceanus, & quodcunq; cum illo mare terras interluit. Iudicant quidam flumina quoque, quorum inenarrabilis natura est, cum ipso mundo traxisse principia, ut Istrum, ut Nilum, uastosq; amneis, magisq; insigneis quàm ut dici possit, & eandem illis originem quam cæteris esse.

Caput XXIII.

h AEc eſt ergo aquarum diuiſio, ut quibuſdam uidetur. Poſt illam ſunt cœleſtes ex poſterioribus, quas nubila eijciunt. Ex terrenis aliæ ſunt (ut ita dicam) ſupernatantes, quæ in ſumma humo repunt, aliæ abditæ, quarum reddita eſt ratio.

Caput XXIIII.

q Vare quædā aquæ caleant, quædā etiā ferueāt in tantū, ut non poſſint eſſe uſui, niſi aut in aperto euanuerint, aut miſtura frigidæ itepuerint. Plures cauſæ reddūtur. Empedocles exiſtimat ignibus, quos multis locis terra opertos tegit, aquā caleſcere, ſi ſubiecti ſunt ſolo, ꝑ quod aquarū tranſcurſus eſt. Facere ſolemus dracones & miliaria, et cōplures formas, in ꝗbus ære tenui fiſtulas ſtruimus ꝑ decliue circūdatas, ut ſæpe eundē ignē ambiens aqua per tantū fluat ſpatij, quantū efficiendo calori ſat eſt. Frigida itaq; intrat, effluit calida. Idē ſub terra Empedocles exiſtimat fieri, quem nō falli credunt, quibus balnearia ſine igne caleſiunt. Spiritus in illa feruens loco æſtuanti infunditur, hic ꝑ riuos lapſus nō aliter, quàm igni ſubdito, parietes & uaſa balnei calefacit. Omnis deniq; frigida tranſitu mutatur in calidā, nec trahit ſaporē; euaporatio, ꝗa clauſa ꝑlabitur. Quidā exiſtimant ꝑ loca ſulfure plena exeuntes uel introeuntes aquas calorē uenefīcio materiæ, per quam fluunt, trahere, quod ipſo odore, guſtuq; teſtantur. Reddunt enim qualitatē eius, qua caluerunt materiæ. Quod ne accidere mireris, uiuæ calci aquam infunde, feruebit.

Caput XXV.

q Vædam aquæ mortiferæ ſunt, nec odore notabiles, nec ſapore. Circa Nonacrin in Arcadia Styx appellata ab incolis, aduenas fallit, quia non facie, non odore ſuſpecta eſt, qualia ſunt magnorum artificum uenena, quæ deprehendi, niſi morte, non poſſunt. Hæc autem, de qua paulo ante retuli aqua, ſumma celeritate corrumpit, nec remedio locus eſt, quia protinus hauſta duratur, nec aliter q̃ gypſum ſub humore conſtringitur, & alligat uiſcera. Eſt autem noxia aqua & in Theſſalia circa tempe, quam & feræ & pecus omne deuitat, per ferrū & æs tranſit, tanta uis illi ineſt etiā dura molliendi, nec arbuſta ꝗdem ulla alit, & herbas necat. Quibuſdā fluminibus uis ineſt mira, alia enim ſunt quæ pota inficiunt greges ouiū, intráq; breue tempus, quæ fuere nigræ, albā ferunt lanā, quæ albæ uenerant, nigræ abeunt. Hoc etiā in Bœotia amnes duo efficiunt, quorum alteri ab effectu Melas nomen eſt, uterq; ex eodē lacu exeunt, diuerſa facturi. In Macedonia quoq;, ut

ait Theophrastus, est flumen, ad quod, qui facere albas oues uolunt, adducunt, quod ut diutius potauere, non aliter quàm infectæ mutantur. At si illis lana opus sit nigra uel pulla, paratus gratuitus infector est, & ad Peneion eundum gregem appellunt. Authores nouos habeo esse in Galatia flumen, quod idem in ouibus efficiat. Esse in Capadocia, quo poto equis, nec ulli præterea animali color mutetur, & spargatur albo cutis. Quosdam lacus esse, qui nandi imperitos ferant, notum est. Erat in Sicilia, est et adhuc in Syria stagnum, in quo natant lateres, et mergi proiecta non possunt, & si grauia sint. Huius rei palàm causa est, quamcunque uis rem expende, & contra aquam statue, dummodo utriusque par sit modus, si aqua grauior est, leuiorem rem, quàm ipsa est, fert, & tanto supra se extollit, quanto erit leuior, grauiora descendunt. At si aquæ, & eius rei, quam contra pensabis, par pondus erit, nec pessum ibit, nec extabit, sed æquabitur aquæ, et natabit quidem, sed penè mersa, ac nulla eminens parte. Hoc est cur quædam tigna supra aquam penè tota efferantur, quædam ad medium summissa sint, quædam ad æquilibrium aquæ descendant. Nam cum utriusque pondus par est, neutra res alteri cedit. Grauiora descendunt, leuiora gestantur. Graue autem & leue est, non æstimatione nostra, sed comparatione eius quo uehi debet. Itaque ubi aqua grauior est hominis corpore, aut saxi, non sinit id, quo non uincitur, mergi. Sic euenit, ut in quibusdam stagnis ne lapides quidem pessum eant. De solidis & duris loquor. Sunt enim multi pumicosi & leues, ex quibus quæ constant insulæ in Lydia natant Theophrastus est author. Ipse ad Cutyliam natantem insulam uidi. Alia in Vadimonis lacu uehitur, alia in lacu stationensi. Cutylarum insula & arbores habet, & herbas nutrit, tamen aqua sustinetur, & in hanc atque in illam partem non tantum uento impellitur, sed & aura, nec unquam illi per diem & noctem in uno loco statio est, adeo leui flatu mouetur. Huic duplex causa est, aquæ grauitas medicatæ, ob hoc ponderosæ, & ipsius insulæ materia uectibilis, quæ non est corporis solidi, quamuis arbores alat. Fortasse enim leues truncos, frondesque in lacus sparsas pinguis humor apprehendit, ac uinxit. Itaque etiam si qua in illa saxa sunt, inuenies aquosa & fistulosa, qualia sunt, quæ duratus humor efficit utique circa medicatorum fontium riuos, quæ ubi purgamenta aquarum coaluerunt, ex spuma solidantur. Necessario leue est, quod ex uentoso, inanique concretum est. Quorundam causa non potest reddi. Quare aqua Nilotica fœcundiores fœminas faciat, adeo ut quarum

Theophrastus

Insulæ natantes

dam uiscera longa sterilitate præclusa; ad conceptum relaxauerit, quare quædam in Lycia aquæ conceptum fœminarum custodiant, quas solent petere, quibus parum tenax uulua est, quid ad me attinet? Pono ista inter temere uulgata. Creditum est quasdam aquas scabiem afferre corporibus, quasdam uitiliginem et fœdam ex aluo varietatem, siue infusa, siue pota sit, quod uitium dicunt habere aquam ex rore collectam. Quis non grauissimas esse aquas credat, quæ in crystallũ coëunt. Contra autem est. tenuissimis hoc enim euenit, quas frigus ab ipsa tenuitate facillime gelat. Vnde autẽ fiat eiusmodi lapis, apud græcos ex ipso nomine apparet κρύσταλλον enim appellant æque hunc perlucidum lapidem, quàm illam glaciem, ex qua fieri creditur. Aqua enim cœlestis minimum in se terreni habens, cum induruit, longioris frigoris pertinacia spissatur magis ac magis, donec omni aëre excluso in se tota comprehensa est, & qui humor fuerat, lapis effectus est. Caput. XXVI.

Estate quædam flumina augentur, ut Nilus, cuius aliàs ratio reddetur. Theophrastus est author, in Ponto quoq; quosdam amneis crescere tempore æstiuo. Quatuor autem esse indicant causas, aut quia tunc maxime in humorem mutabilis terra est, aut quia maiores in remoto imbres sunt, quorum aqua per secretos cuniculos reddita tacite suffunditur. Tertia, si crebrioribus uentis ostium cæditur, & reuerberatur fluctu, amnis resistit, qui crescere uidetur, quia non effunditur. Quarta ratio est syderum, hæc enim quibusdam mensibus magis urgent, & exhauriunt flumina, cum longius recesserunt, minus consumunt, atq; trahunt. Itaq; quod impendere solebat, id incremento accedit. Quædam flumina palàm in aliquem specum decidunt, & sic ex oculis auferuntur. Quædam consumuntur paulatim & intercidunt, eadem ex interuallo reuertuntur, recipiuntq; & nomen & cursum. Causa manifesta est, sub terra uacat locus. Omnis autem humor natura ad inferius, & ad inane defertur. Illò itaq; recepta flumina cursus egere secretò. Sed cum primum aliquid solidi quod obstaret occurrit, prærupta parte, quæ minus ad exitum repugnauit, repetiere cursum suum.

» Sic ubi terreno Lycus est epotus hiatu,
» Existit procul hinc, alioq; renascitur ore.
» Sic modo combibitur, tacito modo gurgite lapsus,
» Redditur Argolicis ingens Erasinus in agris.

Idem et in oriente Tigris facit, absorbetur, et desideratus diu tandẽ longe remoto loco purgamenta eiectat, ut Arethusa in Sicilia quinta

quaq; æstate per olympia. Inde opinio est Alpheon ex Achaia eo usq; penetrare, & agere sub mare cursum, nec ante, quàm in Syracusano litore emergere. Ideo quibus diebus olympia sunt, uictimarum stercus secundo traditum flumini illic redundare. Et hoc etiam à te traditum est, ut in prima Lucili carissime, & à Virgilio, qui alloquitur Arethusam.

» Sic tibi, cum fluctus subter labêre sicanos,
» Doris amara suam non intermisceat undam.

Est in chersoneso Rhodiorum fons, qui post magnum interuallum temporis fœda quædam turbidus ex intimo fundat, donec liberatus eliquatusq; est. Hoc quibusdam locis fontes faciunt, ut non tantum lutum, aut folia, sed testas quoq;, & quicquid putre iacuit, expellant. Vbiq; autem facit mare, cui hæc natura est, ut omne immundum stercorosumq; litoribus impingat. Quædam uero partes maris id certis temporibus faciunt, ut circa Messanam & Mylas fimo quiddam simile turbulentum in litus mare profert, feruetq; & exæstuat, non sine odore fœdo, unde illic stabulari solis boues fabula est. Sed difficilis ratio est quorundam, utiq; inibi tempus eius ualde, quo purgatur, obseruatum, sed incertum est. Itaq; proxima quidẽ inueniri & uicina non potest causa, cæterum publica est illa. Omnis aquarum stantium clausarumq; natura se purgat. Nam in his quibus cursus est, non possunt uitia consistere, quæ sua uis defert & exportat. Illæ quæ non emittunt, quicquid insedit, magis minusue æstuant. Mare uero cadauera stramentaq;, & naufragorum reliqua similia ex intimo trahit, nec tantum tempestate fluctuq;, sed tranquillum quoq; placidumq; purgatur. Caput XXVII.

Sed monet me locus, ut quæram cum fatalis dies diluuij uenerit, quemadmodum magna pars terrarũ undis obruatur. Vtrum oceani uiribus fiat, & externum in nos pelagus insurgat, an crebri sine intermissione imbres, & elisa æstate hyems pertinax immensam uim aquarum ruptis nubibus diruat. An flumina tellus largius fundat, aperiatq; fontes nouos. Aut nõ sit una tanto malo causa, sed omnis ratio consentiat, & simul imbres cadant, flumina increscant, maria sedibus suis excita percurrant, et omnia nouo agmine ad exitum humani generis incumbant. Ita est. Nihil difficile est naturæ, utiq; ubi in finem sui properat. Ad originẽ rerum parce utitur uiribus, dispensatq; se incrementis fallentibus, subito ad ruinam toto impetu uenit. Quàm longo tempore opus est, ut conceptus ad puerperium perducatur infans. Quantis laboribus

Virgilius

tener educatur, quàm diligenti nutrimento obnoxium nouissime cor
pus adolescit, at quàm nullo negotio soluitur. Vrbeis cōstituit ætas, ho
ra dissoluit. Momento fit cinis, diu sylua. Magna tutela stant aut ui-
gent omnia, citò ac repente dissiliunt. Quicquid ex hoc statu rerum
natura fluxerit, in exitum mortalium satis est. Ergo cum affuerit
illa necessitas temporis, multa simul fata causas mouent, nec sine con
cussione mundi tanta mutatio est, ut quidam putant, inter quos Fa-
bianus est. Primo immodici cadunt imbres, & sine ullis solibus tri-
ste nubilo cœlum est. Nebuláq; continua, & ex humido spissáq; ca=
ligine nunquam exiccantibus uenis. Inde uitium satis est, segetum si-
ne fruge surgentium marcor. Tunc corruptis quæ seruntur manu,
palustris omnibus campis herba succrescit. Mox iniuriam & ua-
lidiora sensere, solutis quippe radicibus arbusta procumbunt, &
uitis, atq; omne uirgultum non tenetur solo, quod molle fluidúmq; est.
Iam nec gramina aut pabula læta aquis sustinet, fame laboratur,
& manus ad antiqua alimenta porrigitur, quà ilex est & quercus
excutitur, & quæcunq; in his arduis arbor commissura astricta
lapidum stetit. Labant ac madent tecta, & in imum usq; receptis
aquis fundamenta desidunt, ac tota humus stagnat, frustra tituban-
tium fultura tentatur. Omne enim firmamentum in lubrico figitur,
& lutosa humo nihil stabile est. Postquam magis magisq; nimbi in-
gruunt, et congestæ seculis tabuerunt niues, deuolutus torrens altissi=
mis montibus rapit syluas male hærenteis, & saxa reuolutus re-
missa compagibus rotat. Abluit uillas, & intermistos ouium greges
deuehit, uulsisq; minoribus tectis quæ in transitu abduxit, tandem
in maiora uolutus oberrat. Vrbeis & implicitos trahit mœnibus
suis populos, ruinam an naufragium querantur incertos. Adeo simul
& quod opprimeret, & quod mergeret, uenit. Auctus deinde pro=
cessu aliquo in se torrentibus raptis plana passim populatur. Nouis-
sime in ruina magna gentium clarus, onustusq; diffunditur. Flumina
uero suapte natura uasta, et tempestatibus rapta alueos relinquunt.
Quid tu esse Rhodanum, quid putas Rhenum atq; Danubium, qui-
bus torrens etiam in cannali suo cursus est, cum superfusi nouas sibi
fecere ripas, ac scissa humo simul excessere alueo? Quanta cū præ=
cipitatione uoluuntur, ubi per campestria fluens Rhenus ne spatio
quidem languidus, sed latissime uelut per angustum aquas implet?
Cumq; Danubius non iam radices, nec media montium stringit, sed
iuga ipsa solicitat, ferens secum madefacta montiū latera, rupeisq;
deiectas, & magnarum promontoria regionum, quæ fundamentis

laborantibus auulsa recesserũt. Deinde nõ inueniens exitum, omnia enim sibiipse praecluserat, in orbem redit, ingentem terrarũ ambitum, atq; urbium uno uortice inuoluit. Interim permanent imbres, fit cœlũ grauius, ac sic diu malũ ex malo colligit. Quod olim fuerat nubilum, nox est, & quidem horrida & terribilis intercursu luminis diri, crebra enim micant fulmina, procellae quatiunt mare, tunc primũ auctum fluminũ accessu, & sibi angustum, iam. n. promouet litus, nõ cõtinetur suis finibus, sed prohibent exire torrentes, aguntq; fluctus retro. Pars tamen maior, ut maligno hostio retenta, restagnat, & agros in formam unius lacus redigit. Iam omnia, quae prospici possunt, aquis obsidentur. Omnis tumulus in profundo latet, & immensa ubiq; altitudo est, tantum in summis montium iugis uada sunt. In ea excelsissima cum liberis coniugibusq; fugêre, actis ante se gregibus. Diremptum inter miseros commerciũ ac transitus, quoniã quicquid submissius erat, id unda cõpleuit. AEditissimis quibusq; adhaerebant reliquiae generis humani, quibus in extrema perductis, hoc unum solatio fuit, quod transierat in stuporẽ metus, non uacabat timere mirantibus, ne dolor quidẽ habebat locũ. Quippe uim suã perdit in eo, qui ultra sensum mali miser est. Ergo insularũ modo eminent montes,

» - & sparsas Cycladas augent, ut ait ille poëtarum ingenio- Ouidius

sissimus egregie, sic & illud pro magnitudine rei dixit.

» Omnia pontus erat, deerant quoq; littora ponto,

nisi tantũ ĩpetũ ingenij et materiae ad pueriles ineptias reduxisset.

» Nat lupus inter oues, fuluos uehit unda leones.

Non est res satis sobria lasciuire deuorato orbe terrarum. Dixit ingentia, & tantae confusionis imaginem cœpit cum dixit,

» Expatiata ruunt per apertos flumina campos,

» - Pressaeq; labant sub gurgite turres.

Magnifice hoc, si non curauerit quid oues & lupi faciant. Natari autem in diluuio, & in illa rapina potest? aut non eodem impetu pecus omne, quo raptum erat, mersum est? Concepisti imaginẽ quantam debebas obrutis omnibus terris, cœlo ipso in terram ruente, perfer, scies, quid deceat, si cogitas orbem terrarum natare. Nunc ad propositum reuertamur.

Caput XXVIII.

SVnt qui existimẽt immodicis ĩbribus uexari terras posse, non obrui. Magno impetu magna ferienda sunt. Faciet pluuia segetes malas, fructum grando decutiet, intumescent riuis flumina, sed resident. Quibusdam placet moueri mare, & illinc causam tantae cladis accersiri. Non potest

torrentium, aut imbrium, aut fluminum iniuria fieri tam grande naufragium. Vbi instat illa pernicies, mutariq; genus humanum placuit, fluere assiduos imbres, & non esse modum pluuijs concesserim, suppressis aquilonibus, & flatu sicciore, austris nubes, & imbres, & amnes abundare. Sed adhuc in damna profectũ est.

» Sternuntur segetes, & deplorata colonis
» Vota iacent, longiq; perit labor irritus anni.

Non lædi debent terræ, sed abscondi. Deniq; cum per ista prolusum est, crescunt maria, sed super solitum, & fluctum ultra extremum tempestatis maximæ uestigium mittunt, deínde à tergo uentis surgentibus ingens æquor inuoluunt, quod longe à conspectu uentis litoribus frangitur. Deínde ubi litus his prolatum est, & pelagus in alieno constitit, uelut admoto malo, comminus procurrit æstus eximo recessu maris. Nam ut aëris, ut ætheris, sic huius elementi larga materia est, multoq; in abdito plenior. Hæc fatis mota non æstu. (Nam æstus fati ministerium est) attollit uasto sinu fretum, agitq; ante se. Deínde in altitudinem erigitur, & illis tutis hominum receptaculis superest. Nec id aquis aridum est, quoniam æquo terris fastigio ascenderet. Si quis excelsa perlibret maria, paria sunt, nam par undiq; sibi ipsa tellus est. Caua eius & plana inferiora sunt, sed istis adeo in rotundum orbis æquatus est. In parte autem eius & maria sunt, quæ in unius æqualitatem pilæ coëunt. Sed quemadmodum campos intuentem, quæ paulatim deuexa sunt, fallunt, sic enim non intelligimus curuaturas maris, & uidetur planum quicquid apparet, at illud æquale terris est. Ideóq; ut effluat, non magna mole se tollet, dum satis est illi, ut supra paria ueniat, leuiter exurgere, nec à litore ubi inferius est, sed à medio, ubi ille cumulus est. Defluit ergo ut solet æstus æquinoctialis sub ipsum lunæ solísq; ortũ omnibus alijs maior undare. Sed hic qui ad occupandas terras emittitur, solitis maximísq; uiolentior, plus aquarum trahit, nec ante, quàm supra cacumina eorum, quos perfusurus est, montium creuit, deuoluitur. Per centena milia, quibusdam locis æstus excurrit innoxius, & ordinem seruat. Ad mensuram enim crescit, iterumq; decrescit. At illo tempore solutus legibus sine modo fertur. Qua ratione, inquis? Eadẽ qua conflagratio futura est, alterutrũ fit, cum deo uisum ordiri meliora, uetera finiri. Aqua & ignis terrenis dominantur, ex his ortus & ex his interitus est. Ergo quandocunq; placuere res nouæ mundo, sic in nos mare emittitur, désuper ut feruor ignisq;, cum aliud genus exitij placuit.

Quidam

Capui XXIX.

q Vidam existimant terrã quoq; concuti, et dirupto solo noua fluminum capita detegere, quæ amplius, ut è pleno profundant. Berosus, qui Belum interpretatus est, ait cursu ista syderum fieri, & adeo qdem affirmat, ut conflagrationi atq; diluuio tempus assignet, arsura enim terrena contendit, quando omnia sydera, quæ nunc diuersos agunt cursus in Cancro conueniunt, sic sub eodem posita uestigio, ut recta linea exire per urbeis omnium possint. Inundationem futuram, cum eadem syderum turba in Capricornum conuenerit. Illic solstitium, hic bruma conficitur. Magnæ potentiæ signa, quæ in ipsa mutatione anni momenta sunt. Et istas ego receperim causas, neq; enim ex uno est tanta pernicies. Et illa, quæ in conflatione nostri placent, huc quoq; transferenda puto. Siue anima est mundus, siue corpus natura gubernante, ut arbores, ut sata, ab initio eius usq; ad exitum, quicquid facere, quicqd pati debeat, inclusum est. Vt in semine omnis futuri ratio hominis comprehensa est, & legem barbæ & canorum nondum natus infans habet, totius enim corporis & sequentis ætatis in paruo occultóq; liniamenta sunt. Sic origo mundi, non minus solem & lunam, & uices syderum, & animalium ortus, quàm quibus mutarentur terrena, continuit. In his fuit inundatio, quæ non secus, quàm hyems, quàm æstas lege mundi uenit. Itaq; non pluuia istud fiet, sed pluuia quoq;. Non incursu maris, maris quoq; incursu. Non terræ motu, sed terræ quoq; motu. Omnia adiuuabunt naturam, ut naturæ constituta peragantur Maximam tamen causam ad se mutandam terra ipsa præstabit, quam diximus esse mutabilem, & solui in humorem. Ergo quandocunq; erit terminus rebus humanis, cum partes eius interire debuerint, aboleri'ue funditus totæ, ut de integro totæ, rudes, innoxiæq; generentur, nec supersit in deteriora magister, plus humoris, quàm semper fuit, fiet. Nunc enim elementa ad id, quod debetur pensa sunt. Aliquid oportet alteri accedat, ut quæ libramento stant, inæqualitas turbet. Accedet humori, nunc enim habet quo ambiat terras, non quo obruat. Quicquid illi adieceris, necesse est in alium locum exundet. Vnde ergo terra habeat, minus ut ualidioribus infirma succumbat? Incipiet ergo putrescere, dehinc laxata ire in humorem, & assidua tabe defluere. Tunc exilient sub montibus flumina, ipsosq; impetu quatient, inde aura tacita manabunt. Solum omne aquas reddet, summi scaturient montes. Quemadmodum in morbum transeunt sana, & ulceri uicina

consentiunt, ut quæq; proxima terris fluentibus fuerint, eluentur, stillabuntq;, deinde current, & hiante pluribus locis saxo, per fretum salient, & maria inter se component. Nihil erunt Adriatici, nihil Siculi æquoris fauces, nihil Carybdis, nihil Scylla, omnes nouũ mare fabulas obruet, & hic qui terras cingit Oceanus extremas, ueniet in medium. Quid ergo est? nihilominus tenebit alienos menses hyems, æstas prohibebitur, & quodcunq; terras sydus exiccat, compresso ardore cessabit. Peribunt tot noĩa, Caspium & Rubrum mare, Ambraici, & Cretici sinus, Propontis & Pontus. Peribit omne discrimen. Confundetur quicquid in suas parteis natura digessit. Non muri quemq̃ turres ue tuebuntur. Non proderunt templa supplicibus, nec urbium summa, quippe fugienteis unda præueniet, & ex ipsis arcibus deferet. Alia ab occasu, alia ab oriente concurrent, unus humanum genus condet dies. Quicquid tam longa fortunæ indulgentia excoluit, quicquid supra cæteros extulit, nobilia pariter atq; adornata, magnarumq; gentium regna pessundabit.

Caput XXX.

Sunt omnia, ut dixi, facillima naturæ, uti quæ à primo facere constituit, ad quæ non subito sed ex denunciato uenit. Iam autem à primo die mundi, cum in hunc habitum ex informi unitate discederet, quando mergerētur terrena, decretũ est, & ne sit quandoq; uelut in nouo opere, dura molitio, olim ad hæc maria se exercent. Non uides ut fluctus in litora tanquam exiturus incurrat? Non uides, ut æstus fines suos transeat, & in possessionē terrarum mare inducat? Non uides, ut illi perpetua cum claustris suis pugna sit? Quis porrò istinc, unde tantum tumultum uides, metus est è mari, & magno impetu erumpentibus fluuijs? Vbi non humorem natura disposuit, ut undiq; nos, cum uoluisset, aggredi posset? Mentior, nisi eruentibus terram humor occurrit, & quoties nos auaritia, aut defodit, aut aliqua causa penetrare altius cogit, eruenti finis aliquando est. Adijce nunc, quod immanes sunt in abdito lacus, & multum maris conditi, multum fluminum per operta labentium. Vndiq; ergo erit causa diluuio, cum aliæ aquæ subinfluant terras, aliæ circumfluant, quæ diu coërcitæ uincent, & amneis amnibus iungent, paludibus stagna. Omnium tunc mare ora fontium implebit, & maiore hiatu soluet. Quemadmodum corpora nostra ad egestum uenter exhaurit, quemadmodum eunt in sudore uires, ita tellus liquefiet, & alijs causis quiescentibus, intra se, quo mergatur, inueniet. Sic magna omnia coitura crediderim. Nec erit longa

mora

mora exitij. Tentatur, diuelliturq; concordia, cum semel aliquid ex hac idonea diligentia remiserit mundus, statim undiq; ex aperto, & abdito, superne, ab infimo aquarum fiet eruptio. Nihil est tam uiolentum & incontinens sui, contumax, infestumq; renitentibus, quàm magna uis undæ. Vtetur libertate permissa, & iubente natura, quæ scindit, circuitq;, complebit. Vt ignis, diuersis locis ortus, citò miscet incendium, flammis coire properantibus, sic momento redũdantia pluribus locis maria se committent. Nec ea semper licentia undis erit, sed peracto exitio generis humani, extinctisq; pariter feris, in quarum homines ingenia transierant, iterum aquas terra sorbebit, terram pelagus stare, aut intra terminos suos furere coget, & reiectus è nostris sedibus in sua secreta pelletur oceanus, & antiquus ordo reuocabitur. Omne ex integro animal generabitur, dabiturq; terris homo inscius scelerum, & melioribus auspicijs natus. Sed illis quoq; innocentia non durabit, nisi dum noui sunt, citò nequitia surrepit, uirtus difficilis inuentu est, rectorem ducemq; desyderat, etiam sine magistro uitia discuntur.

LVCII ANNEI SENECAE QVAESTIONVM NATVRALIVM LIBER QVARTVS, IN QVO DE NIVE, GRANDINE, ET PLVVIA, ATQVE IN PRIMIS DE NATVRA NILI. PRAEFATIO.

d ELECTAT te, quemadmodum scribis, Lucili uirorum optime, Sicilia, et officium procurationis otiosæ. Delectabit, si continere id intra fines suos uolueris, nec efficere imperium, quod est procuratio. Facturum te hoc non dubito, scio quàm sis ambitioni alienus, quàm familiaris otio, & literis. Turbam rerum hominumq; desyderant, qui se pati nesciunt. Tibi tecũ optime conuenit. Nec mirũ est paucis istud cõtingere in imperio, si nobis ipsi molesti sumus, si modo amore nostri, modo tædio laboramus. Infelicẽ animũ nunc superbia inflamus, nunc cupiditate distendimus, aliàs uoluptate laxamus, aliàs solicitudine exurimus. Quod est miserrimum, nunquã sumus singuli. Necesse est itaq; assidua utamur, in tam magnorũ uitiorũ contubernio, rixa. Fac ergo mi Lucili, qđ facere consueuisti, à

turba, quãtũ potes, te ſepara, nec adulatoribus latus præbeas. Ar-
tifices ſunt ad captandos ſuperiores. Par illis, etiã ſi bene caueris, nõ
eris. Sed mihi crede proditioni, ſi capieris, ipſe te trades Habent hoc
in ſe naturale blanditiæ, etiam cum reijciuntur placent, ſæpe ex-
cluſæ nouiſſime recipiuntur. Hoc enim ipſum imputant, quod repel-
luntur, & ſubigi ne contumelia qdem poſſunt. Incredibile eſt, quod
dicturus ſum, ſed tamen uerum, eà maxime quiſq; patitur quà pa
tet, fortaſſe enim idem, qui patet patitur. Sic ergo formare, ut ſcias
non poſſe te conſequi, ut ſis impenetrabilis, cum omnia caueris, per
ornamenta fiet. Alius adulatione clàm utetur parce, alius ex aperto
palàm ruſticitate ſimulata, quaſi ſimplicitas illa, non ars ſit. Plancus
artifex ante Villeum maximus, aiebat non eſſe occulte, nec diſſimu-
lando blandiendum. Perit, inquit, procari, ſi latet, plurimum adu-
lator, cum deprehenſus eſt proficit, plus etiamnum ſi obiurgatus eſt,
ſi erubuit. Futuros multos in prouincia tua Plancos cogita, & hoc nõ
eſſe remedium tanti mali, nolle laudari. Criſpus Paſſienus, quo ego
nil noui ſubtilius in omnibus rebus, maxime in diſtinguendis & cu
randis uitijs, ſæpe dicebat adulationibus non claudere hoſtium, ſed
aperire. Et quidem ſic, quemadmodum opponi amicæ ſolet, quæ ſi
impulit grata eſt, gratior ſi effregit. Demetrium egregium uirum
memini dicere cuidam libertino potenti, facilem ſibi eſſe ad diuitias
uiam, quo die pœnituiſſet bonæ mentis. Nec inuidebo, inquit, uobis
hanc artem, ſed docebo eos quibus quæſito opus eſt, quemadmodum
non dubiam fortunam maris, nõ emendi, uendendiq; litem ſubeant,
non incertam fidem ruris, incertiorem fori tentent. Quemadmodũ
non ſolum facili, ſed etiam hilari uia pecuniã faciant, gaudentesq;
deſpolient. Te, inquit, longiorem fido Anneo iurabo, & Apollonio
pycta, quamuis ſtaturam habeas Thetiſi Threcæ incompoſiti. Ho-
minem quidem non eſſe ullum liberaliorem, non mentiar, cum poſ-
ſis uideri omnibus donaſſe, qcquid dereliquiſti. Ita eſt mi Iunior, quò
apertior eſt adulatio, quò improbior, quò magis frontem ſuam p-
fricuit, cecidit aliam, hoc citius expugnat. Eò enim iam dementia
uenimus, quod qui parce adulatur, pro maligno ſit. Solebam tibi di-
cere Gallionem fratrẽ meum, quem nemo non parum amat, etiam
qui amare plus non poteſt, talia uitia non noſſe, hoc eum odiſſe. Ab
omni illum parte tentaſti, ingenium ſuſpicere cœpiſti omnium ma-
ximum, & digniſſimum, quod conſecrari mallet, quàm conteri. Pe-
des abſtulit, frugalitatem laudare cœpit. Quare ſic à nobis reſi-
luit? uti nos nec laudare, nec damnare uideatur. Prima ſtatim uerba
præcidit.

prædidit. Cœpisti mirari comitatem & compositam suauitatem, quæ illos quoq;, quos transit, abducit, gratuitum etiam in obuios meritum. Nemo enim mortalium uni tam dulcis est, quàm hic omnibus. Cum interim tanta naturalis boni uis est, uti artem simulationemq; non redoleat. Nemo non imputari sibi bonitatem publicam patitur, hoc quoq; loco blanditijs tuis restitit, ut exclamares inuenisse te inexpugnabilem uirum aduersus insidias, quas nemo non in sinum recipit. Eò quidem magis hanc eius prudentiam, & in euitando ineuitabili malo pertinaciam te suspicere confessus es, quia speraueras posse apertis auribus recipi, quamuis blanda diceres, quia uera dicebas, sed eò magis intellexit obstandum. Semper enim falsis à uero petitur ueritas. Nolo tamen tibi displiceas, quasi male egeris, & quasi ille aliquid iocorum aut doli suspicatus sit. Non deprehendit te, sed repulit. Ad hoc exemplar componere. Cum quis ad te adulator accesserit, dicito. Vis tu ista uerba, quæ iam ab alio magistratu ad alium cum lictoribus transeant, ferre ad aliquem, qui paria facturus, uult, quicquid dixeris, audire? Ego nec decipere uolo, nec decipi possum. Laudari me à uobis, nisi laudaretis etiam malos, uellem. Quid autem necesse est in hoc descendere, ut te petere comminus possint. Longum inter uos interuallum sit. Cum cupieris bene laudari, quare hoc ulli debeas? Ipse te lauda, dic, liberalibus me studijs tradidi, quanquam paupertas alia suaderet, & ingenium abduceret. Vbi præsens studij pretium est, ad gratuita carmina deflexi me, & ad salutare philosophiæ studium contuli. Ostendi in omne pectus eandem cadere uirtutem, & eluctatus natalium angustias, nec sorte me, sed animo mensus, par maximis steti. Non mihi inimicitia Getulici Caij fidem eripuit, non in aliorum personam infeliciter armati Messala, & Narcissus, diu publici hostes ante, quàm sui, propositum meum potuerunt euertere. Ceruicem pro fide apposui. Nullum uerbum mihi, quod non salua bona conscientia procederet, excussum est. Pro amicis omnia timui, pro me nihil, nisi ne parum bonus amicus fuissem. Non mihi muliebres fluxere lachrymæ, non è manibus ullius supplex pependi. Nihil indecorũ nec bono, nec uiro feci. Periculis meis maior paratus ire in ea, quæ minabantur. Egi gratias fortunæ, quæ experiri uoluisset, quanti æstimarẽ fidem. Non debebat mihi paruo res tanta constare. Nec examinauit me quidem diu, neq; enim paria pendebant, utrum satius esset me perire pro fide, an fidem pro me. Non præcipiti impetu in ultimum consilium, quo me eriperem furori potentium, misi. Videbam apud Caium

C. Getulicus

tormenta, uidebam ignes. Sciebam olim sub illo in eum statum res humanas decidisse, ut inter misericordiæ opera haberentur crudelitas. Non tamen ferro incubui, nec in mare aperto ore desilui, ne uiderer pro fide tantum mori posse. Adijce nunc inuictum muneribus animum, & in tanto auaritiæ certamine nunquam suppositam manum lucro. Adijce nunc uictus parsimoniam, sermonis modestiam, aduersus minores humanitatem, aduersus maiores reuerentiam. Post hoc ipse te consule, uera ne an falsa memoraueris. Si uera sunt, coram magno teste laudatus es, si falsa sine teste derisus es. Possum & ipse nunc uideri te aut captare, aut experiri. Vtrumlibet crede, & omnes timeri à me incipe. Virgilianum illud * excludi.

Virgilius

» Nusquam tuta fides.- Aut Ouidianum.

Ouidius

» -Quà terra patet fera regnat Erinnys.

» In facinus iurasse putes.- Aut illud Menandri.

Menander

» Quis enim non in hoc magnitudinem ingenij sui concitauit: detestatus consensum humani generis tendentis ad uitia, omnes, ait, malos uiuere, & in scenam uelut rusticus poëta prosiluit. Non senem excepit, non puerum, non fœminam, non uirum, & adijcit, singulos peccare non paucos, sed iam scelus esse contextum. Fugiendum ergo, & in se redeundum est, immò etiam à se recedendum. Hoc tibi, & si diuidimur mari, præstare tentabo, ut dubium uiæ iniecta manu ad meliora perducam. Et ne solitudinem sentias, hinc tecum miscebo sermones. Erimus unà, qua parte optimi sumus, dabimus inuicem consilia, & ex uultu audientis pendentia. Longe te ab ista prouincia abducam, ne forte magnam historijs esse fidem credas, & placere tibi incipias, quoties cogitaueris. Hanc ego habeo sub meo iure prouinciam, quæ maximarum urbium exercitus & sustinuit & fregit, cum inter Carthaginem & Romam ingentis belli pretium iacuit, cum quatuor Romanorum principum, id est totius imperij uires contractas in unum locum uidit, altamq; Pompei fortunam erexit, Cæsaris fatigauit, Lepidi transtulit, omniumq; cepit. Quæ illi ingēti spectaculo interfuit, ex quo liquere mortalibus posset, quàm uelox foret ad imum lapsus ex summo, quamq; diuersa uia magnam potentiam fortuna destrueret. Vno enim tempore uidit Pompeium Lepidumq; ex maximo fastigio, aliter ad extrema deiectos, cum Pompeius alienum exercitum fugeret, Lepidus suum.

Itaq;

Caput I.

i Taq; ut totum mente abducam, quamuis multa habeat Sicilia in se, circaq; se mirabilia, omnes interim prouinciæ tuæ quæstiones præteribo, et in diuersum cogitationes tuas abstraham. Quæram enim tecum id, quod libro superiore distuli, quid ita Nilus æstiuis mensibus abundet. Cui Danubium similem habere naturam philosophi tradiderunt, quod & fontis ignoti, & æstate quàm hyeme maior sit. Vtrunq; apparuit falsum. Nam & caput eius in Germania esse comperimus, & æstate quidem incipit crescere, sed adhuc manente intra mensuram suam Nilo, primis caloribus, cum sol uehementior inter extrema ueris niues emollit, quas ante consumit, quàm intumescere Nilus incipiat. Reliquo uero æstatis minuitur, & ad hybernam magnitudinem redit, atq; ex ea dimittitur.

Caput II.

a T Nilus ante ortum caniculæ augetur medijs æstibus, ultra æquinoctium. Hunc nobilissimum amnem natura extulit ante humani generis oculos, & ita disposuit, ut eo tempore inundaret Aegyptum, quo maxime usta feruoribus terra undã altius traheret, tantum haustura, quantum siccitati annuæ sufficere possit. Nam in ea parte, qua in Aethiopiã uergit, aut nulli imbres sunt, aut rari, & qui insuetam aquis cœlestibus terram non adiuuent. Vnam, ut scis, Aegyptus in hoc spem suam habet. Proinde aut sterilis annus aut fertilis est, prout ille magnus influxit, aut partior. Nemo aratorum aspicit cœlum. Quare non cum poëta in eo iocor? & illi Albium suum impingo, qui ait,

» -Nec pluuio supplicat herba ioui.

Vnde crescere incipiat si comprehendi posset, causæ quoq; incrementi inuenirentur. Nunc uero magnas solitudines peruagatus, & in paludes diffusus, gentibusq; sparsus, circa Philas primum ex uago & errante colligitur. Philæ insula est aspera & undiq; prærupta, duobus in unum coituris amnibus cingitur, qui Nilo mutantur, & eius nomen ferunt. Vrbs totam complectitur. Hanc Nilus magnus magis, quàm uiolentus, egressus Aethiopiam arenasq;, per quas iter ad commercia indici maris est, prælabitur. Excipiunt autem cataractæ, nobilis insigni spectaculo locus. Ibi per arduas excisasq; pluribus locis rupes Nilus insurgit, & uires suas concitat. Frangitur enim occurrentibus saxis, & per angustias eluctatur, ubicunq; uincit, aut uincitur, fluctuat. Et illic excitatis primum aquis, quas sine tumultu leui alueo duxerat, uiolen-

tus, & torrens per malignos transitus prosilit, dissimilis sibi. Quippe ad id lutosus & turbidus fluit. At ubi in scopulos cautium intrauit, spumat, & illi non ex natura sua, sed ex iniuria loci color est. Tandemq; eluctatus obstantia, in uastam altitudinem subito destitutus cadit, cum ingenti circumiacentiũ regionum strepitu, quem perferre gens ibi asperis collocata nõ potuit, obtusis assiduo fragore auribus, et ob hoc sedibus ad quietiora translati sunt. Inter miracula fluminis incredibilem incolarum audaciam accepi. Bini paruula nauigia conscendunt, quorũ alter nauem regit, alter exhaurit. Deinde multum inter rapidam insaniam Nili, & reciprocos fluctus uolutati, tandem tenuissimos cannales tenent, per quos angusta rupium effugiunt, & cum toto flumine effusi, nauigium ruens manu temperant, magnoq; spectantium metu in caput missi, cum iam adploraueris, mersosq;, atq; obrutos tanta mole credideris, longe ab eo, in quẽ ceciderant, loco nauigant, tormenti modo missi. Nec mergit cadens unda, sed planis aquis tradit. Primum incrementum Nili circa insulam, quam modo retuli, Philas nascitur. Exiguo ab hoc spatio petra diuiditur Ἄβατον graeci uocant, nec illam ulli, nisi antistites calcant. Illa primum saxa auctum fluminis sentiunt. Post magnum deinde spatium duo eminent scopuli, Nili uenas uocant incolae, ex quibus magna uis funditur, nõ tamen quanta operire possit Aegyptum. In haec ora stipem sacerdotes, & aurea dona praefecti, cum solẽne uenit sacrum, iaciunt. Hinc iam manifestus nouarum uirium Nilus alto, ac profundo alueo fertur, ne in latitudinem excedat obiectu montium pressus. Circa Memphim demum liber, & per campestria uagus, in plura scinditur flumina, manuq; cannalibus factis, ut sit modus in deriuantium potestate, per totam discurrit Aegyptum. Initio diducitur, deinde continuatis aquis in faciem laci, ac turbidi maris stagnat. Cursum illi uiolentiamq; eripit latitudo regionum, in quas extenditur, dextra leuaq; totam amplexus Aegyptum. Quantum creuit Nilus, tantum spei in annum est, nec computatio fallit agricolam, adeo ad mensuram fluminis respondet, quam fertilem facit Nilus. Is arenoso ac sitienti solo & aquam inducit & terram. Nam cum turbulentus fluat, omnem in siccis, atq; hiantibus locis fecem relinquit, & quicquid pingue secum tulit, arentibus locis illinit, iuuatq; agros duabus ex causis, & quod inundat, & quod oblimat. Ita quicquid non adijt, sterile ac squalidum iacet. Si creuit super debitum, nocuit. Mira itaq; natura fluminis, quod cum caeteri amnes abluant terras et euiscerent, Nilus

tanto

tanto cæteris maior, adeo nihil exedit, nec abradit, ut contra adijciat uires, minimumq; in eo sit, quod solum temperet. Illato enim limo, arenas saturat, ac inungit. Debetq; illi Aegyptus non tantum fertilitatem terrarum, sed ipsas. Illa facies pulcherrima est, cum iam se in agros Nilus ingessit, latent campi, opertæq; sunt ualles, oppida insularum modo extant. Nullum in mediterraneis, nisi per nauigia commercium est, maiorq; est lætitia gentibus, quo minus terrarum suarum uident. Sic quoq;, cum se ripis continet Nilus, per septena ostia in mare emittitur, quodcunq; elegeris ex his, mare est. Multos nihilominus ignobiles ramos in aliud atq; aliud litus porrigit. Cæterum beluas marinis uel magnitudine, uel noxa pares educat. Et ex eo, quantus sit, æstimari potest, quod ingentia animalia & pabulo sufficienti, & ad uagandum loco continet. Babillus uirorum optimus, perfectusq; in omni literarum genere rarissimus author est, cũ ipse præfectus obtineret Agyptum, Heraclitio ostio Nili, quod est maximum, spectaculo sibi fuisse, Delphinorum à mari concurrentium, & Crocodilorum à flumine aduersum agmen agentium, uelut pro partibus prælium, Crocodilos ab animalibus placidis, morsuq; innoxijs uictos. His superior pars corporis dura, & impenetrabilis est etiam maiorum animalium dentibus, at inferior mollis ac tenera, hanc Delphini spinis, quas dorso eminentes gerunt, submersi uulnerabant, & in aduersum emissi diuidebant. Recisis hoc modo pluribus, cæteri uelut acie uersa refugerunt. Fugax animal audaci, audacissimum timido. Nec illos Tentyritæ gene ris, ut sanguinis proprietate superant, sed contemptu et temeritate. Vltro enim insequuntur, fugientesq; iniecto trahunt laqueo, pleriq; pereunt, quibus minus præsens animus ad persequendum fuit. Nilum aliquando marinam aquam detulisse Theophrastus est author. Biennio continuo, regnante Cleopatra, non ascendisse decimo regni anno, & undecimo constat. Significatam aiunt duobus rerum potientibus defectionem, Antonij enim Cleopatræq; defecit imperium. Per nouem annos non ascendisse Nilum superioribus seculis Callimachus est author. Sed nunc ad inspiciendas causas, propter quas æstate Nilus crescat, accedam, & ab antiquissimis incipiam. Anaxagoras ait ex Aethiopiæ iugis solutas niues ad Nilum usq; decurrere. In eadem opinione omnis uetustas fuit, hoc Aeschylus, Sophocles, Euripides credebant. Sed falsum esse argumentis plurimis patet. Primo Aethiopiam feruentissimam esse indicat hominum adustus color, & Troglodytæ, quibus subterraneæ domus sunt.

Saxa uelut igni ferueſcunt, non tantum medio, ſed inclinato quoque die, ardens puluis, nec humani ueſtigij patiens, argentum replumbatur, ſignorum coagmenta ſoluuntur, nullum materiæ * ſuperadornatæ manet operimentum. Auſter quoq;, qui ex illo tractu uenit, uentus calidiſſimus eſt. Nullum ex his animalibus, quæ latent bruma unquam reconditur. Etiam per hyemem in ſummo & aperto ſerpens eſt. Alexandriæ quoq;, quæ longe ab huiuſmodi immodicis caloribus eſt poſita, niues non cadunt, ſuperiora etiam pluuia carent. Quomodo ergo regio tantis ſubiecta feruoribus duraturas per totam æſtatem niues recipit? quas ſanè aliqui montes illic quoq; excipiant, nunquam tamen magis, quàm Alpes, quàm Thraciæ iuga, aut Caucaſus. Atqui horum montium flumina uere & prima æſtate intumeſcunt, deinde hybernis minora ſunt. Quippe uernis temporibus imbres niuem diluunt, reliquias eius primus calor diſſipat. Nec Rhenus, nec Rhodanus, nec Iſter, nec Cayſtrus ſubiacent malo æſtate. Altiſſimæ ſunt & in illis ſeptentrionalibus iugis niues. Phaſis quoq; per id tempus, eas oras tenens, creſceret, ſi niues flumina poſſent contra æſtatem magna producere. Præterea ſi hæc cauſa attolleret Nilum, æſtate prima pleniſſimus flueret, tunc enim maximæ & integræ adhuc niues, ex molliſſimoq; tabes eſt. Nilus autem per menſes quatuor liquitur, & illi æqualis acceſſio eſt. Si Thaleti credis, Eteſiæ deſcendenti Nilo reſiſtunt, & curſus eius acto contra oſtia mari ſuſtinent, ita reuerberatus in ſe recurrit, non creſcit, ſed exitu prohibitus reſiſtit, & quacunq; mox potuit, inconceſſis erumpit. Eudimenes Maſſilienſis teſtimonium dicit. Nauigaui, inquit, Atlanticum mare, ubi Nilus fluit maior, quandiu Eteſiæ tempus obſeruant, tunc enim eijcitur mare inſtantibus uentis. Cum reſederint, & pelagus conquieſcit, minorq; deſcendenti inde uis Nilo eſt. Cæterum dulcis mari ſapor eſt, & ſimiles Niloticis belluæ. Quare ergo, ſi Nilum Eteſiæ prouocant, & ante illos incipit incrementum eius, & poſt eos durat? Præterea non ſit maior, quò illi flauere uehementius? Nec remittitur incitaturq;, prout illis impetus fuit? quod fieret, ſi illorum uiribus creſceret. Quid, quod Eteſiæ litus Aegypti uerberant, & contra illos Nilus deſcendit, inde uenturus, unde illi, ſi origo ab illis eſſet. Præterea ex mari purus & cæruleus efflueret, non ut nunc turbidus uenit. Adde quod teſtimonium eius

Thales

Euthimenes Massiliensis

testium turba coarguitur. Tunc erat mendacio locus, cum ignota essent externa litora, libebat illis fabulas mittere. Nunc uero tota exteri maris ora mercatorum nauibus stringitur, quorum nemo narrat nunc cœruleum Nilum, aut mare saporis alterius, quod & natura credi uetat, quia dulcissimum quodq;, & leuissimum sol trahit. Præterea quare hyeme non crescit, & tunc potest uentis concitari mare, aliquando quidem maioribus, nam Etesiæ temperati sunt. Quod si è mari ferretur Atlantico, semel oppleret Aegyptum. At nunc per gradus crescit. Oenopides Chius ait hyeme calorem sub terris contineri, ideo & specus calidos esse, & tepidiorem puteis aquam, itaq; uenas interno calore siccari. Sed in alijs terris augentur imbribus flumina. Nilum, quia nullo imbre adiuuetur, tenuari, deinde crescere per æstatem, quo tempore frigent interiora terrarum, & redit rigor fontibus. Quod si uerum esset, æstate flumina crescerent, omnesq; putei æstate abundarent. Deinde non calorem hyeme sub terris esse maiorem. Aqua & specus & putei tepent, quia aëra rigentem extrinsecus non recipiunt. Ita non calorem habent, sed frigus excludunt. Ex eadem causa æstate refrigent, quia illo remotus, seductusq; aër calefactus non peruenit. Diogenes Apolloniates ait, Sol humorem ad se rapit, hunc exsiccata tellus tum ex mari ducit, tum ex cæteris aquis. Fieri autem non potest, ut una sicca sit tellus, alia abundet, sunt enim perforata omnia, & inuicem peruia. Sicca ab humidis sumunt aliquando. Nisi aliquid terra acciperet, exaruisset. Ergo undas sol trahit, sed ex his quæ premuntur maxime, hæc meridiana sunt. Terra cum exaruit, plus ad se humoris adducit, ut in lucernis oleum illo fluit, ubi exuritur. Sic aqua illo incumbit, quo uis caloris & terræ æstuantis arcessit. Vnde ergo trahit? ex illis scilicet partibus semper hybernis, septentrionalibus, unde exundat. Ob hoc Pontus in inferum mare assidue fluit rapidus, non ut cætera maria alternatis ultro citro æstibus, in unam partem semper pronus & torrens. Quod nisi faceret, hisq; itineribus, quod cuiq; deest, redderetur, quod cuiq; superest, emitteretur, iam aut sicca essent omnia, aut inundata. Interrogare Diogenem libet, quare, cum pontus & amnes cuncti inuicem commeent, non omnibus locis æstate maiora sunt flumina? Aegyptum sol magis percoquit, itaq; Nilus magis crescit, sed in cæteris quoq; terris aliqua fluminibus fiat adiectio. Deinde quare ulla pars terræ sine humore est, cum omnis ad se ex alijs re-

gionibus trahat, eoq; magis, quo calidior est? Deinde quare Nilus dulcis est, si hæc illi e mari unda est? Nec enim ulli flumini dulcior gustus. Caput III.

Grandinem hoc modo fieri, quo apud nos glacies fit, gelata nube tota, si affirmauero, nimis audacem rem fecero. Itaq; ex his me testibus numero secundæ notæ, qui uidisse quidem se negant, sed audisse. Aut quod historici faciunt, & ipse faciam. Illi cum multa mentiti sunt ad arbitrium suum, unam aliquam rẽ nolunt spondere, sed adijciunt. Penes authores fides erit. Ergo si mihi parum credis, Possidonius tibi authoritatem promittet, tam in illo quod præterit, q̃ in hoc quod secuturum est. Grandinem enim fieri ex nube aquosa & iam in humorem uersa sic affirmabit, tanq̃ interfuerit. Quare autem rotunda sit grando, etiam sine magistro scire poteris, cum adnotaueris stillicidium omne glomerari. Quod & in speculis apparet, quæ humorem halitu colligunt, & in poculis sparsis, aliaq; omni leuitate. Nam & in herbarũ uel arborum folijs, si quæ guttæ adhæserunt, in rotundum iacent.

» Quid magis est saxo durum? quid mollius unda?
» Dura tamen molli saxa cauantur aqua.,
» aut ut alius poëta ait, Stillicidij casus lapidem cauat,-

et hæc ipsa excauatio rotunda fit. Ex quo apparet illud huic quoq; simile esse quod cauat, locũ.n. sibi ad formã & habitũ sui exculpit. Præterea potest, etiã si non fuerit grando talis, dũ defertur corrotundari, et toties ꝑ spatiũ aëris densi deuoluta æquabiliter, atq; in orbẽ teri. Quod nix pati non potest, q̃a non est tam solida, immo q̃a tam fusa est, & non ꝑ magnam altitudinem cadit, sed circa terras initiũ eius est. Ita nõ longius illi ꝑ aëra, sed ex proximo lapsus est. Quare non & ego idem mihi ꝑmittam, quod Anaxagoras, cũ inter nullos magis, q̃ inter philosophos esse debet æqua libertas? Grando nihil aliud est, q̃ suspensa glacies. Nix in pruina pendens congelatio. Illud enim iã diximus, quod inter aquã et rorẽ interest, hoc inter pruinã & glaciẽ, necnon inter niuem & glaciẽ interesse. Caput IIII.

Poteram me peracta quæstione dimittere, sed bene emensum dabo, & quoniam cœpi tibi molestus esse, quicquid in hoc loco quæritur, dicam. Quæritur autem, quare hyeme ningat, non grandinet, & Vere iam frigore infracto grando cadat. Nam, ut fallar tibi, uerũ mihi quidem persuadetur, qui me usq; ad mendacia hæc leuiora, in q̃bus os præcidi, nõ oculi erui solent, credulum præsto. Hyeme aër riget, et ideo nondũ in aquã uertitur, sed

in niuem, cui aër propior est. Cum uer cœpit, maior inclinatio tem-
poris sequitur, & calidiore cœlo maiora fiunt stillicidia. Ideo, ut ait
Virgilius noster,

» -Cum ruit imbriferum uer,

uehementior immutatio est aëris undiq; patefacti, & soluentis se,
ipso tempore adiuuante. Ob hoc nimbi graues uastiq; magis q̃ ꝑti-
naces deferũtur. Bruma lentas pluuias habet et tenues, quales sæpe
solent interuenire, cum pluuia rara & minuta, niuem quoq; ad-
mistam habet. Dicimus niualem diem, cum altum frigus, & triste
cœlum est. Præterea Aquilone flante, & suum cœlum habente, mi-
nutæ pluuiæ sunt. Austro imber ĩprobior, et guttæ pleniores sunt.

Caput V.

r Em à nostris positam nec dicere audeo, quia infirma ui-
detur, nec præterire. Quid enim mali est aliquid & faci-
liori iudicio scribere? Immò si omnia argumenta ad lan-
cem cœperimus exigere, silentium indicetur. Pauca enim admodum
sunt sine aduersario. Cætera etiam si uincunt, litigant. Aiunt quicq̃d
circa Scythiam & Pontum & Septentrionalem plagam glaciatum,
& astrictum est, Vere relaxari. Tunc flumina gelata discedere,
tunc obrutos montes niues soluere. Credibile est ergo frigidos spi-
ritus inde fieri, et uerno cœlo immisceri. Illud quoq; adijciunt, quod
nec sum expertus, nec experiri cogito. Tu quoq;, censeo, si uolueris ue-
rum exquirere, niuem ita caue, experiaris. Minus algere aiunt pe-
des eorum, qui fixam & duram niuem calcant, q̃ eorum qui tene-
ram, & labefactam. Ergo si non mentiuntur, quicquid ex illis se-
ptentrionalibus locis iam disturbata niue & glacie frangente se fer-
tur, id meridianæ partis tepentem iam humidumq; aëra alligat, &
præstringit. Itaq; cũ pluuia futura erit, grando fit iniuria frigoris.

Caput VI.

n On tempero mihi quo minus omnium nostrorum ineptias
proferam, quosdam peritos obseruandarum nubium esse
affirmant, & prædicere cum grando uentura sit, & hoc
intelligere usu ipso potuisse, cum colorem nubium notassent, quem
grando toties insequebatur. Illud incredibile, Cleone fuisse publice
præpositos χαλαζοφύλακας speculatores futuræ grandinis. Hi cum
signum dedissent adesse iam grandinem, quid expectas ut homines
ad penulas discurrerent, aut ad storeas? Immò pro se quisq; alius
agnũ immolabat, alius pullũ. Protinus autem illæ nubes aliò decli-
nabant, cum aliquid gustassent sanguinis. Hoc rides, accipe quod ri-

deas magis. Si quis nec agnum, nec pullũ habebat, quod sine damno fieri poterat, manus sibi afferebat. Et ne tu auidas, aut crudeles existimes nubes, digitum suum acuto graphio pungebat, & hoc sanguine litabat. Nec minus ab huius agello grando se auertebat, q̃ ab illo, in quo maioribus hostijs exorata erat.

Caput VII.

r

Ationem huius rei quidã quærunt. Alteri ut homines sapientissimos decet, negant posse fieri, ut cum grandine aliquis paciscatur, & tempestates munusculis redimat, quãuis munera & deos uincant. Alteri suspicari se aiunt, esse in ipso sanguine uim quandam potentem auertendæ nubis, ac repellendæ. Sed quomodo in tam exiguo sanguine potest esse uis tanta, ut illa in altum penetret? & eam sentiant nubes? Quanto expeditius erat dicere, mendaciũ et fabula est. At Cleone iudicia animaduertebant in illos, q̃bus delegata erat cura prouidendæ tempestatis, quod negligentia eorum uineæ uapulassent, aut segetes procidissent. Et apud nos in duodecim tabulis cauetur, ne quis alienos fructus excantassit. Rudis adhuc antiq̃tas credebat & attrahi nubes cantibus, & repelli, quorum nihil posse fieri tam palàm est, ut huius rei causa nullius philosophi schola intranda sit.

Caput VIII.

u

Nam rem ad hoc adijciã, & fauere, ac plaudere te iuuabit. Aiunt niuem in ea parte aëris fieri, quæ prope terras est. Hanc enim plus habere caloris ex tribus causis. Vna, quod omnis terrarum euaporatio, cum multum intra se feruidi aridiq; habeat, hoc est calidior, quò recentior. Altera quod radij solis à terra resiliunt, & in se recurrunt. Horum duplicatio proxima quæq; à terris calefacit. Quæ ideo plus habent teporis, quia solem bis sentiunt. Tertia causa est, quod magis superiora perflantur. At quæcunq; depressa sunt, minus uentis uerberantur.

Caput IX.

Democritus

a

Ccedit his ratio Democriti. Omne corpus quò solidius est, hoc calorem citius concipit, & diutius seruat. Itaq; si in solem posueris æneum uas & uitreum & argenteum, æneo citius calor accedet, diutius adhærebit. Adijcit deinde quare hoc existimet fieri. His, inquit, corporibus, quæ duriora & pressiora, densioraq; sunt, necesse est minora foramina esse, & tenuiorem in singulis spiritum. Sequitur, ut quemadmodum minora balnearia, & minora miliaria citius calefiunt, sic hæc foramina occulta, & oculos effugientia, & celerius feruorem sentiant, et propter easdem angustias, quicquid receperunt, tardius reddant.

Caput X.

HAEc longe præparata ad id perducunt, de quo nunc quæ- b ritur. Omnis aër quò propior est terris, hòc crassior. Quemadmodum in aqua & in omni humore fex ima est, ita in aëre spississima quæq; desidunt. Iam autem probatum est omnia quò crassioris solidiorisq; materiæ sunt, hòc fidelius custodire calorem receptum, sed quò æditior est aër, & quò longius à terrarũ colluuie recessit, hòc sincerior, puriorq; est. Itaq; solem non retinet, sed uelut per inane transmittit, ideo minus calefit.

Caput XI.

COntra autem quidam aiunt cacumina montium hòc ca- c lidiora esse debere, quò propiora soli sunt. Qui mihi uidentur errare, quod Apenninum & Alpes, & alios notos ob eximiam altitudinem monteis, in tantum putant crescere, ut illorum magnitudo sentire solis uiciniam possit. Excelsa sunt ista quãdiu nobis comparantur, at uero ubi ad uniuersum respexeris, manifesta est omnium humilitas. Inter se uincuntur, & uincunt. Cæterum in tantum nihil attollitur, ut collatione totius nulla sit uel maximis portio, quod nisi esset, non diceremus totum orbem terrarũ pilam esse. Pilæ proprietas est cum æqualitate quadam rotunditas. Aequalitatem autem hanc accipe, quam uides in lusoria pila. Non multum illi cõmissuræ & rimæ earum nocent, quo minus par sibi ab omni parte dicatur. Quomodo in hac pila nihil illa interualla officiunt ad speciem rotundi, sic nec in uniuerso ꝗdem orbe terrarũ æditi montes, quorum altitudo totius mundi collatione consumitur. Qui dicit altiorem montẽ, quia solem propius excipiat, magis calere debere, idem dicere potest longiorem hominem citius, q̃ pusillum debere calefieri, & citius caput eius q̃ pedes. At quisquis mundũ mensura sua æstimauerit, & terram cogitauerit tenere puncti locum, intelliget nihil in illa posse ita eminere, ut cœlestia magis sentiat, uelut in propinquum illis accesserit. Montes isti, quos suspicimus, & uertices æterna niue obsessi, nihilominus in imo sunt. Sed propius ꝗdem soli est mons, q̃ campus aut uallis. Sed sic, quomodo est pilus pilo crassior, arbor arbore, & mons monte maior esse dicitur. Isto enim modo & arbor, et alia magis, q̃ alia terra, dicetur uicina cœlo, quod falsum est, quia inter pusilla nõ potest esse magnum discrimen, nisi dum inter se comparantur. Vbi ad collationem immensi corporis uentum est, nihil interest quanto alterum altero sit maius, quia etiam si magno discrimine, tamen minima uincuntur.

Caput XII.

S Ed ut ad propositum reuertar, propter has, quas retuli causas, plerisq; placuit in ea parte aëris niuem concipi, quæ uicina terris est, & ideo minus alligari, quia minore rigore coit. Nam uicinus aër & plus habet frigoris, q̃ ut in aquam & imbrem transeat, & minus, q̃ ut duretur in grandine. Hoc medio frigore non nimis intento niues fiunt coactis aquis.

Caput XIII.

Q Vid istas inquis ineptias, quibus nec literatior fit quisquã, nec melior, tam operose persequeris? Quomodo fiant niues dicis, cum multo magis ad nos dici à te pertineat, quomodo emendæ non sint niues. Haha, iubes me cum luxuria litigare. Quotidianum istud & sine effectu iurgium est. Litigemus tamen, etiam si superior futura est, pugnantem ac reluctantem uincat. Quid porro? Hanc ipsam inspectionem naturæ nihil iudicas ad id, quod uis, conferre? Cum quærimus, quomodo nix fiat, & dicimus illam pruinæ similẽ habere naturam, plus illi spiritus, q̃ aquæ inesse, non putas exprobrari illis, cum emere aquam turpe sit, si nec aquam quidem emunt? Nos uero quæramus potius quomodo fiant niues, q̃ quomodo seruentur. Quoniam non contenti uina diffundere ueterana, & per sapores ætatesq; disponere, inuenimus quomodo stiparemus niuem, ut ea æstatem euinceret, et contra anni feruorem defenderetur loci frigore. Quid hac diligentia consecuti sumus? Nempe ut gratuitam mercemur aquam. Nobis dolet, ꝙ spiritum, ꝙ solem emere non possumus. Quod hic aër etiam delicatis diuitibusq; ex facili, nec emptus uenit. O q̃ nobis male est, ꝙ quicquam à rerũ natura in medio relictum est, hoc quod illa fluere, et patere omnibus uoluit, cuius haustum uitæ publicum fecit, hoc, quod tam homini, q̃ feris auibusq;, & inertissimis animalibus in usum large ac beate profudit, contra se ingeniosa luxuria redegit ad pretium. Adeo nihil potest illi placere, nisi carum. Vnum hoc erat, quod diuites in æquum turbæ deduceret, quo uno non possent antecedere pauperrimũ. Illi, cui diuitiæ molestæ sunt, excogitatũ est, quemadmodum etiam aqua caperet luxuriam. Vnde ad hoc peruentum sit, ut nulla nobis aqua satis frigida uideretur quæ flueret, dicã. Quãdiu sanus & salubris cibi capax stomachus est, impleturq;, non premitur, naturalibus fomentis contentus est. Vbi quotidianis cruditatibus, non temporis æstus, sed suos sentit, ubi ebrietas continua uisceribus insedit, & præcordia bile, in quam uertitur, torret, aliquid

necessario

necessario quæritur, quo æstus ille frangatur, qui ipsis aquis incalescit, remedijs incitat uitiū. Itaq; non æstate tantum, sed & media hyeme niuem hac causa bibunt. Quæ huius rei causa est, nisi intestinum malum, & luxu corrupta præcordia, quibus nullum interuallum unq̃, quo interquiescerent, datum est, sed prandia cœnis usq; in lucē perductis ingesta sunt, & distentos copia ferculorum, ac uarietate, commesatio altius mersit? Deinde nunquam intermissa intemperantia, quicquid ante decoxerat, efferauit, & in desyderium semper noui rigoris accendit. Itaq;, quamuis cœnationem uelis, ac specularibus muniant, & igne multo doment hyemem, nihilominus stomachus ille solutus, & æstu suo languidus, quærit aliquid, quo erigatur. Nam sicut animo relictos stupenteis'q; frigida spargimus, ut ad sensum sui redeant, ita uiscera istorum uitijs torpentia nihil sentiunt, nisi frigore illa uehementiore perusseris. Inde est, inquam, ꝙ nec niue contenti sunt, sed glaciem, uelut certior illi ex solido rigor sit, exquirunt, ac sæpe repetitis aquis diluunt. Quæ non è summo tollitur, sed ut uim maiorem habeat, & pertinacius frigus, ex abdito effoditur. Itaq; ne unum quidem eius est pretium, sed habet institores aqua, & annonam (prò pudor) uariam. Vnguentarios Lacedæmonij urbe expulere, & propere cedere finibus suis iusserunt, qa oleū disperderent. Quid illi fecissent, si uidissent reponēdæ niuis officinas, & tot iumenta deportandæ aquæ deseruientia, cuius colorem saporemq; paleis, quibus custodiunt, inquinant? At Dij boni, q̃ facile est extinguere sitim sanam. Sed quid sentire possunt emortuæ fauces, & occallatæ cibis ardentibus? Quemadmodum nihil illis satis frigidum, sic nihil calidum illis satis est. Sed ardenteis boletos, & raptim in condimento suo mersatos demittunt penè fumanteis, quos deinde restinguant niuatis potionibus. Videbis, inquā, quosdā gracili palliolo, focalíq; circundatos, pallenteis & ægros, non sorbere solum niuem, sed etiam esse, & frusta eius in cyphos suos deijcere, ne inter ipsam bibendi moram tepescant. Sitim istam esse putas? Febris est, et quidem eò acrior, ꝙ non tactu uenarum, nec in cutem effuso calore deprehenditur, sed cor ipsum excoquit luxuria, inuictum malum, & ex molli, fluidóq; durum atq; patiens. Non intelligis omnia consuetudine uim suam perdere? Itaq; nix ista, in qua etiamnum natatis, eò peruenit usu, & quotidiana stomachi seruitute, ut aquæ locum obtineat. Aliquid adhuc quærit illa frigidius, quia pro nihilo est familiaris rigor.

LVCII ANNEI SENECAE NATVRALIVM QVAESTIONVM LIBER QVINTVS, IN QVO DE VENTIS ET AERIS MOTV AGITVR.

Caput I.

u ENTVS est fluens aër. Quidam ita diffinierunt, Ventus est aër fluens in unam partem. Hæc diffinitio uidetur diligentior, quia nunquam aër tam immobilis est, ut non in aliqua sit agitatione. Sic tranquillum mare dicitur, cum leuiter commouetur, nec in unam partem inclinatur. Itaq; si legeris,

Cum placidum uentis staret mare,

scito illud non stare, sed concuti leuiter, & dici tranquillum, quia nec huc, nec illo impetum capiat. Idem & de aëre iudicandū est, non esse unquam immobilem, etiam si quietus sit. Quod ex hoc intelligas licet, cum sol in aliquem clausum locum infusus est, uidemus corpuscula minuta in diuersum ferri, alia sursum, alia deorsum uarie concursantia. Ergo parum diligenter comprehēdet quod uult, qui dixerit, fluctus est maris agitatio, quia tranquillum quoq; agitatur. At ille abunde sibi cauerit, cuius hæc diffinitio fuerit, Fluctus est maris in unam partem agitatio. Sic in hac quoq; re, de qua nunc maxime quærimus, non circumscribetur, qui ita se gesserit, ut dicat; Ventus est fluens aër in unam partem. Aut, uentus aër est fluens impetu, aut uis aëris in unam partem fluentis, aut cursus aëris aliquo concitatior. Scio quid responderi pro diffinitione altera possit. Quid necesse est adijcere te in unam partem fluens aër? Vtiq; enim quod fluit, in unam partem fluit. Nemo aquam fluere dicit, si tantū intra se mouetur, sed si aliquo fertur. Potest ergo aliquid moueri & non fluere, & econtrario nō potest fluere, nisi in unam partem. Sed si hæc breuitas satis a calumnia tuta est, hac utamur. Si uero aliquis circūspectior est, uerbo non parcat, cuius adiectio cauillationem omnem poterit excludere. Nunc ad ipsam rem accedamus, quoniam satis de formula disputatum est.

Caput II.

Democritus

d Emocritus ait, cum in angusto inani multa sunt corpuscula, quæ ille atomos uocat, sequi uentum. At contra quietū & placidum aëris statum esse, cum in multo inani pauca sunt

sunt corpuscula. Nam, quemadmodum in foro, aut uico, quãdiu ibi paucitas est, sine tumultu ambulatur, ubi turba in angustum concurrit, aliorum in alios incidentium rixa fit. Sic in hoc, quo circundati sumus spatio, cum exiguum locum multa corpora impleuerint, necesse est alia alijs incidant, & impellant, ac repellantur, implicenturq; & comprimantur, ex quibus nascitur uentus, cum illa, quæ colluctabantur, incubuere, & diu fluctuata ac dubia inclinauere se. At ubi in magna laxitate corpora pauca uersantur, nec artari possunt, nec impelli. Caput III.

Oc falsum esse uel ex eo colligas licet, ꝙ interim minime
h uentus est, cum aër nubilo grauis est. Atqui tunc plurima
corpora se in angustum contulere, & inde spissatarum nubium grauitas est. Adijce nunc ꝙ circa flumina & lacus frequens nebula est, artatis coniunctisq; corporibus, nec tamen uentus est. Interdum uero tanta caligo effunditur, ut conspectum in uicino stantium eripiat, quod non eueniret, nisi in paruum locum corpora se multa compellerent. Atqui nullũ tempus magis, q̃ nebulosum caret uento. Adijce nunc, quod econtrario uenit, ut sol matutinum aëra spissum, & humidum ortu suo tenuat, tunc surgit aura, cum datum est laxamentum corporibus, & stipatio illorũ, ac turba resoluta est.

Caput IIII.

Vomodo, inquis, ergo uenti fiunt, quos non negas fieri?
q Non uno modo. Aliàs enim terra ipsa magnã uim aëris
eijcit, & ex abdito spirat. Aliàs, cum magna & continua ex imo euaporatio in altum agit, quæ emiserat, mutatio ipsa halitus misti in uentum uertitur. Illud enim nec ut credam mihi psuaderi potest, nec ut taceã. Quomodo in nostris corporibus ex cibo fit inflatio, quæ non sine magna narium iniuria emittitur, & uentrem interdum cum sono exonerat, interdum secretius, sic putant & hanc magnam rerum naturam alimenta mutantem emittere spiritum. Bene nobiscum agitur, quod semper concoquit, alioqui immundius aliquid timeremus. Nunquid ergo hoc uerius est, dicere multa ex omni parte terrarũ, & assidua ferri corpuscula, quæ cũ coaceruata sunt, deinde extenuari sole cœperint, qa omne quod in angusto dilatatur, spatiũ maius desyderat, uentus ex sit. Caput V.

Vid ergo, hanc solam esse causam uenti existimas, aquarũ
q terrarumq; euaporationes, ex his grauitatem aëris fieri,
deinde solui impetu, cum, quæ densa steterant, ut est necesse, extenuata nituntur in ampliorem locum? Ego uero et hanc iu-

dico, cæterũ illa est longe uerior causa, ualentiorq́; , habere aëra naturalẽ uim mouendi se, nec aliũde accipere, sed inesse illi, ut aliarum rerũ, ita huius potentiã. An hoc existimas, nobis q̃dem datas uires esse, q̃bus nos moueremus, aëra autem inertem, & inagitabilẽ relictum esse? cũ aqua motum suũ habeat, etiã uentis quiescentibus, nec enim aliter animalia edere posset. Muscum quoq; innasci aquis, & herbosa quædam, quæ uidemus summo innatantia.

Caput VI.

e St ergo aliquid in aqua uitale. De aqua dico? Ignis, qui omnia consumit, quædam etiam creat, & quod uideri nõ potest simile ueri, sed tamen uerum est, animalia igne generantur. Habet ergo aliquam uim talem aër, & ideo modo spissat se, modo expandit & purgat, & aliãs contrahit, diducit, ac differt. Hoc ergo interest inter aëra, & uentum, quod inter lacum & flumen. Aliquando per se ipse Sol causa uenti est, fundens rigentem aëra, & ex denso coactoq; explicans.

Caput VII.

i N uniuersum de uentis diximus, nunc uiritim incipiemus illos excutere. Fortasse apparebit quemadmodum fiant, si apparuerit, quando, & unde procedant. Primum ergo antelucanos flatus inspiciamus, qui aut ex fluminibus, aut ex conuallibus, aut ex aliquo sinu feruntur. Nullus ex his pertinax est, sed cadit fortiore iam sole, nec fert ultra terrarum aspectum. Hoc uentorum genus incipit Vere, nec ultra æstatem durat. Et inde maxime uenit, ubi aquarum plurimum, & montium est. Plana licet abundent aquis, tamen carent aura, hac dico, quæ pro uento ualet.

Caput VIII.

q Vomodo ergo talis flatus concipitur, quẽ Græci ἐγκολπίαν uocant? Quicquid ex se paludes & flumina emittunt (id autem & multum est, & assiduum) per diem solis alimentum est, nocte non exhauritur, sed montibus inclusum, in unam regionem colligitur. Cum illam impleuit, & iam se non capit, sed exprimitur aliquò, et in unam partem procedit, hic uentus est. Itaq; eò incumbit, quò liberior exitus inuitat, & loci laxitas, in quam coaceruata incurrant. Huius rei argumentum est, ꝙ prima noctis parte non spirat. Incipit enim fieri tunc illa collectio, quæ circa lucem iam plena est, & onerata quærit, quò defluat, & eò potissimum exit, ubi plurimum uacui est, & magna, ac patens area. Adijcit autem ei stimulos ortus solis, feriens gelidum aëra. Nam etiam ante, q̃ appareat, lumine ipso ualet, & nondum quidem aëra radijs impellit, iam tamen lacessit & irritat luce præmissa.

Nam

Nam cum ipse processit, alia superius rapiuntur, alia diffunduntur tepore. Ideo non ultra matutinum illis datur flare, omnis illorũ uis conspectu solis extinguitur. Etiam si ualentiores flauere, circa mediũ tamen diem relanguescunt, nec unq̃ usq; in meridiem aura producitur. Alia autem imbecillior, ac breuior est, prout ualentioribus minoribus'ue collecta causis est. Caput VIIII.

q Vare tamen tales uenti uere & aestate ualidiores sunt? Leuissimi enim caetera parte anni, nec qui uela impleãt, surgunt. Quia uere aër aquosus est, et ex plurimis aquis locisq; ob humidam coeli naturam saturis, & redundantibus, maior euaporatio est. At quare aestate aeque profunditur? Quia post occasum solis remanet diurnus calor, & magna noctis parte perdurat, qui euocat exeuntia, ac uehementius trahit, quicquid ex his sponte reddi solet, deinde non tantum habet uirium, ut quod euocauit, absumat. Ob hoc diutius corpuscula emanare solita, & efflare terra ex se, atq; humorem emittit. Facit autem uentum solis ortus non calore tantum, sed etiam ictu. Lux enim (ut dixi) quae solem antecedit, nondum aëra calefacit, sed percutit tantum, percussus autem in latus cedit. Quanq̃ ego ne illud quidem concesserim, lucem ipsam sine calore esse, cum ex calore fiat. Non habet forsitan tantum teporis, quantum tactu appareat, opus tamen suũ facit, & densa diducit ac tenuat. Praeterea loca, quae aliqua iniquitate naturae ita clausa sunt, ut solem accipere non possint, illa quoq; nebula, & tristi luce calefiunt, & per diẽ minus, q̃ noctibus rigent, etiamnum natura calor omnis abigit nebulas, & a se repellit. Ergo sol quoq; idem facit. Et ideo quibusdam uidetur inde flatus esse, unde sol est. Hoc falsum esse ex eo apparet, q aura in omnem partem uehit, & contra ortum plenis uelis nauigatur. Quod non eueniret, si semper uentus ferretur a sole. Caput X.

e Tesiae, quoq; qui in argumentũ a quibusdam aduocantur, non nimis propositum adiuuant. Dicam primum qd illis placeat, deinde cur displiceat mihi. Etesiae, inquiunt, hyeme non sunt, quia breuissimis diebus sol desinit prius, q̃ frigus euincatur. Itaq; niues & ponuntur & durantur. Aestate incipiunt flare, cum & dies longius extenditur, & recti in nos radij diriguntur. Veri ergo simile est concussas calore magno niueis plus humidi efflare. Item terras exoneratas niue, retectasq; spirare liberius. Itaq; plura ex septentrionali parte coeli corpora exire, & in haec loca, quae remissiora ac tepidiora sunt, deferri. Sic impetũ Etesias sumere,

& ob hoc a solstitio illis initium est, ultraq; ortum caniculæ non ualent, quia iam multum e frigida cœli parte in hanc egestum est. Ac sol mutato cursu in nostrã rectior tenditur, & alteram partem aëris attrahit, alterã uero impellit, sic ille Etesiarũ flatus æstatem frangit, & a mensium feruentissimorũ grauitate defendit. Caput XI.

NVnc quod promisi dicendum est, quare Etesiæ illos non adiuuent, nec quicquam huic conferant causæ. Dicimus autem luce auram incitari, eandem subsidere, cum illã sol tangit. Atqui Etesiæ ob hoc somniculosi a nautis & delicati uocantur, quod (ut ait Gallio) mane nesciunt surgere, eo tempore fere incipiunt prodire, quo ne pertinax quidem aura est, quod non accideret, si ut auras, ita illos sol commoueret. Adijce nunc, quod si causa flatus est illis spatium diei ac longitudo, etiam ante solstitium flarent, cum longissimi dies sunt, & cum maxime niues tabescunt. Iulio enim mense iam despoliata sunt omnia, aut certe admodum pauca iacent adhuc sub niue. Caput XII.

SVnt quædam genera uentorum quæ ruptæ nubes, & in pronum solutæ emittunt, hos Græci uentos ἐκνεφίας uocant. Qui hoc (ut puto) modo fiunt, cum magna inæqualitas, ac dissimilitudo corporum, quæ uapor terrenus emittit in sublime eat, & alia ex his corporibus sicca sint, alia humida. Ex tanta discordia corporum inter se pugnantium, cum in unum conglobata sunt, uerisimile est quasdam cauas effici nubes, & interualla inter illas relinqui fistulosa, & in modum tibiæ angusta. His interuallis tenuis includitur spiritus, qui maius desyderat spatium, cum euerberatus cursu parum libero incaluit, & ob hoc amplior fit, finditq; cingentia, & erumpit in uentum, qui fere procellosus est, qui superne demittitur, & in nos cadit uehemens & acer, quia non fusus nec per apertum uenit, sed laborat, & iter sibi ui ac pugna parat. Hic fere breuis flatus est, quia receptacula nubium, per quæ ferebatur, ac munimenta perrumpit, ideo tumultuosus uenit, aliquando non sine igne ac sono cœli. Hi uenti multo maiores, diuturnioresq; sunt, si alios quoq; flatus ex eadem causa ruentes in se abstulerint, & in unum confluxerint plures, sicut torrentes modicæ ualetudinis eunt, quãdiu separatis suus cursus est. Cum uero plures in se aquas conuertunt, fluminum iustorum ac perenniũ magnitudinem excedunt. Idem credibile est fieri et in procellis, ut sint breues, quãdiu singulæ sunt, ubi uero sociauere uires, & pluribus cœli partibus elisus spiritus eodem se contulit, & impetus illis accedit, & motus.

Facit

Caput XIII.

f

Acit ergo uentum resoluta nubes, quæ plurimis modis soluitur. Nonnunquam conglobationem illã spiritus rumpit inclusi, & in exitum nitentis luctatio. Nonnunquam calor, quem modo sol facit, modo ipsa arietatio, ut magnorum inter se corporum attritus. Hoc loco si tibi uidetur quæri potest, cur turbo fiat. Euenire in fluminibus solet, ut quãdiu sine impedimento ferun tur, simplex & rectum illis iter sit, ubi incurrere in aliquod saxum ad latus ripæ prominens, retorqueantur, & in orbem aquas sine exitu flectant, ita ut circũlata in se sorbeantur, & uorticem efficiant. Sic uentus quãdiu nihil obstitit, uires suas effundit, ubi aliquo promontorio repercussus est, aut ui locorum coëuntium in cannalẽ deuexum, tenuemq; collectus, sæpius in se uolutatur, similemq; illis, quas diximus conuerti, aquis facit uorticem. Hic uentus circũactus, & eundem ambiens locum, ac se ipsa uertigine concitans, turbo est. Qui si pugnatior est, ac diutius uolutatus inflammatur, et efficit, quẽ Græci πρηστῆρα uocant. Hic est igneus turbo. Hi ferè omnia pericula uenti erupti de nubibus produnt, quibus armenta rapiantur, et totæ naues in sublime tollantur. Etiamnum quidam uenti diuersos ex se generant, & impulsum aëra in alias quoq; partes, quàm in quas ipsi inclinauere, dispergunt. Illud quoq; dicam, quod mihi occurrit, quemadmodum stillicidia, quamuis iam inclinent se & labantur, nondum tamen efficere lapsum, sed ubi plura coiere, & turba uires dedit, tunc fluere & ire dicuntur. Sic quãdiu leues sunt aëris motus agitati pluribus locis, nondum uentus est, tunc enim incipit, cum omnes illos miscuit, & in unum impetum contulit. Spiritum à uento modus separat, uehementior enim spiritus uentus est, inuicem spiritus, leuiter fluens aër.

Caput XIIII.

r

Epetam nunc quod primo dixeram, edi e specu uentos, recessúq; interiore terrarum. Non tota solido contextu terra in unum usq; fundatur, sed multis partibus caua, & cæcis suspensa latebris, alicubi habet inania sine humore. Ibi, etiam si nulla lux discrimen aëris monstrat, dicam tamen nubes nebulasq; in obscuro consistere. Nam ne hæc quidem supra terras, quia uidentur, sunt, sed quia sunt, uidentur. Illic quoque nihilominus ob id sunt, quòd non uidentur flumina. Illic scias licet nostris paria sublabi, alia leuiter ducta, alia in confragosis locis præcipitando sonantia. Quid ergo? non illud æque dabis esse aliquos

& sub terra lacus, et quasdam aquas sine exitu stagnare? Quæ si ita sunt, necesse est & illud, aëra onerari, oneratumq; incumbere, et uentum propulsu suo concitare. Ex illis ergo subterraneis nubibus sciemus nutriri inter obscura flatus, cum tantum uirium fecerint, quanto aut terræ obstantia auferant, aut aliquod apertum ad hos efflatus iter occupent, & per hãc cauernam in nostras sedes efferantur. Illud uero manifestum est, magnam esse sub terris uim sulfuris, & aliorum non minus ignem alentium, per hæc loca cum se exitũ quærens spiritus torsit, accendat flammam ipso obstrictu necesse est. Deinde flammis latius fusis, etiam siquid ignaui aëris erat, extenuatum moueri, & uiam cum fremitu uasto, atq; impetu quærere. Sed hoc diligentius persequar, cum quæram de motibus terræ.

Caput XV.

Asclepiodotus De Philippo Systerna.

NVnc mihi permitte narrare fabulam. Asclepiodotus author est, demissos quàmplurimos à Philippo in metallum antiquũ olim destitutum, ut explorarent quæ ubertas eius esset, quis status, an aliquid futuris reliquisset uetus auaritia. Descendisse illos cũ multo lumine, & multos durasse dies, deinde longa uia fatigatos, uidisse flumina ingentia, & conceptus aquarum inertiũ uastos, pares nostris, nec compressos quidem terra supereminente, sed liberæ laxitatis, nõ sine horrore uisos. Cum magna hæc legi uoluptate, intellexi enim seculũ nostrum non nouis uitijs, sed iam antiquitus traditis laborare, nec nostra ætate primũ auaritiam uenas terrarũ lapidũq; rimatã, in tenebris male abstrusa quæsisse. Illi quoq; maiores nostri, quos celebramus laudibus, quibus dissimiles querimur nos esse, spe ducti, montes ceciderũt, & supra lucrũ sub ruina steterunt. Ante Philippũ Macedonem reges fuere, q pecuniã in altissimis usq; latebris sequerentur, & relicto spiritu libero, in illos se demitterent specus, in quos nullũ noctiũ, dierumq; perueniret discrimen, et à tergo lucẽ relinquerẽt. Quæ tãta spes fuit? Quæ tanta necessitas hominẽ ad sydera erectum incuruauit, & defodit, et in fundũ telluris intimæ mersit, ut erueret aurum non minore periculo quærendũ, q̃ possidendũ? Propter hoc cuniculos egit, et circa prædã lutulentã incertamq; reptauit, oblitus dierũ, oblitus naturæ melioris, à qua se auertit. Nulli ergo mortuo terra tam grauis est, q̃ istis, supra quos auaritia ingens terrarũ pondus iniecit, qbus abstulit coelũ, quos in imo, ubi illud malũ uirus latitat, infodit. Illò descẽdere ausi sunt, ubi nouã rerũ positionẽ, terrarũ pendentiũ habitus, uentosq; p cæcũ inane experirentur, & aquarũ nulli fluentiũ horridos fontes, &

altum

altam perpetuamq; noctẽ. Deinde cum ista fecerint, inferos metuunt.

Caput XVI.

Sed ut ad id, de quo agitur, reuertar, uenti quatuor sunt, in ortum, occasum, meridiem, septentrionemq; diuisi. Cæteri, quos uarijs nominibus appellamus, his applicantur.

» Eurus ad auroram, Nabathæaq; regna recessit,
» Persidaq;, & radijs iuga subdita matutinis.
» Vesper, & occiduo quæ littora sole tepescunt
» Proxima sunt Zephyro. Scythiam, septemq; triones
» Horrifer inuasit Boreas. Contraria tellus
» Nubibus assiduis, pluuioq; madescit ab Austro.

Vel si breuius illos complecti mauis, in unam tempestatem (quod fieri nullo modo potest) congregentur.

» Vna Eurusq;, Notusq; ruunt, creberq; procellis
» Africus,— et qui locum in illa rixa non habuit, Aquilo.

Quidam illos duodecim faciunt. Quatuor enim cœli partes in ternas diuidunt, & singulis uentis binos sub præfecto dant. Hac arte Varro uir diligens illos ordinat, nec sine causa. Non enim eodem semper loco sol oritur, aut occidit, sed alius est ortus occasusq; æquinoctialis, bis autem æquinoctium est, alius solstitialis, alius hybernus. Qui surgit ab oriente æquinoctiali, Subsolanus apud nos dicitur, Græci illum ἀπηλιώτην uocant. Ab oriente hyberno Eurus exit, quem nostri uocauere Vulturnum, et Liuius hoc illum nomine appellat, in illa pugna Romanis parum prospera, in qua Annibal & contra solem orientem exercitum nostrum, & contra uentum constituit, cum uenti adiutorio, ac fulgoris, præstringentis oculos hostium uicit. Varro quoq; hoc nomen usurpat. Sed & Eurus iam ciuitate donatus est, & nostro sermoni non tanquam alienus interuenit. Ab oriente solstitiali excitatum Græci καικίαν appellant, apud nos sine nomine est. Aequinoctialis occidens Fauonium mittit, quem Zephyrum esse dicent tibi, etiam qui græce nesciunt loqui. A solstitiali occidente Chorus uenit, qui apud quosdam Argestes dicitur, mihi non uidetur, quia Chori uiolenta uis est, & in unam partem rapax, Argestes fere mollis est, & tam euntibus communis, q̃ redeuntibus. Ab occidente hyberno Africus furibundus & ruens, apud Græcos λὶψ dicitur. A septentrionali latere summus est Aquilo, medius septentrio, imus Thracias. Huic deest apud nos uocabulum. A meridiano axe Euronotus est, deinde Notus, latine Auster, deinde Libonotus, qui apud nos sine nomine est.

Ouidius / Varro / T. Liuius

Caput XVII.

p Lacet autem duodecim uentos esse, non quia ubiq; tot sint, quosdam enim inclinatio terrarũ excludit, sed quoniam plures nusquam sunt. Sic casus sex dicimus, non quia omne nomen sex recipit, sed quia nullum plures q̃ sex. Qui duodecim uentos esse dixerunt, hoc secuti sunt, totidem uentorũ esse, quot cœli discrimina. Cœlum enim diuiditur in circulos quinq;, qui per mundi cardines eunt. Est septentrionalis, est Solstitialis, est Aequinoctialis, est Brumalis, est contrarius Septentrionali. His sextus accedit, qui superiorẽ partem mundi ab inferiore secernit, ut scis, dimidia enim pars mundi semper supra, dimidia infra est. Hanc lineã quæ inter aperta, & occulta est, Græci ὁρίζοντα uocant, nostri finitorẽ dixere, alij finientẽ. Adijciẽdus est adhuc meridianus circulus, q Horizonta rectis angulis secat. Ex his q́dam circuli in transuersa currunt, & alios interuentu suo scindunt. Necesse autem est tot aëris discrimina esse, quod partes. Ergo Horizon siue finiens circulus, quinq; illos orbes, quos modo dixi fieri, secat, & efficit decẽ partes, quinq; ab ortu, quinq; ab occasu. Meridianus circulus, q in Horizonta incurrit, regiones duas adijcit. Sic duodecim aër discrimina accipit, & totidẽ facit uentos. Quidam sunt quorundã locorũ proprij, qui non transmittunt, sed in proximum ferunt. Non est illis à latere uniuersi mundi impetus. Atabulus Apuliam infestat, Calabriam Iapix, Athenas Sciron, Pamphiliam Catægis, Galliam Circius, cui ædificia quassanti, tamen incolæ gratias agunt, tanq̃ salubritatem cœli sui debeant ei. Diuus certe Augustus templũ illi, cũ in Gallia moraretur, & uouit & fecit. Infinitũ est, si singulos uelim persequi. Nulla enim propémodum regio est, quæ non habeat aliquẽ flatum ex se nascentem, & circa se cadentem.

Caput XVIII.

i Nter cætera itaq; prouidentiæ opera, hoc quoq; aliquis, ut dignum admiratione suspexerit, non enim ex una causa uentos aut inuenit, aut per diuersa disposuit, sed primũ ut aëra non sinerent pigrescere, sed assidua uexatione utilẽ redderent, uitalemq; tracturis. Deínde ut imbres terris subministrarẽt, ijdẽq; nimios compescerent. Nam modo adducunt nubes, modo deducunt, ut per totum orbem pluuiæ diuidi possent. In Italiam Auster impellit, Aquilo in Africam reijcit, Etesiæ non patiũtur apud nos nubes consistere, ijdem totam Indiam et Aethiopiam continuis per id tempus aquis irrigant. Quid, ꝙ fruges percipi non possent, nisi flatu superuacua, & mista seruandis uentilarentur, nisi esset, quod segetem

excitaret, & latentem frugem ruptis uelamentis suis, quæ folliculos agricolæ uocant, adaperiret? Quid, quod omnibus inter se populis commercium dedit, & genteis dissipatas locis miscuit? Ingens naturæ beneficium, si illud in iniuriam suam non uertat hominum furor. Nunc, quod de Cæsare olim maiore uulgo dictitatum est, & à Tito Liuio positum, in incerto esse, utrum illũ magis nasci reipublicæ profuerit, an non nasci, dici etiam de uentis potest, adeo quicquid ex illis utile et necessarium est, non potest his repensari, quæ in pniciem suam generis humani dementia excogitat. Sed non ideo non sunt ista natura sua bona, si uitio male utentium nocent. Nimirum in hoc prouidentia, ac dispositor ille mundi deus aëra uentis exercendum dedit, & illos ab omni parte, ne quid esset situ squalidum, effudit, non ut nos classeis partem freti occupaturas compleremus milite armato, & hostem in mari, aut post mare inquireremus. Quæ nos dementia exagitat, & in mutuum compellit exitium? Vela uentis damus bellum paraturi, & periclitamur periculi causa. Incertã fortuna experimur uim tempestatum, nulla ope humana superabilem, mortem sine spe sepulturæ. Non erat tanti, si ad pacem per ista ueheremur. Nunc autem cũ euaserimus tot scopulos latenteis, & insidias uadosi maris, cum effugerimus procellosos desuper monteis, per quos præceps in nauiganteis uentus impingit, cum inuolutos nubilo dies, et nimbis ac tonitribus horrẽdas nocteis, cũ turbinibus diuulsa nauigia, quis erit huius laboris ac metus fructus? quis nos fessos tot malis portus excipiet? Bellũ scilicet, & obuius in litore hostis, & trucidandæ gentes, tracturæ magna ex parte uictorẽ, & antiquarum urbium flãmam. Quid in arma cogimus populos? Quid exercitus scribimus directuros aciẽ in medijs fluctibus? Quid maria inquietamus? Parum uidelicet ad morteis nostras terra late patet, nimis delicate fortuna nos tractat, nimis dura dedit nobis corpora, felicẽ ualetudinẽ, nõ depopulatur nos casus incurrens, emetiri cuiq; annos suos ex cõmodo licet, & ad senectutẽ decurrere. Itaq; eamus in pelagus, & uocemus in nos fata cessantia. Miseri qd quæritis mortem quæ ubiq; superest? Petit illa uos et ex lectulo, sed ubiq; innocẽteis petat, occupabit uos ĩ uestra domo, sed occupet nullũ moliẽteis malũ. Hoc uero qd aliud qs dixerit, q̃ insaniã circũferre pericula, et ruere in ignotos iratũ sine iniuria, occurrẽtia deuastautẽ, ac ferarum more occidere, quẽ nõ oderis? Illis tamen in ultionẽ, aut ex fame morsus est. Nos sine ulla parsimonia nostri, alieniq; sanguinis, mouemus maria, et nauigia deducimus, salutẽ cõmittimus fluctibus, secundos optamus

uentos,

uento, quorũ felicitas est ad bella perferri. Quousq; nos mala nostra rapuere? Parum est intra orbem suũ furere. Sic Persarum rex stolidissimus in Græciam traiecit, quam exercitus non uincet, cum impleuerit. Sic Alexander ulterior Bactris & Indis uolet quærere, quid sit ultra magnum mare, & indignabitur aliqd esse ultimũ sibi. Sic Parthis auaritia Crassum dabit, non horrebit reuocantis diras tribuni, non tempestates longissimi maris, nõ circa Euphratem præsaga fulmina, & deos resistenters, per hominum deorumq; iras ad aurum ibitur. Ergo non immerito quis dixerit rerũ naturam melius acturã fuisse nobiscum, si uentos flare uetuisset, & inhibito discursu furentium, in sua quenq; terra stare iussisset. Si nihil aliud, certe suo quisq; tantum, ac suorum malo nasceretur. Nunc parũ ui domestica, externis quoq; laborandũ est. Nulla terra tam longe remota est, quæ non emittere aliquod suũ malum possit. Vnde scio an nunc aliquis magnæ gentis in abdito dominus, fortunæ indulgentia tumens, non contineat inter terminos arma? an paret classeis ignota moliens? Vnde scio hic mihi, an ille uentus bellum inuehet? Magna pars erat pacis humanæ maria præcludi. Non tamen (ut paulo ante dicebam) queri possumus de authore nostro deo, si beneficia eius corrũpimus, & ut essent contraria efficimus. Dedit ille uentos ad custodiendam cœli, terrarumq; temperiẽ, ad euocandas, supprimendasq; aquas, ad alendos satorũ atq; arborũ fructus, quos ad maturitatem cũ alijs causis adducit ipsa iactatio attrahens cibũ in summa, & ne torpeat permouens. Dedit uentos ad ulteriora noscenda, fuisset enim imperitum animal, & sine magna experientia rerũ homo, si circumscriberetur natalis soli fine. Dedit uentos, ut commoda cuiusq; regionis fierent cõmunia, nõ ut legiones equitemq; gestarent, nec ut pniciosa gentiũ arma transueherent. Si beneficia naturæ utentium prauitate ppendimus, nihil non nostro malo accepimus, cui uidere expedit? cui loqui? cui non uita tormentũ est? Nihil inuenies tam manifestæ utilitatis, quod non in contrariũ transferat culpa. Sic uentos quoq; natura bonos futuros inuenerat, ipsi illos cõtrarios fecimus. Omnes in aliqd nos malũ ducunt. Non eadẽ est his et illis causa soluendi, sed iusta nulli. Diuersis enim irritamentis ad tentandũ iter impellimur. Itaq; alicui uitio nauigatur. Egregie Plato dicit, q nobis circa exitum iam testium loco dandus est, minima esse quæ homines emant uita. Immo Lucili carissime, si bene furorem illorum extimaueris, id est nostrum, (in eadem enim turba uolutamur) magis ridebis, cum cogitaueris uitæ parari ea, in quibus uita consumitur.

Plato

LVCII ANNEI SENECAE NATVRALIVM QVAESTIONVM LIBER SEXTVS, IN QVO DE TERRAEMOTV AGITVR.

Caput I.

POMPEIOS celebrem Campaniæ urbem, in quam ab altera parte Surrentinum Stabianumq; litus, ab altera Herculanense conueniunt, mareq; ex aperto conductum amœno sinu cingit, desedisse terræmotu, uexatis quæcunq; adiacebāt regionibus, Lucili uirorum optime, audiuimus, & quidem diebus Hybernis, quos uacare à tali periculo maiores nostri solebant promittere. Nonis Februarij fuit motus hic, Regulo & Virgilio Coss. qui Campaniam nunquam securam huius mali, indemnem tamen & toties defunctam metu, magna strage uastauit. Nam & herculanensis oppidi pars ruit, dubieq; stant etiam quæ relicta sunt, & Nucerinorum colonia, ut sine clade, ita non sine querela est. Neapolis quoq; priuatim multa, publicæ nihil amisit, leuiter ingenti malo perstricta. Villæ uero præruptæ passim sine iniuria tremuere. Adijciunt his sexcentarum ouium gregem exanimatum, & diuisas statuas, motæ post hoc mentis aliquos, atq; impotes sui errasse. Quorum ut causas excutiamus, & propositi operis contextus exigit, & ipse in hoc tempus congruens casus, quærenda sunt trepidis solatia, & demendus ingens timor. Quid enim cuiquam satis tutum uideri potest, si mundus ipse concutitur, & partes eius solidissimæ labant? Si, quod unū immobile est in illo fixumq;, ut cuncta in se intenta sustineat, fluctuat, si, quod proprium habet, terra perdidit stare, ubi tandem resident metus nostri? Quod corpora receptaculum inuenient? quo solicita confugient, si ab imo metus nascitur, & funditus trahitur? Consternatio omnium est, ubi tecta crepuere, & ruina signum dedit, tunc præceps quisq; se proripit, & penates suos deserit, ac se publico credit. Quam latebrā prospicimus, quod auxilium, si orbis ipse ruinas agitet? si hoc, quod nos tuetur ac sustinet, supra quod urbes sitæ sunt, quod fundamentum quidam orbis esse dixerunt, discedit, aut titubat? Quid tibi esse non dico auxilij, sed solatij potest, ubi timor fugam perdidit? Quid est inquam satis munitum? Quid ad

tutelam alterius ac ſui firmum? Hoſtem muro repellam, præruptæ
altitudinis caſtella uel magnos exercitus difficultate aditus morabun
tur, à tempeſtate nos uindicant portus, nimborum uim effuſam, &
ſine fine cadentes aquas tecta propellunt, fugientes non ſequitur
incendium, aduerſus tonitrua, & minas cœli ſubterraneæ domus,
& defoſſi in altum ſpecus remedia ſunt. Ignis ille cœleſtis, non
tranſuerberat terram, ſed exiguo eius obiectu retunditur. In pe-
ſtilentia mutare ſedes licet. Nullum malum ſine effugio eſt. Nunquam
fulmina populos peruſſerunt. Peſtilens cœlum exhauſit urbes, non
abſtulit. Hoc malum latiſſime patet, ineuitabile, auidum, publice no-
xium. Nõ enim domos ſolũ, aut familias, aut urbes ſingulas haurit,
ſed gentes totas, regionesq; ſubuertit, & modo ruinis operit, modo
in altam uoraginem condit, ac ne id quidem relinquit, ex quo ap-
pareat, quod nõ eſt, ſaltem fuiſſe, ſed ſupra nobiliſſimas urbes ſine
ullo ueſtigio prioris habitus, ſolum extenditur. Nec deſunt, q hoc ge
nus mortis magis timeant, quo in abruptũ cum ſedibus ſuis eunt,
& è uiuorũ numero uiui auferuntur, tanq̃ non omne fatum ad eun
dem terminum ueniat. Hoc habet inter cætera iuſtitiæ ſuæ natura
præcipuũ, quod cum ad exitum uentum eſt, omnes in æquo ſumus.
Nihil itaq; intereſt, utrum me lapis unus elidat, an monte toto pre-
mar. Vtrum ſupra me domus unius onus ueniat, & ſub exiguo eius
tumulo, ac puluere expirem, an totus caput meũ terrarum orbis ab-
ſcondat. In luce hunc, & in aperto ſpiritũ reddam, an in uaſto ter-
rarum dehiſcentium ſinu. Solus in illud profundum, an cum magno
comitatu populorũ concidentiũ ferar. Nihil intereſt mea, quantus cir
ca mortem meam tumultus ſit, ipſa ubiq; tantundẽ eſt. Proinde ma-
gnum ſumamus animum aduerſus iſtam cladẽ, quæ nec euitari, nec
prouideri poteſt. Deſinamus audire iſtos, q Campaniæ renunciauere,
quiq; poſt hunc caſum emigrauerunt, negantq; ſeipſos unq̃ ipſam
regionem acceſſuros. Quis enim illis promittit melioribus fundamen
tis hoc, aut illud ſolũ ſtare? Omnia eiuſdem ſortis ſunt, & ſi nondũ
mota, tamen mobilia. Hunc fortaſſe in quo ſecurius conſiſtis locũ, hæc
nox, aut hic ante noctem dies ſcindet. Vnde ſcias an melior eorum
locorũ conditio ſit, in quibus iam uires ſuas fortuna conſumpſit, et
quæ in futurũ ruina ſua fulta ſunt? Erramus enim, ſi ullam ter-
rarum partem exceptam, immunemq; ab hoc periculo credimus.
Omnes ſub eadem iacent lege. Nihil ita, ut immobile eſſet, natura
concepit, alia temporibus aliјs cadunt. Et quemadmodũ in urbibus
magnis, nunc hæc domus, nunc illa ſuſpenditur, ita & in hoc orbe

terrarum nunc hæc pars facit uitium, nunc illa. Tyros aliquando infamis ruinis fuit. Asia duodecim urbeis simul pdidit. Anno priore Achaiam & Macedoniam quæcunq; est ista uis mali, quæ incurrit, nunc Campaniam lædit. Circuit fatum, & siquid diu præterijt, repetit. Quædam rarius solicitat, sæpius quædam. Nihil immune esse, & innoxium sinit. Non homines tantum, qui breuis, & caducæ res nascimur, urbes, oræq; terrarum & litora, & ipsum mare in seruitutem fati uenit. Nos tamen nobis permansura promittimus bona fortunæ, & felicitatem, cuius ex omnibus rebus humanis uelocissima est leuitas, habituram in aliquo pondus ac morã credimus. Et ppetua sibi omnia promittentibus in mentem nõ uenit, id ipsum, supra quod stamus, stabile non esse. Neq; enim Campaniæ istud, aut Achaiæ, sed omnis soli uitium est, male cohærere, & ex causis pluribus resolui, & summa manere, partibus ruere.

Caput. II.

q Vid ago? Solatium aduersus pericula dare promiseram, ecce undiq; timenda denuncio. Nego quicq̃ esse quietis æternæ, quod perire possit, & perdere. Ego uero hoc ipsum solatij loco pono, & quidem ualentissimi. Quandoquidem sine remedio timor stultis est, ratio terrorem prudẽtibus excutit. Imperitis fit magna ex desperatione securitas. Hoc itaq; generi humano dictum puta, quod illis subita captiuitate inter igneis & hostem stupentibus dictum est.

» Vna salus uictis nullam sperare salutem,

Si uultis nihil timere, cogitate omnia esse timenda, circumspicite, q̃ leuibus causis discutiamur. Non cibus nobis, non humor, non uigilia, non somnus sine mensura quadam salubria sunt. Iam intelligitis nugatoria esse nostra, & imbecilla corpuscula, fluida, non magna molitione perdenda. Sine dubio id unum periculi satis esset, quod tremunt terræ, quod subito dissipantur, ac superposita deducunt. Magni se æstimat, qui fulmina & motus terrarum hiatusq; formidat, uult ille imbecillitatis suæ conscius timere pituitam. Ita uidelicet nati sumus, tam felicia sortiti membra, & in hanc magnitudinem creuimus, & ob hoc, nisi mundi partibus motis, nisi cœlum intonuerit, nisi terra subsederit, perire nõ possumus. Vnguiculi nos, & ne totius qdem dolor, sed aliqua à latere eius scissura conficit, & ego timeam terras trementeis, quẽ crassior saliua suffocat? Ego extimescam emotũ sedibus suis mare? & ne æstus maiore, q̃ soleat, cursu, plus aquarũ trahens superueniat, cum quosdã strangulauerit

potio male lapsa per fauces? Quàm stultum est mare horrere, cum scias stillicidio perire te posse. Nullum est maius solatiũ mortis, quàm ipsa mortalitas. Nullum autem omnium istorum, quæ extrinsecus terrent, quàm quod innumerabilia pericula in ipso sinu sint. Quid enim dementius, quàm ad tonitrua succidere, & sub terram correpere fulminum metu? Quid stultius, q̃ timere nutationem, aut subitos montium lapsus, & irruptiones maris extra litus eiecti, cum mors ubiq; præsto sit, & undiq; occurrat? Nihilq; sit tam exiguũ, quod nõ in perniciẽ generis humani satis ualeat? Adeo non debent nos ista confundere, tanquam plus in se mali habeant, q̃ uulgaris mors, ut contra cum sit necessarium è uita exire, & aliquando emittere animam, maiore perire ratione iuuet. Necesse est mori ubicunq;, quandoq;. Stet licet ista humus, & se teneat suis finibus, nec ulla iactetur iniuria, supra me quandoq; erit. Interest ergo illã ego mihi, an ipsa se mihi imponat? Diducitur ingenti potentia nescio cuius mali, rumpitur, & me in immensam altitudinem abducit. Quid porro? Mors leuior in plano est? Quid habeo quod querar, si rerum natura non me uult iacere in ignobili loco? si mihi iniicit sui partem? Egregie Vagellius meus in illo inclyto carmine.

Vagellius

» Si cadendum est, inquit, mihi, cœlo cecidisse uelim.

Idem licet dicere. Si cadendum est, cadam orbe concusso. Non quia fas est optare publicam cladem, sed quia ingens mortis solatiũ est, terram quandoq; uidere mortalem.

Caput III.

i Llud quoq; proderit præsumere animo, nihil horum deos facere, nec ira numinum aut cœlum concuti, aut terram. Suas ista causas habent, nec ex imperio sæuiunt, sed quibusdam uitiis, ut corpora nostra turbantur, & tunc, cum facere uidentur, iniuriam accipiunt. Nobis autem ignorantibus uerum, omnia terribilia sunt, utpote quorum metum raritas auget. Leuius accidunt familiaria, & ex insolito formido est maior. Quare autem quicq̃ nobis insolitum est? quia naturam oculis, non ratione comprehendimus, nec cogitamus, quid illa facere possit, sed tantum quid fecerit. Damus itaq; huius negligentiæ pœnas, tanquam nouis territi, cum illa non sint noua, sed insolita. Quid ergo, non religionem incutit mentibus, & quidem publicæ, siue deficere sol uisus est, siue luna, cuius obscuratio frequentior, aut parte sui, aut tota delituit? longeq; magis illæ actæ in transuersum faces, & cœli magna pars ardens, & crinita sydera, & plures solis orbes, & stellæ per diem uisæ, subitiq; transcursus ignium, multam post se lucem trahentium? Nihil

horum

horum sine timore miramur, & cum timendi sit causa nescire, non est tanti scire, ne timeas. Quanto satius est causas inquirere, & quidem toto in hoc intentum animo. Neq; enim illo quicquam inueniri dignius potest, cui se non tantum commodet, sed impendat.

Caput IIII.

q Væramus ergo quid sit, quod terram ab infimo moueat, quid tanti molē ponderis impellat, quid sit illa ualentius, quid tantum onus ui sua labefactat, cur modo tremat, modo laxata subsidat, nunc in parteis diuisa discedat, & alias interuallum ruinæ suæ diu seruet, alias cito comprimat. Nunc amneis magnitudinis notæ conuertat introrsus, nūc nouos exprimat. Aperiat aliquando aquarum calentium uenas, aliquando refrigeret, igneisq; nonnunquam per aliquod ignotum antea montis, aut rupis foramen emittat, aliquando notos, & per secula nobileis comprimat. Mille miracula mouet, faciemq; mutat locis, et defert monteis, subrigit plana, ualleis extuberat, nouas i profundo insulas erigit. Hæc ex quibus causis accidant, digna res est excuti. Quid, inquis, erit pretium operæ? Quo nullū maius est, nosse naturam. Neq; enim quicquam habet in se huius materiæ tractatio pulchrius, cum multa habeat futura usui, q̄ quod hominem magnificentia sui detinet, nec mercede, sed miraculo colitur. Inspiciamus ergo quid sit, propter quod accidant hæc. Quorum est adeo mihi dulcis inspectio, ut q̄uis aliquando de motu terrarum uolumen iuuenis ediderim, tamen tentare me uoluerim, & experiri, an ætas aliquid nobis, aut ad scientiam, aut certe ad diligentiam adiecerit.

Caput V.

c Ausam, qua terra concutitur, alij in aqua esse, alij in ignibus, alij in ipsa terra, alij in spiritu putauere, alij in pluribus, alij in omnibus his. Quidam liquere ipsis aliquam ex istis causam dixerunt, sed non liquere quæ esset. Nunc singula prosequamur. Illud ante omnia mihi dicendum est, opiniones ueterū parum exactas esse & rudes. Circa uerum adhuc errabatur. Noua omnia erant primo tentantibus, post eadem illa limata sunt, & si quid inuentum est, illis nihilominus referri debet acceptum. Magni animi res fuit rerum naturæ latebras dimouere, nec contentum exteriori eius conspectu, introspicere, & in deorū secreta distendere. Plurimum ad inueniendum contulit, qui sperauit posse reperiri. Cum excusatione itaq; ueteres audiendi sunt. Nulla res consumata est, dum incipit. Nec in hac tantum re omnium maxima, atq; inuolutissima, in qua etiam cum multum actum erit, omnis tamen ætas

quod agat inueniet, sed in omni alio negotio longe semper à perfecto fuere principia. Caput VI.

Thales

iN aqua causam esse, nec ab uno dictum est, nec uno modo. Thales Milesius totam terrã subiecto iudicat humore portari & innare, siue illud oceanum uocas, siue magnum mare, siue alterius naturæ simplicem adhuc aquam, & humidum elementum. Hac, inquit, unda sustinetur orbis, uelut aliquod grande nauigium, & graue his aquis quas premit. Superuacuum est reddere causas, propter quas existimat grauissimam partem mundi non posse spiritu tam tenui, fugaciq; gestari, non enim nunc de situ terrarum, sed de motu agitur. Illud argumenti loco ponit, aquas esse in causa, quibus hic orbis agitatur, quod in omni maiore motu erumpũt ferè noui fontes, sicut in nauigijs quoq; euenit, ut si inclinata sunt, & abiere in latus, aquam sorbeant, quæ in omni onere eorum, quæ uehit, si immodice depressa sunt, aut superfunditur, aut certe dextra sinistraq; solito magis surgit. Hanc opinionem falsam esse, non est diu colligendum. Nam si terram aqua sustineret, tota aliquando concuteretur, semper moueretur, nec agitari illam miraremur, sed manere. Tunc tota concuteretur, non ex parte, nunquam enim nauis dimidia iactatur. Nunc uero terrarum non uniuersarũ, sed ex parte motus est. Quomodo ergo fieri potest, ut quod totum uehitur, totum non agitetur, si eo, quo uehitur, agitatum est? At quare aquæ erumpunt? Primum omnium sæpe tremuit terra, & nihil humoris noui fluxit. Deinde si ex hac causa unda prorumperet, à lateribus terræ circumfunderetur, sicut in fluminibus ac mari uidemus accidere, ut incrementum aquarum, quoties nauigia desidunt, in lateribus maxi meappareat. Ad ultimum non tam exigua fieret, q̃ dicit, eruptio, nec uelut per rimam sentina subreperet, sed fieret ingens inundatio, ut ex infinito liquore, & ferente uniuersa.

Caput VII.

qVidam motum terrarum aquæ imputauere, sed non ex eadem causa. Per omnem, inquiunt, terram multa aquarũ genera decurrunt. Alicubi perpetui amnes, quorum nauigabilis etiam sine adiutorio imbrium magnitudo est. Hinc Nilus per æstatem ingentes aquas inuehit. Hinc qui medius inter pacata & hostilia fluit Danubius ac Rhenus, alter Sarmaticos impetus cohibens, & Europam Asiamq; disterminans, alter Germanos, auidam gentem belli, repellens. Adijce nunc patentissimos lacus, & stagna populis inter se ignotis circundata, & ineluctabiles nauigio palu-

des, nec

des, nec ipsis quidem inter se peruias, quibus incoluntur. Deinde tot fontes, tot capita fluminum subitos ex occulto amnes uomentia. Tot deinde ad tempus collectos torrentium impetus, quorum uires q̄ repentinæ, tam breues. Omnis aquarum etiam intra terram natura faciesq; est. Illic quoq; aliæ uasto cursu deferuntur, & in præceps uolutæ cadunt, aliæ languidiores in uadis refunduntur, & leniter ac quiete fluunt. Quis autem neget uastis illas receptaculis concipi, & cessare multis inertes locis? Non est diu probandum ibi multas aquas esse, ubi omnes sunt. Neq; enim sufficeret tellus ad tot flumina edenda, nisi ex reposito multoq; funderet. Si hoc uerum est, necesse est aliquando illic amnis excrescat, & relictis ripis uiolentus in obstantia incurrat. Sic fiet motus alicuius partis, in quā flumen impetum dedit, et quam, donec decrescat, uerberabit. Potest fieri, ut aliquā regionem riuus affluens exedat, ac secum trahat aliquam molē, qua lapsa, superposita quatiantur. Iam uero nimis oculis permittit, nec ultra illos scit producere animū, qui nō credit esse in abscondito terræ sinus maris uasti. Nec enim uideo quid prohibeat uel obstet, quo minus habeatur aliquod etiā in abscondito litus, & per occultos aditus receptum mare, quod illic quoq; tantundē loci teneat, aut fortassis hoc amplius, quo superiora cum tot animalibus erant diuidenda. Abstrusa enim & sine possessore deserta, liberius undis uacant. Quas quis uetat illic fluctuare, et uentis, quos omne interuallum terrarum, & omnis aër creat, impelli? Potest ergo maior solito exorta tempestas aliquam partem terrarum impulsam uehementius cōmouere. Nam apud nos quoq; multa, quæ procul a mari fuerant, subito eius accessu uapulauere, & uillas in conspectu collocatas, fluctus, qui longe audiebatur, inuasit. Illic quoq; potest accedere ac decedere pelagus infernum, quorū neutrum fit sine motu superstantium.

Caput VIII.

Non quidem existimo diu te hæsitaturū, an credas esse subterraneos amnes, & mare absconditum. Vnde enim ista prorūpunt, unde ad nos ueniūt, nisi q̄d origo humoris inclusa est? Age cū uides interruptū Tigrim in medio itineris siccari, et non uniuersum auerti, sed paulatim nō apparentibus dānis minui primū, deinde cōsumi, quo illū putas abire, nisi in obscura terrarū? utiq; cū uideas emergere iterū, non minorem eo, q prior fluxerat? Quid cum uides Alpheum celebratum poëtis in Achaia mergi, & in Sicilia rursus transiecto mari effundere amœnissimum fontem Arethusam? Nescis autem inter opiniones, q̄bus narratur Nili æstiua

inundatio, & hanc eſſe, à terra illum erumpere, & augeri, non ſupernis aquis, ſed ex intimo redditis? Ego quidem centuriones duos, quos Nero Cæſar, ut aliarũ uirtutum, ita ueritatis in primis amantiſſimus, ad inueſtigandum caput Nili miſerat, audiui narrantes, longum illos iter peregiſſe, cum à rege Aethiopiæ inſtructi auxilio, cõmendatiq; proximis regibus penetraſſent ad ulteriora quidem aiebant, peruenimus ad immenſas paludes, quarum exitum nec incolæ nouerãt, nec ſperare quiſquã poteſt, ita implicatæ aquis herbæ ſunt, & aquæ nec pediti eluctabiles, nec nauigio, quod niſi paruũ & unius capax limoſa & obſita palus non ferat. Ibi, inquit, uidimus duas petras, ex quibus ingens uis fluminis excidebat. Sed ſiue caput illa, ſiue acceſſio ſit Nili, ſiue tunc naſcitur, ſiue in terras ex priore recepta curſu redit, non'ne tu credis illam, quicquid eſt, ex magno terrarum lacu aſcendere? Habeant enim oportet pluribus locis ſparſum humorem, & in imo coactum, ut eructare tanto impetu poſſint.

Nero Cæſar

De Nilo scitu digna

Caput IX.

i Gnem cauſam motus quidam, & quidem non eandem iudicant. In primis Anaxagoras, qui exiſtimat ſimili penè ex cauſa et aëra concuti, & terram, cum in inferiore parte ſpiritus craſſum aëra, & in nubes coactum, eadem ui, qua apud nos quoq; nubila frangi ſolent, rumpit, et ignis ex hoc colliſu nubium, curſuq; eliſi aëris emicuit, hic ipſe in obuia incurrit exitum quærens, ac diuellit repugnãtia, donec per anguſta aut nactus eſt uiam exeundi ad cœlũ, aut ui, aut iniuria fecit. Alij in igne cauſam quidem eſſe, ſed non ob hoc iudicant, ſed quia pluribus obrutus locis ardeat, & proxima quæq; conſumat. Qui ſiquando exeſa ceciderint, tunc ſequi motum earum partium, quæ ſubiectis adminiculis deſtitutæ labant, donec corruêre, nullo occurrente, quod onus exciperet. Tunc chaſmata, tunc hiatus uaſti aperiuntur, aut cum diu dubitauere, ſuper ea ſe, quæ ſuperſunt, ſtantq;, cõponunt. Hoc apud nos quoq; uidemus accidere, quoties incendio pars ciuitatis laborat, cum exuſtæ trabes ſunt, aut corrupta, quæ ſuperioribus firmamentum dabant, tunc diu agitata faſtigia concidunt, & tandiu deferuntur, atq; incerta ſunt, donec in ſolido reſederunt.

Anaxagoras

Caput X.

a Naximenes ait terram ipſam ſibi eſſe cauſam motus, nec extrinſecus incurrere, quod illam impellat, ſed intra ipſam & in ipſa. Quaſdam enim partes eius decidere, quas aut humor reſoluerit, aut ignis exederit, aut ſpiritus uiolentia excuſſerit.

excusserit. Sed his quoq; cessantibus non deesse, propter quod aliquid abscedat, aut reuellatur. Nam primũ omnia uetustate labuntur, nec quicq̃ tutum à senectute est. Hæc solida quoq;, et magni roboris carpit. Itaq; quemadmodum in ædificijs ueteribus quædam non percussa, tamen decidunt, cum plus ponderis habuere, q̃ uirium, ita in hoc uniuerso terræ corpore euenit, ut partes eius uetustate soluãtur, solutæ cadant, & tremorem superioribus afferant, primum dum abscedunt (nihil enim utiq; magnum sine motu eius, cui hæsit, abscinditur) deínde cum deciderunt, solido exceptæ, resiliunt pilæ more, quæ cum cadit exultat, ac sæpius pellitur, toties à solo in nouum impetum missa. Si uero in stagnantibus aquis delata sunt, hic ipse casus uicina concutit fluctu, quem subitum, uastumq; illisum ex alto pondus eijcit.

Caput XI.

q Vidam ignibus quidem assignant hunc tremorem, sed aliter. Nam cum pluribus locis ferueant, necesse est ingentem uaporem sine exitu uoluant, qui ui sua spiritum intendit, & si acrius institit, opposita diffundit, si uero remissior fuit, nihil amplius, quàm mouet. Videmus aquam spumare igne subiecto. Quod in hac aqua facit inclusa & angusta, multo magis illum facere credamus, cum uiolentus, ac uastus ingentes aquas excitat. Tunc ille uaporatione inundantium aquarum, quicquid pulsauerit, agitat.

Caput XII.

s Spiritum esse qui moueat, & plurimis, & maximis authoribus placet. Archelaus antiquitatis diligens ait ita. Venti in concaua terrarum deferuntur, deínde ubi iam omnia spatia plena sunt, et inquantum aër potuit densatus est, is qui superuenit spiritus, priorem premit, & elidit, ac frequentibus plagis primo cogit, deínde perturbat. Tunc ille quærens locum, omnes angustias dimouet, & claustra sua conatur effringere. Sic euenit, ut terræ spiritu luctante, & fugam quærente, moueantur. Itaq; cum terræmotus futurus est, præcedit aëris tranquillitas & quies, uidelicet, quia uis spiritus, quæ concitare uentos solet, in inferna sede detinetur. Nunc quoq; cum hic motus in Campania fuit, quãuis hyberno tempore, tamen quietus per superiores dies à cœlo aër stetit. Quid ergo? Nunquam flante uento terra concussa est? Admodum raro duo simul flauere uenti. Fieri tamen & potest & solet. Quod si recipimus, & constat duos uentos rem simul gerere, Quidnam accidere possit, ut alter superiorem aëra agitet, alter inferum?

Caput XIII.

i N hac sententia licet ponas Aristotelem, et discipulum eius Theophrastum, non, ut graecis uisum est, diuini, tamen & dulcis eloquij uirum, & nitidi sine labore. Quid utriq; placeat exponam. Semper aliqua euaporatio est è terra, quae modo arida est, modo humido mista. Haec ab infimo edita, & inquantum potuit elata, cum ulteriorem locum, in quem exeat, non habet, retro fertur, atq; in se reuoluitur, dumq; rixa spiritus reciprocantis iactat obstantia, & siue interclusus, siue per angusta enisus est, motum ac tumultum ciet. Straton ex eadem schola est, qui hanc partem philosophiae maxime coluit, & rerum naturae inquisitor fuit. Huius tale decretum est, frigidum & calidum semper in contraria abeunt, et unà esse non possunt, eò frigidum confluit, unde uis calida discessit, & inuicem ibi calidum est, unde frigus expulsum est. Hoc quod dico uerum est, sed utrunq; in contrarium agi, ex hoc tibi appareat. Hyberno tempore, cum supra terram frigus est, calent putei, nec minus specus, atq; omnes sub terra recessus, quia eò se calor contulit, superiora possidenti frigori cedēs. Qui cum in inferiora peruenit, et eò se quantum poterat ingessit, quò densior, hòc ualidior est, huic alius superuenit, cui necessario congregatus ille iam, et in angustum pressus loco cedit. Idem econtrario euenit, cum uis maior frigidi illata in cauernis est, quicquid illic calidi latet, frigori cedens abit in angustum, & magno impetu agitur, quia non patitur utriusq; natura concordiam, nec in uno moram. Fugiens ergo, & omni modo cupiēs excedere, proxima quaeq; remolitur, ac iactat. Ideoq; ante, q̃ terra moueatur, solet mugitus audiri, uentis in abdito tumultuantibus, nec enim aliter posset, ut ait noster Virgilius,

» Sub pedibus mugire solum, & iuga celsa moueri,

nisi hoc esset uentorum opus. Vices deinde huius pugnae sunt, desinit calidi congregatio, ac rursus eruptio. Tunc frigida compescuntur, & succedunt mox futura potentiora. Dum ergo alterna uis cursat, & ultro citroq; spiritus commeat, terra concutitur.

Caput XIIII.

ſ Vnt qui existiment spiritu quidem, & nulla alia ratione tremere terrā, sed ex alia causa, quam Aristoteli placuit. Quid sit quod ab his dicatur audi. Corpus nostrum & sanguine irrigatur & spiritu, qui per sua itinera discurrit. Habemus autem quaedam angustiora animae receptacula, p̱ quae nihil amplius, quàm meat, quaedam patentiora, in quibus colligitur, & inde di-

uiditur

uiditur in partes. Sic hoc totum terrarum omniũ corpus, & aquis, quæ uicem sanguinis tenent, & uentis, quos nihil aliud quis, q̃ animam uocauerit, peruium est. Hæc duo alibi concurrunt, alibi consistunt. Sed quemadmodum in corpore nostro, dum bona ualetudo est, uenarum quoq; imperturbata mobilitas modum seruat, ubi aliquid aduersi est, micat crebrius, & suspiria atq; anhelitus laborantis ac fessi signa sunt, ita terræ quoq;, dum illis positio naturalis est, inconcussæ manent, cum aliquid peccatur, tunc uelut ægri corporis motus est, spiritu illo, qui modestius perfluebat, icto uehementius, & quassante uenas suas. Nec ut illi paulo ante dicebant, qbus animal placet esse terram, nam si hoc est, quemadmodum animal, tota uexationem sentiet. Neq; enim in nobis febris alias partes moratus impellit, sed per omnes pari æqualitate discurrit. Vide ergo nunc, quod intret in illam spiritus ex circumfuso aëre, qui quãdiu habet exitum, sine iniuria labitur, si offendit aliquid, & incidit quod uiã claudat, tunc oneratur, primo infundente se à tergo aëre, deinde ꝑ aliquam rimam maligne fugit, & hoc acrius fertur, quo angustius. Id sine pugna non potest fieri, nec pugna sine motu. At si nec rimam quidem, per quam effluat, inuenit, conglobatus illic furit, & huc atq; illo circũagitur, aliaq; deijcit, alia intercidit, cum tenuissimus, idemq; fortissimus & irrepat quamuis in obstructa, & quicquid intrauerit, ui sua diducat & dissipet. Tunc terra iactatur, aut enim datura uento locum discedit, aut cum dedit, in ipsam, qua illum emisit, cauernam fundamento spoliata considit.

Caput XV.

q Vidam ita existimant. Terra multis locis perforata est, nec tantum primos illos aditus habet, quos uelut spiramenta ab initio sui recepit, sed multos illi casus imposuit. Alicubi deduxit, quicquid superne terreni erat aqua, alia torrentes cecidere, alia æstibus magnis dirupta patuere. Per hæc interualla intrat spiritus, quem si inclusit mare, & adegit, nec fluctus retro abire permisit, tunc ille exitu simul redituq; præcluso, uolutatur. Et quia in rectum non potest tendere, quod illi naturale est, in sublime se intendit, & terram prementem reuerberat.

Caput XVI.

e Tiamnunc dicendum est, quod plerisq; authoribus placet, & in quo fortasse fiet dissensio. Non esse terram sine spiritu palàm est, non tantum illo dico, quo se tenet ac partes sui iungit, qui inest etiam saxis mortuisq; corpo=

ribus, ſed illo dico uitali, & uegeto, & alente omnia. Hunc niſi haberet, quomodo tot arbuſtis ſpiritum infunderet, non aliunde uiuentibus, & tot ſatis? Quemadmodum tam diuerſas radices aliter, atq; aliter in ſe merſas foueret, quaſdam ſumma receptas parte, quaſdam altius tractas, niſi multum haberet animæ, tam multa, tam uaria generantis, & hauſtu atq; alimento ſui educantis? Leuibus adhuc argumentis ago. Totum hoc cœlum, quod igneus æther, mundi ſumma pars claudit, omnes hæ ſtellæ, quarum inueniri non poteſt numerus, omnis hic cœleſtium cœtus, & (ut alia præteream) hic tam prope à nobis agens curſum ſol, omni terrarũ ambitu non ſemel maior, alimentum ex terreno trahunt, & inter ſe partiuntur. Nec ullo alio ſcilicet, q̃ halitu terrarum ſuſtinentur. Hoc illis alimentum, hic paſtus eſt. Non poſſet autem tam multa, tantoq; ſe ipſa maiora terra nutrire, niſi plena eſſet animæ, quam per diem ac noctem ab omnibus partibus ſuis fundit. Fieri enim non poteſt, ut non multum illi ſuperſit, ex qua tantum petitur ac ſumitur, & ad tempus quidem, quod exeat naſcitur. Nec enim eſſet perennis illi copia ſuffecturi in tot cœleſtia ſpiritus, niſi inuicem iſta excurrerent, & in aliud alia ſoluerentur. Sed tamen neceſſe eſt abundet ac plena ſit, & ex condito proferat. Non eſt ergo dubium quin multum ſpiritus lateat intus, & cæca ſub terra ſpatia aër latus obtineat. Quod ſi uerum eſt, neceſſe eſt id ſæpe moueatur, quod re mobiliſſima plenum eſt. Nunquid enim dubiũ eſſe poteſt cuiquam, quin nihil ſit tam inquietum q̃ aër, & tam uerſabile & uagatione gaudens?

Caput XVII.

Sequitur ergo, ut naturam ſuam exerceat, & quod ſemper moueri uult, aliquando & alia moueat. Id quandó fit? Cum illi curſus interdictus eſt. Nam quãdiu non impeditur, placide fluit, cum offenditur & retinetur, inſanit, & moras ſuas arripit, non aliter, quàm ille

» Pontem indignatus Araxes. Quãdiu illi facilis & liber eſt alueus, primas quaſq; aquas explicat. Vbi ſaxa manu, uel caſu illata, in latere preſſere uenientem, tunc impetum mora quærit, & quò plura oppoſita ſunt, plus inuenit uiriũ. Omnis enim illa unda quæ à tergo ſuperuenit, & in ſe creſcit, cũ onus ſuum ſuſtinere nõ potuit, uim ruina parat, & prona cum his quæ obiacebant fugit. Idem ſpiritu fit, qui quò ualentior agiliorq; eſt, eò citius rapitur et uehementius ſeptus omnem diſturbat. Ex quo motus fit ſcilicet eius partis, ſub qua pugnatum eſt. Quod dicitur, uerũ eſſe ex illo probatur,

tur, sæpe enim cū terræmotus fuit, si modo pars eius aliqua dirupta erat, inde uentus per multos dies fluxit. Vt traditur factum eo terræ motu, quo Chalas laborauit, quod apud Asclepiodotum inuenies auditorem Possidonij, in ipsis quæstionum naturalium causis. Inuenies & apud alios authores hiasse uno loco terram, & inde non exiguo tempore spirasse uentum, qui scilicet illud iter ipse sibi fecerat, p quod ferebatur. Caput XVIII.

Maxima ergo causa est, propter quam terra moueatur spiritus natura citus, & locum e loco mutans. Hic quãdiu nõ impellitur, & in uacanti spatio latet, iacet innoxius, nec circũiectis molestus est. Vbi illum extrinsecus superueniens causa solicitat compellitq;, & in arctum agit, scilicet adhuc cedit tantum et uagatur. Vbi erepta discedendi facultas est, et undiq; obsistitur, tunc

» -Magno cum murmure montis
» Circum claustra fremit,- quæ diu pulsata conuellit ac iactat,

eo acrior quo cum ualentiore mora luctatus est. Deinde cum circa perlustrauit omne quo tenebatur, nec potuit euadere, inde quo maxime impactus est, resilit, & aut per occulta diuiditur, ipso terræ motu raritate facta, aut p nouum uulnus emicuit. Ita eius uis tanta non potest cohiberi, nec uentum tenet ulla compages, soluit enim quodcunq; uinculum, & omne onus fert secum, infususq; per minima, laxamentum superat. Indomita naturæ potentia libera est, utiq; cum concitatius sibi ius suum uindicat. Spiritus uero inuicta res est, nihil enim erit quod

» luctantes uentos, tempestatesq; sonoras
» Imperio premat, ac uinclis & carcere frenet.

Sine dubio poëtæ hunc uoluerũt uideri carcerem, in quo sub terra clausi laterent. Sed hoc non intellexerunt, nec id, quod clausum est, esse adhuc uentum, nec id, quod uẽtus est, posse iam claudi. Nam quod in clauso est, quiescit, & aëris statio est. Omnis in fuga uentus est. Etiamnum et illud accedit his argumentis, per quod appareat, quod motum efficit spiritus, quod corpora quoq; nostra nõ aliter tremunt, quàm si spiritum aliqua causa perturbat, cum timore contractus est, cum senectute languescit, & uenis torpentibus marcet, cum frigore inhibetur, aut sub accessionem cursu suo deijcitur. Nam quãdiu sine iniuria perfluit, & ex more procedit, nullus est tremor corpori. Cum aliquid occurrit, quod inhibeat eius officium, tunc parum potens in perferendis his, quæ suo uigore tenebat, deficiens concutit, quicquid integer tulerat.

Asclepiodotus
Posidonius

Caput XIX.

Metrodorus Chius

m Etrodorum Chium necesse est audiamus, quod uult sententiæ loco dicentem. Non enim permitto mihi nec eas quidem opiniones præterire, quas improbo, cum satius sit omnium copiam fieri, & quæ improbamus, damnare potius, q̃ præterire. Quid ergo dicit? Quomodo in dolio cantantis uox per totum cum quadam discussione percurrit ac resonat, et tam leuiter mota tamen circuit non sine tactu eius, tumultuq; quo inclusa est, sic speluncarũ sub terra pendentium uastitas habet aëra suum, quem simul alius superne incidens percussit, agitat non aliter, quàm illa de quibus paulo ante retuli, inania indito clamore sonuerunt.

Caput XX.

Democritus

u Eniamus nunc ad eos qui omnia ista, quæ retuli, in causa esse dixerunt, aut ex his plura. Democritus plura putat, ait enim motum aliquando spiritu fieri, aliquando aqua, aliquando utroq;, & id hoc modo prosequitur. Aliqua pars terræ concaua est, in hanc aquæ magna uis confluit. Ex hac est aliquid tenue, & cæteris liquidius. Hoc cum superueniente grauitate reiectum est, terris illiditur, & illas mouet. Nec enim fluctuare potest sine motu eius, in quod impingitur. Etiamnũ quomodo de spiritu dicebamus, de aqua quoq; dicendum est. Vbi in unum locum congesta est, & capere se desierit, aliquò incumbit, & primo uiam pondere aperit, deinde impetu. Nec enim exire nisi per deuexum potest diu inclusa, nec indirectum cadere moderate, aut sine concussione eorũ, per quæ & in quæ cadit. Si uero, cum iam rapi cœperit, aliquo loco substitit, & illa uis fluminis in se reuoluta est, in continentem terram repellitur, & illam, qua parte maxime pendet, exagitat. Præterea aliquando madefacta tellus, liquore penitus accepto, altius sidit, & fundus ipse uitiatur, tunc ea pars premitur, in quam maxime aquarum uergentium pondus inclinat. Spiritus uero nonnunquam impellit undas, & si uehementius institit, eam scilicet terræ partẽ mouet, in quam coactas aquas intulit. Nonnunquam in coacta itinera coniectus, & exitum quærens, mouet omnia. Terra autem penetrabilis uentis est, & spiritus subtilior est, quàm ut possit excludi, & uehementior, quàm ut possit sustineri concitatus ac rapidus.

Epicurus

Omnes istas esse posse causas Epicurus ait, pluresq; alias tentat, et alios, qui aliquid unum ex istis esse affirmauerunt, corripit, cum sit arduum de his quæ coniectura sequenda sunt, aliquid certi promittere. Ergo (ut ait) potest terram mouere aqua, si partes aliquas

eluit, & abrasit, quibus desijt posse extenuatis sustineri, quod integris ferebatur. Potest terram mouere impressio spiritus. Fortasse enim aër extrinsecus alio intrante aëre, agitatur. Fortasse aliqua parte subitò decidente percutitur, & inde motum capit. Fortasse aliqua pars terræ uelut columnis quibusdam ac pilis sustinetur, quibus uitiatis ac recedentibus, tremit pondus impositum. Fortasse calida uis spiritus in ignem uersa, & fulmini similis, cum magna strage obstantium fertur. Fortasse palustres & iacentes aquas aliquis flatus impellit, & inde aut ictus terrã quatit, aut spiritus agitatio, ipso motu crescens & se incitans, ab imo in summa usq; perfertur. Nullam tamen illi placet causam motus esse maiorem, quàm spiritum.

Caput XXI.

n Obis quoq; placet hunc spiritum esse, qui tanta possit conari, quo nihil est in rerum natura potentius, nihil acrius, sine quo nec illa quidem, quæ uehementissima sunt, ualent. Ignem spiritus concitat, aquæ, si uentum detrahas, inertes sunt. Tunc demum impetum sumunt, cum illas agit flatus, qui potest dissipare magna spatia terrarum, & nouos montes subiectus extollere. Et insulas non ante uisas in medio mari ponere. Therem & Theream, & hanc nostræ ætatis insulam spectantibus nobis in Aegæo mari natam, quis dubitat, quin in lucem spiritus uexerit? Duo genera sunt (ut Possidonio placet) quibus mouetur terra, utriq; nomen est proprium. Altera succussio est, cum terra quatitur, & sursum ac deórsum mouetur, altera inclinatio, qua in latera nutat nauigij more. Ego & tertium illud existimo, quod nostro uocabulo signatum est, non enim sine causa tremorem terræ dixere maiores, qui utriq; dissimilis est, nam nec succutiuntur tunc omnia, nec inclinantur, sed uibrantur. Res minime in huiusmodi casu noxia, sicut longe perniciosior est inclinatio concussione. Nam nisi celeriter ex altera parte properabit motus, qui inclinata restituat, ruina necessario sequitur. Cum dissimiles hi motus inter se sint, causæ eorum diuersæ sunt.

Caput XXII.

p Rius ergo de motu quatiente dicamus. Siquando magna onera per uices uehiculorum plurium tracta sunt, & rotæ maiore nisu in salebras inciderunt, terram concuti sentíes. Asclepiodotus tradit, cum petra è latere montis abrupta cecidisset, ædificia uicina tremore collapsa sunt. Idem sub terris fieri potest, ut ex his quæ impendent rupibus aliqua resoluta, magno pondere ac sono in subiacentem cauernam cadat, eò uehementius,

quo aut plus ponderis habuit, aut uenit altius, & sic commouetur omne tectum cauatae uallis. Nec tantum pondere suo abscindi saxa credibile est, sed cum flumina supra ferantur, assiduus humor commissuras lapidis extenuat, & quotidie his ad quae religatus est aufert, & illam (ut ita dicam) cutem, qua continetur abradit. Deinde longa per aeuum diminutio usq; eo infirmat illa, quae quotidie attriuit, ut desinant esse oneri ferendo. Tunc saxa uasti ponderis decidũt, tunc illa praecipitata rupes, quicquid ab illo repercussit, non passura consistere, sonitu uenit,

Virgilius

- Et ruere omnia uisa repente, ut ait Virgilius noster. Huius motus succutientis terras haec erit causa, ad alteram transeo.

Caput XXIII.

r Ara terrae natura est, multumq; habens uacui, per has raritates spiritus fertur, qui ubi maior influxit nec emittitur, concutit terram. Haec placet & alijs (ut paulo ante retuli) causa. Siqd apud te profectura testiũ turba est, hanc etiã Calisthenes probat, nõ contẽptus uir, fuit enim illi nobile ingeniũ, & furibundi regis impatiens. Hic est Alexandri crimen aeternum, quod nulla uirtus, nulla bellorũ felicitas redimet. Nã quoties quis dixerit, occidit Persarũ multa milia, opponetur, & Calisthenẽ. Quoties dictũ erit, occidit Darium, penès quem tunc magnum regnum erat, opponetur, & Calisthenem. Quoties dictũ erit, omnia oceanõ tenus uicit, ipsum quoq; tentauit nouis classibus, & imperiũ ex angulo Thraciae usq; ad orientis terminos protulit, dicetur, sed Calisthenẽ occidit. Omnia licet antiqua ducũ regumq; exẽpla transierit, ex his, quae fecit nihil tam magnũ erit, q̃ scelus. Hic Calisthenes in libris quibus describit quemadmodũ Helicae, Burisq; mersae sunt, quis illas casus in mare, uel in illas mare immersit, dicit id quod in priore parte dictum est, spiritus intra terram per occulta foramina, quemadmodũ ubiq;, ita & sub mari. Deinde cum est obstructus ille trames, per quẽ descenderat, reditum autẽ illi à tergo resistens aqua abstulit, huc & illuc fertur, & sibi ipse occurrens terram labefactat. Ideo frequentissime mari apposita uexantur, & inde Neptuno haec assignata est maris mouendi potentia. Quisquis primas literas graecas didicit scit illũ apud Homerum σεισίχθονα uocari.

Calisthenes

Calisthenes

Caput XXIIII.

s Piritum esse huius mali causam & ipse consentio, de quo disputabo, quomodo intret hic spiritus, utrum per tenuia foramina, nec oculis comprehensibilia, an per maiora ac patentiora. Et utrum ab imo, an etiam per summa terrarum. Hoc

incredibile est. Nam in nostris quoq; corporibus cutis spiritum respuit, nec est illi introitus, nisi per quem trahitur, nec consistere quidem à nobis receptus potest, nisi in laxiore corporis parte. Nō enim inter neruos pulpas'ue, sed in uisceribus, & patulo interioris partis recessu cōmoratur. Idem de terra suspicari licet, uel ex hoc, quod motus non in summa terræ, circa'ue summa est, sed subter & ab imo. Huius indicium est, quod altitudinis profundæ maria iactantur, motis scilicet his, supra quæ fusa sunt. Ergo uerisimile est terram ex alto moueri, & illic spiritum in cauernis ingentibus concipi. Immò (inquit) ceu cum frigore inhorruimus, tremor sequitur, sic terras quoq; spiritus extrinsecus accedens quassat. Quod nullo modo potest fieri. Algere enim debet, ut idem illi accidat, quod nobis, quos externa causa in horrorem agit. Accidere autem terræ simile quiddam nostræ affectionis, sed non ex simili causa concesserim. Illam interior & altior iniuria debet impellere. Cuius rei argumentum uel maximum hoc potest esse, quod cum uehementi motu adapertū ingenti ruina solum est, totas nonnunquam urbes & recipit hiatus ille, & abscondit. Thucydides ait, circa Peloponnesiaci belli tempus Atalantem insulam aut totam, aut certe maxima ex parte superfusam. Idem Sidone accidisse Possidonio crede. Nec ad hoc testibus opus est. Meminimus enim terris interno motu diuulsis, loca disiecta, & campos interisse. Quod iam dicam quemadmodum existimem fieri. Thucydides Posidonius

Caput XXV.

Vm spiritus magna ui in uacuum terrarum locum penitus
c applicuit, cœpitq; rixari, & de exitu cogitare, latera ipsa, inter quæ latet, sæpius percutit, supra quæ urbes interdum sitæ sunt, hæc nonnunquam adeo concutiuntur, ut ædificia superposita procumbant. Nonnunquam in tantum, ut parietes, qbus fertur omne regimen caui, decidant in illum subteruacantem'locum, totæq; urbes in immensam altitudinem uergant. Si uelis credere, aiunt aliquando Ossam Olympo cohæsisse, deinde terrarum motu recessisse, & scissam unius magnitudinem montis in duas parteis. Tunc effugisse Peneion, qui paludes, quibus laborabat Thessalia, siccauit, abductis in se, quæ sine exitu stagnauerant, aquis. Ladon flumen inter Elim & Megalempolim medius est, quem terrarum motus effudit. Per hoc quid probo, in laxos specus (quid enim aliud appellem loca uacua sub terris) spiritum conuenire. Quod nisi esset, magna terrarum spatia commouerentur, & unà multa titubarent. Nunc exiguæ partes laborant, nec unquam per ducenta milia mo-

tus extenditur. Ecce hic qui impleuit fabulis orbem, non tranſcendit Campaniam. Quid dicam, cum Chalcis tremuit, Thebas ſtetiſſe? Cum laborauit Aegine tam propinquas illi Patras de motu nihil audiſſe? Illa uaſta concuſſio, quæ duas ſuppreſſit urbeis Helicen, & Burim, circa Aegæum conſtitit. Apparet ergo in tantum ſpatium motum pertendere, quantum illa ſub terris uacantis loci inanitas pateat. Caput XXVI.

P Oteram ad hoc probandum abuti authoritate magnorũ uirorum, qui Aegyptum nunquam tremuiſſe tradunt. Rationem autem huius rei hanc reddunt, quod ex limo tota concreuerit. Tantum enim (ſi Homero fides eſt) aberat à continenti Pharos, quantum nauis diurno curſu metiri plenis lata uelis poteſt, ſed continenti admota eſt. Turbidus. n. defluens Nilus, multumq́; ſecũ cœni trahẽs, et id ſubinde apponẽs prioribus terris, Aegypto annuo incremento ſemper ultra tulit. Inde pinguis et limoſi ſoli eſt, nec ulla interualla intra ſe habet, ſed creuit in ſolidum areſcente limo, quo preſſa erat et ſedẽs ſtructura, cũ partes glutinarẽtur, nec quicq̃ inane interuenire poterat, cũ ſolido liquidum, ac molle ſemper accederet. Sed mouetur & Aegyptus, et Delos, quam Virgilius ſtare iuſſit,

» Immotamq́; coli dedit, & contemnere uentos.

Hanc philoſophi quoq;, credula natio, dixerunt non moueri authore Pindaro. Thucydides ait, antea quidem immotam fuiſſe, ſed circa Peloponneſiacum bellum tremuiſſe. Caliſthenes & alio tempore ait hoc accidiſſe. Inter multa, inquit, prodigia quibus denunciata eſt duarum urbium Helices & Buris euerſio, fuere maxime notabilia, columna ignis immenſi, & Delos agitata. Quam ideo ſtabilem uideri uult, quia mari impoſita ſit, habeatq́; concauas rupeis, & ſaxa peruia, quæ dent deprehenſo aëri reditum. Ob hoc etiam inſulas eſſe certioris ſoli, urbeisq́; eò tutiores, quò propius ad mare acceſſerunt. Falſa hæc eſſe Pompeij & Herculaneũ ſenſere. Adijce nunc, quod omnis ora maris obnoxia eſt motibus, ſic Paphos nõ ſemel corruit, ſic nobilis, et huic iam familiaris malo Nicopolis. Cyprũ ambit altum mare, & agitatur. Tyros & ipſa tam mouetur, q̃ diluitur. Hæ ferè cauſæ redduntur, propter quas tremat terra. Caput XXVII.

Q Vædam tamen propia in hoc Campano motu accidiſſe narrantur, quorum ratio reddenda eſt. Aiunt enim ſexcentarum ouium gregem exanimatum in Pompeiana regione. Non eſt, quare hoc putes ouibus illis timore accidiſſe. Diximus ſolere poſt magnos terrarum motus peſtilentiam fieri, nec id mirum

Homerus

Virgilius

Philosophi
Pindarus
Thucydides
Callisthenes

est, multa enim mortifera in alto latent. At aër ipse qui uel terrarum culpa, uel pigritia, & æterna nocte torpescit, grauis haurientibus est. Vel corruptus internorum ignium uitio, cum est longo situ emissus, purum hunc, liquidumq; maculat, ac polluit, insuetumq; ducentibus spiritum affert noua genera morborum. Quid, quod aquæ inutiles, pestilentesq; in abdito latent, ut quas nunquam usus exerceat, nunquam aura liberior uerberet? Crassæ itaq; & graui caligne, sempiternaq; tectæ, nihil nisi pestiferum in se, & corporibus nostris contrarium habent. Aër quoq;, qui mistus est illis, quiq; inter illas paludes iacet, cum emersit, late uitium suum spargit, et haurienteis necat. Facilius autē pecora sentiunt, in quæ pestilentia incurrere solet, quò auidiora sunt, aperto cœlo plurimū utuntur, et aquis, quarū maxima in pestilētia culpa est. Oues uero mollioris naturæ, quò propriora terris ferunt capita, corruptas esse non miror, cum afflatū diri aëris circa ipsam humum exceperint. Nocuisset ille & hominibus, si maior exisset, sed illū copia aëris sinceri extinxit, ante, q̄ ut ab homine posset trahi, surgeret. Caput XXVIII.

Vlta autem terras habere mortifera uel ex hoc intellige,
m quod tot uenena nascuntur, non manu sparsa, sed sponte, solo scilicet habente ut boni, ita mali semina. Quid, quod pluribus Italiæ locis per quædam foramina pestilens exhalatur uapor, quem non homini ducere, non feræ tutum est. Aues quoq; si in illum inciderint ante, quàm cœlo meliore leniatur, in ipso uolatu cadunt, liuentq; corpora, & non aliter quàm per uim elisæ fauces tument. Hic spiritus quādiu terris continetur, tenui foramine fluens, non plus potentiæ habet, quàm ut despectantia, & ultro sibi illata conficiat. Vbi per secula conditis tenebris, ac tristitia loci creuit in uitium, ipsa ingrauescit mora, hòc peior, quò segnior. Cum autem exitum nactus est, æternum illud umbrosi frigoris malum, & infernam noctem soluit, ac regionis nostræ aëra infuscat. Vincūtur enim meliora peioribus. Tunc etiam ille spiritus purior transit in noxiū. Inde subitæ, continuæq; mortes, & monstrosa genera morborum, ut ex nouis orta causis. Breuis aut longa clades est, prout uitia ualuere. Nec prius pestilentia desinit, quàm spiritum illum grauem exercuit laxitas cœli, uentorumq; iactatio. Caput XXIX.

Am quod aliquos insanis, attonitisq; simileis discurrere fe
n cit metus, qui excutit menteis, ubi priuatus ac modicus est, quid ubi publicæ terret, ubi cadunt urbes, populi opprimuntur, terra concutitur? Quid mirum est animos inter dolorem

& metum destitutos aberrasse? Non est facile inter magna mala non desipere. Itaq; leuissima ferè ingenia in tantum uenêre formidinis, ut sibi excederent. Nemo quidem sine aliqua iactura sanitatis expauit, similis'q; furenti, quisquis timet. Sed alios citò timor sibi reddit, alios uehementius perturbat, & in dementiam transfert. Inde inter bella errauere lymphatici, nec usquam plura exempla uaticinantium inuenies, quàm ubi formido mentes religione mista percussit. Statuam diuisam non miror, cum dixerim montes à montibus recessisse, & ipsum diruptum esse ab imo solum.

» Hæc loca ui quondam, & uasta conuulsa ruina
» (Tantum æui longinqua ualet mutare uetustas)
» Dissiluisse ferunt, cum protinus utraq; tellus
» Vna foret, uenit medio ui pontus, & undis
» Hesperium Siculo latus abscidit, aruaq; & urbes
» Littore diductas, angusto interluit æstu.

Vides totas regiones à suis sedibus reuelli, & trans mare iacere, quod in confinio fuerat. Vides & urbium fieri gentium'q; dissidium, cum pars naturæ concitata est de se, uel aliquod mare ingens spiritus impegit, quorũ mira, ut ex toto, uis est. Quamuis enim parte sæuiat, mundi tamen uiribus sæuit. Sic & Hispanias à contextu Africæ mare eripuit, sic hac inundatione, quam poëtarum maximi celebrant, ab Italia Sicilia reiecta est. Aliquanto autem plus impetus habent, quæ ex infimo ueniunt. Acriora enim sunt, in quibus nisus est per angusta. Quantas res hi terrarum tremores, quam'q; mira spectacula ediderint, satis dictum est.

Caput XXX.

Vr ergo aliquis ad hoc stupet, quod æs unius statuæ, ne solidum quidem, sed concauum ac tenue diruptum est, cum fortasse in illud se spiritus quærens fugam incluserit? Illud uero quis nescit? Diductis ædificia angulis uidimus moueri, iterum'q; componi. Quædam uero parum aptata positu suo, & à fabris negligentius solutius'q; composita, terræmotus sæpius agitata cõpegit. Quod si totos parietes, & totas findit domos, et latera magnarũ turrium, quæ solida sunt, scindit, & pilas operibus subditas dissipat, quid est, quare quisquam dignum annotari putet, sectam esse æqualiter ab imo ad caput in partes duas statuam? Quare tamen per plures dies motus fuit, non desijt enim assidue tremere Campania, clementius quidem, sed ingenti damno, quod pressa uel quassata quatiebat, quibus ad cadendum male stantibus, non

erat

erat impelli, sed agitari. Nondum uidelicet spiritus omnis exierat, sed adhuc emissa sui parte maiore oberrabat. Caput XXXI.

INter argumenta, quibus probatur spiritu ista fieri, non est q̃ dubites et hoc ponere. Cum maximus editus tremor est, quo in urbes terrasq; sæuitum est, non potest par illi subsequi alius, sed post maximum leues motus sunt, quia uehementius exitum uentis luctantibus fecit. Reliquiæ deinde residui spiritus non idem possunt, nec illis pugna opus est, cum iam uiam inuenerint, sequunturq; eà, quà prima uis ac maxima euasit. Hoc quoq; dignũ memoria iudico, ab eruditissimo et grauissimo uiro cognitum. forte enim cum hoc euenit lauabatur, uidisse se affirmat in balneo tessellas, quibus solum erat stratum, alteram ab altera separari, iterumq; committi, & aquam modo recipi in commissuras pauimento recedente, modo compresso bullire & elidi. Eundem audiui narrantem uidisse se molles materias, mollius crebriusq; tremere, quàm natura duras.

Caput XXXII.

HAec Lucili uirorum optime quantum ad ipsas causas. Illa nunc, quæ ad confirmationem animorum pertinent, quos magis refert uestra fortiores fieri, q̃ doctiores, sed alterũ sine altero nõ fit. Non.n. aliunde animo uenit robur, quàm à bonis artibus, q̃ à contemplatione naturæ. Quẽ enim non hic ipse casus aduersus omnes firmauerit et erexerit? Quid est enim, cur ego hominẽ aut feram? Quid est, cur sagittam aut lanceã tremã? maiora me pericula expectant. Fluminibus & terris et magnis naturæ partibus petimur. Ingenti itaq; animo mors prouocanda est, siue nos æquo uastoq; impetu aggreditur, siue quotidiano & uulgari exitu. Nihil refert quàm minax ueniat, quãtumq; sit, quod in nos trahat, quod à nobis petit, minimum est. Hoc senectus à nobis ablatura est, hoc auriculæ dolor, hoc in nobis humoris corrupti abundantia, hoc cibus parum obsequens stomacho, hoc pes leuiter offensus. Pusilla res est hominis anima, sed ingens res est contemptus animæ. Hanc qui contempserit, securus uidebit maria turbari, etiam si illa omnes excitauerint uenti, etiam si æstus aliqua perturbatione mundi, totum in terras uerterit oceanum. Securus aspiciet fulminantis cœli trucem ac horrendam faciem. Frangatur licet cœlum, & ignes suos in exitium omnium, in primis suum misceat. Securus aspiciet ruptis compagibus dehiscens solum. Illa licet inferorum regna retegantur, stabit super illam uoraginem intrepidus, & fortasse, quo debet cadere, desiliet. Quid ad me, quàm sint magna quibus pereo? Ipsum

perire non est magnum. Próinde si uolumus esse felices, si nec hominum, nec deorum, nec rerum timore uersari, si despicere fortunam superuacua promittentem, leuia minitantem, si uolumus tranquille degere, & ipsis dijs de felicitate controuersiam agere, anima in expedito est habenda. Siue illam insidiæ, siue morbi petent, siue hostium gladij, siue insularum cadentium fragor, siue ipsarum ruina terrarum, siue uasta uis ignium, urbeis agrosq́; pari clade complexa. Qui uolet, illã accipiat. Quid aliud debeo, quàm exeuntẽ hortari, et cũ bonis ominibus emittere? uade fortiter, uade feliciter. Nihil dubitaueris reddere. Non de re, sed de tempore est quæstio. Facis quod quandoq; faciendum est, nec rogaueris, nec timueris, nec te uelut in aliquod malum exiturum tuleris retro. Rerum natura, quæ te genuit, expectat, & locus melior ac tutior. Illic non tremunt terræ, nec inter se uenti cum magno nubium fragore concurrunt, non incendia regiones urbeisq́; uastant, non naufragiorum totas classeis sorbentiũ metus est, non arma contrarijs disposita uexillis, & in mutuam perniciem multorum milium par furor, non pestilentia, & ardentes promiscue communes populis cadentibus rogi. Istud leue est. Quid timemus? Graue est. Potius semel incidat, quàm semper impendeat. Ego autem perire timeam, cum terra ante me pereat, cum ista quatiantur, quæ quatiunt, et in iniuriã nostram non sine sua ueniunt? Helicen Burimq́; totas mare accepit, ego de uno corpusculo timeã? Supra oppida duo nauigatur, duo autem quæ nouimus, quæ in nostram notitiam memoria literis seruata perduxit. Quàm multa alia alijs locis mersa sunt? Quot populos aut terra, aut in se mare inclusit? Ego recusem mei finem, cum sciã me sine fine non esse? Immò cum sciam omnia esse finita, ego ultimum suspirium timeã? Quantum potes itaq; ipse te adhortare Lucili contra metum mortis. Hic est qui nos humileis facit, hic est qui ipsam uitam, cui parcit, inquietat, ac perdit. Hic omnia ista dilatat, terrarũ motus, & fulmina. Quæ omnia feres constanter, si cogitaueris nihil interesse inter exiguum tempus, & longum. Horæ sunt quas perdimus. Puta dies esse, puta menseis, puta annos, perdidimus illos, nempe perituros. Quid oro te refert, num perueniam ad illos? fluit tempus & auidissimos sui deserit. Nec quod futurum est, meum est, nec quod fuit. In puncto fugientis temporis pendeo, & magni est modicum fuisse. Eleganter ille Lælius sapiens dicenti cuidã, sexaginta annos habeo. Hos, inquit, dicis sexaginta, quos non habes? Næ ex hoc quidem intelligimus incomprehensibilis uitæ conditionem, & sortem temporis semper

alieni,

alieni, quod annos annumeramus amissos? Hoc affigamus animo, hoc nobis subinde dicamus, moriendum est. Quando? Quid tua? Mors naturæ lex est, mors tributum officium'q; mortalium, malorum'q; omnium remediũ est. Optabit illam, quisquis timet. Omnibus omissis hoc unum Lucili meditare, ne mortis nomen reformides, effice illam tibi cogitatione multa familiarem, ut si ita tulerit, possis illi uel obuiam exire.

LVCII ANNEI SENECAE NATVRALIVM QVAESTIONVM LIBER SEPTIMVS, ET VLTIMVS. IN QVO AGITVR DE COMETIS.

Caput I.

n EMO usq; adeo tardus & hebes & demissus in terrã est, ut ad diuina nõ erigatur, ac tota mente consurgat, utiq; ubi nouum aliquod è cœlo miraculum fulsit. Nam quãdiu solita decurrunt, magnitudinem rerum consuetudo subducit. Ita enim compositi sumus, ut nos quotidiana, etiam si admiratione digna sunt, transeant. Contra minimarum quoq; rerum, si insolitæ prodierunt, spectaculum dulce fiat. Hic itaq; cœtus astrorum, quibus immensi corporis pulchritudo distinguitur, populum non conuocat. At cum aliquid ex more mutatum est, omnium uultus in cœlo est. Sol spectatorem, nisi cum deficit, non habet. Nemo obseruat lunam, nisi laborantem, tunc urbes conclamant, tunc pro se quisq; superstitione uana trepidat. Quanto illa maiora sunt, quod sol totidem (ut ita dicam) gradus, quot dies habet, & annum circuitu suo claudit, quod à solstitio ad minuendos dies uertitur, quod à solstitio statum inclinat, & dat spatium noctibus, quod sydera abscondit, quod terras, cum tanto maior sit illis, nõ urit, sed calorem suum intensionibus ac remissionibus temperando fouet, quod lunam nunquam implet nisi aduersam sibi, nec obscurat. Hæc tamen non annotamus, quãdiu ordo seruatur. Sed siquid turbatum est, aut præter consuetudinem emicuit, spectamus, interrogamus, ostendimus. Adeo naturale est, magis noua, quàm magna mirari. Idem in Cometis fit, si rarus & insolitæ figuræ ignis apparuit, nemo non scire quid sit cupit, & oblitus aliorum, de aduentitio

quærit, ignarus, utrum debeat mirari an timere. Non enim desunt qui terreant, qui significationes eius graueis prædicent. Sciscitantur itaq; & cognoscere uolunt, prodigium sit, an sydus. At mehercules non aliud quis aut magnificentius quæsierit, aut didicerit utilius, quàm de stellarum syderumq; natura, utrum flamma contracta, quod & uisus noster affirmat, & ipsum ab illis fluens lumen, & calor inde descendens, an non sint flammei orbes, sed solida quædã terrenaq; corpora, quæ per igneos tractus labentia, inde splendorem trahant caloremq;, non de suo clara. In qua opinione magni fuere uiri, qui sydera crediderunt ex duro concreta, & ignem alienum pascentia. Nam per se, inquiunt, flamma diffugeret, nisi aliqd haberet quod teneret, et à quo teneretur, conglobatamq; nec stabili inditam corpori profectò iam mundus turbine suo dissipasset.

Caput II.

D hæc inuestiganda proderit quærere, num Cometæ eius
a conditionis sint, cuius superiora. Videntur enim cum illis quædam habere communia, ortus & occasus, ipsam quoq;, quamuis spargatur, & longius exeat, faciẽ, æque enim ignei splendidiq; sunt. Itaq; si omnia terrena sydera sunt, his quoq; eadẽ sors erit. Si uero nihil aliud sunt, q̃ purus ignis, manentq; mensibus senis, nec illos conuersio mundi soluit, & uelocitas, illa quoq; possunt ex tenui constare materia, nec ob hoc discuti assiduo cœli circũactu. Illò quoq; pertinebit hoc excussisse, ut sciamus utrum mundus terra stante circũeat, an mundo stante terra uertatur. Fuerunt enim qui dicerent nos esse, quos rerũ natura nescienteis ferat, nec cœli motu fieri ortus & occasus, sed ipsos oriri & occidere. Digna res est contemplatione, ut sciamus in quo rerum statu simus, pigerrimam sortiti, an uelocissimam sedem, circa nos deus omnia, an nos agat. Necessarium est autem ueteres ortus Cometarum habere collectos. Deprehendi enim propter raritatem eorum cursus adhuc non potest, nec explorari, an uices seruent, & illos ad suum diem certus ordo producat. Noua hæc cœlestium obseruatio est, & nuper in Græciã transuecta.

Caput III.

Emocritus quoq; subtilissimus antiquorum omnium suspi-
d cari se ait, plureis stellas esse, quæ coëant, sed nec numerũ illarum posuit, nec nomina, nondum comprehensis quinq; syderum cursibus. Eudoxus primus ab Aegypto hos motus in Græciam transtulit. Hic tamen de Cometis nihil dicit. Ex quo apparet ne apud Aegyptios quidem, quibus maior cœli cura fuit, hanc partem

tem

tem elaboratam. Conon postea diligens & ipse inquisitor, defectiones quidem solis seruatas ab Aegyptijs collegit, nullam autem mentionē fecit Cometarum, non prætermissurus, si quid explorati apud illos cōperisset. Duo certe qui apud Chaldæos studuisse se dicunt, Epigenes & Apollonius Myndius peritissimus inspiciendorum naturaliū, inter se dissident. Hic enim ait Cometas in numero stellarum errantium poni à Chaldæis, teneriq; cursus eorum. Epigenes contra ait, Chaldæos nihil de Cometis habere comprehensum, sed uideri illos accen di turbine quodam aëris concitati & contorti.

Caput IIII.

p Rimum ergo (si tibi uidetur) opiniones huius ponamus, ac refellamus. Huic uidetur plurimum uirium habere ad omnes sublimium motus stella Saturni. Hæc cum proxima signa Martis premit, aut in Lunæ uiciniam transit, aut in Solis incidit radios, natura uentosa & frigida, contrahit pluribus locis aëra, conglobatq;. Demū si radios solis assumpsit, tonat fulguratq;. Si Martem quoq; consentientem habet, fulminat. Præterea, inquit, aliam materiam habent fulmina, aliam fulgurationes. Aquarum enim, & omnis humidi euaporatio splendores tantum cœli citra ictum minaces mouet, illa autem calidior, siccior'q; terrarum exhalatio fulmina extundit. Trabes uero, & faces, quæ nullo alio inter se, quàm magnitudine distant, hoc modo fiunt. Cum humida terrenaq; in se globus aliquis aëris clausit, quem turbinem dicimus, quacunq; fertur, præbet speciē ignis extenti. Quæ tandiu durat, quādiu mansit aëris illa cōplexio, humidi intra se terreniq; multū uehens.

Caput V.

u T à proximis mendacijs incipiam, falsum est faces & trabes exprimi turbine. Turbo enim circa terras concipitur ac fertur. Ideoq; arbusta radicitus uellit, & quacunq; incumbit, solum nudat, syluas interim & tecta corripiens, inferior ferè nubibus, utiq; nunquam altior. At contra trabes editior cœli pars ostentat, ita nunquā nubibus obstiterunt. Præterea turbo omni nube uelocius rapitur, & in orbem uertitur. Super ista, uelociter desinit, & ipse se sua ui rumpit. Trabes autem non transcurrunt, nec præteruolant ut faces, sed commorantur, & in eadem parte cœli collucent. Charimander quoq; in eo libro, quem de Cometis composuit, ait Anaxagoræ uisum grande insolitumq; cœlo lumen magnitudine amplæ trabis, & id p multos dies fulsisse. Calisthenes tradit ante, quàm Burim, & Helicen mare absconderet. Aristoteles ait, non trabem illam, sed Cometen fuisse, cæterum ob nimium ardorem nō

Conon
Epigenes
Apollonius Myndius
Chaldaei
Epigenes
Charimander
Anaxagoras
Callisthenes
Aristoteles

apparuisse sparsum ignem, sed procedente tempore, cum iam minus flagraret, redditam suam Cometis faciem. In quo igne multa quidem fuerunt digna, quae notarentur, nihil tamen magis, quam quod ut ille fulsit in coelo, statim supra Burim & Helicen mare fuit. Nunquid ergo Aristoteles non illam tantum, sed omnes trabes Cometas esse credebat? Hanc habetis differentiam, quod his continuus ignis est, caeteris sparsus. Trabes enim flammam aequalem habent, nec ullo loco intermissam aut languidam, in ultimis uero partibus coactam, qualem fuisse illam, de qua modo retuli, Calisthenes tradit.

Aristoteles

Caput VI.

Epigenes

Vo, inquit Epigenes Cometarum genera sunt. Alij ardorem undiq; effundunt, nec locũ mutant. Alij in unam partem ignem uagum in modum comae porrigunt, & stellas praetermeant, quales duo aetate nostra uisi sunt. Illi priores criniti undiq; etiam immoti, humiles ferè sunt, & eisdem causis, quibus trabes facesq; conflantur, & ex intemperie aëris turbidi, multa secum arida humidaq; terris exhalata uersantis. Potest enim spiritus per angusta elisus accendere supra se positum aëra plenum alimentis idoneis igni. Deinde propellere ex nitido, ne ex aliqua causa refluat rursus ac remittatur. Deinde iterum proximo die ac sequentibus consurgere, & eundem locum inflammare. Videmus enim uentos per complures dies ad constitutum redire. Pluuiae quoq; & alia tempestatum genera ad praescriptum reuertuntur. Vt breuiter autem uoluntatem eius exprimam, eadem ferè ratione hos fieri Cometas existimat, qua fiunt ignes turbine eiecti. Hoc unum interest, quod illi turbines ex superiori parte in terras deprimuntur. Hi de terra in superiora eleuantur.

d

Caput VII.

Duersus haec multa dicuntur. Primum si uentus in causa esset, nunquam Cometes sine uento appareret, nunc autem & quietissimo aëre apparet. Deinde si uento fieret, cum uento caderet. Et si uento inciperet, cresceret uento, eoq; esset ardentior, quo ille incitatior. His accedit illud quoq;, quod uentus multas aëris partes impellit, Cometes in uno loco apparet. Et uentus in sublime non peruenit, Cometae autem uisuntur supra quam uentis ire licet. Transit deinde ad illos, quos ait certiorem habere stellarum speciem, qui & procedunt & signa praetereunt. Hos ait ex eisdem causis fieri, quibus illos quos dixit humiliores. Hoc tantum interesse, quod terrarum exhalationes multa secum arida ferentes, celsiorem petant partem, & in editiora coeli Aquilone deinde pellantur.

a

Si illos Aquilo propelleret, ad meridiem semper agerentur, quo uentus hic nititur. Atqui uarie concurrunt, alij in ortum, alij in occasum, omnes in flexum, quod iter non daret uentus. Deinde si Aquilonis illos impetus a terris in altum leuaret, alijs uentis non orirentur Cometæ, atqui oriuntur.

Caput VIII.

Illam nunc rationem eius (utraq; enim utitur) refellamus. Quicquid humidi aridiq; terra efflauit, cum in unum coit, ipsa discordia corporum spiritum uersat in turbinem. Tunc illa uis uenti circumeuntis quicquid intra se comprehendit, cursu suo accendit, et leuat in altum, ac tandiu manet splendor ignis expressi, quãdiu alimenta sufficiunt, qbus desinentibus, & ipse subsidit. Qui hoc dicit, non notat qualis sit turbinum cursus, & qualis Cometarum. Illorum rapidus ac uiolentus, & ipsis uentis citatior est, Cometarum lenis, & ꝙ per diem & noctem quantum transierit, abscondat. Deinde turbinum motus uagus est & disiectus, & (ut Sallustij utar uerbis) uerticosus, Cometarũ autem compositus, & destinatum iter carpens. Num quis nostrum crederet aut Lunam, aut quinq; sydera rapi uento, aut turbine rotari? Non ut puto. Quare? quia non est illis perturbatus & impotens cursus. Ad Cometas idẽ transferamus. Non confuse nec tumultuose eunt, ut aliquis credat illos causis turbulentis & inconstantibus pelli. Deinde etiam si uortices isti comprehendere terrena humidaq;, & ex humili in altum exprimere possent, non tamen supra lunam efferrent, omnis illis usq; in nubilum uis est. Cometas autem immistos stellis uidemus per superiora labentes. Ergo uerisimile non est in tantum spatium perseuerare turbinem, qui quo maior est, maturius corrumpitur.

Sallustius

Caput VIII.

Utrũlibet itaq; eligat, aut uis leuis inde peruenire non poterit, aut magna & concitata citius ipsa se franget. Præterea humiliores illi Cometæ ob hoc (ut putant) non exeunt altius, quia plus terreni habeant, grauitas illos sua in proximo tenet. Atqui necesse est his Cometis diuturnioribus, & celsioribus plenior materia sit, neq; enim diutius apparerent, nisi maioribus nutrimentis sustinerentur. Dicebam modo non posse diu uorticem permanere, nec supra Lunam, aut usq; in stellarum locum crescere. Nempe efficit turbinem plurium uentorum inter ipsos luctatio, hæc diu non potest esse. Nam cum uagus & incertus spiritus cum cæteris uolutatus est, nouissime uni uis omnium cedit.

Nulla autem tempeſtas magna perdurat. Procellæ quantò plus habent uirium, tantò minus temporis. Venti cum ad ſummum uenerunt, remittuntur omni uiolentia. Neceſſe eſt iſta concitatione in exitum ſui tendant. Nemo itaq; turbinem toto die uidit, ne hora quidem. Mira uelocitas eius, & mira breuitas eſt. Præterea uiolentius celeriuſq; in terra, circaq; eã uoluitur. Quò celſior, eò ſolutior, laxiorq; eſt, & ob hoc diffunditur. Adijce nunc, ꝙ etiam ſi in ſummum perꝫ tenderet, ubi ſyderibus iter eſt, utiq; ab eo motu, qui uniuerſum traꝫ hit, ſolueretur. Quid enim eſt illa conuerſione mundi citatius? hac omnium uentorum in unum coniecta uis diſſiparetur, & terræ ſolida fortiſq; compages, nedum particula aëris torti.

Caput X.

p Ræterea in alto manere nõ poteſt ignis turbine illatus, niſi ipſe quoq; ꝑmaneret turbò. Quod porrò tam incredibile eſt, quàm in turbine longior mora. Vtiq; motus motu contrario uincitur, habet enim ſuã locus ille uertiginẽ, quæ rapit cœlũ,

» Syderaq; alta trahit, celeriq; uolumine torquet.

Et ut des eis aliquam aduocationem, quod fieri nullo modo poteſt, qd de his Cometis dicetur, quæ ſenis menſibus apparuerunt? Deinde duo debent eſſe motus eodem loco, alter ille diutinus et aſſiduus, ſuũ ſine intermiſſione peragens opus, alter nouus & recens & turbine illatus. Neceſſe eſt ergo alter alteri impedimento ſit. Atqui lunaris illa orbita, cæterorumq; ſupra lunam meantium motus irreuocabilis eſt, nec hæſitatus, qui nec reſiſtit, nec dat ullam nobis ſuſpitionem obiectæ ſibi moræ. Fidem nõ habet turbinem, uiolentiſſimum & ꝑturbatiſſimũ tempeſtatis genus, in medios ſyderũ ordines peruenire, et inter diſpoſita ac tranqlla uerſari. Credamus ignem circũacto turbine accendi, & hunc expulſum in ſublime, præbere nobis opinionem ſpeciemq; ſyderis longi. Et puto tale eſſe debet, quale eſt id, quod ignem efficit, turbinis autem rotunda facies eſt, in eodem enim ueſtigio uerſatur, & in columnæ modo circumagentis ſe uoluitur. Ergo ignem quoq; qui incluſus eſt, ſimilem eſſe illi oportet. Atqui longus eſt & diſiectus, minimeq; ſimilis in orbem coacto.

Caput XI.

e Pigenem relinquamus, & aliorũ opiniones perſequamur, quas ante, q̃ exponere incipiam, illud in primis præſumendum eſt, Cometas non in una parte cœli aſpici, nec in ſignifero tantum orbe, ſed tam in ortu q̃ in occaſu, frequentiſſime tamen circa Septentrionẽ. Forma eius non eſt una. Quãuis enim græci diſcrimina fecerint eorum, quibus in morem barbæ flamma dependet,

pendet, & eorum, qui undiq; circa se uelut comam spargunt, & eorum, quibus fusus quidem est ignis, sed in uerticem tendens, tamen omnes isti eiusdem notæ sunt, Cometæq; recte dicuntur. Quorum cum post longum tempus appareant formæ, inter se eos comparare difficile est. Illo ipso tempore, quo apparent inter spectantes de habitu illorum non conuenit, sed prout cuiq; acrior acies aut hebetior, ita dicit aut lucidiorem esse, aut rubicundiorem, & crines aut in interiora deductos, aut in latera demissos. Sed siue sint aliquæ differentiæ illorum, siue non sint, eadem fiant ratione necesse est Cometæ. Illud unum constare debet, præter solitum aspici nouam syderis faciem, circa se dissipatum ignem trahentis. Quibusdam antiquorum hæc placet ratio, cum ex stellis errantibus altera se alteri applicuit, confuso in unum duarum lumine, faciem longioris syderis reddi. Nec hoc tunc tantum euenit, cum stella stellam attigit, sed etiam cum appropinquauit. Interuallum enim, quod inter duas est, illustratur ab utraq; inflammaturq; & longum ignem efficit.

Caput XII.

h Is illud respondebimus, certum esse numerum stellarũ mobilium, solere autem eodem tempore & has apparere & Cometen. Ex quo manifestum fit, non illarũ coitu fieri Cometen, sed proprium & sui iuris esse. Etiamnum frequenter stella sub altioris stellæ uestigium uenit, & Saturnus aliquando supra Iouem est, & Mars Venerem aut Mercurium recta linea despicit, nec tamen propter hunc cursum, cum alter alterum subit, Cometes fit, alioqui annis omnibus fieret, omnibus enim aliquæ stellæ in eodem signo simul sunt. Si Cometam faceret stella stellæ superueniens, momento esse desineret, summa enim uelocitas transeuntiũ est. Ideo omnis syderum defectio breuis est, quia cito illas idem cursus, q̃ admouerat, abstrahit. Videmus solem & lunam inter exiguum tempus, cum obscurari cœperint, liberari. Quanto celerior debet fieri in stellis digressio, tanto minoribus? Atqui Cometæ senis mensibus manent, quod non accideret, si duarum stellarum conuentu gignerentur, illæ enim diu cohærere non possunt, & necesse est illas lex celeritatis suæ separet. Præterea illa nobis uicina uidentur, cæterum interuallis ingentibus dissident. Quomodo ergo potest altera stella usq; ad alteram stellam ignem mittere, ita ut utraq; iuncta uideatur, cum sint ingenti regione diductæ? Stellarum, inquit, duarum lumen miscetur, & præbet unius speciem. Nempe sic, quemadmodũ rubicunda fit nubes solis incursu, quemadmodum uespertina, aut

matutina flauescunt, quemadmodum alterne arcus solis uisitur. Hæc omnia primum magna ui efficiuntur, Sol enim est, qui ista succendit. Stellarum non est eadem potentia. Deinde nihil horum, nisi infra lunam in terrarum uicinia nascitur. Superiora pura et sincera sunt, & coloris sui semper. Præterea siquid tale accideret, non haberet moram, sed extingueretur citò, sicut coronæ, quæ solem lunam'ue cingunt, & intra breuissimum spatium exolescunt. Nec arcus quidem diu perseuerat. Siquid esset tale, à quo medium inter duas stellas spatium confunderetur, æque citò dilaberetur. Vtiq; non in tantum maneret, quantum morari Cometæ solent. Stellis intra signiferum cursus est, hunc gyrum premunt, at Cometæ ubiq; cernuntur. Non magis certum est illis tempus quo appareant, q̃ locus ullus, ultra quem non exeant.

Caput XIII.

Artemidorus

Diuersus hoc ab Arthemidoro illa dicuntur, non has tantum stellas quinq; discurrere, sed has solas obseruatas esse. Cæterum innumerabiles ferri per occultum, aut propter obscuritatem luminis nobis ignotas, aut propter circulorum positionem talem, ut tunc demum, cum ad extrema eorum uenere, uisantur. Ergo intercurrunt quædam stellæ (ut ait) nobis nouæ, quæ lumen suum cum stantibus misceant, & maiorem, q̃ stellis mos est, porrigant ignem. Hoc ex his quæ mentitur leuissimum est, tota eius narratio mundi, mendacium impudens est. Nam si illi credimus, summa cœli ora solidissima est, in modum tecti durata, & alti crassiq; corporis, quod atomi congesti coaceruatiq; fecerunt. Huic proxima superficies est ignea, ita compacta, ut solui uitiariq; non possit. Habet tamen spiramenta quædam, & quasi fenestras per quas ex parte exteriore mundi influant ignes, non tam magni, ut interiora conturbent. Rursus ex mundo in exteriora labuntur. Itaq; hæc, quæ præter consuetudinem apparent, influxerunt ex illa utraq; mundi iacente materia. Soluere ista quid aliud est, q̃ manum exercere, & in uentum iactare brachia?

Caput XIIII.

Velim tamen mihi dicat iste, qui mundo tam firma lacunaria imposuit, q̃d sit quare credamus illi tantum esse crassitudinem cœli? Quid fuit, quod illò tam solida corpora adduceret, & ibi detineret? Deinde quod tantæ crassitudinis est, necesse est & magni ponderis sit. Quomodo in summo ergo manent grauia? Quomodo illa moles non descendit, & se onere suo frangit? Fieri

git? Fieri enim non potest, ut tanta uis ponderis, quantam ille substituit, pendeat, & leuibus innixa sit. Nec illud quidem potest dici, extrinsecus aliqua esse retinacula, quibus cadere prohibeatur. Nec rursus de medio aliquid esse oppositi, quod imminens corpus excipiat ac fulciat. Illud etiamnum nemo dicere audebit, mundum ferri per immensum, & cadere quidem, sed non apparere an cadat, quia præcipitatio eius æterna est, nihil habens nouissimum, in quod incurrat. Hoc quidam de terra dixerunt, cum rationem nullam inuenirent, propter quam pondus in aëre staret. Fertur, inquiunt, semper, sed non apparet an cadat, quia infinitum est in quod cadit. Quid est deinde quo probes, non quinque tantum stellas moueri, sed multas esse, & in multis mundi regionibus? Aut si hoc sine ullo probabili argumento licet respondere, quid est quare non aliquis aut omnes stellas moueri, aut nullam dicat? Præterea nihil te adiuuat ista stellarum passim euntium turba. Nam quo plures fuerint, sæpius in alias incident, rari autem Cometæ, & ob hoc mirabiles sunt. Quid, quod testimonium dicet contra te omnis ætas, quæ talium stellarum exortus & annotauit, & posteris tradidit?

Caput XV.

Post mortem Demetrij Syriæ regis, cuius Demetrius & Antiochus liberi fuere, paulo ante Achaicum bellum Cometes effulsit, non minor sole. Primo igneus ac rubicundus orbis fuit, clarumque lumen emittens, quanto uinceret noctem. Deinde paulatim magnitudo eius districta est, & euanuit claritas. Nouissime autem totus intercidit. Quot ergo coire stellas oportet, ut tantum corpus efficiant? Mille in unum licet congreges, nunquam hunc habitum solis æquabunt. Attalo regnante, initio cometes apparuit modicus, deinde sustulit se diffuditque, & usque in æquinoctialem circulum uenit, ita ut illam plagam cœli, cui lactea nomen est, in immensum extentus æquaret. Quot ergo conuenisse debent erraticæ, ut tam longum cœli tractum occuparent igne continuo?

Caput XVI.

Contra argumenta dictum est, contra testes dicendum. Nec magna molitione detrahenda est authoritas Ephoro, historicus est. Quidam incredibilium relatu commendationem parant, & lectorem aliud acturum, si per quotidiana duceretur miraculo excitant. Quidam creduli, quidam negligentes sunt, quibusdam mendacium obrepit, quibusdam placet. Illi non euitant, hi appetunt. Et hoc in commune de tota natione,

Ephorus

quæ approbare opus suum, & fieri populare non putat posse, nisi illud mendacio aspersit. Ephorus uero non religiosissimæ fidei sæpe decipitur, sæpe decipit, sicut hic. Cometen qui omnium mortalium oculis custoditus est, quia ingentis rei traxit euentus, cum Helicen & Burim ortu suo mersit, ait illum descendisse in duas stellas, quod præter illum nemo tradidit. Quis enim posset obseruare illud momentum, quo Cometes solutus, et in duas parteis redactus est? Quomodo autem, si est qui uiderit Cometen in duas dirimi, nemo uidit fieri ex duabus? Quare autem non adiecit in quas stellas diuisus sit, cum aliqua ex quinq; stellis esse debuerit?

Ephorus

Caput XVII.

Apollonius Myndius

a Pollonius Myndius in diuersa opinione est. Ait enim Cometen non unum ex multis erraticis effici, sed multos Cometas erraticos esse. Non est, inquit, species falsa, nec duarum stellarum confinio ignis extentus, sed & proprium sydus Cometes est, sicut solis aut lunæ. Talis illi forma est non in rotundum restricta, sed procerior & in longum producta. Cæterum non est illi palàm cursus, altiora mundi secat, & tunc demum apparet, cum in imum cursus sui uenit. Nec est q̃ putemus eundem uisum esse sub Claudio, quem sub Augusto uidimus. Nec hunc qui sub Nerone cæsare apparuit, & Cometis detraxit infamiam, illi similem fuisse, qui post necem diui Iulij Veneris ludis genitricis, circa undecimam horam diei emersit. Multi uarij'q; sunt, dispares magnitudine, dissimiles colore, alijs rubor est sine ulla luce, alijs candor & purum liquidum'q; lumen, alijs flamma & hæc non sincera, nec tenuis, sed multum circa se uoluens fumidi ardoris. Cruenti quidam, minaces, qui omen post se futuri sanguinis ferunt, his minuitur, augetur'q; lumen suum, quemadmodum alia sydera, quæ clariora cum descenderunt, maiora'q; sunt, quia ex loco propiore uisuntur, minora cum redeunt & obscuriora, quia abducunt se longius.

Caput XIX.

a Duersus hoc protinus respondetur, idẽ accidere in Cometis, quod in cæteris. Cometæ enim quo primũ die apparuerint, maximi sunt. Atqui deberent crescere, quo propius accederent. Nunc autem manet illis prima facies, donec incipiant extingui, deinde q̃ aduersus priores, etiam aduersus hunc dicetur. Si erraret Cometes, esset'q; sydus, intra signiferi terminos moueretur, intra quod omne sydus cursus suos colligit. Nunquam apparet stella per stellam. Acies nostra non potest per medium sydus exire, ut

per illud superiora prospiciat. Per Cometen autem non aliter q̃ per nubem ulteriora cernuntur, ex quo apparet illum non esse sydus, sed leuem ignem ac tumultuarium. Caput XVIIII.

Z Enon noster in illa sententia est, congruere iudicat stellas & radios inter se committere, hac societate luminis existere imaginem stellæ longioris. Ergo quidã nullos esse Cometas existimant, sed species illorum per repercussionem uicinorum syderum, aut per coniunctionem cohærentium reddi. Quidã aiunt esse quidem, sed habere cursus suos, & post certa lustra in conspectum mortalium exire. Quidam esse quidem, sed non q̃bus syderũ nomen imponas, quia dilabuntur, nec diu durant, & exigui temporis mora dissipantur. Caput XX.

i N hac sententia sunt pleriq; nostrorum, nec id putant ueritati repugnare. Videmus enim in sublimi uaria ignium concipi genera, & modo cœlum ardere, modo

» Longos à tergo flammarum albescere tractus,

modo faces cum igne uasto rapi. Ipsa etiam fulmina, & si uelocitate mira, simul & præstringunt aciem, et relinquunt ignes suos aëris attriti, & impetu inter se maiore collisi. Ideo ne resistunt quidẽ, sed expressi fluunt, & protinus pereunt. Alij uero ignes diu manent, nec ante discedunt, q̃ consumptum est omne, quo pascebantur, alimentum. Hoc loco sunt illa à Possidonio scripta miracula, columnæ, clypeiq; flagrantes, aliæq; insigni nouitate flammæ, quæ non auerterent animos, si ex consuetudine & lege discurrerent. Ad hæc stupent omnes, & repentinum ignem ex alto efferunt, siue emicuit aliquid & fugit, siue compresso aëre & in ardorem coacto, loco miraculi stetit. Quid ergo? Nõ aliquando lacuna secedentis retro ætheris patuit, & uastum in concauo lumen? exclamare posses quid est hoc?

» -Medium uideo discedere cœlum,

» palantesq; polo stellas,- quæ aliquando non expectata nocte fulserunt, & per medium eruperunt diem. Sed alia huius rei ratio est, quare alieno tempore apparent, quas esse, etiam cum latent, constat. Multos Cometas non uidemus, q: obscurantur radijs solis, quo deficiente, quendam Cometem apparuisse, quem sol uicinus obtexerat, Possidonius tradit. Sæpe autem cum occidit sol, sparsi ignes non procul ab eo uidentur. Videlicet ipsa stella sole perfunditur, & ideo aspici non potest. Cometæ autem radios solis effugiunt.

Caput XXI.

P Lacet ergo nostris Cometas sicut faces, trabesq; & alia ostenta cœli denso aëre creari. Ideo circa Septentrionem frequentissime apparent, quia illic plurimum est aëris pigri. Quare ergo non stat Cometes, sed procedit? dicam. Ignium modo alimentum suum sequitur. Quamuis enim illi ad superiora nisus sit, tamen deficiente materia retroiens ipse descendit in aëra quoq;, si dextram leuamq; premit partem. Nulla enim illi uia est, sed qua illum uena pabuli sui duxit, illò repit, nec ut stella procedit, sed ut ignis pascitur. Quare ergo per longum tempus apparet, et non citò extinguitur? Sex enim mensibus hic quem nos Neronis principatu lætissimo uidimus, spectandum se præbuit, in diuersum illi Claudiano circumactus. Ille enim à septentrione in uerticem surgens, orientem petijt semper obscurior, hic ab eadem parte cœpit, sed in occidentem tendens, ad meridiem flexit, & ibi se subduxit oculis. Videlicet ille humidiora habuit, & aptiora ignibus, quæ prosecutus est, huic rursus uberior fuit & plenior regio. Huc itaq; descendunt, inuitante materia, non itinere, quod apparet duobus, quos spectauimus fuisse diuersum, cum hic in dextrum motus sit, ille in sinistrum. Omnibus autem stellis in eandem partem cursus est, id est contrarius mundo. Hic enim ab ortu uoluitur in occasum, illæ ab occasu in ortum eunt. Et ob hoc duplex his motus est, ille quo eunt, & hic quo auferuntur.

Caput XXII.

e Go nostris non assentior, non enim existimo Cometen subitaneum ignem, sed inter æterna opera naturæ. Primũ quæcũq; aër creat, breuia sunt, nascuntur enim in re fugaci & mutabili. Quomodo post in aëre aliqd idem diu pmanere, cum ipse aër nunq̃ idem diu maneat? fluit semper, et breuis illi quies est, intra exiguum momentum in aliũ, q̃ in quo fuerat, statum uertitur. Nunc pluuius, nunc serenus, nunc inter utrũq; uarius. Nubesq; quæ illi familiarissimæ sunt, in quas coit, & ex qbus soluitur, modo congregantur, modo digeruntur, nunquam immotæ iacent. Fieri non potest, ut ignis certus in corpore uago sedeat, & tam pertinaciter hæreat, quàm quæ natura, ne unquam excuterentur, aptauit. Deinde si alimento suo hæreret, semper descenderet. Eò enim crassior aër est, quò terris propior. Nunquam Cometes in imum usq; demittitur, neq; appropinquat solo etiamnum. Ignis autem it, quo illum natura sua ducit, id est sursum, aut eò quò trahit materia, cui adhæsit, & quam depascitur.

Caput XXIII.

n Vllis ignibus ordinarijs & cœlestibus iter flexum est. Syderis proprium est ducere orbem. Atqui hoc an Cometæ alij fecerint nescio, duo nostra ætate fecerunt. Deinde omne quod causa temporalis accendit, cito intercidit. Sic faces ardent, dum transeunt, sic fulmina in unum ualent ictum, sic quæ transuersæ dicuntur stellæ, & cadentes, præteruolant & secant aëra. Nullis ignibus nisi in suo mora est. Illis dico diuinis, quos habet mundus æternos, quia partes eius sunt & opera. Hi autem aliquid agunt, & uadunt, & tenorem suum seruant, paresq; sunt. Nam alternis diebus maiores minoresúe fierent, si ignis esset collectitius, & ex aliqua causa repentinus. Minor enim esset ac maior, prout plenius aleretur aut malignius. Dicebam modo nihil diuturnum esse, quod exarsit aëris uitio, nunc amplius adijcio, morari ac stare nullo modo potest. Nam & fax, & fulmen, & stella transcurrens, & quisquis alius est ignis aëre expressus, in fuga est, nec apparet, nisi dum cadit. Cometes habet suam sedem, & ideo non cito expellitur, sed emetitur spatium suum, nec extinguitur, sed excedit. Si erratica, inquit, stella esset, in signifero esset. Quis unum stellis limitem ponit? Quis in angustum diuina compellit? Nempe hæc ipsa sydera, quæ sola moueri creditis, alios & alios circulos habent. Quare ergo non aliqua sint, quæ in proprium iter, & ab istis remotum secesserint? Quid est, quare in aliqua parte cœli peruium non sit? Quod si iudicas non posse ullam stellã nisi signiferũ attingere, Cometes potest sic latum habere circulum, ut in hunc tamen parte aliqua sui incidat, quod fieri non est necessarium, sed potest.

Caput XXIIII.

u Ide ne hoc magis deceat magnitudinẽ mundi, ut in multa itinera diuisus sit, nec hanc unam deterat semitam, cæteris partibus torpeat. Credis autem in hoc maximo & pulcherrimo corpore inter innumerabiles stellas, quæ noctem decore uario distingunt, quæ aëra minime uacuum & inertem esse patiuntur, quinq; solas esse, quibus exercere se liceat, cæteras stare, fixum & immobilem populum? Siquis hoc loco me interrogauerit, quare ergo non, quemadmodum quinq; stellarum, ita harũ obseruatus est cursus? Huic ergo respondebo. Multa sunt quæ esse concedimus, qualia sint ignoramus. Habere nos animum, cuius imperio & impellimur et reuocamur, omnes fatebuntur, quid tamen sit animus ille rector, dominusq; nostri, nõ magis tibi quisq̃ expediet, q̃ ubi sit. Alius illũ dicet esse spiritũ, alius concentum quendã, alius uim diuinam, et

dei partem, alius tenuissimum aërem, alius incorporalem potentiam. Non deerit qui sanguinem dicat, qui calorem. Adeo animo non potest liquere de cæteris rebus, ut adhuc ipse se quærat.

Caput XXV.

q

Vid ergo miramur Cometas tam rarum mundi spectaculum nondum teneri legibus certis, nec initia illorũ finesq́; notescere, quorum ex ingentibus interuallis recursus est? Nondum sunt anni mille quingenti ex quo Græcia.

-stellis numeros, & nomina fecit,

multæq́; hodie sunt gentes, quæ tantum facie nouerunt cœlum, quæ nondum sciunt cur luna deficiat, quare obumbretur. Hoc apud nos quoq; nuper ratio ad certum perduxit. Veniet tempus, quo ista, quæ nunc latent, in lucem dies extrahat, & longioris æui diligentia. Ad inquisitionem tantorum ætas una non sufficit, ut tota cœlo uacet. Quid, q tam paucos annos inter studia ac uitia non æqua portione diuidimus? Itaq; per successiones ista longas explicabuntur. Veniet tempus, quo posteri nostri tam aperta nos nescisse mirẽtur. Harum quinq; stellarum, quæ se ingerunt nobis, quæ alio atq; alio occurrentes loco, curiosos nos esse cogunt, qui matutini uespertiniq́; ortus sint, quæ stationes, quando in rectum ferantur, quare agantur retro, modo cœpimus scire. Vtrum emergeret Iupiter, an occideret, an retrogradus esset (nam hoc illi nomen imposuere cedenti) ante paucos annos didicimus. Inuenti sunt qui nobis dicerent, erratis, qui ullam stellam aut supprimere cursum iudicatis, aut uertere. Non licet stare cœlestibus, nec auerti, prodeunt omnia, ut semel missa sunt uadunt. Idem erit illis cursus, q sui finis. Opus hoc æternum irreuocabiles habet motus, qui siquando constiterint, alia ex aduerso incident, quæ nunc tenor & æqualitas seruat.

Caput XXVI.

q

Vid est ergo, cur aliqua redire uideantur? Solis occursus speciẽ illis tarditatis imponit, & natura uiarũ circulorũq́; sic positorũ, ut certo tempore uel intentius intuẽtes fallant. Sic naues, q̃uis plenis uelis eant, uidentur tamen stare. Erit q demonstret aliquando, in qbus Cometæ partibus currant, cũ tam seducti à cæteris eant, quanti qualesq́; sint. Cõtenti sumus inuentis, aliqd ueritati & posteri conferãt. Per stellas, inqt, ulteriora nõ cernimus, p Cometas aciẽ transmittimus. Primũ si fit istud, non in ea parte fit, qua sydus ipsum est spissi ac solidi ignis, sed qua rarus splẽdor excurrit, et ĩ crines dispergitur. Per ĩternualla igniũ, nõ p ipsos uides. Stellæ, iqt, omnes rotundæ sunt, Cometæ porrecti, ex quo apparet stellas nõ esse.

Quis enim tibi concederet Cometas longos esse? quorum natura quidem ut cæterorum syderum globus est, cæterum fulgor extenditur. Quemadmodum sol radios suos longe lateq; dimittit, cæterum ipsi alia est forma, alia ei quod ex ipso fluit lumini. Sic Cometarum corpus ipsum corrotundatur, splendor autem longior, q̃ cæterorum syderum apparet.

Caput XXVII.

Quare inquis? Dic tu mihi prius, quare luna dissimillimũ soli lumen accipiat, cum accipiat à sole? Quare modo rubeat, modo palleat? Quare liuidus illi & ater color sit, cum à conspectu solis excluditur? Dic mihi quare omnes stellæ inter se dissimilem habeant aliquátenus faciem, diuersissimam soli? Quomodo nihil prohibet ista sydera esse, quamuis similia non sint, sic nihil prohibet Cometas æternos esse & sortis eiusdem, cuius cætera, etiam si faciem illis non habent similem. Quid porrò, mundus ipse, si consyderes illum, non'ne ex diuersis compositus est? Quid est quare in leone semper sol ardeat, & terras æstibus torreat? in aquario astringat hyemem? flumina gelu claudat? Et hoc tamen & illud sydus eiusdem conditionis est, cum effectu & natura dissimile sit. Intra breuissimum tempus aries extollitur, libra tardissime emergit, & tamen hoc sydus & illud eiusdem naturæ est, cum illud exiguo tempore ascendat, hoc diu proferatur. Non uides q̃ contraria inter se elementa sint? grauia & leuia sunt, frigida & calida, humida & sicca. Tota huius mundi concordia ex discordibus constat. Negas Cometen stellam esse, quia forma eius non respondeat ad exẽplar, nec sit cæteris similis. Vides quàm simillima est illa, quæ tricesimo anno reuertitur ad locum suum, huic quæ intra annum reuisit sedem suam? Non ad unam natura formam opus suum præstat, sed ipsa uarietate se iactat. Alia maiora, alia uelociora alijs fecit, alia ualidiora, alia temperatiora. Quædam autem eduxit à turba, ut singula & conspicua procederent, quædam in gregem misit. Ignorat naturæ potentiam, qui illi non putat aliquando licere, nisi quod sæpius fecit. Cometas non frequenter ostendit, attribuit illis alium locum, alia tempora, dissimiles cæteris motus. Voluit et his magnitudinem operis sui colere, quorum formosior facies est, q̃ ut fortuitam putes, siue amplitudinem eorum consyderes, siue fulgorem, qui maior est, ardentiorq;, q̃ cæteris. Facies uero habet insigne quiddam, & singulare, non in angustum coniecta & artata, sed dimissa liberius, & multarum stellarum amplexa regionem.

Caput XXVIII.

Aristoteles Aristoteles ait Cometas significare tempestatem, & uentorũ intemperantiam, atq; imbrium. Quid ergo, non iudicas sydus esse, quod futura denunciat? Non enim sic hoc tempestatis signum est, quomodo futuræ pluuiæ

» Scintillare oleum, & putreis concrescere fungos,

aut quomodo indicium est sæuituri maris, si marinæ

» In sicco ludunt Fulicæ, notasq; paludes

» Deserit, atq; altam supra uolat ardea nubem,

Chaldæi sed sic, quomodo æquinoctium in calorem frigusq; flectentis anni, quomodo illa, quæ Chaldæi canunt, quid stella nascentibus triste lætum'ue constituat. Hæc ut scias ita esse, nõ statim Cometes ortus uentos, & pluuias minatur, ut Aristoteles ait, sed annum totum suspectum facit. Ex quo apparet illum non ex proximo, quæ in proximum daret, signa traxisse, sed habere reposita & compressa legibus mundi. Fecit is Cometes, qui Paterculo & Vopisco Coss. apparuit, quæ ab Aristotele, Theophrastoq; sunt prædicta. Fuerunt enim maximæ & continuæ tempestates ubiq;. At in Achaia, Macedoniaq; urbes terrarum motibus prorutæ sunt. Tarditas, inquit, illorũ argumentũ est grauiores esse, multumq; in se habere terreni, ipse præterea cursus, fere enim compelluntur in cardines.

Caput XXVIIII.

Utrunq; falsum est. De priore dicam prius, quia quæ tardius feruntur, grauia sunt. Quid ergo? Stella Saturni, quæ ex omnibus iter suum lentissime efficit, grauis est? Atqui leuitatis argumentum habet, quod supra cæteras est. Sed maiore, inquis, ambitu circuit, nec tardius it q̃ cæteræ, sed longius. Succurrat tibi idem me de Cometis posse dicere, etiam si segnior illis cursus sit. Sed mendaciũ est ire eos tardius, nam intra sextum mensem dimidiam cœli partem transcurrit hic proximus. Prior intra pauciores menses se recepit. Sed quia graues sunt, inferius deferuntur. Primum non defertur, quod circumfertur. Deinde hic proximus à septentrione motus sui initium fecit, & per occidentem in meridiana peruenit, erigensq; suum cursum obliuit. Alter ille Claudianus à septentrione primum uisus, non desijt in rectum assidue celsior ferri, donec excessit. Hæc sunt quæ aut alios mouere ad Cometas pertinentia, aut me. Quæ an uera sint, discutiant, q̃bus est sententia ueri, nobis rimari illa & coniecturare in occulto tantũ licet, nec cum fiducia inueniendi, nec sine spe.

Caput XXX.

Gregie Aristoteles ait, nunquã nos uerecundiores esse debere, q̃ cum de Dijs agitur. e Si intramus templa compositi, si ad sacrificium accessuri uultũ submittimus, togam adducimus, si in omne argumentum modestiæ fingimur. Quanto hoc magis facere debemus, cum de syderibus, de stellis, de deorum natura disputamus, ne quid temere, ne quid impudenter aut ignorantes affirmemus, aut scientes mentiamur? Nec miremur tam tarde erui, quæ tam alte iacent. Panetio, & his qui uideri uolunt Cometen non esse ordinarium sydus, sed falsam syderis faciem, diligenter tractandum est, an æque omnis pars anni edẽdis Cometis satis apta sit, an omnis cœli regio idonea in qua creentur, an quacunq; ire, ibi etiam concipi possint, & cætera, quæ uniuersa tolluntur, cum dico illos fortuitos non esse igneis, sed intextos mundo, quos non frequenter educit, sed in occulto mouet. Quàm multa præter hos per secretum eunt, nunq̃ humanis oculis orientia? Neq; enim omnia deus humanis oculis nota fecit. Quota pars oculis operis tanti nostris cõmittitur? Ipse, qui ista tractat, qui condidit, q totum hoc fundauit, deditq; circa se, maiorq; est pars operis sui, ac melior, effugit oculos, cogitatione uisendus est.

Aristoteles

Panætius

Caput XXXI.

Vlta præterea cognata Numini summo, & uicinam sortim ta potentiã, obscura sunt, aut fortasse (quod magis mireris) oculos nostros & implent, et effugiũt. Siue illis tanta subtilitas est, quantam consequi acies humana non possit, siue in sanctiore secessu maiestas tanta delituit, & regnum suũ, id est se regit, nec ulli aditum dat, nisi animo. Quid sit hoc, sine quo nil est, scire non possumus, & miramur si quos igniculos parum nouimus, cum maxima pars mundi deus lateat. Quàm multa animalia hoc primũ cognouimus seculo? q̃ multa negocia? * Ne quidem hoc. Multa uenientis æui populus ignota nobis sciet. Multa seculis tunc futuris, cũ memoria nostri exoleuerit, reseruantur. Pusilla res mundus est, nisi in illo quod quærat omnis mundus habeat. Non semel quædã sacra traduntur. Eleusin seruat, quod ostendat reuisentibus. Rerũ natura sacra sua non semel tradit. Initiatos nos credimus, in uestibulo eius hæremus. Illa arcana nõ promiscue, nec omnibus patent, reducta et in interiore sacrario clausa sunt. Ex quibus aliud hæc ætas, aliud quæ post nos subibit, aspiciet. Quando ergo ista in notitiam nostrã perducentur? Tarde magna proueniunt, utiq; si labor cessat. In quod unum toto agimus animo, nondum perfecimus, ut pessimi essemus,

adhuc in proceſſu uitia ſunt. Inuenit luxuria aliquid noui, in quod inſaniat. Inuenit impudicitia nouam contumeliam ſibi. Inuenit delitiarum diſſolutio & tabes aliquid tenerius, mollius'q;, quo pereat. Nondum ſatis robur omne proiecimus. Adhuc quicquid eſt boni moris, extinguimus leuitate & politura corporũ. Muliebres munditias anteceſſimus, colores meretricios, matronis qdem non induendos, uiri ſumimus. Tenero & molli greſſu ſuſpendimus gradũ, non ambulamus, ſed repimus. Exornamus annulis digitos, in omni articulo gemma diſponitur. Quotidie cõminiſcimur, ꝑ quæ uirilitati fiat iniuria, ut traducatur, quia non poteſt exui. Alius genitalia excidit, alius in obſcœnam partem ludi fugit, & locatus ad mortem infamiæ armatur. Egenus etiam, in quo morbum ſuum exerceat, legit.

Caput XXXII.

m Iraris, ſi nondum ſapientia omne opus ſuum impleuit, nondum tota ſe nequitia protulit. Adhuc naſcitur, & huic omnes operam damus, huic oculi noſtri, huic manus ſeruiunt. Ad ſapientiam quis accedit? Quis dignam iudicat, niſi quã in tranſitu nouerit? Quis philoſophiam, aut ullũ liberale reſpicit ſtudium, niſi cum ludi intercalantur, cũ aliqs pluuius interuenit dies, quem ꝑdere licet? Itaq; tot familiæ philoſophorũ ſine ſucceſſore deficiunt. Academici & ueteres, & minores nullũ antiſtitem reliquerunt. Quis eſt qui tradat præcepta Platonis? Pythagorea illa inuidioſæ turbæ ſchola præceptorem non inuenit. Sextiorum noua & Romani roboris ſecta inter initia ſua, cum magno impetu cœpiſſet, extincta eſt. At quanta cura laboratur, ne cuiuslibet patrimonij nomen intercidat. Stat per ſucceſſores Pyladis, & Batilli domus, harum artium multi diſcipuli ſunt, multiq; doctores. Priuatum urbe tota ſonat pulpitum, in hoc uiri, in hoc fœminæ tripudiant. Mares inter ſe, uxoreſq; contendũt, uter det latus illis. Deinde ſub perſona cum diu trita frons eſt, tranſitur ad galeam. Philoſophiæ nulla cura eſt. Itaq; adeo nihil inuenitur ex his, quæ parũ inueſtigata antiqui reliquerunt, ut multa quæ inuenta erant obliterentur. At mehercules ſi hoc totis membris premeremus, ſi in hoc iuuentus ſobria incumberet, hoc maiores docerent, hoc minores addiſcerent, uix ad fundum ueniretur, in quo ueritas poſita eſt, quam nunc in ſumma terra, & leui manu quærimus.

Platonis
Pythagoræ
Sextiorumq;
Sectæ

MATTHAEI FORTVNATI PANNONII ANNOTATIONES IN VII LIBROS NATVRALIVM QVAESTIONVM SENECAE.

PRAEFATIO.

EGENTEM me nuper Plinij naturalis historiae
libros, singulare & uere unicum naturae, latinaeq;
linguae opus, in admirationem uertit Plinianae eru=
ditionis diuinum in rebus tam uarijs, tamq; multi-
plicibus coniungendis, copulandisq; artificium. Tan
ta enim arte, tam felici industria res naturae diuersissimas, perpetuo
orationis tenore conglutinat, ferruminatq;, ut commissura non ap-
pareat, sed res ex re educi, atq; omnia inuicem sibi respondere,
aeterno quodam orationis ductu uideantur, adeo ut summum hunc
naturae praeconem non ab homine, sed ab ipsa rerum natura edo=
ctum fuisse facile mihi psuaserim. Quaecunq; ergo in eo uel hiant,
uel abrupta sunt, deprauata esse temporũ, librariorumq; uitio nulli
dubium esse debet. Quocirca cum apud eum de stellis discurrenti-
» bus ita legerem. Fieri uidentur & discursus stellarum, nunquam te=
» mere, ut non ex ea parte truces uenti cooriantur, & ex ijs tunc pro=
» cellae in mari terrisq;. Mox nullo coniuncto sensu de Castorum stel
» lis. Vidi in nocturnis militum uigilijs inhaerere pilis pro uallo ful
gurũ effigies &c. arbitratus sum, ut erat, locum mendosum esse, ru-
ptamq; illam natiuam rerum compagem. Solicitius deinde, attentio-
req; cura, perquisitis aliquot uetustissimis exemplaribus locum per=
pendi, inueniq; esse legendum non, Ex ijs tunc procellae, sed, Existunt
stellae & in mari terrisq;. Deinde aptissime sequitur, quod maxime
» hanc lectionem confirmat, Vidi nocturnis militum uigilijs inhae-
» rere pilis pro uallo fulgurum effigie. Cum uero de hoc Plinij loco
tum aliorum, tum praesertim Senecae grauissimi philosophi senten-
tiam in naturalibus quaestionibus consulerem, ubi de hac re pauca
quidem, & eadem ferè quae Plinius, ego tamen blandiente, & ut
totas quaestiones, quae in septem uolumina diuisae sunt, perlegerem,
materia inuitante, longius processi. Sed morabantur auidam lectio-
nem innumeri, & propè infiniti errores, nihil erat quod patienter
sine offensa legere possem. Nullũ siquidem credo ex omnibus autho-

ribus, qui uetustatem pertulerunt, ita misere, & infeliciter corruptum, & interpollatum ad nostram usq; ætatem peruenisse, quàm Senecam ipsum, & præsertim in istis naturalium rerum quæstionibus. Quæ ut erant intellectu difficiliores, ita ad iniuriam corruptionis opportuniores, magisq; obnoxiæ. Tanta est enim quorundam audacia, seu potius temeritas, & impudentia, ut mendosum, tollendumq; uel immutandū putent, quicquid ipsi non intelligunt. Indolui profectò uicem indignam grauissimi authoris, miseratus etiam tantam iacturam literarum, tam præclarum humani ingenij opus infinitis mendis obrutum, & penè sepultum inutiliter iacere, & ne à principibus quidem huius ætatis doctrinæ uiris posse legi, quamuis magnopere tum propter summam scriptoris authoritatem, tum etiā propter rerum scitu, curaq; dignarum nobilitatem, & excellentiam peteretur. Nimirum hæc pars Philosophiæ, quæ tractat de his, quæ in aëre uel apparent, uel existunt, quæ Græci μετέωρα uocant, et ad agitationē animi pulcherrima est, & ad repellendā superstitionem, metumq; ex animis mortalium maxime necessaria. Nihil enim æque mentibus causarum ignaris religionem incutit, quàm cum uident uel Solem obscurari, solitamq; lucem mundo negare, uel Lunā delitescere, uel faces in transuersum agi, cœli partem ardere, sydera insolita facie crinem spargere, plureis Solis, Lunæq; orbeis apparere, igneis subitos discurrere, uariarum rerum, animaliumq; effigies in cœlo ostentari, cœlū recedere, & ipsum recessum ingenti flamma corripi. & multa alia id genus cœlestia miracula, quorum nihil sine timore mirantur. Quandocunq; enim aliqua noua, & præter consuetudinem è cœlo fulserit facies, nemo adeo tardus, & hebes, & demissus in terram est, ut ait noster Seneca, quin ad diuina erigatur, & tota mente consurgat. Concurrunt itaq; ad spectaculū omnis sexus, omnis ætas, omnis conditio, omnium ora in cœlo sunt. Spectant, mirantur, ostendunt, & interrogant quid cœlum portendat, quid minetur insolita facies, & interdū quid causæ sit quærunt. Adeo naturalis homini est rerum nouarum cupiditas, ut magis nouitate, quàm magnitudine rerum ad exquirendas causas excitemur. Nam illa quæ crebrò uidemus, etiam si admiratione digna sint, non miramur, neq; rationes requirimus, magnitudinem rerum consuetudine subducente. Contra minimarum quoq; rerum, si præter solitum prodierunt, spectaculū & dulce, & timoris plenum est. Hoc autem facit causarum ignoratio. quas cognoscere qui potuit felix certe est, & ex altissima specula lucis despectat errantium tenebras mortalium,

lium, exclamatq; illud Lucretij uatis.

» O miseras hominum mentes, o pectora cæca,
» Qualibus in tenebris uitæ, quantisq; periclis
» Degitur hoc æui?

Harum causas rerum olim cognoscere, has à Musis discere expetebat uates eminentissimus, cum hæc caneret.

» Me uero primum dulces ante omnia Musæ,
» Quarum sacra fero, ingenti perculsus amore,
» Accipiant, cœliq; uias, & sydera monstrent,
» Defectus Solis uarios, Lunæq; labores. & reliqua. Quin ipsa etiam natura ideo hominem erecto ad cognata sydera corpore, ac sublimi facie, non pronum, & ad pastum, ut cætera animalia abiectum formauit, ut supernarum rerum speculatione teneretur, & quidem toto in hoc intentus animo. Harum quidem obseruatio, & scientia primo à Chaldæis, dehinc ab Aegyptijs, demum à Græcis multis clarissimis authoribus celebrata est, sed adeo uarijs, & discrepantibus, plerunq; etiam inter se contrarijs opinionibus, & sententijs, ut difficilis sit electio, quam potissimum sequi, cui credere debeas. Ad Latinos autem ut sero uenit cœlestium, sublimiumq; rerũ obseruatio, ita à paucissimis culta est, quia diffidebant hanc Latinis literis se posse illustrare. Sed illorum quoq; ferè omnium, qui aliqd de hac re posteris reliquerant, scripta temporum iniuria desyderantur. Vetus siquidem est, sicut aliarum bonarum literarum, ita & Philosophiæ apud nos querela, siue ille summus opifex ita decreuit, ut nihil humanum diuturnum esset, siue causarum latentium uis quædam potens, & inuicta mortalitati omnia deuouit.

» Debemur morti nos, nostraq;, dicit Flaccus. Unde ergo Latini homines pendentium rerum obseruationem, scientiamq; petant, non habent, nisi à Seneca. Nam Plinius, ad res totius naturæ interpretandas properans, hæc summa breuitate perstringit. Seneca uero copiose, & accurate totam hanc Philosophiæ partem, quæ est de his rebus, & miraculis, quæ & in sublimi, & in aquis, & in terris, hoc est in toto hoc uniuerso obseruantur, Latinis literis illustrauit, atq; ita feliciter, quasi iure Quiritiũ donatam, Romana lingua loqui docuit, ut nõ magis se Græcã, quàm Latinam agnoscat. Tametsi caruisse uideatur ea loquendi proprietate, & elegantia, quam in M. Tullio, C. Cæsare, Sallustio, Liuio, & paucis quibusdam scriptoribus suspicimus, & admiramur, ea tamen fuit eloquentia, ut illius eloquentissimi, & eruditissimi æui confessione non infelix orator,

grauissimus philosophus, optimus uitæ magister sit iudicatus, & habitus. Quem & tacitus amœnissimi ingenij fuisse scribit, & Suetonius lenius, comptum'q; scribendi genus Senecæ, quo maxime eum placuisse dicit, attribuit. Illud planè apparet circa uerba, & compositionem non nimis anxium fuisse. Omnia enim dicta eius plus habent ponderis, & grauitatis, quàm curæ & decoris. Verba secure fudisse, non solicite finxisse uidetur. Non tamen est negligens in oratione, sed securus. uerba siquidem sunt electa, sed nõ captata, oratio'q; ipsa non concinnata, neq; calamistro adusta, sed secura, rebus'q; accommodata, & citra infamiam mollis, ac temperata. qualis philosophum decet, qui mores non uerba componit, magis'q; animis, quàm auribus scribit, ac potius profectum quàm plausum quærit. Non ieiunam quidem, neq; aridam, sed nec accuratam, diu'q; tortam uult philosophia orationem Non est ornamentum uirile concinnitas. Illud æquabile, & quietum orationis genus graui uiro, & qui res, non eloquentiã ostentaret, qui'q; mores, ac ingenia formaret, & ad uirtutis studia homines excitaret, maxime aptum, dignum'q; grauissimi, & doctissimi authores tradunt. In quo genere colendo tantum profecisse Senecam uideo, ut ne uerborum quidem copia Græcis cederet. Atq; utinã omnes Philosophiæ partes ita essent Latina oratione tractatæ, nihil profectò esset cur Græcis inuideremus. Omnium enim, quæ de hac re Græci diffusius, & perplexius, quàm ut sine fastidio legi possent, scripserunt, Seneca florem carpsisse, & (ut ita dicam) medullã exuxisse uidetur. Multa præterea Græcis authoribus uel ignota, uel præterita ex se addidit felicis ingenij beatissima ubertas. Non simplicem itaq; Latini homines, rerum naturæ studiosi, poterant consequi ex his naturalium quæstionum uoluminibus utilitatem, nisi ita fœde, corrupta, lacera'q; ex miserorum temporum crassa caligine, superatis utcunq;, hoc est infeliciter, nisi opem eis tulerimus, angustijs, & difficultatibus, in hanc lucem euasissent. Quápropter uisus sum fungi pio munere, cõmuni'q; utilitati, quam quisq; iuuare pro suo modulo lege naturæ astrictus est, non indebito, neq; forsitan ingrato, si opem quãcunq; possem grauissimo authori tulissem. Suscepi itaq; piam quidem, & honestam, sed grauem & arduam repurgandi tot errores prouinciam, in qua plus laboris, & periculi esset, quàm laudis, & gloriæ. Ratus tamen minus esse malum etiã periculum famæ adire, quàm iacere maximo damno, & iactura rei literariæ, desyderio'q; studiosorum tam nobile, ac diuinum opus indignis lacerum uulneribus. Præterea quandò nostra, quæ uel posteritatẽ iuuarent,

uel ad

uel ad nostrorum temporum institutionem, disciplinamq; proficerent, edere non possumus, antiquorum scripta, quantum in nobis est, repurgando, non deesse iuuandi nobis studium ostendere, studiosorumq; diligentiam tum discendi, tum etiam illa, quæ nos præterierunt emendandi commouere uoluimus. Simulq; ut hac opera & otij nostri ratio redderetur, & principis clarissimi Io. Ludouici Salutij, cui hæc nuncupanda destinabantur, fauorem mereremur, pro quo ego nihil ferre recusem. Quandoquidem, ut ait Flaccus,

» Principibus placuisse uiris non ultima laus est.

Quicquid ergo hoc operis est, Salutio principi, optimo optimarum literarum & cultori, & patrono acceptum referri debet.

ANNOTATIONES. EX PRAEFATIONE LIBRI PRIMI.

C VM secretiora eius intraui.) Legendum. Sed cum secretiora eius. Necessaria est enim hæc particula ad perfectionem sensus, quam & uetusta exemplaria habent. Item. Quid enim erat, cur non in numero uiuentium me positum esse gauderem?) Vetus lectio sincerior est. Cur in numero uiuentium, absq; negatione. Et paulopost. Nec in alienam uoluptatem sermo compositus.) Vetusti codices Voluntatem, non Voluptatem, & fortassis rectius. Nō enim tam intelligit scurras dicaces, qui alienas aureis, compositis quibusdam dicterijs, ac scommatis delectare artifices sunt, quàm assentatores, captatoresq;, qui omnibus in rebus, & sententijs assentiuntur, & applaudunt alijs. Cicero in Paradoxis,
» Quem nutum locupletis orbi senis non obseruat? loquitur ad uo-
» luntatem, quicquid denunciatum sit, facit. assentatur, assidet, mi-
» ratur. Vnde scite à Basilio magno adulator Polypus dicitur, ut enim ille ad speciem subiecti soli colorem, sic adulator ad uoluntatem audientium mutat sententiam, & sermonem. Familiare hoc malum regibus, quorum sæpius, quàm hostis euertit opes. hinc etiam eleganter adulatores diuitum, σκώληκας Græci uocant. EX EADEM

Et consimiles syluas.) Legunt alij Pensiles syluas, placeret hoc, si ullæ unquam syluæ pensiles fuissent. Horti quidem pensiles celebrantur,

sylvarum uero pensilium nulla memoria extat, fidem igitur non impetrant. Quare legendum haud dubie ex uetustis exemplaribus Tonsiles sylvas, hoc est recisas, & in pumiliorum breuitatem coactas. Fiunt enim arbores breuitatis cuiusdam coactae & serendi, & recidendi, seu tondendi genere. C. Martium nemora tonsilia inuenisse Plinius est author.

EX EADEM

Equitem modo altiora explorantem.) Vlteriora rectius, ut in antiquis exemplaribus, hoc est longiora itinera, per quae eundum esset, ne insidijs infesta sint. Praeterea, A lateribus affusum. non Effusum. Parua quidem haec, & nullius fere momenti, qualia sexcenta castigata quidem, ne oscitantem lectorem morarentur, in istas tamen annotationes referre noluimus. Illud uelim, quod paulopost sequitur, legentes acrius perpendant. Ponitis numina etiam cum illis.) Vetus lectio. Ponitis numina, sed quod horum sit rectius non facile dixerim. Nullus enim sensus probus elici potest, siue hoc, siue illud legatur. frustra igitur de nomine ambigemus, ubi de re non constat. ita enim foede conuulsus, & deformatus esse uidetur hic locus per aliquos temerarios castigatores, qui omnia uel obtorto collo ad arbitrium suae imperitiae trahunt, ut nulla nec iudicandi, nec assentiendi nota supersit. Quare hoc uulnus, quod altius diuturna negligentia insedit, quàm ut ei à nobis nunc tumultuarie ista tractantibus mederi possit, alijs quibus & eruditio maior, & iudicium acrius, & plus otij superest, curandum relinquo. Nos quoq; forsitan aliquando uacui ad id reuertemur. nunc satis sit (quoniam extremam sine authoribus apponere diligentiam hoc bimestri tempore non potuimus) quasi digito locum ostendisse, ut studiosi interea, quisq; pro suo ingenio, opem ferre authori grauissimo annitantur. Erunt fere quatuor, aut adeo quinq; in hoc opere huiusmodi carcinomata, quae nostram curationem reformidabunt. quae omnia suis locis indicabuntur. modo ne fraudi sit, bonaq; uenia liceat mihi negare posse, quod non potero, & fateri nescire quod nescio. Nulli uenatori uitio datur in magna sylua omnes feras non deprehendisse, uel saltem non cepisse. Atq; equidem haud scio an plus operaepretij fecerim huiusmodi loca, quae tutius erat tacite praeterire, si plus ambitioni quàm utilitati dedissem, ut plerique faciunt, quos inanis gloria, quasi dulcissima quaedam Siren, nullo respectu utilitatis rapit, indicando, quàm aliqua coniectura castigando, ut scilicet ingenia studiosorum acuantur, & inflammentur ad hoc decus petendum. Tantum autem abest ut alijs hoc bonum inuideam, ut contra potius magnae uoluptatis sensum

capiam, tum causa nobilissimi authoris, tum etiam communis utilitatis, si alijs superesse ea uidero, quae mihi denegata sint. Haec simul dicta uolo, ne eadem mihi saepius repetenda sint. Illud autem non dissimulandũ censeo, hunc locum forsitan posse iuuari ex capite. LXX. libri. II. Plinij, illa enim ferè ex hoc loco Senecae mutuata uidentur. Formicarũ parcitas, & in condendo sedulitas nota est. qbus uidetur assimulare Seneca mortaleis, qui minima quaeq; reponunt & condunt, quod commune cum formicis habent.

EX EADEM

Obseruat ubiq; quae stella primũ coelis lumen ostendat.) Vetusta exemplaria Terris, nõ Coelis. Neq; uideo cur haec lectio interpollari debuerit, cum lumen coelis ostentatum non ita sit nostrae obseruationis. Praeterea non temere est inuenire apud authores idoneos hoc nomen numero multitudinis inflexum, sed semper ἑνικῶς dici. Etiam loco uerbi Primum, malim Proximum legere, ut ostendemus infra libro. VII. Nihil tamen mutandum suadeo, sed quid sentiam indico. Item infra. Si nauem ferat suus uentus implebit.) Vetus lectio multo melior, sinceriorq;. Si nauem suus uentus impleuit. Ferat enim uerbum in uetustis codicibus non inuenitur, & si maxime inueniretur repudiandum esset, ita subsultat, & sensum alioqui clarum confundit, qui talis est. Ab ultimis Hispaniae litoribus ad Indos usq;, hoc est ab occasu ad ortum & (ut dixit ille) à Gadibus ad Gangem, & auroram paucissimorum dierum nauigationem esse, si nauis secundum, ferentemq; uentum, hoc est πλησίστιον (ut Homerus uocat) habuerit. Et infra. Nũsquam resistenti.) forte melius, Nunquam resistenti, quod & uetusta exemplaria, ut ad tempus potius, quàm ad locum referatur. irrequieto enim cursu non tantum Saturni, sed aliorum quoq; syderum orbes circumaguntur. Sensus tamen idem manet, quodcunq; horum legeris. Item. Materiam in se sibi formet.) Vetera exemplaria Ipse sibi formet, & forte rectius, deus enim, & si ideas rerum, non tamen etiam materias in se habere dicitur.

EX EADEM

Et à magno artifice parua formentur multa.) Antiqua uulgataq; exẽplaria Praue non Parua. nec uideo quicquam cur hanc castigationem approbem, & antiquam lectionem praecedentibus sequẽtibusq; congruentem abolẽdam consentiam. Magnum siquidẽ artificem non tam ad staturã, potentiamq;, quàm ad nobilitatem, & excellentiam,

perfectionemq; consumatae artis retulit, nanq; sequitur, Non quia cessat ars. Praeterea artifices summi quemadmodũ in magnis, sic, & nescio an etiam magis in paruis, minimisq; rebus possunt ostendere artis suae excellentiam. Spectatus enim est & naturae, & cuiusuis artificis in minutissimus artificium. In magnis siquidem, aut maioribus facilis est officina sequaci materia. in paruis autem maxima uis & inextricabilis perfectio, & (ut dixit poëta)

» In tenui labor, at tenuis non gloria.=

Item. Sciam omnia angusta esse uersus deum.) Lectio uetus castior, & magis genuina. Sciam omnia angusta esse. Sed haec deinde. sequitur enim. Nunc ad propositum. sic & paulo infra, Erit aliud istius rei tempus, & saepe alibi. Praeterea etiã loco uerbi, Angusta, si Augusta legerîmus illustrior sensus erit, hoc est sancta, diuinaq;. In quorum cognitionem (quoniam omnia completa, & referta sunt aeterno sensu, & mente diuina) commoueri, & auocatos a corpore omni cura, studioq; animos humanos rapi & necesse, & iucundum est.

EX CAPITE I.

Quid dicit illum respondere non posse.) Vetus lectio fortassis uerior. Quid dicit ille, responde. Interrogandi enim, percunctandiq; modum posuisse uidetur. Verbum autem Non posse, adulterinum, & suppositititum est, cuiusmodi solent sibi deprauata ingenia fingere, quoties quae ignorant, aut scire se credunt, aut uideri scire desyderant. Nec est enim quisquam tam ignarus, & imperitus, ut etiam uideri uelit. Hac affectatione scientiae nihil non audent, atq; de omni re iudicant, censuramq; ferunt. Hoc malo nihil pestilentius in re literaria. hinc tot tenebris offusis, tot sordibus aspersis, tot deniq; spinis intersitis elegantiora, & florentia scripta bonorum authorum pene exaruerunt.

EX EODEM

Vidimus enim eo tempore, quo de Seiano actum est.) Haec quidem lectio defendi potest, sed uetus ut breuior, ita & elegantior. Vidimus cum de Seiano actum est. Illud uero, Eo tempore quo, triuialis glossa fuisse uidetur. Item. Mortium signa praemittere.) Antiqua exemplaria Motuum, non Mortium. utraq; lectio probabilis. Istis nanq; signis tam mortes principum, quàm magni rerum motus denunciantur. Vnde legimus apud Damascenum Cometas aliquando produci a deo, ut mortem alicuius Principis denuncient. Item mox. Quod perire mundus sciat.) purior uidetur

uetus lectio, & sequentibus congruentior, Quod perire mundus denunciet?

EX EODEM

Et (ut ita dicam) strictus est.) Vetus lectio Frictus est. & mea quidem sententia rectior, commodiorq́; . ipsa enim lenis collisio tripsin ac confricationem quandam efficit. Et quod mox sequitur. Maiora lumina excutiuntur.) lego Minora. Aëre nanq; uehementius trito, & uexato maiora, lenius uero collisio, & fricto minora edi lumina certum est. Item infra. Cum in cœlo quoq; non minus appareat color rerum.) Legendum Non unus appareat color rerum, sed acrior sit caniculæ rubor.

EX EODEM

Nam apud nos quoq; fragmenta sulfure aspersa.) Vetus lectio Stramenta, quod uerisimilius est. non enim quæcunq; fragmenta, sed arida stramenta, & id genus alia sulfure illita, uel aspersa ignem attrahunt. Nunc autem sarmentis sulfuratis ad hunc usum passim utuntur. Vnde forsitan hic quoq; rectius sarmenta, quàm fragmenta, aut stramenta quis legerit. Item. Quia sine fundamento, & sede creata sunt.) Legendum ex ueteribus, Et sede certa sunt. Et paulopost. Gillippo Syracusas petenti.) Scribendũ Gylippo per y. græcum, & simplex l. ut sit prima breuis. Tibul.

» -Non mihi regna
» Lydia, non magni potior sit fama Gylippi.

EX CAPITE II.

Nonnunquam paulatim deuoluuntur, & desinunt.) Vetus lectio probior, cómodiorq́;, quam & Erasmus agnoscit, Diluuntur, non Deuoluuntur, hoc est sensim & æqualiter dilabuntur, euanescuntq́; in semetipsis, atq;, ut Aristoteles ait, καταμαρανθῆ, hoc est marcescunt, & distabescunt. Seneca paulopost, Si facies, inquit, uniuersa subsedit. Item infra. Nunquam ergo illud sydus talem sibi effigiem circundabit.) Nusquam aliter legitur. sed cum de nullo certo sydere priuatim, sed de omnibus communiter loquatur, mihi placeret, si Aliquod sydus, legeretur. Corona enim ut Aristoteles ait κύκλῳ παντὸς ἄστρου. hoc est omne sydus cingit.

EX EODEM

Lapillus in piscinam, aut lacum, & aliquam aquam missus.) Vetera exemplaria ferè Alligatam aquam, quod, quamuis pro aqua stagnante non satis apte dictum uideri possit, tamen propius uero est.

Lapillus enim non in omnem aquam missus orbeis facit, sed in aquam stagnantem et immotam. Liquet hoc ex sequentibus, At hoc quidem, inquit, non facit in flumine. Item. Et hoc quidem in aëre euenit.) Probabilis est hæc lectio, sed uetus magis genuina. Idem ergo in aëre euenit. Item mox. Venientemq; formam exturbet.) Vetusti codices Extinguat. utrunq; recte. Item statim post. Significatur aëris quies, & otium, & tranquillitas.) Vetus lectio, Quies, & omnium tranquillitas. bona quidem est hæc lectio, sed & illa non mala.

EX EODEM

Et tunc aquam expecta.) Hæc uerba in uetustis codicibus non leguntur, & profecto ut per se sunt leuia & inepta, ita falsa & absona mihi uidentur, adscripta ab aliquo magis, quàm satis est curioso. exterminanda igitur censeo ex his finibus quamlongissime. Nullæ enim è cœlo aquæ, nulliq; imbres, cum coronæ lenta quadam tabe consumuntur (quod tranquilli, quietiq; aëris argumentum est manifestissimum) expectandi sunt. Nisi forte defectum aliquem hic esse de tertio coronarum statu suspicemur. Coronæ enim aut concerpuntur & dilacerantur. & tunc tempestatem, uentorumq; uariorum tumultum portendunt. Aut paulatim diluuntur, & euanescunt, quod pacati, temperatiq; aëris indicium est. Aut deniq; contumaces, neq; discerptæ distrahuntur, neq; marcefactæ in tabem resoluuntur, sed perpetuũ quendam ductum seruant, & in sua natura procedunt. tunc sine dubio illa peruicax crassæ nubis densitas aquam prænunciat expectandam. Hæc autem est sententia Aristotelis περὶ τῆς ἅλω hoc est de corona siue area scribentis. Cuius uerba ex tertio Meteororum hæc sunt. αἱ μέντοι διασπάσεις ἢ μαράνσεις, αὗται μὲν εὐδιῶν. αἱ δὲ διασπάσεις πνεύματος. ἐὰν μὲν γὰρ μήτε καταμαρανθῇ, μήτε διασπασθῇ, ἀλλ' ἐαθῇ τὴν φύσιν ἀπολαμβάνειν ἑαυτῆς, ὕδατος εἰκότως σημεῖόν ἐστιν. hæc Aristoteles. Quod me addubitare cogit hunc Senecæ locum mutilatum esse. fidem tamen facere possunt uetustissimi codices, qui illa uerba (ut diximus) non habent, ut credamus integrum esse. Item mox. Illinc uentus est unde funduntur nubes) forte Finduntur.

EX EODEM

Apparet temperatum esse aëra, & sic placitum.) Hæc duo ultima uerba, Et sic placitum, frigida & inepta sunt. ita nescio quo pacto abhorrent ab aliis, & quadam nota adulterina se esse produnt Quò circa & hæc, ut cætera plurima imperitiæ arrogantis adscripta commenta uanissima, ex hac familia procul amandanda sunt.

EX EODEM

Et ideo quia facilis a circumposito aëre facilius sustinetur) Sic quidem in omnibus, sed illud Quia facilis, ut rude, & discrepans a cæteris amouendum esse uidetur. Glossema hoc fuit alicuius imperiti glossematarij, particulam illam, Ideo, interpretantis. neq; enim, Quia facilis, sed Quia inertior uis est, apponendũ erat. Subit sæpe mirari, uel indignari potius uices bonarum literarum tam miseras, tamq; felicem fuisse corrumpendis nobilissimis authoribus proxime præteritorum aliquot seculorum imperitiam, deniq; tam apertos errores temporis diuturnitate confirmatos esse, & una cum seculis, ætatibusq; inueterauisse. Neq; hoc ita recens malum est, uetustissima quoq; exemplaria simili iniuria affecta sunt.

EX EODEM

Et quod sydera cætera infirma sunt.) Lego ex Aristotele Aeque sydera cætera infirma sunt. Nam sicut Lunæ inertior uis non potest exagitare, neq; dissoluere circumpositum aërem, quin coronas accepto lumine efficiat, ita & aliorum syderum, quorum æque infirma uis est ad dissoluendum. Et infra. Hæc noctibus temperantia contingit.) Scribendum Temperatura, ut sit κρᾶσις non ἐγκράτεια siue σωφροσύνη.

EX CAPITE III.

Hæc inæqualitas alterius lucem, umbramq; permiscet.) Lege Alternis. Et infra. Si arcus duos haberet colores.) Addendum ad sensus perfectionem ex ueteribus exemplaribus, Si arcus duos tantum haberet colores. Certum enim est arcum habere quidem duos, sed non tantum duos colores, sed plurimos, & prope innumerabiles, adeo incertæ, & indiscriminatæ uarietatis, in ipsis præsertim commissuris ambitiosa Natura suam sollertiam ostentante, ut illos nulla ars, nulla manus, nullus artifex possit consequi imitando. ita permistis uiribus alter altero aut excitatur, aut astringitur, ut ipse transitus in diuersa uisum quantumcunq; intuentium fallat & effugiat. Nec me mouet nostrorum Theologorum opinio, arcum scilicet duos tantum habere colores, cœruleum & igneum, hisq; duo exprimi iudicia, hoc ignis, quod futurum est. illo aquæ, quod præterijt. atq; ideo cœruleum extrinsecus, introrsus igneum duci. Quasi uero non eundem ductum colorum ante aquarum eluuiem a condito æuo arcus habuerit, ratioq; physica non præsto sit. Cur ergo physicus, hoc est speculator, uentilatorq; naturæ istorum testimonium ab animis religione im=

butis petere debeat, cum hæc ratio nunquam fallax nobis ostendat? Illud uerum est, arcum duos tantum habere colores, intensum scilicet, & remissum. hunc innumeros incertos, illum tres certissimos complecti. primum puniceum seu uinosum, secundum ostrinum seu purpureum, tertium cœruleum seu uiridem, qui idem cyaneus, & prasinus dicitur. hinc & Aristoteles arcum utrunque triplici colorum uarietate apparere dicit. διὸ καὶ, inquit, ἡ ἶρις τρίχως φαίνεται ἑκατέρα.

EX EODEM

Sed nunc diuersi intrant cum mille colores.) Lego Niteant, nō Intrant, ne uersus claudicet, neque aliter habent etiam Ouidiani codices. Et infra. Vt autem dissimiles colores sint.) Legendum ut clarior, puriorque sit sensus, Vt an dissimiles colores sint. Hanc genuinam esse lectionem euidentius est, quàm ut aliquis dubitare possit. Et paulo post. Quidam ita existimant arcū fieri. Dicunt in ea parte &c.) Legendum uidetur ex uetustis exemplaribus. Qui ita existimant arcum fieri dicunt. de opinione enim eorundem loquitur, qui putant arcum umbræ, lucisque temperatura fieri. Ponit autem hic rationem eorū, qua tuentur suam sententiam. Et infra. Quia omnis circumscripta leuitas, uel planicies.) Illud, Vel planicies, superuacaneum esse uidetur, neque in uetustis exemplaribus inuenitur, neque ad sensum magnopere pertinet, potest tamen defendi. Leuia enim, & complanata imagini reddendæ apta sunt.

EX EODEM

Itaque piscinam ingentis magnitudinis insertis parietibus in plures diuide.) Vetusti codices illa duo uerba, Insertis parietibus, non habent, & certe inania mihi uidentur, eadem impudentia, uel imperitia, qua pleraque alia, huic loco insita. Nam piscina quocunque modo diuidatur, nihil refert. Potest tamen qui uult hæc uerba custodire, quandò non ita multum sensui nocent. Ego hæc neque omnino approbo, neque planè explodenda censeo. religiose enim, timideque ueterum scripta tractanda sunt, ne temerarium iudicium secuti, ea demum tollamus, quæ maxime author probaret. atque utinam etiam cætera tam æquo animo ferre possemus. Et mox infra. Quot lacus habuit.) Legendum, Habuerit, ut sensus illustrior sit. Et paulo infra. Vbi ergo hebes, & infirma est acies.) Verior, castiorque est antiqua lectio, Vbi uero hebes. &c.

EX EODEM

Itaque quod in aliis efficit densus aër, in his facit omnis aqua.) Hoc uerbum Aqua, proculdubio otiosum, & molestum est. Expun-

gendum itaq; ut pote adulterinum, & a uero sensu alienum, sensus enim est. Visum qualemcunq; a denso, infirmiorem uero ab omni aëre reflecti. Est autem hæc sententia Aristotelis .III. Meteoron. Ab omnibus, inquit, leuibus rebus acies obtutum replicat, ex illis porro aër & aqua sunt. itaq; cum aër coierit, acies ab eo reflectitur. Quanquam crebro etiam propter uisus imbecillitatem, absq; ulla aëris densatione, & conglobatione fit reflexio. Quo genere morbi laborauit Antipheron Oretanus, qui adeo hebetem oculorum aciem habuit, ut sibiipsi semper occurrere, & seipsum aduersa facie præcedere uideretur. quandoquidem acies imbecilla in illum ubiq; replicabatur, cum ne proximum quidem aëra expellere posset, propter corruptam ὀξυοπίαν. Quin omnibus spirante Vulturno res maiores apparere, & promontoria in mari diuisa uideri.

EX EODEM.

Itaq; quia crassior est, & peruinci non potest.) Sic omnino & uetusti codices. Nos tamen nisi, ita qui crassior est, separatim, & expuncto illo uerbo, quia, legerimus, aliquid in ipso sensu desyderemus necesse est. Vel, quod magis placet, a superiori continuo sensu uerba hoc modo repetenda sunt. Longe autem magis uisum nostrum nobis remittit qui crassior est, & peruinci non potest. Hanc ego ueram esse lectionem crediderim, neq; aliter Senecam ipsum scripsisse. Item mox.

Vt & hæc quæ proposui refellam.) Purior est antiqua lectio, proposuisti. Et infra non ita multo post. Nec ire crederemus, nisi appareret ipse.) Scribendum proculdubio ut sensus constet, isse, non ipse, hoc est iuisse, & motum esse, ac longe alia cœli regione, quàm pauloante fuerat, apparere.

EX EODEM.

Varietas autem non ob aliam causam fit, quàm quia pars coloris Sole est sparsa nubes illa.) Antiqua lectio omnino eadem est, nisi quod loco uerborũ (nubes illa) habet, nube nulla. Mutilatam, & conuulsam esse totam hanc lectionem, adeo ut uix coniecturæ locus relictus sit, quis non uidet, qui uel mediocriter illum eruditum puluerem attigit? Scribendum nonnulli putant paris coloris, sed modestius erat tacuisse. hoc enim non iuuare, sed inuoluere magis sensum uidetur, & uulneri uulnus addere. Nos autẽ solicitius, diligentiusq; & præcedentia sequentibus, & falsam, monstrosamq; ueterum, ac uulgarium codicum lectionem conferendo, ueram propriamq; deprehendisse arbitramur, quæ talis est. quia pars coloris Sole est sparsa, pars
» nube illa. Cum & paulopost dicat. Non est ergo mirum, cum duæ
» res sint, Sol & nubes, idest corpus, & speculũ, si tam multa genera

colorum exprimuntur. Candor enim in re atra, siue obscura multiplicem colorum effingit uarietatem, ut lux in fumo. Manifestum autem est has duas esse causas arcus, Solem scilicet, et nubem, coloremq; igneum à sole esse, à nube cœruleũ, alios uero ex his duobus permistis uiribus mutua incitatione consurgere.

EX EODEM

Crassius medicamentum arcus aquarius traxerit) Ecce una sentina eiecta, alia graueolentior. Libet sæpe exclamare, hæc monstra errorum Hydræ similia esse, iugulato enim uno, & item altero, alia, & quidem atrociora innumera resurgunt. Quemnam hic inter continuum, perpetuumq; de purpuræ tinctura sermonem arcus, uel aquarius, aut arcus aquarius locum habet? Præcedit enim, Interest quantum macerata sit, & subiungitur, Sæpius mersa sit, an excocta, semper de purpura. Legendum itaq; ut omnia sibi constent, & respondeant, non arcus aquarius, sed an aquatius, hoc est lenius, liquidiusq;, ac dilutius traxerit medicamentum. Multum enim refert ad uarietatem colorum reddendam ipsius purpuræ tinctura, crassiore sanie, & medicamento, hoc est bammate saturata fuerit, an aquatiore, & dilucidiore, uelleribus sitientibus, tincta. Aquari autẽ, hoc est dilui, centenas qnquagenas medicaminis libras singulis aquæ amphoris solitum, iustumq; fuisse Plinius est author. Quanquã uulgata Plinij exemplaria æquari, non aquari habeant. Aquatum uero dicitur aqua perfusum, unde uinum aquatius dictum Hieronymo. Hunc Senecæ locum negligenter legit, alioqui curiosissimus, multæq; eruditionis, atq; in peruestigandis disciplinarum mysterijs incredibili quadam diligentia, sollertiaq; præditus author Antiquarum lectionum Ludouicus Cælius, qui se notasse apud Senecam scribit arcum, siue Irin Aquarium dici. Ita in pudendos errores, etiam maximos, principesq; doctrinæ uiros, nisi oculatissimi fuerint, deprauata exemplaria ueterum authorum sæpe præcipitant. Hac causa uideo multos, qui aliquid posteritati non tacendum emiserunt, hæc Senecæ doctissima septem uolumina, tanquam lemuribus infame domicilium euitasse, aut siqui attigerunt, cæce errasse. Ac nunc quoq; infinitis propè erroribus doctissimum quenq; à lectione nobilissimi authoris summoueri. Nos tamen (aut ego fallor) nostro labore & diligentia, præsidio ueterum exemplariũ, efficax huius mali remediũ attulimus, dedimusq; operam, non dico quantum humano, sed quantũ nostro ingenio, breui hoc tempore (bimestri enim labore, et qdem horis succisiuis tantũ ista curauimus) effici potuit, ut in istis septem libris pauca admodum loca non restituta desyderarentur.

EX CAPITE IIII.

Et aqua celeriter aboletur.) Scribo æque celeriter. Et paulo infra. Vniuersi tibi uidebuntur priores a te, quàm a speculo) Vetus lectio, quàm speculo, sine præpositione, ut speculo dandi potius, quàm auferendi casus sit. Vnde mihi probantur, qui propiores, non priores existimant esse legendum. Quare sic erit tota fortassis lectio restituenda. Vniuersi a te uidebuntur propiores tibi, quàm speculo. Huius tamen lectionis fides penes experientiam esto. Illud addendum, in speculis planis imagines pares uideri, in tumidis, & globosis minores, in concauis uero maiores, & auctiores. & has quidem modo intra, modo extra, modo rectas, modo conuersas apparere. Sed & infra mox. Priorq; nobis sit.) Legere malim propior, ut supra. Item. Vt solis imago nube discedat.) Vetus lectio. a latere discedat, quod & Erasmus notauit.

EX CAPITE V.

Deinde cum uelis speculum alijs comparare.) Sine dubio uerior est uetus lectio, aëri comparare. quoniam hic non alijs rebus speculum, sed aëri, a quo uolunt arcum reddi ad similitudinem imaginum e speculorum leuore redditarũ, comparandũ est. Et mox infra. Atqui mille nubes habent similitudinem speculi.) Scribo, ne sensus sibi dissideat, nullæ nubes, quod est apertius, quàm ut sit declarandum. Item infra. Cæterum cæteruam illam non confundunt.) Vetus lectio non contrahunt, recta utraq;.

EX EODEM.

Quid ergo, inquit, non ex aqua, rupta fistula, sparsa &c.) Scribendũ & aqua, non ex aqua. Ista minora sunt, quàm ut notatu digna essent, sæpe tamen, sicut hoc loco, unius literæ immutatio uel peruertit, uel confundit totam sententiam, decipitq; negligenter legentes. Et infra. Colla Tiberiacæ splendent agitata columbæ.) Scribendum ex ueteribus codicibus Cytheriacæ. Tiberiacas enim columbas non legimus, neq; ratio carminis hoc uerbum patitur. Veneri autem sacras esse colũbas notum est etiam illis, qui primis tantum labris literas degustarunt. Ouidius.

» Armigerumq; Iouis, Cythereiadasq; columbas.
» Virgilius de Aenea -Tum maximus heros
» Maternas agnoscit aueis.-

EX EODEM

Nunquid ergo dicemus specula eiusmodi pluuias.) Quamuis & uetusti codices pluuias habeant, nemini tamen dubium esse potest, quin plumas sit legendum, loquitur enim de pennis auium, quæ licet sint unius coloris, plurium tamen esse uidentur, & ad singulas conuersiones mutantur, uariasq; ac incertas colorum differẽtias uariæ illu-

stratæ exhibent. Et infra. Quorum color aut ex ipsis mutatus.) rectius mutatur. Item paulopost. Humore diffuso.) Vetus lectio, humore suffusa, utraq; bona. sed recentior mihi placet. nos tamen varias ponimus lectiones, ut legentes, quæ earum rectior sit iudicare possint.

EX EODEM.

Positione lucis.) Necessaria deest particula distinctiua, aut, legendũ enim, aut positione lucis. Duplicem nanq; dicit causam esse cur aliqua animalia subinde mutent colorem. aut enim affectionem id facere, aut lucis positionem. Varij enim uidentur colores pro lucis illustrantis diuersitate, ut in deliquio Solis omnia natiua priuantur uenustate, atq; externo deformantur colore. Lucem itaq; esse quæ colorem rebus attribuat, sine luce autem nihil uideri, nec colores discerni. Eleganter de hac re Lucretius.

» Qualis enim cæcis poterit color esse tenebris,
» Lumine qui mutatur in ipso? propterea quod
» Recta, aut obliqua percussus luce refulget.
» Pluma columbarum quo pacto in Sole uidetur,
» Quæ sita ceruices circum, collumq; coronat. Et reliqua quæ de eadem re sequuntur.

EX EODEM.

Illæ eiusdem materiæ, tota hæc e diuersis temere compositæ.) Verior, nitidiorq; est uetus lectio. Illa eiusdem materiæ tota, hæc ex diuersis temere compositæ. Nubes enim ex diuersa, & discordi materia temere congregantur, specula uero eiusdem materiæ sunt. Et quod mox sequitur. Præterea uidemus ortu solis partem quandam cœli rubere.) Vetus lectio præterea uidemus nubeis aliquando &c. Illud enim totũ. Videmus ortu solis partem quandã cœli rubere, in uetustis codicibus deest, & profecto an huc pertineat subdubito. Credo equidem ab aliquo studioso pro exemplo in margine scripta fuisse illa uerba, & ab ignaro librario pro uerbis authoris adscripta in contextum. Hæc tamen non castigandi, sed admonendi, & existimandi gratia dicta uelim, nihil enim moueo, sed locum indico. Aliorum potius uolo stare iudicio, quàm meam interponere sententiam. Nimirum modeste & circumspecte pronunciandum est in ueterum scriptis iudicandis. Nam cum in omnibus rebus temeritas, errorq; turpis sit, tum maxime ubi aliorum temeritatem, erroresq; corrigimus, & repurgamus. Et infra. Et ad hoc opus est radiorum idoneus locus.) Rectius in uetustis, idonea locatio. Et item paulopost. Permaneret ut uideretur.) Vetus lectio, & uideretur.

EX EODEM

Ita non est, ergo & color, argumentum falsi coloris qui dum apparet, accedentibus desinit.) Perplexa, & inuoluta omnia, longeq; a vero sensu detorta. Nam de re optime constat, sed uerba ipsa discrepant, ineptumq; quiddam, & repugnans uero sensui ingerunt. Apertissimum enim est Senecam exemplo nubis uelle probare, colorem arcus non esse falsum hoc argumento, quod propius accedentibus apparere desinat, quando & nubes ipsa non uideatur ab eo qui in ipsa est, nec tamen propter hoc aliquis falsam dixerit. Nulla itaq; dubitatio relinquitur lectionem multis modis deprauatam esse. corrupto enim uno loco per imperitiam, cætera quoq; plurima circumcirca eadem labe trahantur necesse est. Ego si audendi ueniæ locus sit, expungenda illa duo uerba, Ergo & color, censerem, quæ molestissime & sensum totum immutarunt, & alia corrumpendi occasionem dederunt. Item lego, non Qui dum apparet, sed, Quod idē apparere. Quam lectionem colligo ex uetustis codicibus, qui habent, Quidē apparere. Sic ergo, ut omnia conspirent, & sibi consentiant, totam lectionem restitue. Atqui quamuis ipsa non uideatur, est, ergo & color. Ita non est argumentum falsi coloris, quod idem apparere accedentibus desinit. Et paulo infra. Qui argumentum nihil dubij relinquentibus docent.) Lego Argumentis, nō Argumentum. Et illud. Sunt quæ sinistras, quæ torqueāt uel euertant.) Vetus lectio integrior est. Sunt quæ sinistras, sunt quæ torqueant & euertant.

EX CAPITE VI.

Vt ait Virgilius noster, Et bibit ingens arcus cum aduentat imber.) Inepte mihi uidetur Seneca (pace tanti authoris dixerim) uti hic authoritate, & testimonio Virgilij ad ostendendum arcum nunquam dimidio circulo esse maiorem, uel etiam esse minorem sole altiore. nisi forte corruptus locus sit, cum Virgilius inter signa pluuiarum, & tempestatis arcum simpliciter referat, ita ut nihil intersit, maior minor'ue sit, cum æque tempestatum, uel etiam serenitatum index sit. Geminum autem arcum semper tempestatis, & pluuiæ euidens signum esse Aratus, & eius interpres Theon authores sunt, hinc & ἶριν græcis dictam, qa pluuias prædicat. Nec illud uerbum, Bibit, humiliorem arcum indicat, ut aliqui frigide, & inepte meo iudicio existimant, cum arcum communiter, nullo respectu ad hoc maior, minor'ue sit ἀναῤῥοφεῖν hoc est sorbere, & haurire flumina Græci dicant. unde & tauri caput illi fabulæ appingunt. Hoc itaq; uerbo illo, Bibit, expressisse Virgilium scientissimum omnium rerū uatem

certum est. Quo uerbo & Plautus utitur, anum Lenam multibibam, atq; merobibam uas uini exiccantem, facete, salseq; arcum appellans, D Ecce autem, inquit, bibit arcus, pluet credo hercle hodie. Praeterea nihil Senecam iuuerit, etiam si illud uerbum humilem arcum osten det, cum de Sole altiore nulla apud Virgilium praecesserit mentio. Aut ergo Seneca ineptus hoc loco est, aut conuulsum, & truncatum locum esse necesse est. quod equidē magis credo. Nam cum & Senecae uerba sequentia arcum minari tempestatem indicent abrupte & imperfecte, tanquam prius facta aliqua tempestatum mentione, adducor ut credam tale aliquid superius deficere. Arcus etiam tempestates minatur, ut ait Virgilius noster. uel, Arcus tempestatum quoq; minas affert. uel sic. Arcus pluuiarum quoq; signa mittit, uel. Arcus & pluuiarum indicium est. uel id genus simile aliquid. Hoc modo singula singulis consonarent, neq; Virgilij testimoniū absurde adducaretur. Sed difficile profecto est etiam de corruptis uerbis ueram lectionē indagare, quanto autem difficilius ubi & corrupta desunt? Quis enim potest scire quae uerba author posuerit? aut de his, quae coniectura sequenda sunt, aliquid certi promittere? Potest siquidem esse, ut harū lectionum, quas uarias posui, nulla. potest etiam ut una uera sit. Coniectura nanq; ut saepe fallitur, ita nonnunquam ad ueritatem dirigitur. & caecus aliquando iaculo cornicem figit. Sed nos haec curiosius forsitan, quàm necesse est. & profecto nihil erat pronius, quàm talia negligere. Sed nos malae conscientiae reatum sustineremus, nisi ea, quae nobis uidentur, alijs indicaremus, ueritatemq; inquireremus repudiata omni ambitione. Et quod mox sequitur.

Cum aduentat imber.) Suppositititum hoc esse uidetur, cum nec Virgilij sit, nec Senecae conueniat, quippe quod sensum turbet. Sed uiderint legentes. nos haec non repudiamus, sed arbitrio cuiusq; existimanda relinquimus. Vel forsitan hic nihil deest, sed uerborum ordo est immutatus, legendumq; hoc modo. Et bibit ingens arcus, ut ait Virgilius noster, cum aduentat imber. Sed adhuc dura, & inepta uidebitur a superiori trāsitio. Discutiant hoc diligentius, quibus plus otij superest.

EX EODEM

Cum omnes fulgores paulatim excutiantur.) elegantius, & magis proprie Discutiantur. Et paulo infra. Aeque cito omnis imago modo illo aboletur, quàm ponitur.) Scribendum In illo, non Modo illo, cū sequatur, Quàm, et praecesserit, Aeque cito. quae nō conueniunt cum uerbo, Modo illo. nostram lectionem & uetusti codices approbant. Item paulopost. At maior est aliquando arcus quàm Sol.) Lego

Aliquanto,

Aliquanto, nō Aliquando, cum semper maior Sole arcus nobis appareat. Et infra. Quid mirum maiorem reddi imaginem Solis.) Videri, non Reddi forsitan melius ex uetustis. Item infra. Quia in nube est uitro simile). Vetus lectio perfectior. Quia in nube est aliquid uitro simile. Et in fine capitis. Est aliquid & aquæ, quā si nondum habet, est, iam apparet eius natura.) Legendum, Quam si nondum habet, tamen iam apparet eius natura.

EX CAPITE VII.

Primum in hoc argumento quod apparet a Sole fieri, multa sunt pro me.) Vetus lectio sincerior. In hoc argumento multa sunt pro me. Primum igitur, & illud totum Quod apparet a Sole fieri) commentum uanissimum est, & ad libidinem concepta diuinatio. exhæredanda igitur sunt hæc ex hac familia tanquam adulterina, & legitimum sensum turbantia & confundentia. Et quod mox sequitur. Pridem quidem apparet quiddam leue esse debere.) Lego Primum, quod apparet quiddam &c. Hanc lectionē & sequentia probant. Item. Vbicunq; deflectitur.) Vetus commodior, Vtcunq; deflectitur.

EX EODEM

Totidem redderet Soles, quot habuisset inspectores.) Ita habent omnes, quos ego uiderim, codices. sed Inspectores, in quo sensu accipiendum sit, non plane uideo. Nam si per inspectores, inspicienteis homines intelligas, falsum erit uirgam uitreā, utcunq; factam, fabricatam'ue, ab inspectorum numero, imaginum Solis numerum trahere. cum ipsi inspectores nullum momentum faciant ad hoc, ut illa unum, uel plureis Soles reddat. Nullus ita cæcus in contemplandis rebus est, qui de hoc dubitet. Sed neq; uerba ipsa, quæ sequuntur (quamuis & illa absoleta, & conficta) ad hoc significatum conueniunt. Atq; utinam tam facile esset ueram inuenire lectionem, quàm hanc falsam esse conuincere. Quoniam autem in hoc errore ita ptinax est omniū exemplarium consensus, tutius, modestius'q; erit hoc loco quiescere, quàm quicquam mouere, ne antiquum uulnus curatione ipsa rescindamus. De re itaq; tam obscura, & incerta ad Apollinem, exemplo Socratis, censeo referendum. Non tamen dissimulabimus quæ nobis uidentur. Proinde legendum forsitan erit, non Inspectores, sed Insecturas, hoc est canaliculos, siue strigles. quo nomine caua ipsa inter duas strias, hoc est angulos, & prominentias, quas Græci ἐξοχὰς uocant, in ipsis columnis, & alijs rebus per insecturas, & angulos diuisis, appellantur authore Vitruuio. Hæc lectio ut incerta, ita profectò commodior, & sensui congruentior, quàm illa prior, quæ nul

lo pacto sustineri potest. Et quae mox sequuntur, Qui quia discernuntur inter se, non satis inuicem speculi nitent, inchoant tamen imagines) Aeque deprauata sunt, imperitia ad suum sensum omnia trahente, & ex uno errore pluribus nascentibus. Scribendum itaq; & hic erit, ut nulla supersit obscuritas, Quae quia non discernuntur inter se, nec satis in uicem speculi nitent, inchoant tantum imagines. ita ut In uicem, duae sint dictiones. Haud scio mehercule an haec lectio uera, germanaq; sit, huius tamen me non poenitebit interim, quoad meliorem uideam. Et supra. Quia enormiter fracta est.) Scribe, Facta est.

EX CAPITE VIII.

Cum certe ex inferiori nubes ferit, terris propinquas.) Antiqua lectio. Terris propinquus. ut Solem intelligas, Item infra. Atqui et nũc) lege Et tunc, ut sensus constet, Item infra. Quare ille circulus iungitur & in arcum nonnunquam.) Vetus lectio. Quare illis circulus in arcu circundatur nunquam. sed neutra placet. Scribendum itaq; esse uidetur, Quare & ille arcus in circulum iungitur nunquam. Manifestum est enim arcum nunquam posse iungi, sed semper uel dimidium circulum esse, uel dimidio minorem. Sole oriente, & decumbente dimidium. parum elato dimidio minorem. meridie tenuissimum. Nanq; quò elatior est Sol, eò depressior uertex circuli oppositi, & centrum eius magis infra finitorem descendit.

EX CAPITE XI.

An facio quod Virgilius, q dubitauit de nomine.) Aut nos deprauatũ, & nõ bene intellectum Virgilij locum habemus, aut (quod magis credo) Senecae incuria accusanda, diligentiaq; reqrẽda hoc loco est. nõ enim de nomine Rheticae, sed de laude et praeconio dubitat Virgilius.

» =Et quo te carmine dicam
Rhetica?= & qa hac dubitatione de eius praeconio uisus erat maximam ei attribuisse nobilitatem. itaq; ne Rhetica hac laude multum sibi placeat, seq; omnibus uitibus praeferat, cum nobiliores sint aliquae Campanae (tametsi Cato Rheticam omnibus praetulerit) subiungit,

» =nec cellis ideo contende Falernis.

Verisimile ergo est Senecae hoc loco somnum obrepsisse, nec id mirũ, cum Ciceroni dormitare interdum non modo Demosthenis oratio, sed etiam Homerus ipse uideatur. Horatius.

» =Quandoq; bonus dormitat Homerus.

Diuini profectò, non humani ingenij est, nunquam errare. Nullus est ita excellens author, qui aliquando se hominem esse non prodat.

Nihil

Nihil est autem quod hic librarijs imputes, integra lectio est.

EX CAPITE XII.

Quẽadmodũ ergo in aëre utriusq; imago terris aspici potest.) Scribẽdũ ære, c, ut sit dissyllabũ, hoc est in peluibus pingui humore repletis.

EX CAPITE XIII.

Et similia luminaribus circulis) Legendum Lunaribus. Lunari enim orbi Solis imagines, quæ in nubibus apparere solent, similes sunt.

EX CAPITE XIIII.

Qui etiam fertur.) Lego, Qui uel fertur, uel in uno loco flagrat. Et infra. Et flãmam, uelut dehiscens, in abdito ostentat) Vetus lectio. Et flammam dehiscens uelut in abdito ostendit, solo ordine uerborũ mutato. Ementiuntur enim quandam altitudinem chasmata ut dicit Aristoteles, quẽ Seneca imitatus, illud ποιεῖτι βάθος ἔχειν δοκεῖν, his uerbis exprimere uoluit. Itẽ infra. Sed quacũq; incurrerunt.) Vetus lectio. Concurrerunt, forsitan Cucurrerunt. Item de fulmine. Quia cito spatium sursum transilit.) Ita habent omnes codices, sed mihi nescio quo pacto non satisfacit ista lectio, & illud Sursum, durum, horridumq; uidetur. cuius loco ego malim Suum legere, ut illustrior, planiorq; esset lectio. Fulmina quæ celeriter transcurrunt Aristoteli Argeta dicuntur. τῶν δὲ κεραυνῶν, inquit, οἱ ταχέως διάττοντες, ἀργῆτες λέγονται.

EX EODEM

At ille non est extenti corporis per omne uenit) Ita & uetusti codices. sed deficere aliqd necesse est. id quod & sensus ostendit, qui talis est. Fulminis longum quidem uideri ignem, & extentum ꝑ omne spatiũ, per quod præcipitatur, non tamen esse extentum corpus eius ꝑ omne spatium illud, sed id uideri, quia uelocissime deijcitur. ut face circumacta ueलociter, igneus circulus duci uidetur, atq;

» Consequitur motos uelociter ignibus ignes.

Legendum itaq; forsitan erit. At ille non est extenti corporis ꝑ omne spatiũ, ꝑ quod uenit. uel, ꝑ omne per quod uenit. Potest enim Spatiũ omitti sine detrimento sensus. Aristoteles nõ negat esse aliqua fulmina, quæ linearũ specie deferãtur, flãmarumq; caudã trahant, quæ Helicia appellantur. Verba Aristotelis hæc sunt. τῶν δὲ κεραυνῶν οἱ μὲν γραμμοειδῶς φερόμενοι, ἑλικίαι λέγονται.

EX CAPITE XV.

Fulgores, inqs, quomodo fiũt, quos Græci Chelas appellãt. Lego ex Aristotele, σέλαα, siue σέλα appellant. σέλας enim σέλατος uel σέλαος Græcis dicitur fulgor, & numero multitudinis σέλατα uel σέλαα, et ꝑ contractionẽ σέλα. Aristoteles. σέλας δ᾽ ἐστὶ πυρὸς ἀθρόου ἔξαψις ἐν ἀέρι. τῶν δὲ σελάων ἃ μὲν ἀκοντίζεται, ἃ δὲ στηρίζεται. Fulgor est, inqt,

ignis densi accensio in aëre. Fulgorũ alij in iaculi modũ euibrantur, alij certo loco fixi pmanent. Et mox infra. Potest superioris cœli, uel uenti feruor.) Illud uerbũ Vel uenti, otiosum, et adfictũ est. neq; enim ad sensum ptinet, neq; in uetustis exẽplaribus legitur. Et infra.

Hoc uero nõ potest fieri. Quid? porró. ut aër uim igneã &c.) illa duo uerba, Quid? porró, inutiliter, et cũ molestia sensus interposita mihi uidẽtur, neq; illa uetusti codices habẽt. et profectò summotis illis longe apertior, clariorq; sensus erit. Possunt tamen sustineri, si cui placent. Et infra. Et tãtũ lucis emittũt) Vetus lectio Enutriũt, et forsitan recte. subiũgitur. n. Donec cósumpto alimẽto primũ obscuriora sint. Sed et Emittũt bona, et nescio an etiã rectior lectio. Quoniam autem parũ refert utrũ legatur, liberũ opinaturis relinquo iudiciũ.

EX EODEM

Cum aër spissus ignẽ, quẽ propior terris diu parauerat.) Scribo Pauerat, hoc est nutrierat. Spissi. n. humores, et coactus aër pascunt, nutriuntq; ignẽ. Et paulopost. Hij fulgores dicũtur, qa breuis facies illorũ, et caudica est.) Purior est uetus lectio, Hæc fulgores dicũtur. Itẽ Caduca, nõ Caudica scribẽdũ. Puderet notare tam leuia, nisi uiderẽ delicias legentiũ, q & minoribus offendũtur.

EX EODEM

Motumq; cœli sequẽs.) Lego Sequũtur, ut sit illustrior oratio. Sequitur. n. Aut proprios cursus agunt, Et statim infra. Cometas nostri putant, de qbus dictũ est.) Vide ne sit legẽdũ, De qbus dicẽdũ est, uel, De qbus dicemus. Septimo. n. uolumine de Cometis, priuatim huic rei destinato, tractat. superius autẽ nulla mẽtio Cometarũ facta est. potest tamen et Dictũ, defendi, si ardores, et trabes itelligas, de qbus superius. Sit hoc ergo arbitrarium. nos nihil mutamus. Itẽ paulo infra. Horũ genera Pagoniæ, Lampades, et Cicharissiæ) Legẽdũ Pogoniæ, Lãpades, et Cyparissiæ. Quæ à similitudine Cyparissi uel Cupressi sic dicũtur. Festus. Cyparissiæ appellãtur quædã acies igneæ, quæ noctu apparere solẽt ad similitudinẽ Cupressi. Idẽ. Cyparissiæ dicuntur ignes prodigiosi à similitudine Cupressorũ. Asparsoplecta uero, siue, ut uetusti codices habẽt, Asparsioplectra qd sit adhuc quærimus. Nisi forte ἀστραποπρηστῆρας, hoc est Fulgurãtes Turbines legamus. Vel potius ἀστραπόσκηπτα, idest Fulgura in terrã ruẽtia. Quæ lectio uerbis superioribus Senecæ cóuenit. Scepta autẽ dicũtur Aristoteli omnia cœlestia, quæ in terrã usq; præcipitata se ad qppiã allidunt. Vel certe ἀστραπόπληκτα. Quia dicit Ab his tecta uidimus icta.

EX EODEM

Multa. n. conglobatione igniũ indigẽt, cũ ingẽs illorũ orbis aliquantum

matutini

matutini amplitudinē Solis exuperat.) Vetus lectio diuerſa. Multa.n. cōglobatione igniū ſe cōiungēs illorū orbis, aliquādo matutini &c. Poteſt hæc qdē, ſed et uulgata lectio tolerari, ita tamen ut loco uerbi Aliquantū, Aliquando ſcribatur. Præterea ſi cui magis placet uulgata & recentior lectio, q̄ antiqua, lex grāmaticæ poſtulat, ut in calce quoq; Exuperet, nō Exuperat, legit. qđ uerbū facit, ut ſincera ueteris exēplaris fides uideatur. Et infra. Nihil aliud quàm alienū opus mentientibus.) Scribendum Corpus non Opus. Speculorū enim illa ſimulacra, quæ imaginant, mendacia ſunt, & inanes uerorum corporum imitationes.

EX EODEM

Nec in alia protinus imagine abducæretur.) Lege Obducæretur, et Alia, nō In alia. Et item. Sunt iſta à qbuſdā ita cōpoſita, ut et hæc poſſint detorquere in prauum) Vetus lectio forſitan pfectior. Vt et hoc poſſent, et detorquerēt in prauū. hoc ſenſu. Eſſe quædā ſpecula ita facta, et cōpoſita, ut reddāt qdē corporū imagines, et ſimilitudines, ſed lōge in peius detortas, et deformatas, id qđ et ſuperius dixit, eſſe ſpecula, quæ reddāt ſimilitudinē ī peius. Noſtri qdē eſt officiū indicare qd nobis uideatur, exiſtimatio autē ſua cuiq; ſit.

EX CAPITE XVI.

Hoſtius princeps qdā fuit obſcœnitatis uſq; in ſcænā productæ.) In antiquiſſimis exēplaribus illud uerbū Princeps, nō legitur. Atq; eqdē haud ſcio an ſit neceſſariū. ipſa.n. oratio probior, uenuſtiorq; uidetur illo uerbo eraſo. Nō ſum neſcius, ſicut ab idoneis authoribus elegāter dicūtur principes gulæ, ganeæ, popinæ, ita dici poſſe principē obſcœnitatis. ſed hūc principatū ſatis ſuperq; puto exprimunt illa uerba, In ſcænam uſq; productæ.

EX EODEM

Indignū uindicta uindicauit.) Lego Iudicauit, nō Vindicauit. Sēſus autē eſt. Hoſtiū qdē nō iure occiſum à ſeruis eſſe, Diuū Auguſtū pronūciauiſſe, ſed īdignū eſſe ſceleſtiſſimū, et cōtaminatiſſimū nefandiſſimis flagitijs Cillonē uindicta, hoc eſt, ut eius mors uindicaretur, et in ſeruos, q eū occidiſſent, animaduerteretur. Et illud paulo īfra. Oculis ſuis ad illa aduocauit.) Scribo Oculis ſuis illa aduocauit. Tā leuia prætereire ſæpe cogito, ſicut nō parū multa præterij.

EX EODEM

Cum cōplexus erat.) Cōpreſſus forſitan conuenientius propoſito uerbū. qđ & uetus habet, et alij agnoſcunt. Nota eſt uerbi obſcœnior ſignificatio. Et qđ mox ſequitur. Genibusq; alienis obhæſerat.) Vetus lectio Clunibus alienis, nō Genibus. quæ lectio etſi obſcœnior ſit, tamen uerior uidetur. neq;.n. tāta rei fœditas honeſtis uerbis exprimi poteſt. Sed & Genibus forte tolerabiliter legitur. Subit mirari tam grauē philoſophū in re obſcœniſſima in tantum expatiari. Indignū

profecto` sapiētis grauitate erat, tantam fœditatē, tam multis, et nudis uerbis quasi spectandā oculis proponere. EX EODEM

Et testes eius, tractores'ue sint.) Legendū ex uetustis codicibus Exactores'ue sint. quam lectionē ante nos uidit Erasmus. Et item. Etiam ea quæ conspectu corporis nostri) Vetus lectio purior. Etiam ea quæ ab aspectu. Item infra. Quo nequitiam meam si ad naturæ modum pecco?) Antiqua lectio. Quo nequitia mea, in nominandi casu. Vtraq; bona est. Horatius.

» Quo mihi fortuna est, si non conceditur uti?

Et paulopost. Quod incredibilē imaginis magnitudinē reddat.) Vetus lectio Imaginum, non Imaginis, multitudinis numero, propter multa scilicet specula apposita. Item quod mox sequitur. Si liceret mihi ad uerum ista perducerem.) Vetus lectio Ad usum ista perducerem, bona utraq;, apertus sensus est huius, & illius. sed quam magis probem non facile dixerim. Illud tamen testari licet, nos debere fidem ueterum exemplarium sequi, ubicunq; defendi potest. Et illud. Facinus indignum, hic fortasse cito`, & antequā uideret, occisus est.) Sic quidem & uetusti codices, sed mihi illud uerbum Videret, suspectum est, aut addendum forsitan uerbum Hæc, ut sit, Et ante quàm hæc uideret. EX CAPITE XVII.

Quid facies ista nobis, & quid in nos obuersa reddatur.) Sincera, & genuina est uetus lectio. Quid ita facies nostra nobis, & quidem in nos obuersa reddatur. Item. Quod cum uera corpora edidisset.) Vetus lectio Dedisset. Et infra. Excipiendarū imaginū capacem.) Vetus lectio Appetentem. utraq; bona, sed recentior magis blanditur. Item infra. Multi ex hoc consequuti primo sui notitiā) Commodior est uetus lectio, Consequuntur, nō Consequuti. Socratem philosophum docet Apuleius speculis ad morū disciplinam usum fuisse, suasisseq; discipulis, ut sæpius in speculis sese contemplarentur, et cui placuisset pulchritudo corporis, caueret formæ dignitatē morū turpitudine dehonestaret. quē uero formæ pœniteret, curaret nauiter ut uirtutis splēdore, ingenijq; dotibus dāna corporis repēderet. Et paulopost. Senex ut indecora carnis deponeret.) Legendū Canis, non Carnis. cani q sint notius est, quàm ut dicatur. Multa autem iuuenes decent, quæ senibus indecora sunt. EX EODEM

Qualem fuisse cultum putas? Ad hoc speculum secernentium ætas illa simplicior, & fortuitis contenta.) Lectio confusa, & intricata mala distinctione. tu sic distingue. Qualem fuisse cultum putas ad hoc speculum se cernentium? Aetas illa simplicior, & reliqua. Ita ut Aetas

principium

principium sit sequentis Coli, & Se cernentiũ duæ dictiones cum interrogatione. Item infra. In libidinem luxumq; rapiebat.) Vetus lectio Trahebat. Sed hæc nõ ponẽda ĩ magno discrimine. Itẽ paulo post. Dulcẽ aspectũ formæ suæ ea facerẽt, sæpius despexere &c.) Vetus lectio ordinatior & clarior, Dulcem aspectum formæ suæ faceret, sæpius ea despexere.

EX EODEM

Postquam deterior populus subijt, in ipsas terras se effossurus, ferrum obruendum primum in usu fuit) Vetus quoq; lectio propemodum eadem, nisi quod loco uerbi Effossurus habet Effusurus, quæ lectio sincera uidetur. nisi malimus legere deffossurus, ad scrutanda scilicet terræ montiumq; uiscera. Plinius Penetramus, inquit, in uiscera terræ, auri argentiq; uenas, & æris ac plumbi metalla fodientes. Idem alio loco. Imus in uiscera eius & in sede Manium opes quærimus. Effossurus uero & Defossurus sunt contrariæ significationis. ut autem improprie dicitur Defossurus e terris, ita Effossurus in terras. Sed hæc nec dictu necessaria in tanta notitia, cũ omnibus, qui sermonem curæ habent, communis sit uerborum proprietas & differentia. Nobis placet antiquam custodire lectionem. Et quod mox sequitur. Et id homines impune irruerent, si solum irruissent.) Lego Eruerent, si solum eruissent. Ferrum enim erutum innoxium, immo uero etiam necessarium ad multos mortalium usus uideri poterat, nisi dehinc argenti auriq; metalla effossa id nocere docuissent, hominesq; in mutuam necem armassent. Ouidius,

» Iamq; nocens ferrum, ferroq; nocentius aurum
» Prodierat.—

Aurum siquidem, ut ad uitæ perniciem repertum, ab optimis quibusq; præcissum est multis conuitijs. Et statim infra. Et mox proprie huic ministerio præparatus est orbis) Vetus lectio. Et mox fuit proprio ministerio paratus orbis. de hac quoq; an recta sit non nihil ambigo. sed hæc potest sustineri in bono sensu. Illa uero uulgata quẽ sensum habeat, alij uiderint.

EX EODEM

Nondum argenti nitor, sed fragilis uilisq; materia. Tũc quoq; cum antiqui illi uiri incondite uiuerent, sed satis nitidi, squalorem opere collectum aduerso flumine eluerunt.) Vetus lectio ut clarior, et melius distincta, ita rectior elegantiorq;. Nondum argenti nitor, sed fragilis uilisq; materia tunc quoq; cum antiqui illi uiri inclyte uiuerent. satis nitidi, si squalorem opere collectum aduerso flumine eluerent. Parsimoniam enim, frugalitatemq; ueterũ laudat. Et infra. Cura comæ, capillum fuit ac prominentem barbam depectere.) Scribo, Cura comere capillum fuit, ac prominentem &c.

EX EODEM

Deniq; gemmis adornata, & poculum unum ex his fœmina constitit, quod antiquarum dos fuit) Vetus lectio profecto & uerior & clarior. Deinde gemmis adornata & poculis. Vnum ex his fœminæ » constitit, quod antiquarũ dos fuit. Plinius libro. XXXIII. Quinetiã » pocula ita figurantur exculptis intus crebris ceu speculis, ut uel uno » intuente populus totidem imaginum fiat. Et quod mox subiungitur.

Nõ illa quæ publicæ dabatur imperatorũ pauperũ filiabus) Vetus lectio integrior & elegantior, sensuiq; magis conanit. Non illa quæ publicæ dabatur, sed imperatorũ pauperũ filiabus. Et in calce libri. Nulli non uitio muneratio necessarium factum est.) Vetus lectio Numerario, nõ Muneratio. sed nec ista satisplacet, tamen ut hæc aliquem forte non ineptum, ita illa uulgata nullum sensum habet. Legunt aliqui Numerato. Sed quicquid horum legatur, non deerit locus diligentiæ. Forte legendum Innumerato, ut illud Diui Augusti. » Vincius ingeniũ innumerato habet.

ANNOTATIONES FORTVNATI IN LIBRVM SECVNDVM SENECAE.

EX CAPITE PRIMO.

T formam ignium, uel syderum) Illud, Vel syderũ, inane est, cum supra dixerit, Naturam syderũ. sed neq; uetusti codices habent. Et infra.

» -et humanas mouentia tonitrua mentes)

Motura legendũ ex Ouidio, & uetustis codicibus, ne uersus claudicet. Itẽ paulo infra. Quo de tonitruis, fulguribusq; dicturus es) Vetus lectio. Quo de tonitribus. Et certe apud authores in hac inflexione huius uerbi frequentior usus est, & maxime » in numero multitudinis. Plinius, Noctu magis, quàm interdiu sine tonitribus fulgurat.

EX EODEM

Cogitur in ea sede, in qua illũ natura disposuit). Probior est uetus lectio. Cogitetur, nõ Cogitur, hoc sensu. Aërem, q terras subit, nõ esse spectãdum ibi tanquam depressum mole terrena, languentem'ue, aut otiosum. sed semper luctantẽ, & molientem erumpere ad eum, quem illi natura disposuit, locum. atq; ibi eiusdem esse potentiæ, eiusdemq; ingenij, cuius est in loco proprio, inquieti scilicet & turbulenti. Et infra. Inter cœlestia & de terra dicendum erit.) Tolerabilis est hæc lectio, sed uetusti codices De terrenis.

EX CAPITE II. ET III.

Et duorũ inter se cõiunctorũ corporũ tactus.) Vetus lectio forte cõmodior. Tractus, nõ Tactus. Nõ .n. satis est ad unitatẽ duorũ corporũ ut se tangãt, sed reqritur qdã tractus ductusq; pmistus et indiscretus. Item infra. Illa constant aut nexu, aut aceruatione) Vetus lectio Cõgregatione, bona utraq;. Itẽ ex Cap. III. Quędã materię loco relictę) scribendũ Relicta.

EX CAPITE V.

Ex qbus, idest illo & illa alimenta animalibus omnibus satis) Clarior, psectiorq; est uetus lectio. Ex qbus, idest ex illo, et ex ista alimenta omnibus animalibus, omnibus satis. Item infra. Et omniũ qdem rerũ naturã quantũ in nutrimentũ sui satis sit, apprehendit.) Lego, Natura, nõ Naturã. In ea .n. hęresi est Seneca, ut credat sydera, & Mũdũ, Naturamq; rerũ terreno humore pasci, secutus opinionẽ philosophorũ, et maxime Platonicorũ, q tradũt stellas, quas igneas esse opinantur, totumq; mũdũ, cuius omnes partes calor qdam uitalis ptingit et trauat, humecto alimento, ex aquis agrisq; Sole tepefactis excitato, ali & nutriri. qa nullus ignis sine pastu aliquo possit permanere. Plinius Sydera uero, inquit, haud dubie humore terreno pasci, quia Luna orbe dimidio nõnunquã maculosa cernatur. Huius opinionis nec poëtas pœnituit. Virgilius.

» -conuexa polus dum sydera pascet. Lucretius.

» -unde æther sydera pascit. Lucanus.

» Nec non oceano pasci Phœbumq;, polumq;

» Credimus.= Sed hæc aliàs forsitan & aptius & latius. Aristoteles. II. Meteoron irridet hanc opinionem tanquam uanam & ratione carentem.

EX CAPITE VI.

Nunquã enim contexi nisi per unitatẽ corporis uisus est) Vetusti codices, Contexti, nõ Contexi. et loco uerbi Visus, forte Nisus legendũ est. hoc sensu. Nullũ corpus, nisi sit p unitatẽ contextũ, posse habere aliquam intensionẽ, & aliquẽ conatũ ac nisum. Nulla enim intensio sine unitate, id quod author ipse multis infra rationibus confirmat. Nam si Visus & Contexi, uel alterutrũ legeris, nõ uideo quẽ sensum ex iis uerbis elicies. Itẽ paulo infra. Ostẽdũt uoces, quæ remissæ claræq; sunt) Vetus lectio Elatæq; sunt, qd opponitur remisso, sicut clarũ obscuro. Hæc autẽ uocũ differẽtia facilius deprendi potest in his, quas Phonasci διασημαστικὰς quàm in his, quas συνεχὰς uocãt. Nota sunt hæc illis, q illã partẽ Geometriæ quæ κανονική dicitur, quæ longitudines altitudinesq; uocũ emetitur, degustauerũt.

EX EODEM

Arbusta syluasq; conuoluit) Bona hæc, sed uetus lectio, Conuellit, quæ

commodior est ad ostendendam concitati spiritus uiolentiam. Item infra. Consyderemus quàm ingentem uim per occultum agant paruula admodum semina) Lego Agat, non Agant, ut ad spiritum referatur. Paruula autem sit initium sequentis coli. De hoc naturæ miraculo ex tam minimis seminibus granis'ue, si inciderint in conci pientem comprehendentemq; naturam, nasci procerissimas arbores longe lateq; radicū brachia spargentes, & respuentem secures ma teriam, copiose Plinius libro. XVII. Meminit & Cicero secundo De natura deorum. Item paulopost. In tantum coalescant) Vetus lectio Conualescant. quæ forsitan magis sensui congruit. Loquitur enim non tam de quantitate arborū, & radicum, quàm de uiribus & occultiore illa potentia. Nihil tamen mutandū censeo, cū bona sit et uulgata lectio.

EX CAPITE VII. ET VIII.

Quid autem producit fruges) Vetus lectio elegantior, & magis inferioribus congruens. Quid est aliud quod producit fruges. Item infra cap. VIII. Non autē opus erit inani aut mixto) Lego Inani admisto, hoc est ut inane aëri admisceatur.

EX CAPITE IX.

Magnosq; impetus.) Vetus lectio Magni impetus, utraq; bona est, sed uetus magis blanditur. neq; est discedendū à fide ueteris exemplaris ubi custodiri potest. Et infra. Nihil enim nisi intentione uehementius est.) Vetus lectio. Nihil enim non intentione. quæ commodior mihi uidetur.

EX EODEM

Atqui uero nec manus, nec ullum aliud tormentum, siue instrumentum aquā poterit mittere, aut agere, quàm spiritus.) Vetus lectio sincerior qdem, sed haud scio an etiam integra. Atqui nec manus, nec ullum aliud tormentum aquā poterit mittere, aut agere, quàm spiritus. Illud uero. Vel instrumentum) ex duplici, & ambigua lectione librarius ignarus addidit, sicut aliâs sæpe. Sunt exēplaria uetustissima in quibus ita legitur. Atqui nec uero magis, nec ullū aliud tormentū aquā poterit mittere. Quam lectionē nisi uidissem, poterat prior integra uideri. Nunc ista nescio quo pacto magis alluderet, si sincera esset. nisi forte legamus Atqui nec tollo magis, nec ullum aliud tormentum. Crediderim enim illud Vero, nō otiosum esse, sed & facile p imperitum aliquē ex uerbo Tollo corrūpi potuisse. Præterea Magis potius, quàm Manus esse legendū, tum quia, si Manus legatur, inepte illud sequetur, Nec ullū aliud tormentum. quæ uerba ostendunt tormenti, seu organi aliquod genus nominatū esse. Quāuis sciamus & Manus ferreas inter genera tormentorum poni, sed hic nihil ad propositū. Tum quia in calce uerborum ponitur Quàm particula, quæ cum

uerbo Magis poni apte consueuit. Praeterea falsum est nullo tormento posse agi aquas, nisi solo spiritu. quem sensum uidentur habere uerba prioris lectionis. Verum autem est nullo tormento magis, quàm spiritu. Tollones uero tollendae aquae instrumenta sunt, ut Celonium, Ciconia, & Antlia. quod & sentinam significat. Instrumenta autem seu organa spiritalia aquae tollendae Pneumatica dicuntur. Plinius libro. XIX. Hortos, inquit, uillae iungendos non est dubium, riguosq; maxime habendos, si contingat perfluo amne, si minus, e' puteo pertica, organis'ue pneumaticis, uel tollonũ haustu rigandos. Quae uerba Plinij uel ob id repetenda censuimus, ut corruptam apud eũ lectionem obiter restitueremus. Item infra. Hoc inserto & cogente attollitur.) Vetus lectio Agente, non Cogente. sed utraq; recta.

EX EODEM

Parum offendunt non aquam sibi resistere) Ostendunt, non Offendunt legendum ex uetustis codicibus. Et paulo infra. Vox autem qua ratione parietũ munimenta transmittitur) Vetus lectio Per parietũ. Item mox. Nisi quod solido aër inest) Scribe, Solido quoq; aër inest. Item infra. Scilicet non aperta tantum intendens) Vetus lectio, Scilicet spiritus non aperta tantum intendens. Et statim infra. Quod illi facere expeditum est, quia nusquam diffusa.) Vetus lectio Diuisa non Diffusa. sed neutra sensui congruit. Quare legendum forte erit, Quia nusquam diuisus, ut sensus apertus sit. Aër enim seu spiritus, cum per solida & inclusa transit, non diuiditur, sed continuus sibi, & interruptus fluit p omneis res, parteisq; mundi. quod mox latius.

EX EODEM

Ipse quidem transit per ipsum quod scindit, & media nõ circumscindit tamen, & utrũq; angit) Lectio confusa nullo sensu, uetus quoq; nihilominus pplexa, & obscura. Ipse qdem transit per ipsum quo scinditur, & media non circunfundit tantũ, & utrinq; angit. Videtur esse legendũ, Ipse qdem transit per ipsum quo scinditur, & media non circumscindit tamen, sed utrinq; angit. hoc sensu. Aërem omnia, quibus intercludi, uel scindi uidetur, tranare, non tamen scindere illa p quae transit, sed angere utrinq;. Plinius quoq; Aërem per cuncta rerũ meabilem, totoq; consertum credit. Penetrare hunc & in aquas, argumento spirantium piscium, & in terras, animalium quae semper defossa uiuunt, ceu Talpae.

EX CAPITE X.

Quantum ad sinceritatem tenuitatemq; pertinet.) Vetus lectio Siccitatẽ, quã et Erasmus reposuit. Mihi tamen nõ minus bona ueraq; recẽtior uidetur. Et infra. quousq; redire potuerũt reduplicato calore) lego

Id duplicato, non Reduplicato. Duplicatur autem imæ partis aëris calor per radios rectos, & replicatos, qui ad regionem nubiũ perueniunt. Seneca infra libro IIII. cap. VIII. Pars aëris, quæ pro» pe terras est, plus habet caloris, quod radij Solis à terra resiliunt, » & in se recurrunt, horum duplicatio proxima quæq; à terris ca» lefacit.

EX EODEM

Quorum aliqui eruperunt innumerabiles, & in abscondito flagrant.) Remouenda est, Et, particula, atq; sic distinguendum. Quorũ aliqui eruperunt, innumerabiles in abscondito flagrant. Dicit enim igneis plurimos erupisse, sed innumerabileis in occulto ardere. Excedit pro» fectò, inquit Plinius, omnia miracula, ullum diem fuisse, quo non » cuncta conflagrarent, cum specula quoq; concaua aduersa Solis radijs facilius etiam accendant, quàm ullus alius ignis. Tam fœcunda est huius elementi, immensæ & improbæ rerum naturæ portionis ratio. Ignem Herodotus belluam auidissimam inexplebilemq; uocat, quæ quantò plura consumit, tantò fœcundius se parit.

EX EODEM

Hæ tot partes eius fertiles rerum habent, & aliquid temporis, quoniã sterile est frigidum.) perplexa hæc omnia, & deformata, nulloq; sensu hactenus lecta sunt. Nos arbitramur ita esse scribendum & distinguendum. Etiamnum tot partes eius fertiles rerum habent aliquid tẽporis, quoniam quod frigidum est, sterile est. Quam lectionem propemodum ex uetustissimus exẽplaribus colligi posse uideo. Omnia autem quæ terra concipiat semina, quæq; ipsa ex se generata stirpibus infixa contineat, temperatione caloris & oriri, & augescere naturales consentiunt. atq; omnia quæ uiuunt & crescunt, siue animalia, siue terra edita, propter inclusum calorem uiuere & crescere. Qui quãdiu remanet, tandiu sensus & uita remanet. Refrigerato autem & extincto calore, occidunt & ipsa, & extinguuntur. Quo intelligendũ est eam caloris naturam uim habere in se uitalẽ.

EX CAPITE XI.

Circa terram plurimum audet.) Scribo Agit, sequitur enim eius antitheton, Patitur. Et infra. Modo imbres, aliasq; iniurias turbine mouent.) Vetus lectio Turbidæ, non Turbine, & fortassis rectius. Et mox infra. Hoc necessarium fuit præloqui) antiqua lectio. Fuerit, qui modus dicendi est elegantior & usitatior. Parua sunt hæc, non indigna tamen, quæ à studiosis ueteris elegantiæ obseruentur.

EX CAPITE XII.

Et tonatio sine ictu.) Lege Conatio, una litera ĩmutata. Ponit enim dif-

ferentiam inter fulminationem, & fulgurationem. Quando spiritus inclusus, tortusq; & in nube effringenda exitum quærens igniuerit, & tenui imbecilloq; ardore eruperit fissis nubibus, Fulguratio, siue Fulgetra, siue Coruscatio dicitur. Si autem flatus ille copiosius ardens nubium conflictu elisus, expressusq;, se maiore uiolentia pruptis, perfractisq; nubibus emiserit, Fulminatio, siue Fulmen appellatur. Cum uero idem flatus huda densaq; nube cohibitus, & inclusus, & quasi strangulatus luctatur, moliturq; exitum, magnum sonitum ac crepitum edit, quod Tonitru dicimus, de hoc infra latius.

EX EODEM

De quibus inter nos conuenit.) Scribendū ex uetustis codicibus, De quibus inter omnes conuenit, subiungitur enim, Conuenit illis. Dicit autem de his tribus, Fulgurationibus scilicet, Fulminationibus & Tonitribus philosophorum opiniones partim consentire, partim discrepare. Nimirum siquis diligentius philosophorū scita reuoluerit, contuleritq;, uidebit summam eorum dissensionem, & inconstantiā. Atq; haud scio an ulla res sit naturæ, de qua tantopere philosophi digladientur, ut magno argumento esse debeat, causas harū rerū latentes & abditas in natura esse, de quibus tot doctissimorū hominum discrepent sententiæ. Et paulopost. Etiā nunc conuenit.) Ita ubiq; impressi & manu scripti codices habent. sed legendum Etiamnum ubiq;, ut una sit pars orationis.

EX EODEM

Aut igneas esse, aut ignei spiritus.) Rectius habent uetusti codices, Ignea specie. Eorū enim quæ in aëre obseruantur alia fiunt per ὑπόστασιν, hoc est substantiam, alia per ἔμφασιν, idest apparentiā, quam Aristoteles primo de Generatione σύμφασιν appellat. Seneca supra primo libro colores arcus ἐμφάσεις siue συμφάσεις credit. Eadem est sententia et Aristotelis, cuius uerba ex libro περὶ κόσμου de eadē re subieci συλλήβδην δὲ τῶν ἐν ἀέρι φαντασμάτων, τὰ μὲν ἐστι κατ' ἔμφασιν. τὰ δὲ καθ' ὑπόστασιν. κατ' ἔμφασιν μὲν, ἴριδες. καὶ ῥάβδοι. καὶ τὰ τοιαῦτα. καθ' ὑπόστασιν δὲ, σέλα τε καὶ διάττοντες, καὶ κομῆται, καὶ τὰ τούτοις παραπλήσια. Item infra. Alius enim aliunde illum colligit.) Antiqua lectio. A lumine, non Aliunde. ut sit sensus. Aliquos existimare ignem lumine superiorum posse in nubibus excitari, ut Empedocles Solis radijs. Sed magis conuenit uerbis Aristotelis, unde hæc omnia conuersa sunt, si Aliunde legatur. dicit enim Aristoteles esse aliquos, qui dicant ignem nubibus superuenire, ut Empedoclem & Anaxagoram, hic enim ab æthere, ille à Solis radijs ignem in subiectum aëra decidere existimant.

EX EODEM

Et in imbres & niues cedit) Vetus lectio, Et imbres creat. Idem est sensus utriusq;, sed uulgata, quia magis dictis Aristotelis consonat, probanda uidetur. Est autem hæc sententia Aristotelis circa finem Tertij Meteoron, & in libro De mundo. Halituū siue aspirationum duo esse genera, quæ in aëra efferuntur, alterum ex terra, alterum ex aqua. Quæ terra expirat, sicca et fumida esse. Quæ uero aqua humida, & uaporosa. ex his concrescere nebulas, nubes, rores, imbres, niues & grandines. Ex illis uentos, & diuersa tempestatum genera. Præterea tonitrua, fulgurationes, accensos turbines, fulmina, & cætera id genus similia.

EX EADEM

Deinde ut Latius ferat nubes proximas) Lego Feriat. Halitus inquit, Aristoteles calidus nubium congregatarum compressu disploditur, et per uim delatus ad circumstantes nubes alliditur, plagamq; incutit, cuius plane sonitus Tonitru uocatur. Is autem ictus, sonitusq; in nubibus fit eodem modo (si parua magnis componere licet) quo crepitus in flamma, erumpente halitu ardente, lignis uiridibus igni fatiscentibus, quem crepitum alij Vulcani risum, alij Vestæ, alij minas utriusq; uocant.

EX CAPITE XIII.

Cum tantūdem illic semper ardeat.) Vetus lectio Spiritus, non Semper. Potest utraq; sustineri, Semper tamen magis sensui conuenit. Et infra. Aut si nulla pars eius deciderit) Lego. Aut si Vlla. remota prima litera. Si ulla pars, inquit, ætheris decerpta in nubes subiectas detraheretur, aliquando totus æther per partes carptus deficeret. Hoc contra Anaxagoram. Et mox infra. Sed ne ab extremo quidem comprimi, quia in æthere nullus incerto corpore locus est) Vetus lectio proculdubio castior est. Sed ne ab externo quidem exprimi, quia in æthere nulli incerto corpori locus est. Aeterna enim contrarijs carent, neq; alicui externæ uiolentiæ obnoxia sunt, alioqui nō essent æterna.

EX CAPITE XIIII.

Posse aliquas partes aëris ad se trahere ignem ex æthere decidentem ex his superioribus ardere, & sic accendi) Vetus autem lectio hæc est. Posse aliquas partes aëris ad se trahere ignem ex locis superioribus, ardere an sic accendi? Videtur ergo sic esse legendum. Posse aliquas partes aëris ad se trahere ignem ex æthere decidentem, & locis his superioribus ardere, an hic accendi? Pergit enim, & urget angustius interrogando Empedoclem et Anaxagoram, aliosq; eorū opinionem secutos, an dicant ex æthere decisum ignem discen-

dere, &

dere, & nubibus impingi, quod ratione caret. An solo feruore semper ardētis ætheris subiectum aërem aliquando ignem concipere, quod consyderatius, & cum ratione dictum uideri potest. Plurimū enim interesse, utrum dicat aliquis ab æthere ignem decidere, quod natura ignis non patitur, an ab æthere quicquam accendi in istis inferioribus. Et paulo infra. Quæ diu concaluerunt.) Vetus lectio Quæ diu non concaluerint, sed melior uidetur recentior ex supra dictis.

EX EODEM

Necesse est enim ut & unus æther habeat aliquid uerisimile) Scribendum, Et imus æther habeat aliquid aëri simile. Sicut enim summa pars aëris est siccissima, calidissimaq́; et ob hoc etiā tenuissima participās naturā imi ætheris. ita ima pars ætheris est densior frigidiorq́; cæteris sui partibus, & multum de natura uicini aëris referens. Nimirum ipsa uicinia & copulatio rerum quantumuis discordiū concors, & similis sit, & quasi consentiens ad mundi incolumitatem, necesse est.

EX CAPITE XV.

Cum ignis & aqua mutabilis sit) Scribo Cum in ignem & aquam mutabilis sit. Elementa inter se mutabilia esse in primis Philosophiæ rudimentis docemur. de qua re scribit passim Aristoteles, & Seneca infra capite X. Tertij. Ex terra siquidem aqua, ex aqua oritur aër, ex aëre æther. deinde retrorsum, uicissim ex æthere aër, inde aqua, ex aqua terra infima. Dicūt Neoterici philosophi ex uno pugillo terræ fieri decem pugillos aquæ, centum aëris, mille ætheris siue ignis. Rursum retroagendo mille pugillos ætheris contrahi in centū aëris, decem aquæ, unum terræ. Et paulopost. Et condensos compactosq́; nubium sinus dissipat) Lego, Et cum densos, separatim, ut sint duæ partes orationis.

EX CAPITE XVI.

Ex hoc ipso inflammant.) Lego Et hoc ipso, non Ex hoc ipso. Quamuis in uetustis exemplaribus non sint ista uerba Emittunt, & hoc ipso inflammant, & tormenti modo) et profectò non nihil dubito an Senecæ sint, ita putida, agrestia, & insuauia uidentur. præsertim illa Et hoc ipso inflammant) Succincta & elegans lectio erat, quam habent antiquissimæ fidei codices. Nubium inter se compressarum angustiæ medium spiritum eijciunt. uel sic. tormenti modo eijciunt, quæ duo uerba genuina uidentur. sed legentes extiment.

EX CAPITE XVII. ET XVIII.

Sed quemadmodum in aquam feruens massa descendit) Vetus lectio fortassis commodior. Sed si in aquam feruens massa mittatur. Vel certe ex utraq; una facienda. Sed quemadmodum si in aquam &c.

Item ex capite. XVIII. Quia tunc & per cursum, & siccum aëra spiritus prosilit) Lego Quia tunc quoq; per aëra percussum & scissum spiritus prosilit.

EX CAPITE XX.

Quis negabat spiritũ magno impetu lapsum) Vetus lectio, Quis enim negabit spiritum magno impetu ductum. Alij legunt Latum Omnes possunt sustineri. sed ueteris rationem habendam censeo. Et paulo infra. Dum secuta in terra incendet) Vetus lectio. Dũ secta infra incendit. sed utrobiq; corrupta, & ita deprauata, ut cuiq; promptum sit uidere hoc uulnus, curare autem hoc uirtutis opus. Nos itaq; hunc locum legentium diligentiæ commendamus.

EX CAPITE XXI.

Qui enim confessi sunt fulmen ignẽ esse) Rectior est uetus lectio, Quid enim confessi est? Fulmen ignem esse, & æque fulgurationem &c. uulgata enim lectio confusa labat, & æstuat nullo certo exitu. Et infra. Quid, quod omnibus fulguratis odor sulfureus est?) Pompeius Festus, & Nonius Marcellus fulmine tacta, uel exusta Fulgurita, non Fulgarata dici uolunt.

EX CAPITE XXII.

Vno si excitatur, sicut ex lapide.) Ita quidem habent omnes codices, sed malim legere Excutiatur, quàm Excitatur. Et infra. Et illa in hunc usum nota pastoribus) Lego Alia, non Illa, quam lectionẽ & Erasmus agnoscit. Et paulopost. Id in quo tormentum obuiũ fuit) Vetus lectio. Id in quod tormentum. sed neutra uidetur sincera, rectius legeretur forsitan, huic tormento quicquid obuium fit dissipatur, & rapitur &c. uel certe, Id tormentum in quid, mutato tantum uerborum ordine. Seneca infra capite. V. libri. VII. Turbo inquit, circa terras concipitur, ac fertur, ideoq; arbusta radicitus uellit, & quacũq; incũbit, solũ nudat, syluas interim et tecta corripiens.

EX CAPITE XXIII.

In quantum Feruorem quædam astricta perducerẽtur.) forte Attrita, non Astricta, cum superius Attritu dixerit. Et pualopost. Quantum itineris & cursus sine alimento coniectus est.) Nusquam aliter. Sed ego loco uerbi, Coniectus, aliud desydero. quod autem sit illud, nõ ita in promptu habeo. Hoc ergo studiosorum industriæ relinquo.

EX CAPITE XXIIII.

Fulmen tamen terram appetit.) forte rectius in uetustis codicibus Petit. Non enim fulmen terram appetit, quod significat cupere, & expetere. Petit temen terras externa, & impressa ui coactum, ut pyrenes, seu nuclei digitis compressi, & excussi sursum feruntur, quamuis

pondere

pondere degrauentur, ita fulmen nubium compressu elisum deprimatur contra naturam suam. Hinc ille horrendus fragor reluctantis, et indignantis spiritus. cuius argumentum est etiam in guttis pinguibus accensis, & demissis, ubi ignis pastum auide sequens deducatur sonitu quodam querulo, & indignante. Aristoteles primo Meteorologicon τὰ πλεῖστα δ' εἰς τὸ πλάγιον, διὰ τὸ δύο φέρεσθαι φορὰ. βία μὲν κάτω. φύσει δ' ἄνω. hoc est Fulmina, caeteriq; ignes coelestes in obliquum & in latus maxima ex parte feruntur. duplici enim impulsus genere aguntur. ui quidem deorsum. Natura uero sursum.

EX EODEM, ET EX CAPITE XXV.

Vbi enim aliud est quod eum ferat, & ab impetu suo attrahat, id nõ natura sed seruitus eius fit) Vetus lectio paulo diuersior, & fortassis rectior. Vbi est aliquid quod eum feriat, & ab impetu suo auertat, id non natura, sed seruitus eius sit. Item ex capite. XXV. Cum sint humidae immundae) Lego Cum sint humidae, immo udae, hoc est uuidae, & totae aquosae, non tantum humidae.

EX CAPITE XXVI.

Quod si immensa aquarum uis, ex imo subeuntem uim non potuit opprimere) Tolerabilis est haec, sed uetus lectio integrior. Quod si immensa aquarum uis subeuntium ex imo flammarum uim non potuit comprimere. Et quod mox sequitur. Quanto minus in ea extinguere ignẽ poterit) Vetus lectio, Quanto minus in re extinguere ignẽ poterit. sed nihilo magis placet. Si autem ex duobus corruptis diuinare, et expiscari ueram lectionem uolueris, coniunge illa, pullulabit Ea re, ex quo conflatur & efficitur, unius literae ordine mutato, ea, quam quaerimus, uera lectio, facileq; cognosces Aere debere legi, cũ omnia haec argumenta ad id tendant, ut confirment exiguo, tenuiq; humore nubium in aëre ignem extingui non posse.

EX CAPITE XXVII.

Similem mugitibus sonum raucum &c.) Vetus lectio Similem agit mugitibus sonum. Deerat necessarium uerbum. Et quod mox sequitur. Aliud genus est acre, quod acerbum mage dixerim quàm sonum) Legunt aliqui, Quod crepitum mage dixerim quàm sonum. sed nescio an aliquod genus Tonitrui satis apte crepitus, uel sonus dici possit. Ego ex uetustis codicibus scribendum censeo ut sensus constet. Aliud genus est acre & acerbũ. quod Acerbũ magis dixerim, quàm Sonorum.

EX CAPITE XXVIII.

Etiam mons nõ scindit nubem sed digerit) Vetus lectio loco uerbi, Scindit, habet Confundit, & fortassis rectius, praesertim cum sequa-

tur Digerit, quod est oppositum eius. Nos tamen nihil mutamus. Item quod mox sequitur. Et propriam quanq; partem eius soluit) Alij legunt Proximam, non Propriam, alij Primam, & bene, uetus quoq; lectio Primam. Et infra. Nisi multo impetu dissolutæ) Antiqua lectio Magno impetu, forte melius.

EX EODEM

Adijce nunc, quod nubes in monte aëre non franguntur) Vetus lectio Actæ, non Aëre, quam lectionem & sensus postulat & Erasmus approbat. Et infra. Et ita discutiuntur, & si quem habent spiritum, & multifariam emittunt) Vetus mihi lectio rectior uidetur, Et ita cum ducuntur, si quem habent spiritum, multifariam emittunt. Si uero cui prior lectio magis placet, nihil repugno, amouenda tamen est particula Et ultimo posita, ne confundat sensum.

EX CAPITE XXIX.

Debent ergo nubes utrinq; inferi) Alij legunt Desiccari, non Inferi. sed uetusti codices Dissecari, et melius. Et infra. Nisi concauo, non tinniunt) Malim Concaua legere, ut Cymbala referret.

EX CAPITE XXX. ET XXXI.

Illo tempore aiunt, tunc plurima fuisse tonitrua) Tunc superuacaneum est. Item infra. Siue uentis terras uertentibus) Verrentibus magis proprie. Et infra ex capite XXXI. Quod omnium percussarum arborum contra fulmina hastilia surgunt) Vetus lectio, Hastulæ surgunt. forte legendum Assulæ.

EX CAPITE XXXII.

Sed sæpe longum fatorum sequentium ordinem nunciant) Vetus lectio
» Totum non Longum. ut Plinius, In totam uitam fatidica. Sed hoc sit ad electionem liberum. Et quod mox sequitur. Et quidem certis euidentibus) Lego Decretis euidentibus, ut infra capite XXXV. Cu-
» ius hæc prima, inquit, lex est, stare decreto.

EX EODEM

Si alijs somnia, alijs cætera disponit) Aliqui legunt, Exitum disponit, quo sensu ipsi uiderint. Nos Exta legimus, hoc est pecudum sacrificijs
» imolatarum uiscera, & fibras. sequitur enim, Nec pecudum uiscera
» sub ipsa securi formantur. Et paulo infra, Quicquid exta, inquit,
» quicquid aues minabuntur. Ex uisceribus autem proprie cor, iecur, & pulmo exta appellantur. dicta sic, quod ea dijs prosecentur, quæ maxime extant, eminentq;. Religio Romanorum, qui sicut nihil domi sine auspicijs habebant, ita nihil in bello agebant sine extis, iecur extorum caput semper putauit. Illius fissuras, fibrasq;, & totã

positionem extispices attentius rimabantur, atq; hinc rerum futurarum indicia cognoscebant, & alijs denunciabant. Democritus, ut docet Cicero primo De Diuinatione, censebat sapienter instituisse Veteres, ut hostiarum imolatarum inspicerentur exta, quorũ ex habitu, atq; colore tum salubritatis, tum pestilentiæ signa percipi possent. Sed Pacuuianus physicus festiuiter, et eleganter irridet & Aruspices, & Auspices, qui linguam auium intelligunt, plus'q; ex alieno iecore sapiunt, q̃ suo. Mirari se aiebat Cato, quod non rideret Aruspex Aruspicem cum uidisset, propter scientiæ uanitatem scilicet.

EX EODEM

Vt magnarum rerum faceret auspicia) Vetus quidem lectio Indicia. & forte recta. sed qui Auspicia emendauerunt, non male emendasse uidentur. Et paulo infra. Ad eum itaq; pertinet, qui induxerit animum) Vetus lectio In eo direxerit animum. potest utraq; sustineri, sed non uidetur recedendum a' fide ueterũ exemplariũ. Et paulo infra.

Submissiora in nos propius uim suam dirigunt) Vetus lectio Submissiora forsitan in nos. &c. ut sit opinantis, non affirmantis.

EX EODEM

Aliter nos, aliter animalia prospiciunt) Rectior & perfectior est uetus lectio, Aliter nos, aliter cætera animalia prospiciunt. prior enim lectio uidebatur homines animalium numero eximere. Item infra.

Aut propter uelocitatem uniuerso mundo parent) Lego ex uetustis codicibus Parem, non Parent, ut uelocitatem intelligas. Globus enim, seu orbis stellarum inerrantium, & fixarum ab extimo, & supremo orbe, ut' pote proximus ei, tam mirabili celeritate rapitur, ut nullum alium motum habere uideatur. & profecto' multis seculis, immo' multis milibus annorum proprio, hoc est mundo contrario cursu stellifer orbis conuertitur. unde multi Veteres doctissimi utriusq; linguæ uiri in primo, hoc est supremo cœlesti globo, qui reliquos omnes complectitur, putauerunt stellas infixas inhærere. Duo nanq; sunt syderum genera, quædam Inerrantia, seu Infixa Mundo, ac cohærentia perpetuo' semel capta sede collucent. quædam uero Errantia proprijs orbibus toto cœlo sparsa. hæc septem sunt, illa innumerabilia. Atq; quemadmodum hæc conficiunt duas conuersiones, alteram uiolentam quotidie, rapta æterna & concitatissima mundi uertigine ab Ortu in Occasum. alterã propriam aduerso motu ab Occasu in Ortum per suos quæq; passus, uagis, sed certis cursibus, certisq; erroribus emetiuntur, ita illa affixa stellifero spatijs immutabilibus semper ad Occasum commeare existimabant. nec

ullum unquam cursus sui uestigium inflectere. Secuta uero ætas sub=
tilius cuncta exquirens, distinxit Stelliferum ab orbe extimo, cui Pri=
mo Mobili nomen imponit, datq; Stellifero proprium Primoq; Mo=
bili aduersum, sed tardissimum quendam, & trepidum, senilemq;
motum. Hoc itaq; motu Stellifer immobilis uidetur. illo autem, quo
rapitur, concitatissimus, atq; par mundo. Hæc à me ideo latius dicta
sunt, ut sequẽtem nodum implicatissimum, enodare uolentes aliqua
ex parte iuuarent.

EX EODEM

Aliud aspice & distributis rem efficis tractas) Ita omnino & uetusti co
dices, & omnia, quæ quidem ego uiderim, exemplaria. Antiquum
itaq;, & inueteratum hoc uulnus esse euidens est, nec quomodo cu-
rari debeat uideo. intactum ergo legentium industriæ relinquam,
ne curando hanc plagam grauiorem inferam. facilius enim cuiq; fa
cere, quàm sanare uulnera. Mens quidem authoris, & sententia,
quasi per nebulam talis ferè uidetur. Sicut aues paucissimas in au-
spicijs esse obseruatas, quamuis nulla sine præsagio esset, ita in Geni-
turis pauca admodum sydera, & adeo quinq; tantum Errantia no-
tata esse, cum nulla ex tot milibus stellarum mundo infixarum non
aliquod ius, dominiumq; in Horoscopis habeat. Vnde uideri sæpe
horum syderum in artem Natalium redactorum, & distributorum
uanam fallacemq; obseruationem, ac raros effectus esse. quia scilicet
horum uis, & potestas superiorum occursu impediatur. Proinde si
quis hoc loco sic legat. Vnde illud aspice, etiam distributis effectus ra-
ros. Vel sic. Vnde aspicimus ex distributis res effectu raras. Vel.
Aliud aspice, & ex distributis res effectu raras. diuinator quidem,
sed nescio an etiam castigator dici poterit. Genethliaci autem alij alio
modo Genituras obseruant, omnes tamen à syderibus Errantibus ac=
cipere pueros orientes ingenia, mores, animum, corpus, actionum,
fortunam, casus, euentus, deniq; statuta totius uitæ tempora, consen-
tiunt. Etenim cum tantæ tempestatũ conuersiones, anniq; uices fiant
accessu syderum, & recessu, non uerisimile solum, sed etiam uerum
esse censent, perinde, utcunq; hæc statum, positumq; in cœlo momen=
to natalis horæ habuerint, ita animari, atq; formari in lucẽ emergen
tes. Horum autem positionem conferunt ad situm Signiferi, seu Zo-
diaci, ab eo circulo, quem Græci ὁρίζοντα, nos Finientem dicimus,
ad Meridianum usq;. Quæ pars mundi tria horoscopantia ex duo=
decim Zodiaci signis complectitur, hinc & τριμόριον dicitur, à triũ
signorum portione, quæ nonaginta partibus exortiuis constant, quas
Anaphoras, hoc est scansiones, seu ascensiones uocant. Mox ergo edito

partu obseruant horam natalem, obseruant cœli syderumq; habitũ, & positionem, an aliquod sydus sit uel in eo signo, in quo est horoscopus eius qui nascitur, uel in aliqua coniuncta parte & consentiente, quas Triangulas, seu Triquetras, Quadratasq; mundi formas appellant. Has subtiliter ad horam natalem signumq; horoscopans applicant. Deinde quid illa cœlestis, syderalisq; ratio uel promittat, uel minetur, non cunctanter pronunciant. Ab hora uero natali cursum uitæ ꝑ Hebdomadas, et Enneadas annorũ distribuũt. hos enim numeros, & omnes ex istis pullulantes, quotiescũq; uel Septem in se, uel Nouem ducitur, esse decretorios & maleficos, pollentesq; ad uitam succidendã. Sed maxime ancipites & piculosos, quoties cõfluunt, & uicissim alter in alterũ ducitur. Efficiunt. n. & septies nouem, et nouies septem Sexagintatria, Climactera scilicet piculosissimũ, cõmunemq; seniorũ omniũ, quẽ euadere difficillimũ putant. Inde duos, à duobus maleficis numeris Climactericos, hoc est gradarios, seu scãsiles esse dicũt, Septimanũ et Nonariũ, q ꝑ septimanas nonanasq;, tanq̃ per quosdã gradus, uitam hominis agant. Illũ nocturna, hũc diurna obseruatione notari. Septimanũ Marti, Nonariũ Saturno esse dicatum. Martis Climactericũ difficile, Saturni ferè nunq̃ quẽq̃ excedere posse. Quippe non solũ momenta natalis horæ, sed totam uitæ rationem Planetarũ potestati subijci & consentire. Primam ætatem, quæ Infantia dicitur, & humida est, humectoq;, quadã uegetali potentia nutritur, subesse Lunæ humido syderi. Secundã, quæ Pueritia, uariorum studiorũ ætatem, & in horas mutabilem, Mercurio, inconstanti Planetæ, q cum benignis benignus, cũ perniciosis exitialis est, consentire. In Adolescentiam, tertiã ætatem, lasciuã, petulantẽ, rerum, famæq; prodigam, Venerem ius exercere. Quartam uero & mediã, quæ Iuuentus dicitur, quæ iam consilio se regit, ambit honores, famæ consulit, laudis, gloriæq; cupidine incitatur, rebusq; gerendis apta est, à Sole rectore illustratoreq; omnium regi. Martem ardens, & siccum sydus, quintæ ætati,, quæ Virilis appellatur, dominari. huic & in rebus ciuilibus consiliũ, & in bellicis robur suppetit. Hanc ætatem Climacterico Septimano obnoxiã esse. Sextam. i. Senilem, Iouem temperatum, benignum, & pacificum sydus sibi uendicare. Hæc. n. ætas, depositis belli studijs, totam se ciuilibus rebus applicat, pacisq; studia amat. In Septimam uero tardã, morosam, querulam, hebetem, ignauam, alijs sibiq; odiosam, quæ Præceps & Decrepita dicitur, Saturnum humidũ, maleficum, & perpetuo frigore rigentem imperium durum exercere. Hanc ætatem à Climacterico

Nonario agi, quem excedere nulli temere datur. unde Saturnum osorem uitæ humanæ poëtæ finxerunt. Præterea Mathematici etiã menseis, quibus partus in utero materno gestatur, à Planetis regi affirmant, primumq; à conceptu semper subesse Saturno, secundum Ioui, Marti tertium, Soli quartum, quintum Veneri, sextum Mercurio, Lunæ septimum. Rursum octauum Saturno, Ioui nonum, & sic deinceps per ordinem, quoad nascatur infans. Quare octauo mense genitos, quia sub Saturno, qui suos filios deuorare dicitur, nascuntur, non ferè uitaleis esse. Hæc est syderalis scientiæ sententia. quæ nos paucis syderibus assignat. Apotelesmaticorum curiositas, inquit Eustathius in primum Iliados, nihil reliquit, quod Planetarum non subiecerit potestati. Horum quàm incerta, & uana, fallaxq; sit prædictio, declarat & ipsa eorum inconstantia, discrepantesq; opiniones, docent & quotidiana experimenta. Etenim geminorum formas esse simileis. uitam, atq; fortunam disparem uidemus. Quid quod uno, eodemq; tempore nati dissimileis & naturas, & uitas, & casus habent, quod maximum argumentum est, nihil ad uitam agendam nascendi tempus pertinere. Atqui si maxime pertineret, adhuc istorum notatio prædictioq; incerta, & fluctuans est. neq; enim præstò est Astrologus cum suis Dioptris, & Astrolabijs infanti in lucem prodeunti, quibus statim cœlestium signorum, syderumq; habitum, et positionẽ exquirat. uel si adest, nõ potest esse tam absoluta omnibus numeris ars in Dioptris, ut in differentijs astrorum notandis non subsultent, neq; in Chaldæo tanta peritia, ne eum in aliquo potestas syderũ fallat. Præterea aliquando nubila aspectum impediunt, & Horizontes pro locorum differentijs uarij sunt, Planetarumq; potestates tot milium stellarum Inerrantium radijs incidun tur, & opprimuntur, ne possint in terras usque integra uirtute deuenire. Hinc arbitror Senecam dixisse raros esse prædictionum etiã effectus ex distributis syderibus, quia eorum potentia superiorum numero uincitur. Et hoc incutere errorem natalium peritis, quia Errantia tantum sydera notant, nulla ratione Inerrantium habitu, cum illa maxime effectus horum inferiorum impediant. Ridet & improbat diuus Augustinus V. Ciuitatis Diuinæ Mathematicos æruscatores, qui alienas aureis uerbis ditant, ut suos loculos nummis distendant, & ut dixit Ennius, qui sibi semitam non sapiunt, alteri monstrant uiam. Vnde summi in alijs Astrologiæ partibus uiri totum hoc prædictionis genus repudiauerunt, explosit penitus etiamnum uita communis.

Ex capite

EX CAPITE XXXIIII.

Itaq;, φ fulminis interuentus submouet extorum, uel augurum iudicia, male inspecta, male obseruata auguria sunt) Haec lectio ita corrupta est, ut parum diligenteis fallere posset, tanquam nihil erroris subsit. uetusti tamen codices genuinam, & longe distinctiorem, elegantioremq; habent lectionem. Itaq;, si fulminis interuentus submouet extorum, auguriorumq; indicia, male inspecta exta, male obseruata auguria sunt. Et quod mox sequitur. Non enim refert utrius rei species maior, uel potentior natura sit, sed utra res ueri attulit signũ, quantum ad hoc par est) Lectio & corrupta & confusa propter malam distinctionem. Sinceriorem & explicatiorem, nitidioremq; habent uetusta exemplaria, Nihil enim refert utrius rei maior potentior'ue natura sit, sed utra uim attulit. Signũ, quantũ ad hoc, par est.

EX EODEM

Quod si bene nec primum auspicium intellectum est) Lege, Quod si bene primo auspicio intellectum est. hoc sensu. si fatum primo auspicio intellectum sit, nullum sequens auspicium illud suo loco mouere potest. cum sint in omni aeternitate eius leges inuictae, ratae, & immutabiles. Quicquid ergo fati lege constitutum est, nunquam reuocari, nunquam conuelli, nunquam irritum fieri potest.

EX EODEM CAPITE XXXIIII. ET XXXV.

Quoniam de quo quaerimus idest fatum, fulmine mutari non potest) Haec quoq; & corrupta, & male distincta, ob id intricatissima. Sic ergo ex uetustis codicibus legendũ est. Quoniam de quo quaerimus idem est. de'inde sequatur principium capitis. Fatum fulmine mutari potest. Ista uerba sunt distincta à superiori, & habent alium diuersumq; sensum. ponuntur enim ex opinione Hetruscorum, qui fatum fulmine mutari posse arbitrantur, alioqui frustra essent expiationes, procurationes, auerruncationes, amolitiones, & deprecationes, si fata essent immutabilia. Et paulo infra. Ingesta et destinata fluunt) Vetus lectio forte melior, Ex destinato fluunt.

EX CAPITE XXXVIII.

Sed si literas didicit) Scribo Didicerit. Et infra. Hoc quoq; protinus ad fatum est) Scribendum Hoc quoq; protinus fatũ est, amota praepositione. Itẽ infra. Per huiusmodi manus.) Lege Per huius manus, medici subintelligas.

EX CAPITE XXXIX.

Genera fulminum tria esse ait Cecinna) Vetus lectio Fulgurum, non fulminum, atq; nõ aliter in Hetruscorum obseruationibus fulmina ipsa appellantur, quamuis paulo infra & Seneca fulmina dicat, sed

» capite. XLIX. Nunc nomina fulgurũ quæ à Cecinna ponũtur aperte stringam. Quándo ergo de operibus, & generibus ex Philosophia loquemur, Fulmina appellabimus, quándo uero de significationibus, & portentis eorum ex Hetrusca disciplina sermonem faciemus, recte Fulgura fulgurumq; genera dicemus, ut passim utuntur authores. Sed credere, aut quærere rerũ significationes in fulmine stultum est, cum uideamus id ui naturæ, nulla constantia, nullo rato tẽpore effici. Fulgur autem apud philosophos quantum distet à fulmine satis copiose hoc ipso libro declarauit Seneca. Item infra. Suadetur deliberantibus & ultro monetur) Vetus lectio Vltronei monentur, ut
» alibi, Quid interest, inquit, ad mortem iussi eamus, an ultronei?

EX CAPITE XL.

Quod aut urit aut fuscat. Tribus modis urit. Vrit, fuscat, aut afflat) Perplexa & inuoluta hæc lectio uana uerborum repetitione. Vetus planior & rectior. Quod urit, et fuscat, tribus modis urit, aut enim afflat, et leui iniuria lædit &c. Aristoteles dicit, si copiosus & subtilis spiritus elidatur è nubibus effici fulmen. Si ualde subtilis seu tenuis, fulmen nihil adurens, quod poëtæ clarum uocant, quod ob tenuitatem celeri lapsu cum deferatur, ante transit, quàm adurat, aut infuscet. Si uero spiritus fumidus erumpat ex nubibus, effici fulmen quod infuscat propter tarditatẽ, nõ tamen adurit, cũ transitũ adustioni præuertat. unde fit ut dura & repellentia iniuriam sentiant, mollia autem & nihil obstantia illæsa sint. Sic enim. III. Meteorologicon, unde Seneca hæc omnia conuertit, de fulminum generibus scribit. ἐὰν δ' ἐν αὐτῷ τῷ νέφει πολὺ καὶ λεπτὸν ἐκθλιβῇ πνεῦμα, τοῦτο γίνεται κεραυνός. ἐὰν μὲν πάνυ λεπτὸν, οὐκ ἐπικαὸν διὰ λεπτότητα. ὃν οἱ ποιηταὶ ἀργῆτα καλοῦσιν. ἐὰν δ' ἧττον ἐπικαὸν, ὃν ψολόεντα καλοῦσιν. ὁ μὲν γὰρ διὰ τὴν λεπτότητα φέρεται διὰ δὲ τὸ τάχος, φθάνει διεξιὼν πρὶν ἐκπυρῶσαι καὶ ἐπιδιατρίψαι μελᾶναι. ὁ δὲ βραδύτερος, ἔχρωσε μὲν, ἔκαυσε δ' οὔ. ἀλλ' ἔφθασε διιών. &c. quæ sequuntur. Item in fine huius capitis. Potest accensum esse nec combustum) Verba hæc in uetustis non leguntur. nihil tamen sensui obsunt.

EX CAPITE XLI.

Hoc autem decolorat) Legendum ex sequentibus, & ex uetustis codicibus, Hoc aut decolorat, aut colorat, ut sit illud Aristotelis ἔχρωσε. Sequitur enim Vtriq; distinctionem suam reddam. Et paulo infra. Hæc adhuc Hetruscis philosophis) Lego Hetruscis et philosophis. docet. n. in quo consentiunt, & dissentiunt Hetrusci & philosophi in fulminũ obseruatione. Neq; enim Hetruscos philosophos nouimus,

quippe qui non secreta, reconditaq; naturae scrutentur, sed qui de coelo tacta animaduertant, pecudum fibras rimentur, ostenta, monstra, atq; portenta interpretentur, ac uolatus garritusq; auium obseruent, & totam hanc suae disciplinae originem in Tagem quendam exaratum in sulco Tarquiniensi deum referant.

EX EODEM

Hoc fulmen boni aliquid aliquando facit, sed tunc quoq; non aliter quam ut noceat) Haec omnia peregrina, & aduentitia sunt, nec ista author agnoscit. adscripta autem ab ignaro librario. Sunt enim superuacanea, inepta, abhorrentiaq; ab alijs. atq; sine dubio scholia illius quod sequitur, Quae prodest quidem, sed non impune. Praeterea hic incongrue & contra Grammaticam legem uerbū, Quae, poneretur, si superius Hoc fulmen dixisset. Nullum itaq; dubium relinquitur, quin expūgenda sint. Item paulo post. Sed adhibitis in consilium quos dijs, superiores) Legendum Sed adhibitis consilio dijs, quos superiores &c.

EX CAPITE XLII.

In hijs primam speciē si intueri uelis) Vetus lectio. Primam faciem, quod idem est. Et paulo infra. Vtrum enim tunc, cum emisit igneis, quibus innoxia capita percuteret scelerata transiret, aut noluit iustius mittere, aut non successit.) Vetus lectio diuersa & fortassis melior. Vel tunc, cum emisit igneis, quibus innoxia capita percuteret scelerata transiret, aut noluisse iustius mittere, aut non successisse. Neq; enim est interrogatio, aut refutatio opinionis, ut aliqui perperam intellexerunt, qui corruperunt ueram lectionē, sed continuata cum superioribus sententia. non fuisse scilicet tam stultos Hetruscos, ut crederent Iouem tunc, cum igneis mitteret, & praeteritis noxijs, innoxia capita percuteret, aut iniquae fuisse uoluntatis, & noluisse iustius mittere. aut certe manus paratum fuisse, nec bene manū librasse. Itaq; quibus ignibus noxij peterentur, errorē in innoxios detulisse.

EX CAPITE XLIII.

Perniciosum id quod alijs quoq; dijs authoribus misit) Vetusti codices & uulgati, Perniciosum id quod deliberauit, et quod alijs quoq; dijs authoribus misit. & profecto haec lectio sustineri poterat. neq; uideo cur abijci debuerit. Item paulo infra. Aduocent, considerent multorum sententias, nocitura temperent) Vetus lectio Placita temperent. & bene. hoc est suam uoluntatem & libidinem. uel certe placita, idest sua in alios decreta, suasq; rigidas sententias. reponit hanc & Erasmus. Nanq; qui reip. praesunt legum similes esse debent, quae ad puniendum non iracundia, sed aequitate ducuntur.

EX CAPITE XLIIII.

Tela uocant superi) Scribendũ ex Ouidio. Tela secunda uocant Superi. Et mox infra. Vt existimarent Iouem modo leuioribus fulminibus & lusorijs telis uti) Bona quidem hæc, & elegans, sed uetus sincerior uidetur. Vt existimarent Iouem modo leuioribus & lusorijs flammis uti.

EX CAPITE XLV.

Mundi huius operis dominum & artificem) Vetus Mundani, non Mundi. Et paulo infra. Ex quo sunt omnes causæ causarum) Antiqua lectio Creaturarum. quodcunq; legatur tolerari potest. Et statim post. Vt inconcussus exeat) Vetus lectio Vt inconfusus. & forte rectius, præsertim cum sequatur uerbum Explicat, quod non concussioni, sed confusioni opponitur. Et infra. Et se sustinens & sua) Scribe Vi sua, hoc est propria, non externa, neq; accersita uirtute. Et infra capite sequenti. Sed signum, & uim, & curam dedit omnibus) Vetus lectio Causam, non Curam.

EX CAPITE XLVII.

Sed contextum rerum per omnem deinceps ætatem futuram complectitur) Lego Futurarum, ut uerbo, Rerum, respondeat. Item quod mox sequitur. Hæc sunt fulmina, quæ proprio accepto patrimonio) Vetus lectio Primo, non Proprio. scribendum ergo ex Plinio Prima,
» ut fulmina intelligas. Plinij de eadem re uerba hæc sunt. Vocant &
» familiaria, inquit, in totam uitam fatidica, quæ prima fiunt familiã
» suam cuiq; indepto.

EX CAPITE XLVIII.

Omnium ergo fulminum, & omnis euentus dies statuta est) Ita quidem legit & Hermolaus, sed lectio uetus. Stata, non statuta. Plinius quoq; Stata ubiq;. Et paulo infra. Quæ inspicienda sunt in fulmine)
» Vetus lectio Fulgure, ut & Seneca paulo post. Nunc nomina fulgurum: & nos superius monuimus.

EX CAPITE XLIX.

Ait enim postulatoria) Vetus lectio, ait esse Postulatoria. Et infra. Pestifera quæ mortẽ exiliũq; prætendũt) Vetus uulgataq; lectio Portendunt & hoc magis familiare & conueniens uerbũ est, ut & se-
» quenti capite, Aut ineuitabilia mala portendunt. Et paulo post. Dentanea, quæ species periculi sine periculo afferunt) Sic legitur in omnibus. ego malim legere demptanea, a' demendo. hæc enim fulmina uidentur quidem afferre periculum, sed non afferunt, quin potius adimunt, si quid periculi aliunde immineret. legunt aliqui Ventanea, sed cur ita legi debeat, non uideo.

EX EODEM

Parentalia, quibus coluntur priorum fulminum minæ) Lego Peremptalia, non Parentalia, a perimendo. & Tolluntur non Coluntur. Pompeius Festus, Postulatoria fulgura, inquit, quæ uotorum, aut sacrificiorum spretam religionem desyderant. Pestifera, quæ mortem, aut exilium ostendunt. Peremptalia, quæ superiora fulmina, aut portenta perimunt, idest tollunt.

EX EODEM

Arrenatia, quæ incluso fiunt) Vetus lectio Atteratuta. sed neutrum horum intelligo quid sibi uelit. alij legunt Atterranea, quæ in incluso fiunt. hoc quoq; nihilominus ignotum, cum origo uerbi quæ sit, non satis appareat. Item mox. Regalia, quorum ui tangitur uel comitium, uel principalia urbis. Libere loquar) Legendum ex uetustis, et uulgatis exemplaribus, Vrbis liberæ loca. Quid enim sibi timet Seneca? quem'ue offendit, ut excuset libertatem loquendi, cum fulgurum significationes perstringit? An iram Iouis timet, ne ab eo fulmine feriatur, ut Hostilius olim, si non rite fulgurum nomina & significationes explicuerit. In magnis enim rebus & periculosis usurpamus ista uerba, Dicam enim libere, Eloquar intrepide, Loquar audacter, sed hic nullum locum habent. Miror itaq; librarium alioqui diligentem, & non indoctum hoc loco in tam manifestum errorem incidisse, cum in omnibus fere exemplaribus alijs uulgatis hic locus integer sit.

EX EODEM

Hospitalia quæ sacrificijs ad nos Iouem arcessunt) Vetus lectio Accersunt. bona utraq;, eadem enim est significatio utriusq; uerbi, sed Arcessunt antiquis magis in usu. Et quod mox sequitur. Et (ut uerbo eorum meliori utar) inuitant) Vetusti codices et uulgati, Molliori non Meliori, & bene, mollius enim sonat, Inuitant, quam Arcessunt.

EX CAPITE L.

Qua utebatur Araldus) Vetus lectio Attalus, quem philosophum & superius huic disciplinæ deditum fuisse commemorauit. Item mox infra. Qui Hetruscam disciplinã Græca subtilitate miscuerat) Vetus lectio purior uidetur, Qui Hetruscam disciplinam Græca utiliter miscuerat.

EX EODEM

Quædam autem nihil significant, ut id cuius intellectus ad nos non peruenit) Vetus lectio rectior & perfectior, Quædam aut nihil significant, aut id cuius intellectus ad nos non peruenit. ut & sequenti capite. Nihil significant fulmina, aut id cuius notitia nos effugit. Item infra. Aduersariorum hæ sunt species) Lego Aduersorũ hæ sunt species. Item statim infra. Aut quæ minui possunt, aut

prolongari) Vetus lectio Aut prorogari, quod magis proprium est, quamuis eiusdem notæ. Item mox infra. Læta aut mansura significant, aut caduca) Vetus lectio, Sunt, non significant. Itē paulo infra, Qua terreri nec lætari debemus) Lego, Qua nec terreri nec lætari debemus.

EX CAPITE LI. ET LII.

Tanquam utrum eodem anno, idem futurum sit fulmen quod factum est) Mihi hæc uerba, quia multum abhorrere à cæteris, & à toto sensu aliena esse uidētur, suspecta sunt. Et infra. In uastum mare sparguntur) Vetus lectio Funduntur. utraq; bona. Et ex capite. LII. Valentiora, quæ resistunt) Vetus lectio Quia resistunt, & forsitan rectior.

EX CAPITE LIII.

Qui quia natura grauis est, sæpius actus, uel haustus alienat) Vetus lectio. Sæpius haustus grauius anhelat. Illud autem, Actus uel haustus, ex duplici Lectione erratum est. sulfuris uero odorem graues anhelitus facere, quinetiam pectus, & meatus ipsius anhelitus stringere certum est. Recte tamen forsitan legetur & Alienat, scilicet mentes hominum. Sed illa duo uerba, Actus uel, tollenda sunt.

EX CAPITE LIIII.

Ea quæ uehementius intonat) Lego Eóq; uehementius, idest propter hoc, quia uniuersa fit eruptio. Et infra. Ergo non tonitrua hic spiritus exprimit, dum aut rumpit nubes aut peruolat) Ita quidem & uetera exemplaria. Ego tamen malim legere sine negatiua particula. falsum enim est spiritum illum, dum uel rumpit, uel peruolat nubes tonitrua non edere, cum hæ sint potissimæ tonitrui exprimendi causæ. nam ruptio frangit non sine sono ingenti nubes, & peruolatio, seu luctatio inclusi, & cohibiti nube spiritus, & ad libertatem exire nitentis, atterit & affligit. id quod & Senecæ sequentia uerba confirmant.

EX CAPITE LV.

È spiritu nascitur) Lego Qui è spiritu nascitur. Et infra. Non potest aliqua ex his transcurrentibus stellis &c.) Vetus lectio Concurrentibus stellis, uulgata forte commodior. Item mox infra. Non ob hoc tonitrua sunt, sed est hoc tonitrua sunt) Portentosa est hæc uerborum cōfusio. Vetus lectio, Nō ob hæc tonitrua facta sunt. Clidemus ait &c. neq; habet illa uerba, Sed est hoc tonitrua sunt, neq; multum necessaria uidētur. tamen, si restituātur, defendi possunt. hoc modo for-

sitan. Nõ tamen ob hoc tonitrua facta sunt, sed hoc fieri, q̃a tonitrua
facta sunt. quæ lectio propemodum ex uulgatis codicibus colligitur.
erit autem sensus. Ignes aliquando stellasq; transcurrentes ap-
parere, & impingi nubibus, non tamen propter hoc tonitrua edi,
sed illos potius ignes, & stellas micare, & incidere in nubes, quia
tonitrua prius facta sunt. Similis ferme est sententia supra capi-
» te. XXXII. Nos putamus, inquit, quod, quia nubes collisæ sunt,
» ideo fulmina emittantur. ipsi existimant nubes collidi, ut fulmina
» emittantur. Item mox, Tanquam non quia facta sunt, significent,
» sed quia significatura sint, fiant. Et apud Plinium. Sed ea accidisse,
» inquit, non quia hæc facta sunt arbitror, uerum hæc ideo facta,
» quia incasura erant illa.

EX EODEM

Clidemus ait fulgurationis speciem inanem esse) Vetus lectio Clidemus
autem fulgurationes ait speciem inanem esse, bona utraq;. Diximus
supra, eorum quæ in sublimi fiunt, alia apparere, alia substare.
Et quod mox sequitur. Sic enim per noctem splendorem motu re
motum uideri) Lego ex Aristotele & uetustis uulgatisq; codicibus
Remorũ non Remotũ. Quanq̃ Clidemus non Remis, sed ῥάβδῳ .i.
uirga dicat pcussam aquam maris noctu splendere. Sed nihil refert
remo, an uirga, seu quacũq; alia re pcussa sit, semper.n. noctu mota
æque fulget, & scintillat. Item infra. Hic quid fit in aëre erum-
pit et exilit) Vetus lectio rectior. Id quod fit in aëre erumpit &
exilit. Item capite. LVII. Ideo æstate plura sunt fulmina) Anti=
qua lectio Plurima fiunt fulmina.

EX CAPITE LVIII.

Nec continuatur assiduus ignis) Vetusti codices Assiduis ignibus, utrũq;
bene, sed ueteris lectionis fides maior. Et quod mox sequitur.
Quia celerum est, miriq; motus) Lego Celerrimum, nõ Celerum. ne
non Latinum sit. Item infra. Et qui natura ignem sursum uocat)
malim legere Quia, quàm Qui, ut esset secunda causa obliquæ la-
tionis fulminis. Prima, quia spiritu constat, qui flexuosus est. Secunda
quia ignis natura in superiora nititur, sed illum externa uis,
& iniuria deprimit, ideo incipit fulmen obliquum esse. ut cum
uacuum uas in aquam deprimere conaris, obliquat & circum-
agit se. Item mox. Incipit autem obliquũ esse) Quamuis & ue-
tera exemplaria ita habeant omnino, illud tamen uerbũ, Autem;
sine dubio superuacaneum est, & turbat sensum. Ista enim uerba ad
superiora pertinent continuo & copulato sensu.

EX CAPITE LIX.

Tentant fugam corpore imbecilli) Vetus lectio Imbelli, & forte melius. Et paulo infra. Cogitemus nos quantum ad mortem perditos esse, & sumus.) Scribendum, Cogitemus nos tanquam ad mortem proditos esse, & sumus. Cõmunis est hæc querela omnibus. Omne hu
» manum genus, inquit Seneca, morte damnatum est. omnets ea con-
» ditio deuinxit. Cui nasci contigit, mori restat, atq; in tanta uolutatio-
» ne rerum humanarum nihil cuiq̃ nisi mors certum est. Ita profecto
» est, omnes mortali conditione nascimur, atq; quamuis interuallis di-
» stinguamur, ipso tamen exitu æquamur.
» Sed tamen huc omnes, huc primus & ultimus ordo.
» Longius, aut propius mors sua quenq; manet.

Sed mors ipsa uel ob id nõ timenda, ut ait Arellius, Fuscus, quod nihil aliud ea intercidit, quàm corpus fragilitatis caducæ, morbis obnoxium, casibus expositum, omnibus deniq; periculis obiectum. animus uero diuina origine haustus, onerosi corporis uinculis exolutus, ad sedes suas, & cognata sydera recurret.

EX EODEM

Nam quod maximum solet esse solatium extrema passuris?) Legendũ esse sine interrogatione arbitror. &, Nam particulam in principio positam, expungendã, ut sit continuus contextus uerborũ à superiori. hoc sensu. In omnets constitutum esse capitale supplicium, & q̃dem iustissimo, dignissimoq; decreto, & constitutione, quod solet maxime solari miseros & extrema passuros, quod eorũ in causa eadem sors est. omnes. n. mortales eadem miseria, ad idem supplicium sunt destinati. omnium causa eandem sortem, eundemq; exitum habet. quod solatio esse debet, nostram scilicet sortem communem esse omnibus, qua reges seruis extremæ conditionis æquantur. Seneca infra libro. VI.
» Nullum est maius, inquit, solatiũ mortis, quàm ipsa mortalitas. mors
» naturæ lex est, mors tributum officiumq; mortalium.

EX EODEM

Viues, si fulmen Effugis) Vetus lectio euaseris. Et paulo infra. Si paueſcis ad cœli fragorem, nubium ue trepidas. Quoties aliquid effulsit expiras) Vetus lectio commodior. Sed paueſcis ad cœli fragorem, & ad inane nubium trepidas, & quoties aliquid effulsit expiras. Item infra. Cogita te nihil habere de tanta morte perdendum) Nusquam aliter, sed De præpositio nullo pacto sustineri posse uidetur, quia totam confundit sententiam, alioqui planus est uerborum sensus, si amota præpositione sic legeris, Cogita te nihil habere tanta morte perdendum.

ANNOTATIONES EIVSDEM FORTVNATI IN LIBRVM TERTIVM SENECAE.

EX PRAEFATIONE.

ET ad contemplationem sui saltem ipso impetu respiciat) Vetus lectio Saltem in ipso fugae impetu, & forte melius. Item infra. Tollimus ingentes animos, & maxima facta paruo tempore molimur.) Lego Et maxima paruo tẽpore molimur. Itẽ non ita multo post. Infractis rebus etiã post Carthaginem) Vetus lectio fractisq; rebus. Legendũ ergo est, Infractisq; rebus. ut illud Virgilij.

» Turnus ut infractos aduerso marte Latinos
» Defecisse uidet.

EX EODEM

Quemadmodum ante desierit senex omnibus angulis bellum quaerere) Lego Quemadmodum non desierit senex. &c. ut & sensus & historiae ueritas consonent. Annibalis fuga ad Antiochum, & Prusiam regem, ut aliquam occasionem belli renouandi aduersus Romanos inueniret, notissima est oibus. Et mox infra. Quanto satius, quid faciendum sit, quàm factum sit quaerere.) Legendum, Quàm quid factum sit. Item infra. In deterius optata flectuntur) Vetus lectio Vertuntur, utrunq; recte. Item paulo infra. Regna ex infimo coartata.) Lege Coorta.

EX EODEM

Inueniri non potest numerus, quàm multa ab alijs fracta sint. Nunc cum maxime deus alia exaltat &c.) Ita omnia & uetera exemplaria, & uulgata. sed uacillant & fluctuant haec omnia, nullo certo sensu, aut uerborum exitu. Quare arbitror aliquid erroris subesse, nec audeo quicquam mutare in tanto codicum consensu. Sensum quidem authoris hunc esse conijcio. Innumera regna, imperiaq; & prioribus seculis fracta esse, & nunc à maximo deo, uel, & nunc maxime (ut notet sua aetate maxime incerta ac mutabilia regna, & imperia fuisse) à deo alia prouehi, alia deprimi. &c. Ad hunc sensum forsitan sic erit lectio restituenda. Inueniri non potest numerus quàm multa & alijs temporibus fracta sint, & nunc maxime deus alia exaltat. &c. Vel sic, Quàm multa alijs tẽporibus fracta sint. nunc enim maxime. Vel sic potius, ut nihil addas, Quàm multa et aliàs fracta sint, cum nunc maxime deus alia exaltat. Vel si priorem omnino lectionem, nihil immutando, nihil inuertendo custodire

uolumus, & fidei antiquorum exemplarium rationem habere, quod magis placet, tunc illa uerba, quæ mox ſequuntur, Magna iſta, quia parui ſumus, credimus, à ſuperiori ſenſu non ſeparabimus. Quid ſi legeretur? Inueniri non poteſt numerus, quàm multa alijs atq; alijs modis fracta ſint. Seneca. X. Epiſtolarũ. Omnes, inquit, quæ uſquam rerum potiuntur urbes, quæq; alienorum imperiorum magna ſunt decora, ubi fuerunt, aliquando quæretur, & uario exitij genere tollentur. alias deſtruent bella, alias deſidia paxq; ad inertiã uerſa conſument, et magnis opibus exitioſa res luxus. Tã uarias lectiones poſſe contemni, uel etiam rideri præclare uideo. Nos tamen in iuuandis authorum locis deprauatis, ut in ueteri morbo, quælibet mutationum auxilia tentare nõ inutile, neq; ineptum ducimus, quando uerũ abſq; ambitione quærendum eſt.

EX EADEM

Quia à diuinorum contemplatione) Vetus lectio Conuerſatione, bona eſt uulgata. Item infra. Sed aduerſus utrunq; intrepidus & confiſus) Vetus lectio melior rectiorq;, Sed utrinq; intrepidus & inconfuſus. quod & mox ſequentia uerba confirmant. Nec illius tumultu, inquit, nec huius fulgore perculſus. Et paulo poſt. Quod ut ad te tranſeat, aliquis poſſit dare, alquis amittere) purior eſt antiqua lectio. Quod ut ad te tranſeat, aliquis poſſit amittere. Illa enim duo uerba, Dare aliquis, otioſa ſunt.

EX EADEM

Etiam ſi quis domum caſus attulerit.) Vetus lectio Abſtulerit, & forſitan rectior. Et quod mox ſequitur. Quaſi exitura, quæ uenerunt.) Vetus lectio, Quà uenerint. Itẽ paulo infra. In primis labris animam habere.) Scribendum. In primis, liberum animum habere. loquitur enim de libertate animi, quod eſt ſummũ in omnibus rebus humanis, donumq; naturæ, non fortunæ. Hæc libertas communis eſt ſeruis pariter atq; regum liberis. Stoicorum hæc diſputatio eſt. de qua re extant Ciceronis Paradoxa.

EX EADEM

Hæc res efficit non euenire quærenti, ut ſit liber, ſed euenire naturæ.) Lego. Quiriti, non Quærenti, hoc eſt alicui nobili ex illuſtri familia, quales ſe omnes Quirites, ideſt Romani credebant. Non enim longo ordine numerata ab atauis ſtemmata faciunt liberos, ſed natura, ſed uirtus ipſa. Perſius.

» -Heu ſteriles ueri, quibus una quiritem
» Vertigo facit.-

Quanquam tantum numero multitudinis præcipiant inflecti hoc nomen grammatici, tamen & in ſingulari numero non infrequens uſus eius eſt apud authores. Iuuenalis.

-Tamen

» -Tamen ima de plebe quiritem
» Facundum inuenies.- Horatius.
» Ludicra quid, plausus, & amici dona quiritis
» Quo spectanda modo? Idem alibi.
» Quis te redonauit quiritem
» Dis patrijs?- Item Ouidius.
» An si pulsassem minimum de plebe quiritem.

A Quiritibus est etiam uerbum quiritare, ut docet Varro, & Nonius Marcellus, quod significat Quiritium fidem clamando implorare, uel quocunq; modo clamare. Fabius Oratoriæ Institutionis
» tertio. Cur initio furioso sit exclamandum non intelligo, cum propo=
» sita consultatione, rogatus sententiam, si modo est sanus, non quiritet.
» Plinius Naturalis historiæ libro. IX. Vbi de Mullo. Asinius Celer
» è consularibus hoc pisce prodigus. Claudio Principe unum mercatus
» VIII. Mil. Nummum. qua reputatione aufert transuersum animum
» ad contemplationem eorum, qui in conquestione luxus cocos emi sin-
» gulos pluris, q̃ equos quiritabant. At nunc coci triumphorum pretijs
» parantur, et cocorum pisces. Fœde totum hunc Plinij locũ conuulsum restituimus.

EX CAPITE I.

In mare præruptum, & pelago premit arua tonanti.) Vetus lectio It mare, & pelago Sonanti, non Tonanti. atqui non aliter habent & Virgiliani codices. Et quod mox sequitur. Siue ut apud Terentium Iunior carissime inuenio.) Legendum aliqui existimant, Siue ut apud te Iuniorem carmen inuenio. sed non intelligo quo sensu dicant Apud te Iuniorem carmen inuenio, nisi forte quod tu adhuc iuuenis lusisti. Ego uero censeo nihil esse mutandum, nisi ut loco uerbi, Terentium, Te legatur. Iunior enim non ad ætatem hic refertur, sed est nomen ipsius Lucilij gentilitiũ. uocabatur enim ita Lucilius Iunior, sicut Plinius Secundus. Hunc Seneca aliquando Lucilium, aliquando Iuniorem appellat. ut infra in præfatione Quarti.
» Ita est mi Iunior, quò apertior est adulatio, quò improbior, & reliqua. ubi fœde deprauatum locum restituimus. Vtitur & infra capite. XXVI. testimonio Lucilij de Alpheo & Arethusa, Et hoc etiam à te, inquit, traditum est, ut in prima, Lucili carissime.

EX EODEM

Alia in defectũ cæterorũ omniũ crescant.) Rectior est uetus lectio. Alia in defectu cæterorum amnium crescant. Sunt enim aliqua flumina quæ tunc crescunt, cum alij amnes deficiũt. ut Nilus & Euphrates. Et paulo infra. Tam uarijs singulis usus.) Lego Tam uarius.

EX CAPITE II.

Medicatas, ex quibus sulfuratas dicimus. Legendum, aut medicatæ. Ex quibus sulfuratas dicimus. Et quod mox sequitur. Indicat inde sapor.) malim Illas, quàm Inde, legere. Item paulo infra. Deinde ponderis leues & graues sunt.) Scribendũ. Deinde ponderis. Omnes leues, aut graues sunt. quamuis Plinius libro. XXXI. ubi abunde multa de aquis, dicat aquas nullo pene momento ponderis inter se distare. Item infra. Deinde salubres sunt & utiles.) Legendum deinde salubritatis. salubres etenim sunt & utiles. Et paulopost. Quæ sine ulla bibentis ope transeunt.) Lege Quædam sine ulla ope. &c. ut sint distinctæ & contrariæ superiori. Illæ enim, quæ sine ulla ope transeunt, non alunt. rursum hæ quæ alunt, sine ope non transeunt.

EX CAPITE III.

Tunc cogitur tunc fluit.) Lego Tunc cogitur non fluit. Item infra. In quem montes circumuecti fluuij deriuantur.) Lego Montis circumuecti, ut sit singularis, & patrius casus. Et mox infra. Itaq; etiam, cum hyberni defluxere torrentes, faciem quoq; suam seruant.) Legendum faciem suam seruat, non seruant, ut non ad torrentes, sed ad Fucinum referas.

EX CAPITE V.

Quidam iudicant terram, quicquid aquarũ emiserit cursus accipere.) Vetusti quoq; codices eandem habent lectionem, sed bene uidetur legi Rursus in uulgatis exemplaribus. Item infra. Occulto enim itinere subit terras, & palàm uenit, secretoq; reuertitur.) Illa uerba Et palàm uenit) in uetustis codicibus non uidentur, uereor ne admista sint.

EX CAPITE VII.

Quomodo ergo potest imber suggerere amnibus uires, qui summam humum tangunt?) Quanq̃ & uetera exemplaria Tangunt, habeant, singulari tamen numero Tangit, non Tangunt est legendum. & ad imbrem, non ad amnes referendum. Item mox. Pars maior est, quæ per fluminum alueos in mare effertur.) Vetus lectio Pars maior eius per fluminum alueos in mare transfertur. melior hæc, sed tolerabilis & illa.

EX EODEM

Nec collectitium humorem.) Vetus lectio, Nec collectiuum, bene tamen Erasmus collectitium, pro collectiuo reposuisse uidetur. tametsi hæc uerba idẽ significent, authores tamen idonei illas aquas, quæ Græcis συλλογιμαῖα dicuntur collectitias potius, quàm collectiuas appellant.

Aquarum

Aquarum enim aliæ ῥυτικὰ. hoc est fluentes. στάσιμαι aliæ, quas stagnanteis dicimus. quædam πηγαῖαι, quæ e' fontibus profluunt. quædam φρεατιαῖαι, idest puteales. quædam uero συλλογιμαῖαι hoc est collectitiæ ut diximus.

EX CAPITE VIII. ET IX.

Nec minus illas stagnare, quàm apud nos Oceanum & sinus eius in imo latius) Vetus lectio Immò eò latius, & bene. apertus est uerborum sensus. Item ex capite. IX. Huc quoq; quicquid effluit.) Vetus lectio rectior. Hoc quoq;, quicquid effluuit. Intelligit enim euaporationes & exhalationes terræ.

EX CAPITE X.

At magna in terra flumina sunt.) Lego. At magna flumina sunt. Illud autem uerbum, In terra, insertum, & superuacaneum est. Illud quoq; otiosum quod sequitur paulopost, Rursus quanta sunt.) Item. Quædam uero non concitata rapiantur.) Hic quoq; negatio eradenda est. Et item mox. Quod præstò sit illis semper aqua noua.) Ita hoc legendum, ut à superioribus dependeat. deniq; totam lectionem, quam fœde & corruptam & confusam uides, sic & distingue, & restitue. At magna sunt flumina. cum uideris quanta sunt, rursum ex quanto prodeant aspice. Miraris, cum labantur assidue, quædam uero & concitata rapiantur, quod præstò sit illis semper aqua noua.

EX EODEM

Sed per dies, noctesq; æqualiter fiat.) Vetus lectio Fluit. Item infra. Nihil deficit, quia in se reddit.) Malim legere etiam codicibus repugnantibus, Nihil deficit quod in se redit. id enim magis sensui conueniret. Et paulopost. Quicquid alteri perit in alterum transit.) Vetus lectio Quicquid in altero perit, in alterum transit. sed illa prior est elegantior. Et infra. Et aër & aqua facit terram.) Vetus lectio contraria sed recta est. Et aëra, & aquam facit terra, quod & sequentia probant. Item paulo infra. Quia illis in quæ transeundum est, iam mista sunt.) Vetus lectio Iam mista est, non sunt, neq; displicet, ut terram intelligas, id enim sequentibus magis consonat, quæ probant terram elementis mistam esse. Elementa autem inuicem mutari superius quoq; notauimus capite. XV. Secundi. Item paulo infra. Habet aër, hunc umbra hyberni frigoris densat.) Lege Habet aëra, hunc umbra etcætera. terram nanq; dicit & humorem, & aëra mistum habere.

EX CAPITE XI.

Et ruina interscindit cursum aquis.) Vetus lectio Viam, non Cursum. sed bona utraq;. Item. Deinde quia perdiderunt uiam, faciunt hoc.) Scribendum, Deinde, quia perdiderunt uiam, faciant. Ita ut, Hoc, sequentis sensus sit initium. Item mox. Hoc quod accidisse ait Theophrastus in Auctorico monte.) Lego in Coryco monte. Plinius
» libro. XXXI. Terrae quoq; motus, inqt, profundunt sorbentq; aquas,
» sicut circa Pheneum Arcadiae quinquies accidisse constat, sicut & in
» Coryco monte amnis erupit, postea, quam coeptus est coli.

EX EODEM

Sic & alios quoq; casus.) Vetus lectio, Sed & alios quoq; casus. Item. Qui aliter uocent aquas.) forte legendum Euocent. Item. Aut in cursu suo deijciant, aut auertant.) Vetus lectio commodior, Aut à cursu suo decidant, atq; auertant. potest tamen Deijciant uerbum defendi. Item. Fuit aliquando aquarum inops Erinius) Vetus lectio Hempnus, uulgati codices Humus. quod uerbum una litera immutata à uero detortum est. legendum enim ex Theophrasto & Plinio Hemus. Plinij uerba de eadem re, nequis dubitare possit, ex li-
» bro. XXXI. subieci. Nascuntur, inquit, fontes decisis plerunq; syluis,
» quos arborum alimenta consumebant, sicut in Hemo, obsidente Gal-
» los Cassandro, cum ualli gratia syluas cecidissent. quam lectionem ante nos uidit Hermolaus, ut erat in legendis authoribus oculatissimus. Illum uero, qui hic Erinius, loco uerbi Humus, reposuit, modestius erat tacere, quàm ex deprauata deprauatiorem lectionem facere. Recte Stoici à rebus incertis assensionem cohibuerunt. nihil enim temeritate turpius, nihil tam temerarium, quàm quod non satis explorate perceptum, & cognitum sit, tanquam uerum adstruere. Et quod mox sequitur. Et syluas scidisset.) Scribendum Cecidisset, ex Plinio.

EX EODEM

Flumini modo uis ex intimo manat, utraq; excipitur, quam radicibus euagari licet.) Legendum ut sensus constet. Fluminum uero uis ex intimo manat, ultraq; excipitur &c. Fulminum dicit originem altiorem esse, quàm quo radices arborum demittere sua flagella possint. non uerisimile itaq; uideri in arborũ alimenta humorem, qui fontes uberes fuderit, consumptum fuisse.

EX EODEM

A' cacumine deiecta pluuia potest facere torrentem.) Legendum & distinguendum ita, ut illud uerbum Pluuia, sit initium sequentis sensus. Illud

sus. Illud uero, A' cacumine deiecta, ad superiora pertineat. Scribendum tamen non A' cacumine deiecta, sed A' capite deiectus. hoc sensu. Fluminum magnorum a' capite, & ab ipso fonte per hyemem pariter, atq; aestatem deiectum ac decursum parem esse. & hoc est argumentum satis magnum, illa non ex pluuia aqua colligi, quae potest facere torrenteis, sed non aequalem eundemq; modum aquae semper habenteis. Item mox infra. Aquae non faciunt imbreis sed excitant.) Scribo Aquam non faciunt imbres, sed incitant, ne a' sensu abhorreat.

EX CAPITE XII.

Sed si in natura rerum elementa sunt quatuor.) Vetus lectio Si rerum elementa sunt quatuor. & rectius forsitan. Item paulopost. Potest aquam ex se semper effundere.) Vetus lectio Aliquid, non Aquam.

EX CAPITE XIII.

Hunc eundem languere consydero.) Legendum Languentem considere. hoc est ab illa immensa licentia remitti, & decrescere absumpto alimento quo pascebatur. Tradunt philosophi Cataclysmos, & Ecpyroseis, hoc est eluuiones exustionesq; terrarum accidere certo tempore necesse esse. Eluuiones attribuunt Planetarum humidorum coniunctioni in signis pluuialibus, conflagrationes calidorum in signis calidis. Sic uicissim renouationem mundi fieri, atq; pristinum ornatum redire nunc per diluuium, nunc per exustionem. Ex his ortum, ex his & interitum rerum esse. Plinius libro. VII. in exustionis uices putat nunc aeuũ uergere. ideo homines in dies fieri minores, consumente ubertatem seminum exustione. Ceu uero eadem ratione, in eluuionem uergente aeuo, maiores in dies fieri homines luxuria humoris necesse esset. De Ecpyrosi Illud quoq; Ouidij ex primo Metamorphoseon intelligendum est.

» Esse quoq; in fatis reminiscitur affore tempus,
» Quo mare, quo tellus, correptaq; regia coeli
» Ardeat, & mundi moles operosa laboret.

Quod inepte ad uenturum dei iudicium interpres retulit. Multi eluuiem uniuersae terrae naturali ratione euenire non posse contendunt, neq; terram ita operiri aquis, ut aliqua animalia non supersint. In qua sententia & Auerroim, non omnino futilem authorem naturae uerique, tertio De anima fuisse uideo, idq; propter stellarum diuersas, & plerunque etiam contrarias potestates.

EX EODEM

Hic humor, rerum primordium, sic positus est.) Vetus lectio longe diuersa. Hic humor in diductione rerum ad aquas redactus est, sic positus, ut &c. Nos nihil immutamus, sed uarietatem ostendimus. Item infra. Et per rimas facere semitam.) Lego Sentinam, quia dixit terram in humore, modo nauigij uehi, & fluctuare mobilitate illius. & infra libro. VI. capite. VI. contra hanc eandem
» opinionem Thalis Milesij. Ad ultimum, inquit, non tam exigua
» fieret, quàm dicit eruptio, nec uelut per rimam sentina subreperet.

EX CAPITE XIIII. ET XV.

Fœminæ nomen assignant huic tractabili.) Vetus lectio Fœminæ nomen imponunt huic tractabili ad culturam. Item ex. XV. Vasta maris in occulto uia est.) Verbum, Maris, inane est. expungendum ergo, ne sententiam turbet. Item. Quam nullus fluminis cursus exhauriat.) Lege Quam nullius fluminis. Item. Alia corrupti ac paulo pinguioris.) Vetus lectio Pigrioris, forte rectius, ut omnibus respondeat. Item infra. Hinc est omnis metallorum humus.) Vetus lectio Hinc est omnis metalli metallorum humus. forte legendum Hinc est omne metallorum genus. illud siquidem uerbum, Humus, mihi suspectum est.

EX EODEM

Hæc est causa aquarum secundum legem naturæ, uoluntatemq; nascentium.) Vetus lectio Secundum legem naturæ uoluntate nascentium. quasi sponte non arte humana nascentium. bona tamen est uulgata, & nescio an etiam melior. Item infra. Vel aliqua alia causa retro dedit sanguinem.) Vetusti codices; Vel aliqua alia cura. Et paulo post. Quomodo consumpta aqua deficit.) antiqua lectio Sit, non Deficit. Et paulo infra. Modo coit ualde in cicatricē.) Lego Velut in cicatricem. Item mox. Premitq; quam fecerat uiam.) Vetus lectio Comprimit illam quam perfecerit uiam. Sed uulgata uidetur probior esse.

EX EODEM

Sæpe enim inania apposita plenis humorem in se attrahunt. Sæpe terra, si facilis est in tabem ipsa resoluitur, & humescit. Idem euenit sub terra, quod in nubibus, ut spissetur, grauiorq;, quàm ut manere in natura possit, gignat humorem.) Vetus lectio Ipse transire facilis in aliud. Ipsa terra in tabem resoluitur et humescit. Idem euenit si sub terra spissetur, grauioremq;, quàm ut manere in natura sua possit, gignat humorem. Hanc utranq; lectionem corruptam

esse facilius est uidere, quàm ueram inuenire, quæ forsitan ex utraq; corrupta sic colligenda erit. Sæpe enim inania apposita plenis humorem in se attrahunt, ipse transire facilis in aliud. Sæpe ipsa terra in tabem resoluitur & humescit. Idem euenit sub terra quod in nubibus, si spissetur, grauioremq;, quàm ut manere in natura sua possit, gignat humorem. Hæc lectio proba uideri interim poterit omnibus, qui purgatam aurem habuerint, donec genuina, si ulla alia est, inueniatur.

EX CAPITE XVI.

Cum possim eandem causam singulis reddere.) Lego Omnibus, non Singulis, ut sit contrarium eius. hoc significat separatim cuiq; per se. Illud simul uniuersis. Item. Quibus se retrahant, & quibus redeant.) Vetus lectio Reddant. bona utraq;. Item. Quædam maiora & minus certa.) Vetusti codices, Nec minus certa. mihi quidem placeret recentior lectio, sed illa uerba, quæ paulopost sequuntur, » Sunt & sub terra minus nota nobis iura naturæ, sed non minus certa) faciunt ut ueterum exemplarium fidem approbem. Item paulo post. Aestas suo tempore incaluit.) Vetus lectio Incanduit, quod ferè idem significat, nisi quod huius maior uidetur uis esse. Item non ita multo post. Vt in aëre cæco pinguiq; concepta.) Vetusti codices Pigroq; concepta, forsitan rectius. Item. Pleraq; ex his cæca ut talpæ & subterranei uermes.) Vetus lectio subterranei mures. Sed hoc glossema illius uerbi Talpæ, uidetur fuisse.

EX CAPITE XVII.

Quæ urbane in re incredibili fabulam dicas.) Quamuis & uetusti codices Fabulam, illustrior tamen sensus erit, si, Fabulosaq;, legeris, Item paulo infra. Hoc miraris accidere.) Vetusti codices. Hoc miraris me addere. uulgata commodior est. Item. Quoties natura aut mentitur aut uincitur.) Legendum Quoties naturam aut mentitur aut uincit. ut ipsam luxuriam intelligas ad imitationem naturæ multa excogitare, quibus naturam uel effingat, uel etiam superet. Et paulo post. Parum uidetur Recens mullus, nisi qui in conuiuio manu moritur) Lego In conuiuæ manu moritur.) Item. Et condunt uiuos) Legendum aliqui putant Condiunt, non Condunt, & bene mea quidē sententia. Quia dixit, Necant in Garo. Quod genus liquaminis est Plinio ex piscium intestinis, cæterisq;, quæ abiicienda essent, sale maceratis. Laudatissimum autem erat Garum è Scombro pisce in Hispania, in cetarijs Sotiorum, in quo M. Apitius Mullos necari præcellens putauit. Seneca. XV. Epistolarum libro. Quid illud So-

» tiorum Garum pretiosam malorum pisciũ saniem, non credis ure» re salsa tabe præcordia? ubi forte, Mullorum piscium, rectius legeretur. Et mox infra. Quam incredibile illis uideretur, si audirent natare in Garo piscem.) Vetusti codices uerbũ, In Garo, non habent, & forte non est necessarium. mihi profectò & dempto, & addito illo uerbo inconstans hic sensus uidetur.

EX CAPITE XVIII.

Ipsa colluctatione animam afficienti.) Vetus lectio Efflanti. sustineri potest alterutra. Plinius, Mullum expirantem uersicolori quadam, & numerosa uarietate spectari proceres gulæ narrant, rubentium squamarum multiplici mutatione pallentem, utq; si uitro spectetur inclusus. Vetus lectio Plinij uerbis magis consonat. Et paulo infra. Somniculosæ inertisq; luxuriæ. Quam sero expressero, circũscribi se, & fraudari tanto bono sensit.) Vetus quoq; lectio propémodum eadem est. sed locum totum deprauatum esse manifestum est, nullus enim sensus, qui placere possit, ex his uerbis educi posse uidetur. ita molestè illud uerbum, Expressero, inuoluit & confundit omnia. Senecæ autem, quantum coniectura animi colligo, sententia hæc esse uidetur. Somniculosam & inertem fuisse nepotum & procerum gulæ luxuriam, quæ tanto tempore, tantis delitijs, tam claro & iucundo spectaculo morientis Mulli caruerit, nec senserit prius se tanto bono esse fraudatam. Vnde hic fortasse legendum erit, eliminato illo molesto uerbo, Expressero. Somniculosæ, inertisq; luxuriæ est, tam sero circumscribi se, & fraudari tanto bono sensisse. uel sic potius, ut uerbi quoq; Expressero, aliqua ratio habeatur. Somniculosæ inertisq; luxuriæ fuit, quæ tam sero hoc experta, sero enim circumscribi se, & fraudari tanto bono sensit. Vel sic. Hoc tam sero experiri, sero enim circumscribi se &c. Legentes uiderint, quid de hoc loco decerni debeat, nos nostram sententiam ostendimus.

EX EODEM

Vt nollent attingere, nisi eodem die captum piscem.) Vetus lectio Vt nollent, nisi eodem die captum piscem comesse. bona uidetur utraq;. Item paulo infra. Is pro putrido piscis affertur.) Vetus lectio Is prò pudor iam piscis affertur. Vnde legendum arbitror. Is, prò pudor, iam pro putrido piscis affertur. Item quod mox sequitur. Qui non hodie eductus occisus est.) Legendum ex uetustis codicibus. Qui non hodie eductus, hodie occisus est.

EX EODEM

Quanti ad sollertiam luxuriæ pereunt? Hijs accedit, tantoq; subti-

lius &c.) Portinax est concordia hoc loco exemplarium. lectionem tamen mendosam esse, uel ipsa confusio aperte indicat. Illa quidem uerba, Quanti ad sollertiam luxuriæ pereunt,) possent custodiri. luxuria enim, & ipsius gulæ uentrisq; delitiæ damnosissima sunt, ac multorum periculo præcipue è mari petuntur, hinc & pretia rebus crescunt. unde multi, ut improbam ingluuiem replerent, quicquid mari, aut terra, aut etiam cœlo gignitur, immenso ementes pretio, patrimonium deuorant. deinde in omnia latrocinia, & pericula se exponunt. Præterea ipsa gula & per se uitæ inimica est. Sed illud, quod sequitur. His accedit) & istis fidem derogat, & sequentia omnia tenebris inuoluit, adeo, ut ueram lectionem uerumq; sensum uix ipse Lynceus uideat. Mirum est & fide uetustorum exemplarium, & hominum iudicio hanc lectionem hactenus custoditam esse. Si quis tamen attentius sequentia præcedentibus contulerit, & quæq; uerba librauerit, uel hanc, uel huic forte similem, quantum quidem animi mei coniectura colligere possum, deprehendet lectionem. Quantum ad sollertiam luxuriæ pretij accedit, tanto subtilius quotidie et cætera. hoc sensu. Quantum crescunt rerum, & instrumentorum gulæ pretia, tanto subtilius furiosam luxuriam nouas quotidie excogitare delitias, ipsisq; pretijs immensis lætari, atq; ex pretio sapores rerum iudicare. nihil enim sapit illis, quod pauperis mensa capiat. Seneca infra circa finem Quarti. Nobis dolet, inquit, quod spiritum, quod solem emere non possumus. Adeo nihil potest luxuriæ placere, nisi carum. Iuuenalis libro IIII.

Interea gustus elementa per omnia quærunt,
Nunquam animo pretijs obstantibus. interius si
Attendas, magis illa iuuant, quæ pluris emuntur.

Plinius libro undeuigesimo. Mergi enim credo in profunda satius esse, & ostrearum genera naufragio exquiri, aueis ultra Phasim amnem peti, & has fabuloso quidem terrore tutas, & sic pretiosiores. Idem libro IX. Piscium saporibus pretia capientium periculo fiunt. & paulo post. Parum est, inquit, nisi qui uescimur periculo, etiam uestiamur. adeo per totum corpus anima hominis quæsita maxime placent. Potest sic quoq; legi. Quanto ad sollertiam luxuriæ plures accedunt, tanto subtilius &c. Hæc lectio commodior uidetur, & sensui congruentior. Diuites enim, quibus molestæ erant pecuniæ, cum uiderent magnam turbam ad luxuriam accedere, seq; in numerum & in turbam deduci, subtilius quotidie aliquid, ingenio=

ſtusq́; ad luxuriam excogitabant, quo alios ſuperarent, ſeq́; numero eximerent. Vel potius legendum hoc modo, eodem tamen ſenſu. Quantò ad ſollertiam luxuriæ plures eunt, tantò ſubtilius &c. ut illa duo uerba. His accedunt, ſint gloſſemata huius uerbi Eunt. quod profectò mihi multum probatur. Item infra. Nihil eſt melius ſalatili Mullo.) Legendũ eſt ex antiquis codicibus Saxatili, non Salatili.

EX CAPITE XIX.

Magnam uim aquarum in ſubterraneis occultis.) Vetus lectio Occuli, non Occultis. hoc eſt occultari & abſcondi. Item. Certe cum in Caria circa Idimum urbem.) Vetus lectio Nydum urbem. Legendum ergo Myndum. quanquam Ariſtoteles, ſiue is ſit Theophraſtus, libro De Mundo, apud Gnidum dicat piſces ex terra reſtagnaſſe. Idem & VI. De Natura animalium. Plinius uero, & Theophraſtus apud Heracleam Latmi montis cognominem. ſed nihil refert. hanc uarietatem affinitas facit. Sunt enim hæ in Caria uicinæ urbes.

EX EODEM

Quos ignoto ante eum diem cœlo.) Vetus lectio Ignotis. Item. Et lucis inexperta.) Lego, ut melius cadat, Expertia. Item. Quod Anguillæ, quæ latebroſis locis naſcuntur.) Verbum Quæ, aut ſuperuacaneum eſt, aut loco eius, Quoq;, debet legi. Et paulo infra, eſt, non Sit, ſcribendum erit. Et mox infra. Si altitudo lucis illas penitus abſcondit) Lego Luti, hoc eſt limi, non Lucis. Item. Ex quibus continuatis flumina effici poſſunt.) Vetus lectio Corriuatis, non Continuatis, quam lectionem & Eraſmo placuiſſe uideo, cui & nos ſubſcribimus. Aquas ſiquidem ſubterraneas foraminibus inter ſe quibuſdam, atq; riuis concurrere & coire, ex Phædone refert & Ariſtoteles. Item. Sicut flumina fontium.) Antiqua lectio. Sicut fluminum, & fontium. & paulo ante, Magnis amnibus, non Magis, eſt legendum.

EX CAPITE XX.

Per quod feruntur.) Codices antiqui. Ex quo efferuntur. Item. Hæ medicatiuam potentiam.) Vetus lectio Medicaminum potentiam. Item. Hæ grauem ſpiritum coloremq́; peſtiferum.) Scribo Odoré non Colorem. Et paulo infra. Intereſt utrum loca.) Vetus lectio Per loca.
» Item mox Nitro, non Vitro. Plinius libro. XXXI. Pluribus, inquit,
» generibus auxiliantur aquæ, aliæ ſulfuris, aliæ aluminis, aliæ ſalis, aliæ nitri, aliæ bituminis. Et paulo infra. Hinc ille de quo Ouidius ait.) Vetus lectio Hinc eſt illud, ut flumen referat. Item mox. Medicatum eſt.) Vetus lectio Medicamentum eſt. ſed magis placet

Medicatum. Plinius quoq; medicatas aquas & medicatos fontes uocat, qui alicui usui salubres sunt. Et quod mox sequitur. Vt corpora agglutinet & induret.) Vetusti codices, Vt corpora & glutinet, & obduret.

EX EODEM

Inde est quod res abiectæ in eundem locum.) Legendum Lacum. Et paulo infra. Circa canales suos Cymbasq; durari.) Vetus lectio
» Riuosq; durari, forte melius, ut infra capite. XXV. Qualia sunt,
» inquit, quæ duratus humor efficit, utiq; circa medicatorum fontium
riuos. Item. Aliquam habent causam.) Integrior est uetus lectio, Aliquam harum habent causam. Et paulopost. Similem habet uim mero sed uehementiorem.) Vetus lectio fortiorem. bona utraq;, sed recentior magis blanditur. Item infra. Quod mentem aut furore mouet.) Vetus lectio In furorem, sed uulgata aptius cadit.

EX EODEM

Hoc habet mali amnis eius.) Volunt aliqui legere, Hoc habet mali Mintius amnis. manifesto errore, nam quis unquam Mintium uim meri, aut uirus furoris habere uel audiuit, uel expertus est? Nimirũ expediebat tacere, quàm plagam annis obductam, leuem, & boni (ut ita dixerim) stomachi, negligenti curatione confricare, & rescindere, atq; ex modico errore in maiorem præcipitare legentes. Sequuntur enim, & facile acquiescunt magnorum iudicio uirorum, de quibus præiudicata existimatio est. Nullibi siquidem pronior fidei lapsus est, quàm siquando falsæ rei graues authores extiterint. Illis ergo eò magis cauere par esset, nequid temere, nequid inconsulte, nõ satis compertum & exploratum emitterent, ac deniq; ne remediis uitia facerent. Quis nõ iure miretur in re aperta magnos & antesignanos, primiq; nominis in omni eruditione uiros hallucinari? Hæc Ouidii ex. XV. Metamorphoseon carmina sunt, quem pueri mox post prima elementa discunt, ubi Lyncæstio, non Mintio amni natura uini meri attribuitur. Ita enim ibi de hoc amne scribit.

» Huic fluit effectu dispar Lyncæstius amnis,
» Quem quicunq; parum moderato gutture traxit,
» Haud aliter titubat, quàm si mera uina bibisset.

Sunt antiqui codices Ouidiani, in quibus legitur Lyncæius. atqui nõ aliter uidentur Senecæ exemplaria aliquando habuisse. uerbi enim Lyncæius fragmentum esse, ultimaq; pars illud uerbum, Eius, appa-
» ret. Plinius tamen libro. II. Naturalis historiæ, Lyncæstis, inqt, aqua,
» quæ uocatur Acidula, uini modo temulentos facit. Legendũ itaq; hic,
non Amnis eius, neq; Mintius amnis, sed Et Lyncæstius amnis. Ita

est profectò summos & excellentes uiros sæpe suspicimus, & uenerамur, maioresq; hominibus credimus. atq; dijs æquamus. interdũ tamen homines agnoscimus, ac nobiscũ simul sub alea humanæ fragilitatis & illos esse uidemus. Scitum est illud Alexandri Macedonis. Is, cum in obsidione cuiusdam urbis, dũ muros circuit, facilesq; aditus explorat, sagitta ictus esset, diu dissimulato dolore perseuerauit in proposito. Deinde cum represso sanguine sicci uulneris dolor cresceret, et crus equo suspensum paulatim obtorpuisset, coactus ab incepto desistere. Omnes inquit, iurant me Iouis esse filium, sed uulnus hoc hominem esse me clamat.

EX CAPITE XXI. ET XXII.

Nulla res est, quæ non eius à quo nascitur notas reddat.) Vetus lectio Naturam, non Notas. bona tamen & illa, & forte rectior. Item ex capite. XXII. Oceanus, & quodcunq; ex illo mari terras interdudit.) Scribendũ ex uetustis codicibus, Interluit. Item non Ex illo mari, sed Ex illo mare legendum, ut sit nominandi, non auferendi casus. sensus autem est. Oceanum æquæuum mundo esse, & omnia maria mediterranea, quæ ex Oceano profluunt.

EX CAPITE XXIII.

Post illam ex superioribus cœlestes aquas nubila excutiunt.) Vetus lectio, Post illam sunt cœlestes, ex posterioribus, quas nubila eijciunt. defendi potest utraq; eadem enim est sententia. mihi tamen placeret ueterem tueri, præsertim cum ordinem quendam uetustatis aquis attribuat.

EX CAPITE XXIIII.

Facere solemus thracones & miliaria.) Vetus lectio Dracones, ita enim dicuntur flexus, & circuitus in omnibus rebus, animalis scilicet, hoc nomine dicti, similitudine. Columellæ & Plinio palmites quoq; annosi Dracones appellantur. Plinius libro. XVII. Nuper repertum

» draconem serere iuxta arborem. ita, inquit, palmitem appellamus

» emeritum, pluribusq; induratum annis. Idem libro. XIIII. Puroq;

» producunt dracone. Alibi etiam de Signiferi curuaturis, Sol deinde

» medio fertur inter duas partes flexuoso draconum meatu. Vnde

& in balneis ipsi flexus ignem circumeuntis aquæ dracones apte dicuntur. Trachones uero uocantur loca aspera & saxosa, quibus nullus locus hic est. Item paulopost, loco uerbi, Struimus, Vetusti codices habent. Facimus, recte utrunq;.

EX EODEM

Quem non falli credebant. In quibus balnearia sine igne calefiunt.) Quanquam ita habeant omnia exemplaria. ego tamen malim le-

gere ut sensus, qui nunc fluctuat, & incerto exitu nutat, constaret. Quem non falli credunt, quibus balnearia sine igne calefiunt. hoc sensu. Illos ueram credere opinionem Empedoclis, quibus nullo igni, sed solo uapore calidarum aquarum, & balnea, & miliaria, cæteraq; balnearia uasa calefiunt. Plinius libro. XXXI. ubi agit de
» aquis, Vapore quoq; ipso, inquit, aliquæ prosunt, tantaq; est uis, ut
» balneas calefaciant, ac frigidam etiã in solijs feruere cogant. Quæ
» in Baiano Possideanæ uocantur, nomine accepto à Claudij Cæsa-
» ris liberto, obsonia quoq; percoquunt. Mendose legitur in uulgatis Plinij codicibus, in Solis feruore.

EX EODFM

Nec trahit uaporem euaporatio.) Vetus lectio, Saporem, non Vaporem, & rectius. Item. Per loca sulfure plena, uel introeuntes aquas) Addendum est ex uetustis codicibus, Exeuntes, uel introeuntes aquas, ne imperfecta sit sententia.

EX CAPITE XXV.

Circa Nonacrium in Arcadia.) Malim legere Nonacrin ex Plinio & Vitruuio, cæterisq;. quanquam uetusti codices Nonacrinum habeant.
» Plinius. Iuxta Nonacrin, inquit, Arcadiæ Styx nec odore differens,
» nec colore, quæ pota illico necat. Vitruuius. Est, inquit, in Arcadia
» Nonacris nominata, quæ habet in montibus stillantes è saxo fri-
» gidissimos humores. hæc autem aqua συγὸς ὕδωρ appellatur, qua
» neq; argenteum, neq; æneum, neq; ferreum uas potest subsistere, sed dissilit, ac dissipatur. conseruare autem eam, & continere non nisi ungula iumenti potest. Hac necatus ab Antipatro dicitur Magnus Alexander, non sine magna infamia Aristotelis philosophi, cuius consilio id factum creditur.

EX EODEM

Quia protinus hausta, duratur.) Vetus lectio Durat, sed bene et Duratur. Item. Intra certum tempus.) Vetus lectio Breue tempus. nihil refert, quod horũ legatur. Itẽ paulo infra. At si illis lana opus fuerit nigra, pullis paratus gratuitus infector est, ad Penenion eundẽ gregem appellant.) Vetus lectio. At si illis lana opus sit uel pulla, paratus gratuitus infector est, et ad Peneion eundẽ gregẽ appellãt. Legunt aliq ex uulgatis codicibus hoc modo. Si lana opus fuerit nigra, puellis paratus gratuitus infector est, ad Peneũ gregẽ appellũt. Placeret hæc lectio, nisi uetusta exẽplaria fidẽ eius eleuarent. Temeritas profectò est, ne dicam, impudentia, lectionẽ truncare integram, & necessarijs priuare membris, ut à te conficto sensui respondeat. At,

enim particula apte, & eleganter in principio poni solet, cum res
contraria priori inducitur. Illud quoq; uerbum, Illis, custodiendum
est, cum superius dixerit, Qui facere albas oues uolunt. eosdem
enim refert. Pullis uero, uel Puellis, minime toleranda sensu ipso re-
pugnante, et dissidente. Etiamnum illa duo uerba, Ad Peneion eun-
dem, ita ut in uetustis exemplaribus legitur, stare immota permitti-
mus. Legendum itaq; erit hoc modo. At si illis lana opus sit nigra,
uel pulla, gratuitus infector est, & ad Peneion eundem gregem ap-
pellunt. Peneion uero Græcus est accusandi casus, ut infra libro Sexto,
» capite. XXV. Tunc, inquit, effugisse Peneion, qui paludes, quibus la-
» borabat Thessalia, siccauit, abductis in se, quæ sine exitu stagna-
» uerant, aquis. Ibi quoq; hunc locum corruptum restituimus. Pulla
autem lana non est omnino Idem quod nigra, sed subnigra, atra,
fusca, fulua'ue, quam & leucophæam à Græcis mutuato uocabulo
» appellamus. Plinius fuscam uocat. Tradit Theophrastus, inqnit, in
» Macedonia quæ uelint sibi candida nasci, ad Haliacmon ducere,
quæ nigra, aut fusca ad Axium. Quæ uerba ex eodem fonte cum
uerbis Senecæ sumpta sunt.

EX EODEM

Quod idem in omnibus efficiat.) Vetus lectio In ouibus, non In omni-
bus, forsitan rectius. cum superius dixerit de illis aquis, quæ sine
discrimine inficiant greges, hic iam loquitur de illis, quæ priuata
quadam natura, aliqua certa tantum animalia inficiunt, uerbi cau-
sa, oues in Gallatia, equos in Cappadocia. Non me præterit tradi
aliqua loca, ubi omnia fusca nascantur, quippe qui legerim Plinium
» libro. XXXI. dicentem ex Theophrasto. Idem omnia fusca qui-
busdam in locis tradit nasci, & fruges quoq;, sicut in Messapijs. sed
cum Messapia & Gallatia diuersissimæ sint regiones, ista Phrygiæ,
illa Italiæ, nihil me mouet hoc, quominus fidem integram credam
uetustissimorum codicum. legentiũ tamen integrũ uolo sit arbitriũ.

EX EODEM

Et spargitur alba cutis.) Vetus lectio commodior est, Et spargatur albo
cutis. Et mox infra. Quosdam lacus esse, qui nandi imperitos fe-
rant notum est in Sicilia. Est adhuc in Syria stagnum & reliqua.)
Vetus lectio uera & perfecta uidetur. Quosdã lacus esse, qui nandi
imperitos ferant notum est. Erat in Sicilia, est & adhuc in Syria
stagnum. Fuisse in Sicilia aquas pinthias in quibus nihil mergeretur
notũ est ex Ptolemæo & Plinio. nunc quoq; esse in Syria Asphaltiten
Iudææ, & Aretissam Armeniæ maioris lacum omnia illata pon-
dera sustinentem.

Ex eodem

EX EODEM

Quamcunq; uis rem expãde.) Legendum Expende, hoc est pondera et
» examina, trutinaq́;. nam & paulo infra. At si aquæ, inquit, et eius
» rei, quam contra pensabis, par pondus erit. Et mox infra. Dum
modo utriusq; par sit onus.) Rectior est lectio uetus Par sit modus.

EX EODEM

Quædam ad medium submersa sint.) Vetus lectio Submissa, & forsitan rectius. Item quod mox sequitur. Quædam ad æquilibriũ aquæ, quædam descendant.) Legendum Quædam ad æquilibrium aquæ descendant, exploso uerbo, Quædã, Item mox. Nanq; cũ utriusq; pondus pars est, neutraq; res alteri cedat grauiora descendunt) Legendum ex præcedẽtibus. Nam cum utriusq; pondus par est, neutra res alteri cedit. Grauiora descendunt. &c. Item paulo infra. Itaq; ubi aqua grauior est hominis corporis, aut saxi.) Lego Hominis corpore, nõ Corporis, ut sensus constet. Nam si Corporis legeris, aliquod necessarium uerbum desyderes necesse est.

EX EODEM

Ex quibus quæ constant insulæ in India natant.) Vetus quoq; lectio
In India, Hermolao tamen placet ut Lydia legatur. qa in Lydia in
Torrebia, seu Nympheo lacu sunt Calaminæ insulæ, quæ calamorũ
cantu tripudiantium more in ambitum sese motant. unde & Ca-
laminæ à calamis dictæ. quas alio nomine Græci ἀλτικάς, Plinius
» Saltares uocat, quoniam in symphoniæ cantu ad ictus modulantiũ
pedum mouentur. Quanquam Calaminas à Saltaribus Plinius di=
stinguere uideatur, et Calaminas in alio loco, quã Nympheo locare,

EX EODEM

Theophrastus est author ipse, ad Cutillam natantem insulam uado.) Vetus lectio. Theophrastus author est. Ipse ad Maliam natantem in=sulam uado. Legendum ita ut illa uerba, Theophrastus author est, ad superiorem clausulam pertineant, Ipse uero sequentis initium sit. item non ad Cutillam, neq; ad Maliam, sed Ad Cutyliam, qui la=cus est in agro Rheatino, umbilicus Italiæ, in quo insula Cutylia Græcis dicta, ut docet Festus, fluctuat. Illud quoq; uerbum, Vado, siue sit nomen sexti casus, siue uerbum, stare nullo pacto potest saluo sensu. quare loco eius reponendum censeo Vidi, ut dicat, non tantum scriptis Theophrasti, aliorumq́; fluctuanteis insulas esse constare. sed se certò scire, & uidisse ad Cutylias aquas natantem insulam. Et quod mox sequitur. In alia in uadosis lacu uehitur. Lacus in statione Nili est.) Hermolaus Barbarus ille Plinij penè sepulti Aescula-

n

pius, hunc locum corruptissimum, sic restituit. Alia in Vadimonis laco uehitur, alia in lacu Statoniensi. Vetustissima exemplaria Plinij & Senecæ habent Stationensi.

EX EODEM

Quæ ubi purgamento aquarum coaluerunt, & spuma solidatur.) Legendum ex uetustis codicibus. Quæ, ubi purgamenta aquarũ coaluerunt, ex spuma solidantur. Item. Creditum est quasdam aquas scabiem auferre corporibus.) Lego Afferre, hoc est afficere corpora scabie. loquitur enim de uitio aquarum. Plinius. Rore nimio scabiem fieri, pruina uredinem, cognatis & niuis causis.

EX EODEM

Contra autem esse tenuissimas. hoc enim euenit.) Scribendum ex uetustis uulgatisq; codicibus. Contra autem est, tenuissimus hoc enim euenit. Aquas pluuias, ex quibus pertinacius congelatis constat Crystallum fieri, esse leuissimas, clarissimas, & tenuissimas, sed cito computrescentes, docent citra fastidium nominandi authores Auerrois, Auicenna, Paulus Aeginita, & Galenus, cæteriq; medici, & rerum naturæ periti. Rationẽ leuitatis afferunt, quod subire, ac pendere in aëre potuerunt, Solem quoq; tenuissima quæq;, ac leuissima attrahere. τῶν ὑδάτων, Hippocrates inquit, κουφότατα τὰ ὄμβρια, καὶ γλυκύτατα, καὶ λαμπρότατα, καὶ λεπτότατα. hoc est. Ex aquis leuissimæ sunt pluuiæ, et dulcissimæ, clarissimæq;, ac tenuissimæ. Addit Auicenna eam præcipue probari, quæ æstiua sit, & Tonitru ex attritis, uexatisq; nubibus expressa. unde illas à re ipsa Astrapæas, & Brontiæas uocant. Ceraunias uero, quæ non solum Tonitribus, uerumetiam Fulminibus excussæ deciderint. Plinium in contraria sententia esse uideo.

EX CAPITE XXVI.

Existit procul hinc, alioq; renascitur ore.) Ouidiani & uetusti Senecæ codices, Orbe non Ore. quanquam & Ore aliquot Ouidiani manuscripti codices habeant, & profectò probabilius & uerisimilius est, ut Ore potius, quàm Orbe legatur. Plinius libro. II. Subeunt terras, rursus redduntur Lycus in Asia, Erasinus in Argolica. Et quod mox sequitur.

Sic modo cum bibitur, tacito modo gurgite lapsus.)

Lego Combibitur, ut sit una pars orationis ex eodem Ouidio, ubi et loco uerbi Tacito, Tecto legitur. sed placet Tacito. hoc enim mollius, & cum maiori gratia aurium sonat, quàm Tecto, sensui quoq; magis conuenit. Hoc carmen Hermolaus corrupte legit, nec uidetur Oui

dianum

dianum esse agnoscere. Item sequenti uersu Ouidiani codices habent In agris, non In undis, ut erratum esse in alterutro necesse sit.

EX EODEM

Ideoq; his diebus Olympia sunt. Victimarum stercus secundo traditum flumine illic redundare.) Vetus quoq; lectio eadem ferè. Legendum tamen ita uidetur, ut hæc uerba sine cæso, coniuncto sensu ad unam clausulam pertineant. Cæterum non Ideoq; his diebus, sed, Ideo quibus diebus, scribendum erit, ne tumultuentur uerba cum sensu. Item, non Flumine, sed Flumini in datiuo casu legendum, ut cum uerbo Traditum concordet. Hoc modo igitur tota lectio reddenda. Ideo, quibus diebus Olympia sunt, uictimarum stercus secundo traditum flumini illic redundare. Quandiu ludi aguntur
» Olympij Arethusam fimum olere Plinius quoq; comprobat. Est &
» illa mutatio miraculi plena, inquit, Arethusam Syracusis fimum re-
» dolere per Olympia, ueriq; simile, quoniam Alpheus in eam insu=
» lam sub ima maria permeet. Idem uolumine secundo. Arethusa, in-
» quit, fons Syracusanus, in quo redduntur iacta in Alpheum, qui
» per Olympiam fluens, Peloponnesiaco litori infunditur. Idem tradunt de Alpheo Strabo, & Timæus, qui etiam phialam, quæ per id tempus in Alpheum ceciderat, in Arethusam redditam tradit. Quæ de Arethusa & Alpheo scribit Virg. in. III. Aenei. & Ouid. V. Meta. cæteriq; passim poëtæ, sciens prætereo, neq; enim fabulosa consectamur.

EX EODEM

Et hoc & à te traditum est ut in prima parte.) Vetus lectio Et hoc etiam à te creditum est, ut in prima Lucili carissime. superius quoq; capite. I. huius tertij aduocauit carmen Lucilij de hac eadem re.
» Elysius siculis de fontibus exilit amnis.

EX EODEM

Est in Cheronnesso Chodiorum fons.) Vetus lectio, Est in Chersoneso Chodiorum fons. utroq; enim modo dicitur. Est autem hæc Cheronesus in Caria, cuius extrema Gnidus oppidum obtinet. Cæterum legendum Rhodiorum fons, non Chodiorum ex Plinio.
» Rhodiorum, inquit, fons in Cherroneso nono anno purgamen-
» ta egerit.

EX EODEM

Vt Circa Messenam & Inulas, fimum quidem Sylæ turbulente auis mare profert.) Vetus lectio æque deprauata, tamen propior uero. Vt circa Messenem & Mylas fimum quidē sile turbulentum luis mare

profert. ut legendum esse arbitrer, ex Plinio hoc modo. Vt circa Messanam, & Mylas fimo quiddam simile turbulentum in litus mare profert. Plinius, quasi ista uerba Senecæ mutuatus, de hac eadem re sic scribit secundo uolumine Naturalis historiæ. Omnia, inquit, plenilunio maria purgantur, quædam & stato tempore. circa Messanam & Mylas fimo similia expuuntur in litus purgamenta. unde fabula Solis boues ibi stabulari. Hinc Taurominitanum litus à plerisq; Græcis authoribus κοπρίαν dici animaduertimus, quasi sterquilinium recrementorum purgantis & exonerantis se maris. Vnde aliqui ex philosophis mare animal, aliqui simile animali dicunt. Quippe ut illa recrementa egerunt, uitalemq; spiritum assidua reciprocatione nunc efflant, nunc reuocant, sic etiam mare & purgat se, & uicissitudine perpetua in se, & ex se profertur & refertur. Alij crediderunt mundum ipsum esse animal, & commercia spiritalia, & quasi nares quasdam in Oceano constitutas, fixasq; habere, per quas emissi anhelitus, uel reducti, modo efflent maria, modo reuocent. Sed uera ratio in syderibus est, & præsertim in Lunæ accremento, & decremento, ortu & obitu, quibus maxime alterni recursus maris respondent. Vnde scite, & eleganter aliqui Oceanum ipsum comitem Lunæ appellant. Mylæ & Messana Siciliæ oppida sunt. Apllonij interpres Mylas Siciliæ Cherronesum dicit esse, ubi Solis boues pascantur, stabulenturq;. Hermolaus credit, uel alios credere uult, hunc locum Senecæ à se restitutum esse, cum emendatis aliquod uerbis, astute illa, quæ emendare non potuit, omiserit.

EX EODEM

Sed difficilis ratio est quorundam, utiq; inibi tempus eius uel de qua quæritur inobseruatum, sed incertum est.) Vetus lectio rectior, & explicatior. Vtiq; inibi tempus eius ualde, quo purgatur, obseruatum, sed incertum est. hoc sensu. Difficilem esse rationem, & in secretis naturæ abditam, cur quædam maria stato tempore se purgent. In Sicilia siquidem ad Mylas & Messanam tempus, quo stercora egeruntur, diligenti cura obseruari, sed nullius curiositatem posse ad ueram rationem peruenire.

EX CAPITE XXVII.

Vt conceptus ad puerperium perducatur infans.) Vetus lectio Perduret infans. bona est uulgata. Item mox. Quantis laboribus tuetur, educatur.) Legunt aliqui Tenetur, educatur. Vetus tamen lectio Tener educatur, quæ commodior est alijs. Item haud multo post. Et ex humido spissa caligo. Nunquam exicantibus uenis.) Vetus lectio.

Et ex

Et ex humido, spissáq; caligine nunquam exiccantibus uenis, ita ut ad unam hæc clausulam coniuncto tenore uerborum pertineant. Item. Quia Ilex & Quercus excutitur.) Vetus lectio Quã Ilex est & Quercus, excutitur.

EX EODEM

Omne enim fundamentum in lubrico figitur.) Vetusti codices Firmamentum, non Fundamentum, & forsitan rectius. Intelligit enim fulcimina & tibicines, quibus labefactarum domorum ruinosa latera firmari solent. Item infra. Nouissime in materia magna gentium clarus.) Legendum ex uetustis codicibus In ruina magna gentium, non Materia. Et paulo post. Quæ fundamentis laborantibus adesse recesserunt.) Vetus lectio Laboribus non Laborantibus. sed hæc quoq; nihilo probabilior, immò corruptior aliquanto. sensus enim exigit ut legamus. Quæ fundamentis laborantibus auulsa recesserunt.

EX EODEM

Et quod horrida ac terribilis.) Legendum, Et quidem horrida ac terribilis. est enim aggeratio quædam rei horrendæ. Nam si, Quod, legeris, suspensa manebit, sine ullo exitu, sententia. Item paulo infra. Tunc uero actu fluminum, accessu & sibi angustum) Distorta hæc, atq; sine ulla consequentia uerborum confusio. Vetus lectio propius uero accedit. Tunc primum actum fluminum accessu. Legendum igitur. Tũc primum auctum fluminum accessu. Aliàs enim mare fluminum accessionem non sentire manifestum est, uel quia cuncta flumina in mare se exonerantia superlabuntur, & uasto patentissimoq; spatio, tum celeriter, tum sensum fallente ratione exhauriuntur, ut cyathus aquæ in patentem tabulam infusus. Vel potius, quod maria rursum per cuniculos, uenasq; terræ occultas in flumina colantur, Solis etiamnum radij multum exhauriunt.

EX EODEM

Et ditissimis quibusq;.) Lego Aeditissimis quibusq;, hoc est excelsissimis locis, montibusq; ædentibus se supra cætera, & ostentantibus. Ita & paulo ante. In ea, inquit, excelsissima cum liberis, coniugibusq; fugêre. Item infra. Sicut illud pro magnitudine rei dixit.) Scribo Sic & illud. Item paulopost. Et spatiata ruunt.) Vetus lectio. Et spatiosa ruunt. Ouidiani codices rectius, Expatiata. hoc est ultra solitum & præscriptum spatium licenter euagata. Et quod mox sequitur. Presæq; labant sub gurgite turres.)

Quanquam & uetera exemplaria Labant, Ouidiani tamen co-

dices Latent, non Labant, utrunq; patitur & sensus & carminis ratio. Item paulopost. Aut non eodē impetu pecus esse.) Legendū Pecus omne, non Esse, ita enim & uetusta & uulgata exemplaria habent, & sensus, qui apertissimus est, ut ita legatur, exigit. Legi autem debet cum interrogatione figurata, quæ non responsum, sed assensum requirat.

EX CAPITE XXVIII.

Magno impetu, magna ferienda sunt.) Aliqui legunt Finienda sunt. Vetera tamen exemplaria custodiunt uulgatam lectionem, uideturq; id adagij formam habere. Item infra. Et illic causam tantæ cladis accersiri.) Lego Illinc, hoc est à motu & auctu maris. Et paulo infra. Sed adhuc in damna prospectum est) Legendum ex uetustis codicibus Profectum est. Item infra. Deinde ubi litus his prohibitum est.) Lego Prolatum est. ut cum sequentibus conueniat.
» Et pelagus, inquit, in alieno constitit, prolato scilicet & promoto litore. Et quod mox sequitur. Cum minus procurrit æstus ex uno recessu maris) Legendum. Comminus. & Ex imo, non Ex uno.

EX EODEM

Quoniam quo terris fastigio ascenderet?) Legendum Quoniam æquo, sine interrogatione. Reddit enim rationem cur nihil aridum sit ab aquis, quoniam æstus freti æquo terris fastigio se attolleret, & altissima quæq; cacumina æquaret. Item haud multo infra. Et illud æquale terris est.) Lego At illud, ut sit aduersatiua particula. dicit mare planum quidem nobis, propter fallacem oculorum sensum, uideri, at illud figuram orbis absoluti, quemadmodum & terram, habere.

EX EODEM

Defluit ergo ubi Sol & æstus æquinoctialis, sub ipsum Lunæ Solisq; coitum omnibus alijs maior undauere.) Lectio confusissima, quam facit unius uerbi soluta compages, ac duorum interpollata forma. Legendum enim est Defluit ergo, ut solet æstus æquinoctialis sub ipsum Lunæ Solisq; ortum omnibus alijs maior undare. Aequinoctialem autem appellat æstum maris solitum, & quotidianum, quia senis semper horis, non uulgaribus, siue temporalibus, quas Græci καιρικάς, sed æquinoctialibus, quas ἰσημερινάς appel-
» lant, accedere & reciprocare solet. Plinius. Paribus interuallis re-
» ciproci, senisq; semper horis, non cuiusq; diei, aut noctis, aut lo-
» ci, sed æquinoctialibus. ideoq; inæquales uulgariū horarum spa-
» tio utcunq; plures in eas, aut diei, aut noctis illarū mensuræ cadunt,

& æquinoctio

& æquinoctio tantum pares ubiq;. Vulgus breuiſſimum quenq; iuxta
& longiſſimum diem, ſimiliter & noctem in horas duodecim di-
uidebat, ſic horæ inæquales ſemper erant, præterquam tempore
æquinoctij, Sole Arietem, uel libram obtinente, quando nox æquatur
diei. Sole autem Cancrum tranſeunte, ſicut breuiſſimæ erant no-
ctis, ita longiſſimæ diei horæ, quas æſtiuas & ſolſtitiales appel-
lant. Capricorno uero Solem gerente diei breuiſſimæ, noctis lon-
giſſimæ, quæ brumales, uel hybernæ dicuntur. His itaq; horis
æſtus nunquam pares erant niſi æquinoctio. Illud quoq; hoc loco
notare non alienum duxerim, Geographos, Reiq; ruſticæ præcepto-
res per horas uulgares deſignare ſolitos regiones cœli, terrarumq;
ſitum & poſitionem. Plinius libro XVII. ubi de transferendis
» ſeminarijs & ulmis ſerendis. Pleriq;, inquit, id demum cauent,
» ut plaga deputati cacuminis Meridiem ſpectet, ignari fiſſuris nimij
» uaporis opponi. Id quidem in horam diei quintam, uel octauam
» ſpectare maluerim. Hoc eſt, in regionem cœli, quæ eſt inter Me-
ridiem & ortum Brumalem, ideſt inter Auſtrum & Vulturnum,
atque adeo inter Auſtrum & Phœnica, ſiue Euronoton. Vel quæ
eſt inter Meridiem & Occaſum hybernum, hoc eſt inter Afri-
cum & Auſtrum, uel ſiquis ſubtilius id exigat, inter Auſtrum &
» Libonoton. Idem libro tertio de Italia. Incedit per maria, inquit,
» cœli regione ad Meridiem quidem, ſed ſiquis diligenti ſubtilitate
id exigat, inter ſextam horam, primamq; Brumalem. quod ſi-
gnificat inter Meridiem & hybernum exortum, hoc eſt inter
Notum & Eurum. Item libro ſexto de Fortunatis inſulis. Ab
ijs. CCL. Mil. Paſſ. Fortunatas contra leuam Mauritaniæ in
octauam horam Solis locari. hoc eſt inter Meridiem & hyber-
num Solis occaſum, ſiue inter Notum & Libonoton. Fœde corru-
ptus & diuulſus erat hic locus Plinij, nec ante nos, quod equi-
dem ſciam, à quoquam reſtitutus. Sic enim legebatur. Ab ijs
CCL. Mil. Paſſ. Fortunatas contra leuam Mauritaniæ VIII.
Mil. Paſſ. Oram Solis uocari. Ex quibus uerbis nullus unquam
ſenſus extorqueri poteſt. noſtra uero lectio, immò uetuſtiſſimo-
rum codicum, hoc eſt ipſius Plinij clariſſima eſt. quam confir-
» mant paulopoſt ſequentia uerba. Iuba de Fortunatis, inquit, ita
» inquiſiuit. Sub Meridiem poſitas eſſe prope Occaſum, à Purpura-
rijs DCCXXV. Mil. Paſſ. Sic ut CCL. ſupra Occaſum na-
uigetur. dein per CCCCLXXV. Mil. Paſſ. Ortus peta-
tur. Hac ratione Iubæ intelligimus ita quidem ſub Meridie ſitas

esse Fortunatas, ut CCXXV. Mil. Paß. propiores sint ab Occasu sextæ diei horæ, quàm Purpurariæ ab Ortu. Et totidẽ Mil. Paß. Purpurarias esse propiores quintæ, quàm Fortunatas septimæ. Et illas quidem à sexta, hoc est à Meridie, & ab ipso Austro CCCCLXXV. Mil. Paß. ad Ortũ remotas. has uero CCL. ad Occasum. Sitæ sunt ergo sub Meridie quidem, sed prope Occasum. In hæc nos excurrisse causa Plinij Legentes quæso boni consulãt. Sed iam illuc, unde digressi fuimus, redeamus. Aliud est genus horarum, quæ semper pares sunt, & quæq; uigesimam quartam partem diei naturalis complectitur, & in sexaginta momenta distribuitur. Hæ dicuntur æquinoctiales, & æquales, paresq;, quibus nunc paßim ubiq; utimur. His æstus maris pares sunt, senis enim horis æquinoctialibus semper effluunt, senis rursum refluunt, unde æquinoctiales apposite dicuntur à Seneca. Aestus uero maiores minores'ue subeunt; pro ut illos elicit Solis, Lunæq; sydus, ad cuius arbitrium Oceanus, mariáq; exundant, ut superius ex philosophorum opinione retulimus.

EX EODEM

Deuoluitur per centena milia.) Ita distinguendum est, ut uerbum Deoluitur cum antecedentibus iungatur. Per centena milia, initium sequentis clausulæ sit. Et paulopost. Vtrum sit deo uisum ordiri meliora.) Vetus lectio perfectior Alterutrum fit, cum deo uisum ordiri meliora. hoc sensu. Fieri alterutrum, hoc est uel eluuionem, uel conflagrationem, quoties deo placuit uetera aboleri, & noua, melioráq; oriri, ut diximus supra. Et quod mox sequitur. Ergo quáq; placuere res nouo mundo, sicut in nos semper mare emittitur desuper, ut feruor ignisq;, tum aliud genus exitij placuit.) Vetus lectio paulo corruptior, quæ tamen occasionem rectæ lectionis inueniendæ præbuit, hanc autem esse ex iam dictis arbitror. Ergo quandocunq; placuere res nouæ mundo, sic in nos mare emittitur, desuper ut feruor ignisq;, cum aliud genus exitij placuit.

EX CAPITE XXIX.

Berosus qui bellum interpretatus est.) Legendum Belum per simplex l. ut sit nomen uiri. Belus enim fuit rex Aßyriorum, quem Iouis nomine dignantes, pro sanctißimo deo Aßyrij colebant. Plinius libro sexto, ubi de Babylone. Durat adhuc ibi, inquit, Iouis Beli templum. Inuentor hic fuit syderalis scientiæ, quam deinde etiam editis uoluminibus celebrauit, quæ postea Berosus Græce interpretatus est doctißime. qui tantum enituit in Astrologia, ut ei, ob diuinas prædictiones, Athenienses publico in gymnasio statuam inau-

rata

rata lingua statuerent. Quod autem ad Belum attinet, quia is primus in astra aditum ostendit, ab eius nomine crediderim coelum quoq; ipsum, atq; astrorum ætheris'q; ambitum βηλὸν à multis prioribus Græcis dici. Item paulo infra. Magnæ potentiæ signa'q; in ipsa mutatione &c.) Legendum distincte, & separatim. Signa, quæ in ipsa mutatione. &c. Et infra mox. Et istas ego perceperim causas.) Vetus lectio. Receperim, hoc est admiserim & approbauerim. Nescio quo consilio hæc lectio immutata est, cum & uulgata exemplaria habeant Receperim.

EX EODEM

Et illa quæ in conflagratione nostris placet.) Vetus lectio Et illa quæ in conflagratione numeris placet. sed hæc aliquanto corruptior est. Fuit quando hæc uolumina Senecæ raptim transcurrens, nihil in hunc locum, tanquam planum & apertum offenderim. Nuper uero, cum horum castigandorum prouinciam suscepissem, diligentius aliquantum, & attentius cuncta euoluens, neque primam tantum cutem, & sententiarum speciem, sed sanguinem quoq; ipsum, ac medullam uerborum introspiciens, atq; eruens (quoniam medici officium est, non apparentia tantum uitia curare, sed etiam quæ latent inuenire) impegi in hunc, tanquam in scopulum quendam, ubi multum, diu'q; magno cum labore, ac sudore frustra luctatus, sæpe cum desperatione & pudore reiectus. puduit enim me, fateor, mei ingenij & industriæ circa locum pene planum tandiu frustra laborare. Quare rursum, quasi indignatione incitatus, resumpta spe, locum repetens, atq; omnem (ut dici solet) lapidem mouens, uix tandem aditum exitum'q; inueni, singula conferens cura scrupulosissima. Legendum itaq; est. Et illa, quæ in conflatione nostri placent. Præterea non, Hoc quoq; transferendum, sed Huc quoq; transferenda, scribendum. Hoc modo. Et illa, quæ in conflatione nostri placent, huc quoq; transferenda puto. Sensus autem est. Illa quoq;, quæ placent philosophis, & præsertim natalium peritis in prima origine, & conflatione hominis, huic mundanæ perniciei accommodanda, & conferenda esse. Placet autem philosophis, qui fato omnia fieri uolunt, mentem'q; hominis uoluntate libera spoliatam, necessitate inuicta deuinciunt, in ipso hominis primo conceptu, quamprimum formari, & fingi, conflari'q; tenera membra incipiunt, statui, decerni'q; fati inuicta lege, atque causarum sempiterna serie totam postfuturæ uitæ rationem. fortunarum præterea, euentuum, periculorum, & casuum

illius, qui conceptus est. Ita nihil per totum uitæ cursum accidere, nisi ex primo fati decreto, & ex causis antegressis. Simili ratione in ipsa mundi nascentis prima origine constitutum & decretum esse dicit Seneca, quid facere, quid pati debeat. non fortuitam itaq; esse eluuionem terrarum, sed à principio necessaria fatorum lege constitutam. Sed nolo pluribus in re confessa morari, euidentissimum est hanc esse ueram, nescio an etiam genuinam lectionem, uel ex sequentibus, & nisi quis conniueat, facile id uidere potest.

EX EODEM

Maximam tamen causam ad se mutandam terra ipsa præbebit.) Vetus lectio Mundandam, non Mutandam. & forsitan melius. Per diluuium siquidem, & conflagrationem terra ipsa mundatur & purgatur potius, quàm mutatur. neq; obstat quod sequitur. Quam diximus esse mutabilem, cum hoc modo per parteis omnia elementa inuicem sint mutabilia. uerum hoc ut uolent legentes. nobis satis sit locum ipsum ostendisse.

EX EODEM

Ergo quandoq; erit terminus rebus humanis.) Legendum Ergo quandocunq;. Item. Nec supersit in deteriora magis.) Lego Magister; non Magis. nam & uetusti codices habent Præceptor. hoc sensu. Quando terminus humanis rebus uenerit, plus tunc aquæ fieri quàm unquam fuit, per quam ita totum humanum genus deleri, atq; elui, ut nullus ex illa flagitiosa, & omnibus humanis diuinisq; sceleribus obruta & impiata gente supersit, qui nouam innoxiamq; plebem corrumpat, & in deteriora magistrum se præbeat. Hic quoq; requiro industriam emendatoris, qui loco uerbi Magister, Magis reposuit nullo sensu.

EX EODEM

Vide ergo ne terra non debeat minus.) Vetus lectio Vide ergo ut terra non debeat minus. Mutata & transposita uerba, sed idem est sensus, non tamen qui placere possit, aut quem requirimus, sed futilis, uagus, nec præcedentibus, nec sequentibus cohærens. Legendum ergo arbitror cum interrogatione figurata, hoc modo. Vnde ergo terra habeat, minus ut ualidioribus infirma succumbat? quasi dicat terræ nullas uireis sufficere, quin tantæ uiolentiæ ingruentium undiq; aquarum uicta succumbat. Item haud multo infra.

Ambriaci & Cretici sinus.) Legendum ex Plinio, Strabone, Mela, item cæteris. Ambracij non Ambriaci. dictus autem sinus Ambracius ab Ambracia Epiri urbe. Et paulo infra. Ex ipsis ar-

tibus.) Lege Arcibus.

EX CAPITE XXX.

Atq; non subito.) Legendum Ad quæ, separatim. & supra, Vti quæ, non Vtiq; , ut sint duæ partes orationis utrobiq;. Item paulo infra. Cum in hunc habitum ex informi unitate descenderet.) Vetus lectio Discerent, legēdū Discederet. Et paulo infra. Quid porro istinc, unde tantum tumultum uides? Metus est è mari, & magno spiritu erumpentibus fluuijs.) Legendum Quis porro istinc, unde tantum tumultum uides, metus est è mari, & magno impetu erumpentibus fluuijs? ut sit continuus uerborum & sententiæ cursus. Et quod mox sequitur. Vbi humorem natura disposuit.) Legendum cum interrogatione ne sensus titubet. Vbi non humorem natura disposuit, ut undiq; nos, cum uoluisset, aggredi posset?

EX EODEM

Mentior nisi erumpentibus terræ humor occurrit.) Legendum, Eruentibus terram. hoc est effodientibus & egerentibus ex puteis, uel ex cuniculis, quos propter auaritiam, uel aliquam aliam causam in terram homines agunt, hāc lectionem & sequētia confirmant. uulgata quoq; exemplaria rectam habent lectionem, quo magis mirari par est eius negligentiam, ne dicam temeritatem, qui recta, claráq;, & apertissima lectione repudiata, uerba adulterina, distorta, ac nullo pacto cohærentia inculcauit. Oculatus lector multa huiusmodi hic temere interpollata inuenire potest, quæ nos librario potius, quàm cuiquam alij imputamus.

EX EODEM

Adijce nunc quod inanes sunt ex abdito lacus.) Lege Immanes sunt in abdito lacus. Item paulo post. Multum fluminum per operta labentium.) Vetus lectio Per opaca. sed nihil est immutandum. Item paulo infra. Et maiore hiatu soluet.) Antiqui codices Maiorem hiatum. bona tamen & uulgata. Item infra. Venter exoluit.) Vetusta exemplaria. Exhaurit, quam lectionem & Erasmus reposuit. Et infra. Nihil enim tam uiolentum.) Rectior est uetus lectio Nihil est tam uiolentum. Et mox infra. Infestumq; retinentibus.) forte Renitentibus. quam lectionem ex notulis ueteris codicis deprehendo. Potest tamen & uulgata lectio tolerari.

EX EODEM

Quæ scindit circuitq;.) Vetus lectio Quæ scindit creuitq;, forte legendum Eruitq;. bene tamen et Circuit. Et paulo post. Sic momento se

redundantia pluribus locis maria committent.) Vetus lectio Sic momento redundantia maria se committent. neq; habent illa uerba, Pluribus locis, & haud scio an necessaria sint, præsertim cum atrocitatem rei, quam Seneca aggerare uidetur, diminuant. Item infra.

Extinctisq; pariter feris ui aquarum homines ingenia transirent.) Legendum In quarum, non Vi aquarum, & Transierant, non Transirent. hoc sensu. Extinctis feris, in quarum ingenia & mores homines sceleştissimi desciuerant, & degenerauerant à simplici, miti, & innocenti cultu. Et infra. Omne ex integro animal gloriabitur.) Legendum arbitror Generabitur, non Gloriabitur, tametsi omnia antiqua, recentiaq; exemplaria Gloriabitur tueantur. Item. Sed illis innocentia non durabit.) Legendum ex uetustis codicibus. Sed illis quoq; innocentia non durabit.

ANNOTATIONES FORTVNATI IN LIBRVM QVARTVM SENECAE.

EX PRAEFATIONE.

T subijci ne contumelia quidem possunt.) Vetus lectio Subigi. bona utraq;, & ferè eiusdem notæ. Item infra. Ea miseria quisq; patet, quam patitur.) Vetus lectio uidetur probior. Ea maxime quisq; patitur, quà patet. Hæc lectio bonum & sequentibus congruum sensum habet, quamuis subobscura sit. sensus autem uerborum talis uidetur esse. Iusto quodam fati iudicio quenq; ea maxime pati ab alijs, quibus ipse alios læsit. uerbi causa. Si quis uel lacerat, uel patitur apud se aliorum famam lacerari, accommodat'q; faciles aures conuitijs, quibus bonorum nomen incessitur, ipsius quoq; fama lacerabitur, & multis conuitijs exagitabitur, magno successu lacerantium, & exagitantiũ. ita iustissime pœnam in authores recidere, & ea maxime parte quenq; obnoxiũ calamitati esse, qua patuit ad Calamitatẽ aliorum, seq; facilem detrectatoribus præbuit. Qui enim uel audit, uel dicit quæ uult, quæ non uult, audiet. Sophocles, ut refert Plutarchus, hanc sententiam sic extulit.

» φιλεῖ γὰρ γλῶτταν ἐκχέας μάτην,
» Ἀκῶν ἀκούειν οὓς ἑκὼν εἴπῃ λόγους. idest,
» Etenim solet, qui dicta temere iecerit,
» Audire nolens uerba, quæ dixit uolens.

Qua mensura aliis emensi fuerimus, eadem remetietur nobis. quod
» Christus apud Matthæũ sic testatur. ἐν ᾧ γὰρ κρίματι κρίνετε, κριθή-
» σεσθε. καὶ ἐν ᾧ μέτρῳ μετρεῖτε, μετρηθήσεται ὑμῖν. hoc est. In quo iudicio iudicatis, in eo iudicabimini. Et qua mensura metimini aliis, illa remetientur uobis. In authores itaq; pœna solet ferè semper detorqueri,

» Vt Phalaris tauro uiolenti membra Perilli
» Torruit, infelix imbuit author opus.
» Primus inexpertum, Siculo cogente tyranno,
» Sensit opus, docuitq; suum mugire iuuencum.

Perillus sæuior Phalaride tyranno suffragabatur sæuitiæ tyranni tauro facto æreo, in quo homines inclusos igni subdito, mugitum imitaturos pollicebatur. & primus eum expertus cruciatum, in nulla unquam re Phalaridis iustiore sæuitia.

EX EADEM

Plancus artifex ante Vileum maximus.) Vetus lectio Plancus artifex ante Villeum maximus. Et paulo infra. Nec dissimulando blandiendum.) Vetus lectio Ex dissimulato, ea forma, qua ex occulto, ex composito. sed nihil muto.

EX EADEM

Futuros multos in persona tua Plancos cogita.) Quanquam omnia tam uetera, quàm recentia exemplaria In persona habeant, cum tamen hoc uerbum sensus nullo modo patiatur, legendum censeo, non In persona, sed In prouincia, hoc est in Sicilia, in qua Lucilius Iunior tunc præfectus erat. In Sicilia itaq; dicit multos adulatores Planci similes esse, quos omni diligentia cauere Luciliũ monet. Plutarchus quoq; nihil intentius cauendum esse, quàm adulatores dicit, quoniã nullum sit genus perniciosius, quodq; in præcipitium festinatius agat.
» Cynicum Diogenem refert Stobæus solitum dicere κρεῖττον εἶναι ἐς
» κόρακας ἀπελθεῖν, ἢ ἐς κόλακας. hoc est. Melius esse in coruos incidere, quàm in adulatores, quoniam illi tantum cadauera & morticinia consectentur, ij etiam uiuos, bonosq; uiros laniatu pestifero excarnificant. Illud autem quod in Sicilia multos Plancos dicit esse, non caret ratione. nam sicut Cretenses, propter familiaria & domestica mendacia, apud antiquos infamia pulsati sunt, ita Siculi, propter adulationem, proprium germanumq; uitium, semper maleaudierunt. author Q. Curtius.

EX EADEM

Et quidem sic, quemadmodum opponi amico solet. Quæ si impulit grata, gratior est si effregit.) Legendum esse uidetur. Nec quidem sic, quemadmodũ opponi amicæ solet, quæ si impulit grata est, gratior si effregit. Nihil gratius amantibus, quàm proteruitas amicarum.

EX EADEM

Non incertam fidem iuris.) Lego ex uetustis codicibus, Ruris, cuius fides paulo minus incerta est, quàm fori. Nam sæpe spem agricolarum seges uanis eludit auenis, sæpe imber nocet, sæpe grando sata decutit, aut etiã proterit. rubigo quoq;, maxima segetũ pestis, uinearumq; malum nullo minus noxium, consumit ruris fructus. Sæpe etiam ipsa rura usq; ad iniuriam sterilitatis exarescunt. Quid quod ipsa quoq; fertilitas suspecta est, luxuria procumbentibus satis?

EX EADEM

Et Apollonio. Picturæ.) Vetus lectio Et Apollonio pictæ. Legendũ ergo Et Apollonio pyctæ, hoc est pugile. Pyctas enim pugiles appellant multi antiqui scriptores, à Græcis usurpato uocabulo. Lampridius in
» Heliogabalo. Gladiatores, inquit, ante conuiuium pugnantes sibi, &
» pyctas frequẽter exhibuit. Et Pliniani uetustissimi codices libro. VII. ubi similitudinum ponuntur exempla, sic habent. Indubitatum exẽ-
» plũ est Nicæi nobilis pyctæ Byzantij geniti. nó Poëtæ, ut in uulgatis legitur exemplaribus. Nam et in Solini iam carie propter uetustatem semesis exemplaribus omnibus, qualia nos ad uiginti ferè dili-
» genter contulimus, legitur, Vel in Byzantio nobili pugile. Et quod mox sequitur. Quamuis staturã habeas Thetisum rectè compositi.) Locus corruptissimus, quem sine præsidio uetustissimorum codicum difficile est restituere. nam in istis, quos nunc habeo, codicibus omnibus æque deprauate legitur, præterquam, quod unus uetustissimus habet Thetisi in Threcæ cõpositi. Vnde legendũ arbitror Thetisi Threcæ incompositi. Threcæ enim, siue Threces dicebantur gladiatores à similitudine Parmularum Thraciarum, ut docet Festus.

EX EADEM

Hominem quidem non esse illo liberaliorem.) Vetus lectio, Illum, non Illo, sed legendum Vllum, ut sensus constet. Nam hoc quoq; ad artem Gnatonismi pertinet, ut suum quisq; regem in omnibus rebus alijs præferat. Item. Ita est mihi uilior, quo apertior est. Adulatio quo improbior &c.) Legendum, ut & superius annotauimus. Ita est mi Iunior, quo apertior est adulatio, quo improbior, & reliqua. iuncto sensu. Habent hanc lectionem & uetusta omnia & recentia ferè exẽplaria. quo minus ferenda est temeritas illius, quisquis sit, q ueram sinceramq; lectionem ita corruperat. Item paulo infra. Ab omni eum parte tentasse.) Legendum ex uetustis uulgatisq; codicibus, Tentasti. Et paulo post. Quod consecrari mallet, quàm conuerti.) Vetus lectio Conteri, forte rectior, hoc est frangi, molliri, & ab

illa seueritate, animiq; magnitudine deflectere.

EX EADEM

Frugalitatem laudare cœpit.) Vetus lectio cœpisti. sed recte legitur Cœpit, ut non ad Lucilium, sed ad Gallionem referatur. Sequitur enim, ut illos nec habere, nec damnare uideatur. Quanquam haud parum dubito, an tota hæc lectio conuulsa, & deprauata sit, ita omnia inepta, frigida & abrupta, nonnulla uero etiam dissona sunt. Primo, illa uerba Quæ sic à nobis, uel, ut alij Legunt, A uobis resiluit) quid referunt? frugalitatem ne? nihil profecto ineptius putidiusq;. sed procedat hoc. Verbum deinde, Illos, quo referendum? quod nullo pacto cum uerbo Nobis aut Vobis locum habere potest. Etiamnum alia, quæ sequuntur, nulla ratione cohærent. Legendum itaq; arbitror hoc modo. Quare sic à nobis resiluit? uti nos nec laudare nec damnare uideatur. Moderationem enim animi Gallionis laudat. Sensus autem est. Quare Gallio frater meus, cum eum laudaremus, eiq; adularemur, à nobis sic resiluit? hoc est, non probatis, uel reprobatis nostris de se laudibus, uerba sua ad frugalitatem laudandam transtulit. Respondet deinde Seneca. Vti nos, inquit, nec laudare nec damnare uideatur. quod argumentum temperati animi est.

EX EADEM

Nemo enim imputari sibi bonitatem publicam patitur.) Legendum ex uetustis, & etiam uulgatis codicibus. Nemo non imputari. sic pau-
» lo infra. Quas nemo non in sinum recipit. Et paulo ante. Vbi artem simulationemq; non redolet) Legendum ex uetustis codicibus. Vti artem simulationemq; non redoleat. Item infra. Quia paria facturus.) Vetus lectio Qui, non Quia. & mox, Dixeris, non Dixerit. Et paulo infra. Quanquam paupertas alias uaderet.) Lego. Alia suaderet. Item. Vbi præsens studij pretium est, ad gratuita carmina deflexi me.) Vetus lectio Deduxi me. bona utraq;.

EX EADEM

Non mihi inimicitia Gettuli grauis fidem eripuit.) Vetus lectio Nec mihi inimicitia Getulici Gaius fidem eripuit. Legendum ergo Getu-
» lici Caij. ut paulopost. Videbam apud Caium tormenta, uidebam
» ignes. Caius Caligula, fax humani generis, per adulationem Getulicus fuit dictus, ut refert Suetonius ex Plinio. Et quod sequitur. Infeliciter armatorum.) Commodius erit si Armati, non Armatorum legerimus.

EX EADEM

Periculis meis paratus ire in ea.) Vetus lectio Periculis meis maior, paratus ire in ea &c. Et paulopost. Vtrum satis esset me perire pro fide.) Satius legerim potius, quàm Satis. Item haud multo infra.

Virgilianum illud excludi) Vetus quoq; lectio Excludi, sed deprauatum esse uerbum non est dubium. Forte legendum Excude. Item infra. Erimus unà, qua parte Optimi sumus.) Vetus lectio Meliores sumus. bona utraq;. animo enim & meliores, & optimi sumus.

EX CAPITE I.

Cui danubium similem habere naturam.) Vetus lectio Simulem natura. bona utraq;. sed ueteris gratia maior.

EX CAPITE II.

Tantum usura, quantum sicitati annuæ sufficere possit.) Forte Hausura legendum, non Vsura. nam & uetusti codices Ausura. Item infra.

Quare non cum poëta in ea re iocor, & illi Ouidium suum impingo.) Ita & uetusti codices. Lectionem tamen corruptam esse nulli dubium esse debet. uel Senecam lapsum memoria. quod ego non credo, sed potius seculum illud rude & in crassissimas tenebras prolapsum, quo omnes bonæ literæ obsoleuerant, nullũ nouisse poëtam præter Virgilium, & Ouidium. Quare putauisse hic Ouidiũ scribi debere, ubi uel Albium, uel Tibullum legebatur. Non enim Ouidij, sed Tibulli est hoc hemistichion. Is libro primo inter cætera de Nilo hæc scribit.

» Te propter nullos tellus tua postulat imbreis,
» Arida nec Pluuio supplicat herba Ioui.

Vnde hic quoq; Pluuio, non Pluuias legendum est, ut intelligamus Iouem ὄμβριον, siue ὕετιον, cui apud Athenienses aram in monte Hymetto positam fuisse, iuxtaq; terræ simulachrum pluuiam ab eo suppliciter comprecantis, Pausaniæ credimus. Aegyptus uero nihil Ioui Pluuio, nihil imbribus, nihil cœlo se in alendis, augendisq; seminibus debere gloriatur. Nilum enim habet & colonum, & fœcunditatis parentem. hoc uno aquarum genere pinguescit.

EX EODEM

Ad hanc Nilus magnus magis, quàm uiolentus egressus. Aethiopiam harenasq;.) Legendum ex uetustis codicibus. Hanc Nilus magnus magis, quàm uiolentus, egressus Aethiopiam arenasq; &c. Nilus enim ex Aethiopia, in quam se diffuderat, egressus, collectis iam, & concordibus aquis Philas prælabitur, quæ distant DC Mil. Paß. à Nili fissura, quæ Deltá facit. Plinius quatuor Philas ponit, Seneca uidetur

unam

unam multitudinis numero. Et illud quod præcedit. Vrbem totam
complectitur.) Legendum etiam refragantibus omnibus codicibus,
Vrbs, non Vrbem. hoc est, totam insulam, idest Philas, urbs eodem
nomine complexa est. ut illud Plinij, ubi de insulis ante Asiam. In
» Phœnicio deinde mari est ante Ioppe Paria, tota oppidum. Philæ sunt
paulo supra Cataractem Nili, communis Aethiopum & Aegyptio-
rum habitatio. hæc templa Aegyptiorum habuit, ubi Accipitrem
uice Numinis cultum accepimus.

EX EODEM

At ubi in scopulos cautius librauit, spumat.) Legunt aliqui Cautiũ non
Cautius, & recte. nam neq; uetusti codices aliter. Præterea Vibrauit,
non Librauit. ego uero ex uetustis Intrauit. Plinius. Postremo inclu-
» sus montibus, nec alibi torrentior. Et paulo infra. Obtusis assidue
frangitur auribus.) Legendũ Obtusis assiduo fragore auribus. Seneca
» alibi. At mehercule ego istum fremitum non magis curo, quàm flu=
» ctum, aut deiectum aquæ. Quamuis audiam cuidam genti hanc
» unam fuisse causam urbem suam transferendi, quia fragorem Nili
» cadentis ferre non potuit. Plinius libro quinto. Nouissimo Cataracte
» inter occursanteis scopulos non fluere immenso fragore creditur, sed
» ruere. Scribit Philostratus libro sexto De uita Apollonij, Nili uerticẽ
octo fermè stadijs ad Cataractas suspẽdi, aquarumq; eius inde ruen
tium fragorem horrendum, & auditu intolerabilem esse, multosq;
propius accedenteis auditum amittere. Cicero in fragmento sexti De
» Rep. Nec est ullus hebetior sensus in uobis, sicut in illis, ubi Nilus ad
» illa, quæ catadupa nominantur, præcipitat ex altissimis montibus,
» ea gens, quæ illum locum accolit, propter magnitudinem sonitus, sen=
su audiendi caret. Et mox infra. Et ob hoc sedibus ad quietiora
translati sunt.) Malim legere Ad quietiora translatis, alioqui il-
lud uerbum, Sedibus, inane est.

EX EODEM

Exiguo ab hoc spatio terra diuiditur.) Vetus lectio rectior, Petra, non
» Terra, nam & paulo infra. Illa primum saxa auctum fluminis
» sentiunt. ita enim legendum est, non Saxum, neq; Auctu. Et quod
mox seqtur. Abacton Græci uocant.) Aliqui legunt Abactos. Ve-
tus autem & uulgata lectio Abaton, & recte quidem. nam hanc le
ctionem & uerba sequentia probant. Nec illam, inquit, ulli, nisi
antistites calcant. Illa itaq; petra ἄβατος dicitur, quia non patet ad
eam accessus prophanis, & hoc quidem propter Nili uenerandam
maiestatem, qui Aegyptijs uice Iouis cultus est, Iupiterq; Agyptius

appellatus. Pindarus Nilum Saturnium uocat, quasi & ipse, ut Iupiter, Saturni filius sit, & Iupiter æque nominetur.

EX EODEM

In hæc ora stirpem sacerdotes.) Lego Stipem, non Stirpem. Plinius libro
» octauo. Memphi est locus in Nilo, inquit, quem à figura uocant
» Phialam, omnibus annis ibi auream pateram, argenteamq; mergen
» tes diebus, quos habent natales Apis. Solinus quoq; Apis natalem
» celebrari à Memphiticis iactu in Nilum pateræ tradit. Et mox infra. Ne in altitudinem excedat) Sensus postulat ut Latitudinem non Altitudinem legamus. Item infra. Et quod obliniat.) Videtur esse legendum Oblimat, hoc est illato limo saturat, & opplet.
» Cicero libro secundo De natura deorum. Nilus Aegyptum irrigat,
» & cum tota æstate obrutam, oppletamq; tenuerit, tum recedit, mol
» litosq; & oblimatos agros ad serendum relinquit. Vnde Seruius grammaticus existimat dictum esse Nilum quasi νέον ἰλύν. hoc est nouum limum, quod oblimet, nouum lutum deuehens, singulis annis Aegyptum. Et paulo infra. Adeo nihil edit.) Vetus lectio Exedit, & rectius.

EX EODEM

Illato enim limo arenas saturat ac iungit.) Forte Legendum Inungit, hoc est pingueis, fertileisq; facit. potest tamen & Iungit custodiri, hoc est rimosas hianteisq; astringit, & conglutinat. Et paulo ante.

Nimumq; in eo sit.) Legendum, ut sensus constet, Minimum, non Nimium, Item infra. Cæterum belluas marinas uel magnitudine, uel noxa pareis educat. Lego Marinis, dandi casu, non Marinas, ut uerbo Pareis respondeat. Item. Et ad nauigandum loci continet.) Legendum ex uetustis Ad uagandum, hoc est, huc & illuc discurrendum. Neq; enim nauigant belluæ, sed uagantur. Et infra.

Valde properantibus prælium.) Alij legunt Velut pro partibus, forsitan recte, neq; enim aliter habent uetusta exemplaria, ut intelligas Pro partibus, pro suis finibus & terminis. Crocodili enim pro Nilo, tanquam pro regno suo dimicant. Plinius libro VIII.
» Abigentes eos præda, ac uelut in suo tantum amne regnantes. &c. Ego aliquando existimaui esse legendum Velut præparantibus prælium, nunc autem uideo id non posse cohærere. Item. Et in aduersum emersi.) Vetus lectio Emissi. bona utraq;.

EX EODEM

Nec illos tincturæ generis, aut sanguinis proprietate separant.) Vetusta quoq; exemplaria nihil uariant. mendosum tamen hunc locum esse, & in labem tractum cui non apparet? Sed bene habet, quod

facile,

facile, nulloq; negotio ex Plinio, Solinoq; & item alijs restitui, et emendari potest. Legendum ergo hoc modo. Nec illos Tentyritæ generis, aut sanguinis proprietate superant, sed contemptu & temeritate. quam lectionem & sequentia Senecæ uerba confirmant. Nota est historia solos Tentyritas dominari Crocodilis, ut Psyllos, Marsosq;
» serpētibus. Plinius libro. XXVIII. In insula, inquit, Nili tentyri na
» scentes tanto sunt Crocodilis terrori, ut uocem quoq; eorum fugiant.
» Idem libro. VIII. ubi de Crocodilis. Quin & gens hominum est
» huic belluæ aduersa in ipso Nilo, ab insula Tentyri, in qua habitat,
» appellata. mensura eorum parua, sed præsentia animi in hoc tan-
» tum usu mira. Quæ uerba Plinij maxime cū illis Senecæ consonant, ubi ait Tentyritas non generis, aut sanguinis proprietate superare Crocodilos, sed animi præsentia, & temeritate in hac tantū re præ-
» cipua. Faciunt ad hoc & uerba Solini. Præterea habitant, inquit, in
» insula Nili homines forma perexigui, sed audacia eousq; præditi, ut
» Crocodilis se offerant obuios. Incolæ autem huius Insulæ Tentyritæ apud Strabonem appellantur. quos dicit præter cæteros Aegyptios mirum in modum Crocodilos persequi, atq; ex omnibus belluis inimicissimos habere. Cæteros enim Aegyptios, quanquam eius animalis malitiam nouerint, & humano generi perniciosum sciant, uenerari tamen, & ab eo abstinere. Tentyritas uero omnibus modis id inuestigare atq; occidere. Non deesse præterea qui existiment, quemadmodum Psyllis apud Cyrenaicam regionem contra serpentes, sic & Tentyritis naturale quoddā uirus inesse contra Crocodilos. Hinc ab eis nihil pati, nihil timere, sed intrepide natare et aquā tranare, alijs minime id audentibus. Addit itē ultra. Cum Crocodili causa spectaculi Romam allati fuissent, Tentyritas cum eis uenisse, Crocodilisq; factum fuisse euripum in modum piscinæ, & in uno latere euripi egressum facilem, ut in apricum ex aqua egredi possent ad præbendum spectaculum. Tentyritas uero præstò fuisse, qui eos etiam inuitos nunc extraherent ad Solem in conspectum spectatorrū, nunc rursum in aquam retraherent magno spectantium miraculo. Atque adeo ipsa Strabonis uerba, si cui legere li-
» bet, ex XVII. Geographiæ libro subijciam. μετὰ δὲ τὴν ἄβυ-
» δον διόσπολις ἡ μικρά. εἶτα τέντυρα πόλις. ἐνταῦθα δὲ διαφερόντως
» παρὰ τοὺς ἄλλους αἰγυπτίους ὁ κροκόδειλος ἠτίμωται. καὶ ἔχθιστος τῶν
» ἁπάντων θηρίων νενόμισται. οἱ μὲν γὰρ ἄλλοι καίπερ εἰδότες τὴν κακίαν
» τοῦ ζώου, καὶ ὡς ὀλέθριος τῷ ἀνθρωπίνῳ γένει, σέβονται ὅμως καὶ ἀπέ-
» χονται. οὗτοι δὲ πάντα τρόπον ἀνιχνεύουσι, καὶ διαφθείρουσιν αὐτούς. ἔνιοι

» δ᾽ ὥσπερ τοὺς ψύλλους πρὸς τὴν κυρηναϊκά, φυσικήν τινα ἀντιπάθειαν ἔχειν
» πρὸς τὰ ἑρπετά, οὕτως καὶ τοὺς τεντυρίτας πρὸς τοὺς κροκοδείλους. ὥστε
» μηδὲν ὑπ᾽ αὐτῶν πάσχειν. ἀλλὰ καὶ κολυμβᾶν ἀδεῶς, καὶ διαπερᾶν, μηδενὸς
» ἄλλου θαῤῥοῦντος. εἴς τε τὴν ῥώμην κομισθεῖσι τοῖς κροκοδείλοις ἐπιδείξε-
» ως χάριν, συνηκολούθουν οἱ τεντυρῖται. γενομένης τε δεξαμενῆς καὶ πήγ-
» ματος τινὸς ὑπὲρ μιᾶς τῶν πλευρῶν. ὥστε καὶ τοῖς θηρίοις ἐκβᾶσι τοῦ ὕ-
» δατος, ἡλιαστήριον εἶναι. ἐκεῖνοι ἦσαν οἱ ποτὲ μὲν ἐξέλκοντες δικτύῳ πρὸς
» τὸ ἡλιαστήριον, ὡς καὶ ὑπὸ τῶν θεατῶν ὁραθῆναι. ἐμβαίνοντες ἅμα εἰς τὸ ὕ-
» δωρ. ποτὲ δὲ πάλιν εἰς τὴν δεξαμενὴν κατασπῶντες. De Tentyritis
& Hermolaus in Plinianis castigationibus, et Iuuenalis in ea Saty-
ra, quæ est de pudẽdis portentosisq; Aegyptiorũ Numinibus. Quo-
niam autẽ hic de Delphinis quoq; fit mentio, nõ alienũ fortassis erit,
neq; ingratum lectionis Plinianæ studiosis, si in eo de Delphinis lo-
cum, iam inde à multis seculis deprauatum, & ad hanc diem à
nemine, quod sciã, emendatum, aut intellectum (legentes quæso boni
consulant) restituero ex uetustissimis probatæ fidei codicibus. Libro
nono Naturalis historiæ de Delphinis sic legitur in uulgatis codi-
» cibus. Nanq; cũ fame conciti fugientem in uada ima ꝑsecuti piscem,
» diutius spiritum continuere, ut arcu emissi ad respirandũ emicant,
» tantaq; ui exiliunt, ut plerunq; uela nauium transuolent uento.
Agunt uere coniugia &c. Alij loco uerbi, Vento, legunt Euntium,
alij Iuncti, ut ad sequentia pertineat, hoc modo. Iuncti agunt uere
coniugia. Non displiceret hæc lectio, si modo uera esset, neq; sibi dissi-
deret. Quomodo. n. fieri potest, si uere agũt, siue iũcti, siue diuisi con
iugia, et decẽ mensibus catulos gestant, ut æstiuo tẽpore pariant? Nu
mera à Martio, q facit Veris initiũ. uel, si mauis, à Februario decẽ
menses, partus Delphinorũ in Decembrem, uel saltem Nouembrem
incidat, necesse est. Quo pacto igitur æstiuo tẽpore pariunt? Nec possu
mus dicere in hoc aliqd erratum esse, nam & Aristoteles libro. VI.
» De historia animalium, ubi de partu Delphinorum. κύει δὲ δέκα
» μῆνας. τίκτει δὲ ὁ δελφὶς ἐν τῷ θέρει. ἐν ἄλλῃ δὲ ὥρᾳ οὐδεμιᾷ. Fert,
inquit, uterum Delphinus decem mensibus. Parit autem æstate, nec
ullo alio tempore. Vides hanc lectionem nullo modo defendi, aut to-
lerari posse. Euntium uero, & si uolueris, potes addere Vento, ad
præcedentem quidem sensum pertinet, sed ineptum facit. Quid enim
interest stantium, an euntium uento, uel remis nauium uela transuo
lent? Aristoteles libro. IX. historiæ animalium, maiorum etiam
nauigiorũ transilire malos dicit cuius uerba de Delphinis hæc sunt.
» λέγεται δὲ καὶ περὶ ταχυτῆτος ἄπιστα τοῦ ζώου. ἁπάντων γὰρ δοκεῖ εἶναι

ζώων

» ζώων τάχιστον καὶ τῶν ἐνύδρων, καὶ τῶν χερσαίων. καὶ ὑπεράλλονται δὲ
» πλοίων μεγάλων ἱστούς. hoc est, dicuntur autem & incredibilia de ue
locitate huius animalis. Omnium enim apparet esse animalium ue-
locissimum & aquatilium et terrestrium. Transiliunt quidem etiam
maiorum nauigiorum malos. Et paulopost καὶ ὑπερβάλλονται τοὺς
ἱστοὺς, ἐὰν παρατύχωσι τῶν πλοίων. idest. transgrediuntur etiam ma
los nauiũ, si forte in eas inciderint. Sed hoc nihil adiuuat, nam et si
nauium maiorum legamus, adhuc de coniugijs manebit idem error.
Vetus autem lectio omnibus numeris sibi consonat, et conspirat, quæ
talis est. Vt plerunq; uela nauium transuolent. Vagantur ferè con-
iuges. Hoc est, coniugati & copulati, ut Coniuges sit nomen adie-
ctiuum, quemadmodum iniuges, biiuges, et cætera his similia. Plinius
» libro octauo de Aspidibus. Coniuga ferme uagantur, nec nisi cum com
» pare uita est. Idem libro nono de piscium diuersitate. Vagantur gre-
» gatim ferè. Apud Solinũ, qui omnia ferè, quæ scribit, ex Plinio ma-
gna ingratitudine accepit, integer sincerusq; mansit hic de Delphinis
» locus. Ante omnia, inquit, nihil uelocius habēt maria, ut plerunq; sa
» lientes transuolent uela nauium. Quocunq; eant coniuges euagan-
» tur, catulos edunt, decimus mensis maturum facit partum, Lucinam
» æstiuus dies soluit &c. In uetustissimis aliquot Solini codicibus legi-
tur Quoquo eant coniuges euagantur. quæ lectio mire conuenit cum
Pliniana antiqua. Aristoteles quoq; libro nono De historia animaliũ,
unde Plinius hæc accepit, διαγοίβουσι δὲ μετ᾽ ἀλλήλων κατὰ συζυγίας
οἱ ἄῤῥενες ταῖς θηλείαις. Theodorus hoc ita interpretatus est. Delphini
mares coniugatim degunt cũ fœminis. Plinius uero more solito felici
breuitate duobus uerbis hãc Aristotelis sententiã expressit. Vagãtur,
inquit, ferè coniuges. Illud enim διαβίβουσι, uerbo Vagantur magis
proprie, quàm uerbo Degunt exprimitur. Quæ uerba Aristotelis
ita nostram confirmant castigationem, ut nulla superesse amplius
debeat dubitatio. Ex uerbis Aristotelis credo datam fuisse aliquibus
occasionem Plinium corrumpendi, & inculcandi inepte, & superua-
caneè illud uerbum Iuncti (quod glossema uerbi Coniuges, aliquan-
do fuisse arbitror) Ceu uero non omnium animantium iuncta, co-
pulataq; sint coniugia. Præterea etiam loco uerbi Vere, ut euitarent
errorem, qui ex tempore sequebatur, legunt Vera, hoc modo. Iuncti
agunt uera coniugia. Quæ lectio falsa, inepta, et ad libidinẽ ficta est,
indignaq; Plinio, quam reprobare satis poterant uel Solini codices.

EX EODEM

Non descendisse decimo regni anno, & undecimo constat.) Vetus lectio

" Non ascendisse. ita & paulo infra. Per nouem annos non ascendisse
" Nilum superioribus seculis. hoc est non inundasse, neq; in agros mo re solito diffusum fuisse. Nam cum iustum sit incrementum eius cubitorum XVI. illo biennio contractior, et exilior, non ultra quinq; cubitos ascenderat. Inundatione itaq; solita, idest ubertate fraudata Aegyptus frustra tunc nubila optauit, coelumq; respexit. Plinius libro
" V. de auctu Nili. Maximum incrementum ad hoc aeui fuit
" cubitorũ XVIII. Claudio principe. Minimum V. Pharsalico bello. Ita enim legendum est, non Minimumq;, ut perperam in omnibus uulgatis Plinij codicibus legitur.

EX EODEM

In eadem opinione omnis uetustas fuit.) Codices antiqui Vetusta aetas. bo na utraq;, & paulo infra, loco uerbi Tradebant, ueteres codices habent Tractabant, ego malim legere Credebãt. Item infra. Nullũ materiae superadornatae manet operimẽtũ.) Vetus Superadoratae. nõ facile dixerim utra sit rectior. inclinat animus, ut utrãq; deprauatã credã. Nisi Seuo, uel Sepo adornatae legere uelimus. Itẽ infra. Alexandria quoq; longe ab huiusmodi immodicis caloribus est posita. Niues nõ cadunt superiora pluuia carent.) Vetusta quoq; exẽplaria propè eodẽ modo habent, sed mihi haec lectio tota distorta uidetur. Neq; enim sibi conuenit, nec quicq̃ ad argumentum facit, quo niues in Aethiopiae montibus non esse probaret. Quare, ut singula cohaereant, & sequentia praecedentibus respondeant, legendũ esse censeo hoc modo. Alexandriae quoq;, quae longe ab huiusmodi immodicis caloribus posita est, niues non cadunt, superiora etiam pluuia carent. Ita hoc argumentum efficax erit.

EX EODEM

Quemadmodũ ergo regio tantis subiecta feruoribus duraturas p totam aestatẽ niueis recepit.) Legendũ ex uetustis Quomodo ergo itẽ Recipit? cũ interrogatione, nõ Recepit. Et qđ mox sequitur. Quas sane aliqui montes illic quoq; excipiant? Legendũ est sine interrogatione. haec. n. uerba non interrogantis, sed admittentis sunt. Interrogatio autem debet poni mox post uerbum Recipit, ut diximus. Item mox.

Nunq̃ magis Alpes, quàm Thraciae iuga.) Scribendũ ex antiquis codicibus Nunq̃ tamen magis, quàm Alpes, quàm Thraciae iuga. hoc sensu. Et si aliqui montes in Aethiopia excipiant niueis, non tamen maiores excipiũt, quàm Alpes, & quàm Thraciae iuga. Item paulo infra. Nec Rhenus, nec Rhodanus, nec Caystrus.) Vetus lectio Nec Ister, nec Caystrus. Quamuis Cayster frequentius proferant authores in er, quàm in us, Senecam tamen credo propter uitandum ὁμοιοτέλευτον Caystrus, non Cayster protulisse.

Ex eodem

EX EODEM

Aestate proueniunt, & illis altissimae in septentrionalibus iugis niues sunt. Phasis quoq; per Indiae campos oras tenens cresceret, si niues flumina possent contra aestatẽ magna producere.) Vetus lectio aestate. Sunt & illis altissimae in septentrionalibus iugiter niues. Phasis quoq; p Indiae tempus, & oris tenus cresceret, si niues flumina possent contra aestatem magna producere. Harum lectionũ utra sit, non dico rectior, sed corruptior, & portentosior, difficile est discernere, ita foede omnia uerba, partim mutata, partim luxata, & (ut ita dicam) delũbata, partim autẽ suo loco, & ordine mota sunt. Ego, si quis coniecturae locus est, legendũ ita censeo, ut illud uerbũ Aestate, ad praecedentẽ clausulã ptineat, hoc modo. Nec Rhenus, nec Rhodanus, nec Ister, nec Caystrus subiacent malo aestate. Caetera uero sic. Altissimae sunt & in illis septentrionalibus iugis niues, Phasis quoq; per id tempus, eas oras tenens, cresceret, si niues, & reliqua. Quid si legatur? Altissimae sunt et in septentrionalibus iugiter niues. uel, Iugesq; niues. Dicit enim paulo infra partem septentrionalem semper hybernas esse. Virgilius de Scythia.

» Illic clausa tenent stabulis armenta, neq; ullae
» Aut herbae campo apparent, aut arbore frondes,
» Sed iacet aggeribus niuẽis informis, & alto
» Terra gelu late, septemq; assurgit in ulnas.
» Semper hyems, semper spirantes frigora Cauri.

Phasis Colchorum fluuius est in Moschis ortum habens. hũc Aristoteles ex Caucaso monte profundi dicit. Verbũ autem Proueniũt, tanq̃ inane, remouendũ censuimus, credo glossema illius uerbi Sunt, fuisse, ab aliquo ignaro appositum.

EX EODEM

Praeterea, si haec eadẽ attollerent Nilũ.) Legendũ Haec causa attolleret Nilum. Et infra. Etesiae descendentes Nilo resistunt.) Lego ex uetustis codicibus Descedenti Nilo. Confirmat hanc lectionem quod mox sequitur. Et cursus eius actus contra hostia maris sustinet.) Lego Et cursus eius, acto contra ostia mari, sustinent. nã et uulgati codices Acto, nõ Actus. Plinius libro quinto de Nili incremento. Causas huius incrementi uarias prodidere, sed maxime probabilem Etesiarũ, eo tempore ex aduerso flantium, repercussu ultro in ora acto mari.
» Aut Etesiae per ea tempora flantes, inquit Mela, uenienti obuij, aduerso spiritu cursum descendentis impediunt, aut arenis, quas cum fluctibus litori applicant, ostia obducunt. Seneca quoq; paulopost.
» Tunc enim eijcitur mare instantibus uentis.

EX EODEM

Et quocunq; mox potuit incontextus erumpit.) Vetus lectio purior. Et quacunq; mox potuit, inconcessus erũpit. hoc est. quamuis includeretur, & cogeretur oppositis aggeribus, & chomatis intra alueum fluere, ne excedens regionem laceraret, ipse tamen, cum se non capit, ruptis molibus, per scissuras & diacopos aggerum errumpit. Plinius libro X. tradit Hirundines continuatione nidorum molem inexpugnabilem Nilo euaganti opponere. Item paulo infra.

Inde Nilus fluit maior.) Vetus lectio Vbi Nilus fluit maior. Item.

Cum resederint in pelagus, conquiescit.) Legendum Cum resederint, & pelagus conquiescit. hoc est. cum Etesiæ posuerint, & flare desierint, tunc & pelagus conquiescit, nec, fluctibus in ora Nili actis, cursum descendentis remoratur. Item Descendenti, non Discedenti legendum.

EX EODEM

Præterea non sit quo illi fauere uehementius.) Lego Præterea non sit maior, quò illi flauere uehementius? quam lectionem uerba sequentia probant. Nam si Etesiarum flatus causa est inundationum Nili, consequens esset, quò illi uehementiores flarent, eò maiora aquarũ fieri incrementa. Item. Quid quod Etesiæ litus uerberant.) Vetus lectio Litus Aegypti uerberant. Item infra. Nunc turbidus uenit.) Antiqua lectio Non, ut nũc, turbidus ueniret. Itẽ mox. Adde quod testimonium eius.) Vetus lectio Age quod testimonium eius. bona est utraq;. Itẽ paulo post. Cum ignota essent externa.) Vetusti codices addunt Litora, et recte. Et infra. Nunc uero tota extremi maris ora.) Vetusti codices nõ Extremi, sed Exteri, forte uerius.

EX EODEM

Quorum nemo narrat Mintium, Nilum, aut mare saporis alterius, quàm natura credi uetat.) Vetus lectio Quorum nemo narrat nũc Zeum Nili, aut mare saporis alterius, quod & natura credi uetat. Corrupta utraq;. Legendum ex præcedentibus crediderim. Quorum nemo narrat nunc cœruleum Nilum, aut mare saporis alterius, quod & natura credi uetat. nam superius dixerat. Præterea ex mari purus & cœruleus efflueret. Item paulo ante. Cæterum dulcis mari sapor est. Emendatori uero huic familiare est Mintium inculcare, ubi aliud non potest. Et paulo infra. Præterea quare hyeme nõ crescunt.) Lego Crescit, ut Nilum intelligas. Item infra.

Semel populet Aegyptum.) Vetus lectio non Populet, sed Opleret. & recte.

EX EODEM

Cenopidechius ait.) Legendũ Oenopides Chius. Huius & apud Pliniũ fit mentio.

fit mentio. Item. Sed in alijs terris augent imbribus flumina.) Le=
go Augentur. Item infra. Quod si uerũ esset, æstate abundaret.)
Vetus lectio integrior. Quod si uerũ esset, æstate flumina crescerent,
omnesq; putei æstate abundarent. Item mox. Deínde calorem
hyeme sub terris esse maiorem.) Vetus lectio Deínde non calorem
hyeme &c. & recte. refũtat enim opinionem Oenopidis Chij. Sunt
autem multi philosophi cum Oenopide, qui dicunt magnã uim ter-
ræ cauernis contineri caloris, eamq; hyeme esse densiorem, ob eamq;
causam calorem insitum terris contineri arctius. Item. Ex eadem
causa æstate frigidant.) Vetus lectio rectior. Refrigent. Item. Hunc
& siccata tellus ex mari ducit, & ex cæteris aquis.) Verior, ele-
gantiorq; est uetus lectio, Hunc exiccata tellus, tum ex mari ducit,
tum ex cæteris aquis.

EX EODEM

Sunt enim perforata omnia, & itinere peruia.) Lego Inuicem peruia.
Diximus superius capite XIX. Tertij, aquas in terra quibus=
dam foraminibus inter se confluere. Terram siquidem ipsam esse
porosam, & uenis quibusdam, atq; foraminibus humori peruiam,
argumento sunt cuniculi stillantes, & quasi sudorem quendam emit
tentes. Nisi quis dicat ex aëre incluso, & frigore illas guttas fieri, ea=
dem ratione, qua supra terram aër uaporosus in aquam frigore co
gitur. sed flumina quæ absorbentur, rursus alijs locis redduntur, ci-
tra omnem dubitationem, & calumniam aperte declarant terram
anfractibus, & cauernis subhiare.

EX EODEM

Ergo unde Sol trahit?) Vetus lectio Ergo undas Sol trahit, absq; iterro
gatione. Item mox. Sed ex his quæ premunt, maxime hæc reme-
dia sunt.) Vetus lectio Meridiana, non Remedia, & recte. Præterea
legendum Premuntur, non Premunt. hoc est excoquuntur, & torren
tur propinquioribus, & directis ac ferè perpendicularibus radijs
» Solis. sequitur enim paulopost. Sic aqua illò incumbit, quò uis calo
» ris, & terræ æstuantis arcessit. Item infra. Vnde ergo trahitur.)
Vetus lectio Trahit. utraq; recta, eiusdemq; sententiæ.

EX EODEM

Quod cuiq; superest, emineret.) Vetus lectio sincerior Emitteretur. hoc
sensu. Nisi Pontus semper in unam partem, hoc est in Meridiem flue-
ret, nunq̃ reciprocis aquis, redundantiaq; humoris, ac luxuria, quæ
Septemtrionalibus regionibus superest, hoc Ponti fluxu emitteretur,
& humectaret æstuantes terræ Meridionalis partes, iam et Me=
ridionalia omnia exiccata fuissent, & Septemtrionalia inundassent.
Pontum autem semper in Propontidẽ & Aegeũ, dehinc in alia me=

diterranea maria exæſtuare, nec unq̃ inde aquas reuocare docet
» Ariſtoteles primo Meteoron. Plinius libro II. Et Pontus ſemper ex-
» tra meat in Propontidem, introrſus in Pontũ nunq̃ refluo mari. Idẽ
» libro IIII. ubi de Ponti inſulis. Non eſt, inquit, omittenda multorum
» opinio prius, quàm digrediamur à Ponto, q̄ omnia maria interiora
» illo capite naſci, non Gaditano Freto exiſtimauere, haud improbabili
» argumento, quoniam æſtus ſemper è Ponto profluens, nunquam re-
» ciprocetur ad eundem.

EX EODEM

Interrogare Diogenem libet, quaſi cõpertus animus cuncta & inuicem commeat.) Vetus lectio Commeent, in cæteris ne uno quidẽ apiculo à uulgata diſſentit, quò magis temerariũ erit hic coniectura piclitari q̄d legendũ ſit. nã hæc omnia immutata & mendoſa eſſe euidentius eſt, quàm ut aliquis dubitare poſſit. Nos tamen, q̄ nulla ambitione, ſed utilitatis cõmunis cauſa hunc laborẽ ſuſcepimus, nõ recuſabimus uel graue iudiciũ ſubire. tantũ quæſo meminerint legentes, nos nihil, niſi iuuandi gratia bonas literas quantũ in nobis eſt, facere, & ut hoc noſtro qualicunq; labore, legentiũ labor, et tædiũ diminueretur, laborare. Legendũ ergo tum ex ſuperioribus, tum ex inferioribus arbitror hoc modo. Interrogare Diogenẽ libet, quare, cum Pontus & amnes cuncti inuicem commeent, nõ omnibus locis æſtate maiora ſunt flumina? Senſus apertior eſt, quàm ut uel exẽpli, uel declarationis indigeat. Iudiciũ uero legentiũ, ut toties præfati ſumus, ſicut in alijs, ita in hoc quoq; integrũ ſit uolo, ac liberũ.

EX EODEM

Déinde, quia illa pars terræ ſine humore eſt, omnis ad ſe ex alijs regionibus trahit, eóq; magis humidior, quò calidior eſt.) Vetus lectio Déinde, quare ulla pars terræ ſine humore eſt, cũ omnis ad ſe ex alijs regionibus trahat, eóq; magis, quò calidior eſt? Illud autem uerbũ Humidior, ſuperuacaneũ eſt, & ſine cauſa appoſitũ fuit. non. n. dicit terrã quo calidior ſit, eò humidiorẽ eſſe, ſed eò magis humorẽ attrahere.

EX CAPITE III.

Inter nullos magis, quàm inter philoſophos eſſe debet æqualitas.) Vetus lectio forſitan rectior. Cũ inter nullos magis, quàm inter philoſophos eſſe debet æqua libertas.

EX EODEM

Et quomodo cœpi tibi moleſtus eſſe.) Cõmodior, puriorq; eſt uetus lectio. Et quoniã cœpi. Item infra. Me uſq; ad mendacia hæc leuiora.) Lege Qui me uſq; ad mendacia. Item non Præſcidi, ſed Præcidi. Martialis II. Epigrammaton.

» Os tibi præciſum, quanto non ipſe Latinus

» Vilia Panniculi percutit ora ſono.
Quod ultra notam ſignificatione, aliam obſcœnã habet, ut κόπτω
» apud Græcos, ut in Batrachis Ariſtophanis καὶ κόπτετ' ἐγκεκυφώς.
Illud .n. uerbũ κόπτεται, ut etiam interpres Ariſtophanis admonuit,
ἐγκεκυφότως pronuntiatur. Ab hoc uerbi ſignificatu dicũtur Præciſi,
» muliebria patientes. Seneca. Quid porrò, nõ eſt iniquũ forteis arma
» ſumere, & in caſtris pnoctare, & pro uallo obligatis ſtare uulneri-
» bus, interim in urbe ſecuros eſſe præciſos, et profeſſos impudentiã?
Et paulo infra. Aquilone ſlante & ſuũ cœlũ habente.) Vetus le-
ctio Et ſuum diẽ habente. poteſt utraq; ſuſtineri, omnes enim uentos
uicibus ſpirare Plinius eſt author. ita ſuos flatus cuiq;, ſuasq; uices cer
to tempore redire. Quid ſi hic, non Suũ, ſed Sudũ cœlũ legeremus?
Aqlonis .n. confeſſa poteſtas eſt nubeis abigẽdi, cœlũq; ſerenãdi, unde
et ſudificus apposite dicatur à poëtis. propterea et ab Homero βορέης
αἰθρηγενέτης, hoc eſt ſerenificus, ſeu ſudificus Boreas dicitur. Neq; il-
lud obſtabit, quod ſequitur. Minutæ pluuiæ ſunt, cũ etiam ſudo, hoc
eſt, ut Nonius uult, ſemnudo cœlo, poſſint alibi minutæ pluuiæ eſſe.

EX CAPITE V.

Quid .n. mali eſt, aliquid & faciliori iudici ſcribere.) Ita habẽt omnia
etiã uetuſta exẽplaria, nullo tamen recto ſenſu. Nos Iudicio, nõ Iudici
ſcribẽdũ arbitramur, ſenſus autẽ erit. Nihil eſſe mali, neq; uitio uerti
debere, ſi ſcribũtur aliqua ab authoribus nõ adhibito acri iudicio.
Nam quis poteſt omnia argumenta ad amuſſim, et ad unguẽ exco-
gitare. quod ſi ab authoribus durius exigeretur, pauci admodũ, hac
difficultate territi, ſcriberent. His autẽ uerbis Seneca Latinis autho
ribus, q aliqd operæ leuioris ſcripſerũt, patrocinatur. Vide quantã
faciat confuſionẽ unius literulæ detrimentũ. Hanc noſtrã lectionem
» confirmant etiã uerba ſequentia authoris. Pauca .n. admodum ſunt,
inqt, ſine aduerſario. Itẽ infra. Si uolueris uerũ exqrere.) uetus
lectio Experiri. bona utraq;.

EX EODEM

Et hoc intelligere uſu ipſo potuere.) Scribe Potuiſſe. Et paulo infra. Pu
blicæ præpoſitos χαλαξοφύλακας.) Scribendũ χαλαζοφύλακας, per ζ.
non per ξ. χάλαζα enim grando dicitur Græcis, nõ χάλαξα. Et pau-
lopoſt. Aut ad ſcoreas.) Vetus lectio Scorta. forte legendũ Storeas,
hoc eſt tegetes, ſeu mattas, quæ ex ulua, ſiue ſcirpo, aut ſparto fiunt.
Mihi non diſpliceret tueri authoritatem & fidẽ ueteris lectionis, cũ
Scorta, hoc eſt duriora & craſſiora animalium coria, ueſtium im-
pluuiarum uſum præbeant.

EX EODEM

Immo pro ſe quiſq; alius agnũ immolabat, alius pullũ.) forte rectius

legeretur. Immò pro se quisq; album agnum immolabat, aut pullũ, ut ostenderet illam antiquam sacrificandi consuetudinem, de qua est illud Virgilij.

» Nigram hyemi pecudem, Zephyris felicibus albam.

Vt pullũ, hoc est nigrũ, agnũ intelligeremus immolari consueuisse ad repellendã, et amoliendã grandinem, tempestatemq;. Albũ uero ad propitiandos quietioris aëris diuos. Sed cũ omnia uetusta exẽplaria, quæ qdem nos uiderimus, uulgatã lectionem custodiant, nihil mutare ausim. satis sit nõ insalutatũ hunc locũ præterijsse, nã id incuriosum uidebatur. Itẽ illud quod mox sequitur. Siquis nec agnũ pullũ habebat.) Vetus lectio Siquis nec agnũ, nec pullũ habebat, ego malim legere, si superiorẽ, cuius admonui, lectionẽ admitteremus, Si quis nec albũ, nec pullũ habebat. sed nec hic qdẽ innouandũ quicq̃, cũ tolerari possit uetus lectio. piculũ siquidem est, ne pro alienis natiua reijciamus, ut olim uir quidam Thracius insipiens, & ruris colendi insolens, fructiferas arbores, uitesq; pro rubis detruncauit, et excìdit. Ego magis hæc, ne præterirẽ, quàm quod probarẽ, retuli.

EX CAPITE VII.

Alteri suspicari ipsos aiũt.) Legendũ Se, nõ Ipsos. Itẽ infra. At Cleone iudicia reddebãt in illos.) Vetus lectio At Cleone iudicia in illos uertebant. Scribẽdũ ergo censeo Animaduertebãt. Item paulo post. Et attrahi imbres cantibus.) Vetus lectio Nubes nõ Imbres. sed hoc nõ in magno ponendũ discrimine.

EX CAPITE VIII.

Hanc.n.plus habere caloris ex quatuor causis.) Lego ex uetustis codicibus. Tribus, non Quatuor. nã neq; ipse plures recenset. De istis libro secundo abunde multa. Certũ est contra istorum rationem nubes, pluuias, imbres, niues, grandines, pruinas, et rores illic concipi, ubi replicati à terra radij desinunt. Itẽ infra. Et in se currũt.) Lege Recurrunt.

EX CAPITE IX.

Sequitur, ut quemadmodum minora balnearia, & minora foramina citius calefiunt.) Vetus lectio sincerior, Et minora milliaria. cuius loco uerbi, Foramina ut inculcaretur, eo errore factum existimo, quod pauloante dixerat Necesse est minora foramina esse. Milliariũ autẽ, et plurali numero milliaria, nõ tantũ spatiũ mille passuũ significat, sed etiã uas æneũ magnũ, multarũ mẽsurarũ capax, unde et nomen. ad balnearũ usum maxime aptũ. Seneca supra tertio uolumine

» capite XXIIII. Facere solemus dracones, milliaria, et cõplures formas. Hoc genus uasis ἰπνολέβης Græcis dicitur. Milliariũ dicebatur etiã colũna aurea in capite fori Romani, in qua uiæ terminabantur,

ut docet Plinius libro tertio, cui & Milliariæ porticus dicuntur à mille passuum spatio arbitror, uel à columnarum, quibus suspensæ pendent, numero. & Milliariæ Oleæ, à pondere olei, quod ferant annuo prouentu.

EX CAPITE X.

Ita in aëre spississima quæq; descendunt.) Vetus lectio desidunt. Et paulo post. Sed editior aër quò longius à terrarũ colluuie recessit.) Vetus lectio forte purior est. Sed quò ædítior est aër, & quò longius. &c. Bona tamen est & illa, idem enim manet sensus, nisi quod uetus elegantior, honestiorq; est.

EX CAPITE XI.

Vt illorũ magnitudo sentire solis uiciniam possit.) Vetus lectio Magnitudines. & Possint multitudinis numero. sed frequentior est in singulari usus. Et paulo infra. Ad æqualitatem ducta, hanc autem accipe.) Vetus lectio sincerior, Aequalitatem autem hanc accipe. Inepte enim, et sine causa apposita fuerunt illa duo uerba, Ad æqualitatem ducta, cum prius dixerit, Cum æqualitate quadam rotunditas. Item mox infra. Non multum illi commissuræ rimarũ nocent.) Vetusta & uulgata exemplaria, Non multum illi commissuræ, & rimæ earum nocent, & forte rectius. bona tamen & illa. Et quod mox sequitur. Nihil illa interualla officiunt.) Vetus lectio Vlla nõ Illa, recte tamen utrunq;.

EX EODEM

Quia Solem propius excipiat.) Vetus lectio Respiciat. nihil muto. Item haud multopost. Sed sic, quo modo est pilus pilo grossior.) Legendum crassior, ne Senecam barbarum, & parum Latine loquentem faciamus. ut enim crassus Latine, ita grossus barbare, & non Latine in hoc significatu dicitur. Nam grossos Ficorum nouimus, quos Græci ὀλύνθους, & ἐρινῶς ὄλυνθον uocant. Nam & apud Latinos contra grammaticorum opinionem, inuenitur in singulari inflexum, ut apud Plinium & Macrobiũ. Et quod mox sequitur. Isto enim modo & arbor, & alia magis, quàm alia, dicentur uicina cœlo.) Vetus lectio Et alia magis, quàm alia terra dicetur uicina cœlo. Item paulo infra. Quia etiam si magno discrimine, tamen minima uincuntur.) Vetus lectio Quia & sine magno discrimine, tamen minima uincuntur. mihi neutra satis facit. ita nescio quo pacto à sensu ipso utraq; aliena uidetur, si quis introspexerit, quamuis primo aspectu blandiantur, fallantq; parum diligenter intuenteis. Quomodo enim, uel à quo ista, seu cum discrimine, seu sine discrimine uincuntur, si nihil interest quanto alterum altero sit maius? neq; intelligere possumus ab immenso totius uniuersi corpore ista uinci, id enim ineptum esset, nec quicquam argumentum authoris adiuuaret.

nam collatione uniuersi uel maxima inter se discrimina absumuntur, et ferè nulla sunt. Videtur ergo esse legẽdũ, Quia etiã si magno discrimine tamen minima iudicantur, uel, minima uidẽtur. hoc sensu, etiam quæ magnum discrimen inter se comparata habent, minima collatione totius uniuersi uidentur.

EX CAPITE XII.

Nam uicinus aër plus habet frigoris, quàm ut in aquam, & imbrem transeat, & minus, quàm ut duretur in grandinem. hic medio frigore non nimis intento niues fiunt coactis aquis.) Vetus lectio Nam uicinus aër & plus habet frigoris, quàm ut in aquam & imbrem transeat, & minus, quàm ut duretur in grandinem, hoc medio frigore non nimis intento niues fiunt coactis aquis.

EX CAPITE XIII.

Iubes me cũ luxuria litigare Ha ha.) Illã notã cachinni uel potius indignationis uetusti codices nõ habẽt, neq; uidetur necessaria, aut digna graui philosopho. Itẽ paulo ante. Quare emendæ nõ sint niues.) Vetus lectio Quomodo, nõ Quare. Itẽ infra. Hanc ipsam inspectionẽ.) Addendũ ex uetustis exẽplaribus Quid porro? hanc ipsam inspectionẽ naturæ &c. Item infra. Vbi ebrietas continua uisceribus insedit, & præcordiale, in quod uertitur, torret) Scribendum Et præcordia Bile, in quã uertitur, torret. Bilis enim, ut scholæ medicorum docent, ex intemperanti & redundanti uictu, pessimúq; sanguinis purgatione colligitur, & præsertim Atra bilis, quã Græci μελαγχολίαν uocant, ex fecibus, & ex sordibus coit. hæc inimica uitæ, cognatáq; senio, & morti dicitur. Medici, & rerum naturæ periti, ut mundum quatuor elementis, ita hominem quatuor humoribus constare asserunt, Sanguine, Pituita, & utraq; Bile, Flaua scilicet & Atra. Sanguinem aëri, aquæ Pituitam, Flauam bilem igni, terræ uero illam quæ Atra bilis dicitur assimulari. Conuenireq; horum qualitates, quas Græci ποιότητας appellant. Sanguinem esse humidum & calidum, Pituitam frigidam & humidam, calidam uero aridamq; Bilem flauam, Atram autem siccam & frigidam. Sanguinis originem esse ex corde, ex cerebro Pituitæ, Flauæ bili ex iecore, et Atræ ex splene. Item infra. Nam sicut animo relictos, stupentesq; aqua frigida spargimus.) Vetus lectio Frigida spargimus, simpliciter, non Aqua frigida. & certe honestior elegantiorq; est oratio si sine Aqua legeris. multa enim cum maiore gratia intelliguntur,
» quàm dicuntur, quale est illud Gelidæ calidæq; minister. Et mox infra. Ita uiscera istorũ intus torpentia.) Vetusti codices Vitijs tor-

pentia. Et quod mox sequitur. Nisi frigore illa uehementiore perusseris.) Antiqua lectio Persuderis, bona tamen, & forte melior
» illa prior, ut Penetrabile frigus adurit.

EX EODEM

Et annonam pro pudore uariam.) Vetus lectio Pro pudor. Item paulo infra. Cuius calorem saporemq;.) Forte rectius Colorem, quàm Calorem, ut sit χρόαν, non καῦμα. Item infra. Et raptim indumento suo mersatos.) Legendum uidetur In condimento suo mersatos. Boleti inter opimos cibos habebantur, sed immenso exemplo in crimen adducti, ueneno Claudio principi per hanc occasionem à coniuge Agrippina dato, eius enim cibi auidissimus fuisse fertur. Martialis.

» Dic mihi quis furor est, turba spectante uocata,
» Solus boletos Caeciliane uoras?
» Quid dignum tanto uentriq;, gulæq; precabor?
» Boletum, qualem Claudius edit, edas.

Seneca alibi Boletos uoluptuariū uenenum appellat. Item mox infra. Videbis, inquā, quosdam graciles, & palliolo focaliq; circundatos.) Vetus lectio Gracili palliolo, focaliq; circundatos. Fabius Quintilianus. Palliolum, sicut fascias, quibus crura uestiuntur, et focalia, & auriū ligamenta sola excusare potest ualetudo.) Et quod mox sequitur. Non sorbentes solum niuem, sed etiam esse.) Legendū, ut uerba sibi respondeant, Sorbere, non Sorbentes, quia sequitur Esse, hoc est man-
» dere et comesse. Plinius libro XIX. Hi niues, illi glaciē potant. Item mox infra. Inter ipsam bibendi moram.) Legendum uidetur ex uetustis codicibus ad perfectionem sensus, Ne inter ipsam bibendi moram tepescant.

EX EODEM

Nec in cutem effuso calore deprehenditur) Vetus lectio Colore, non Calore, potest defendi utraq;. febres enim & colore ægri, & calore deprehendūtur, sed quoniam dixit Effuso, quod colori magis conuenit, placet recentior lectio. Et infra. Itaq; nix ista, in qua etiam iam natatis, eò peruenit usu ad quotidianam stomachi seruitutem) Vetus lectio & integrior & honestior. Nix inquam ista eò assiduitate peruenit, usu, & quotidiana stomachi seruitute. Potest etiam hoc modo ex utraq; legi. Itaq; nix ista, in qua etiamnum natatis, eò peruenit usu, & quotidiana stomachi seruitute. nam illud, Etiam iam, agreste, rude, & insuaue est, & quod aures uix patiuntur.

ANNOTATIONES FORTVNATI IN LIBRVM QVINTVM SENECAE.

EX CAPITE PRIMO.

q Vidam ita diffinierunt, Ventus est aër fluẽs in unam partem) Vetus lectio Ventus est aër agitatus in unã partem, bona est utraq;, tamen paulopost hanc definitionem repetens, Fluens non Agitatus dicit quae definitio uidetur accepta ex libro De mũdo Aristotelis, ubi uentũ sic definit. ἄνεμος οὐδὲν γάρ ἐστι, πλὴν ἀὴρ πολὺς ῥέων καὶ ἄθροος. Secundo autem Meteoron dicit Ventum esse copiã siccarũ ex terra aspirationum, quae circa terram feruntur. ἐπεὶ δ' ἐστὶν ἄνεμος, inquit, πλῆθός τι τῆς ἐκ γῆς ξηρᾶς ἀναθυμιάσεως κινούμενον περὶ τὴν γῆν. Et paulo infra. Et duci, tranquillum est. &c.) Vetus lectio Et dici tranquillum, quia nec huc, nec illò impetum capiat, potest stare utraq;. Item infra. Ergo parum diligenter comprehendit, quod uult, qui dixit.) Lege Comprehendet, quod uult, qui dixerit, & paulo post Cauerit, & Fuerit, non autem Cauit, & Fuit.

EX CAPITE II.

Et diu fluctuata, ac dubia.) Vetus lectio Fluctuantia, sed nihil interest. Item mox infra. Nec arietare possunt nec impelli.) Vetus lectio forte probior Nec arctari possunt, nec impelli.

EX CAPITE III.

Et inde est spissior nubium grauitas.) Vetusti codices Et inde spissatarum nubium grauitas est. Item mox infra. Artatis, conunctisq; corporibus.) Antiqua lectio Congestisq; corporibus. sed haec nõ sunt ponenda in magno discrimine.

EX CAPITE IIII.

Quae merserat, immutatio ipsa alicuius misti in uentum uertitur.) Vetus lectio probior. Quae emiserat, mutatio ipsa halitus misti in uentum uertitur. Nam & Aristoteles uentos, qui flant in aëre, ex sicca terrae aspiratione impulsa frigore fieri dicit. Ventus enim est, inquit, siccarum ex terra aspirationum copia. Item paulopost. Quae non sine magna iniuria emittitur.) Addendum Nariũ ex uetustis codicibus, qui sic habent, Quae non sine magna nariũ iniuria emittitur. Item mox infra. Bene nobiscum agitur, quod semper excoquit.) Magis proprie dixeris, ut habent uetusta exemplaria, Concoquit, hoc est digerit, & consumit omnia alimenta, quibus nutritur. facete autem, & satis iocose irridet hanc opinionem.

Ex capite

EX CAPITE V.

Quin ego hanc solam esse causam uenti existimo.) Legendum ex uetustis
uulgatisq́; codicibus. Quid ergo? item Existimas, non Existimo. Est
enim interrogatio ex opposito, non opinio authoris. cum paulopost di
» cat. Ego uero & hanc iudico, cæterum illa est longe uerior causa,
» ualentiorq́;. Item infra. Cumq; densa steterint.) Legendum sepa-
ratim. Cum quæ densa steterunt. Item scribo In ampliorem locum,
non Inter ampliorem. Et paulopost. Aëra autem relictum &
inertem & inagitabilem esse.) Vetus lectio eadem habet uerba, sed
compositius ordinata. hoc modo. Aëra autem inertem & inagitabi=
lem relictum esse.

EX CAPITE VI.

Animalia igne aliquando generari.) Vetus lectio Generātur. forte conue
nientius. Gignitur autē ex igni in Cypri ærarijs fornacibus animal
maioris muscæ magnitudinis. pennatum, quadrupes, appellatur Py-
ralis, à quibusdam Pyrotus, ut docet Plinius libro XI. Naturalis
historiæ. Item. Aliquando per seipsum solum causa uenti est.) Ve
tus lectio Aliquando per se ipse Sol causa uenti est. Hanc lectionem
confirmant ea quæ dicuntur infra nono, & octauo capite. Adijcit
» autem ei, inquit, stimulos ortus Solis feriens gelidum aëra. unde hic
quoq; legere malim, Findens, uel Fundens rigentem aëra. Plinius li-
» bro II. Ventos, uel potius flatus posse & arido, siccoq́; anhelitu
» terræ gigni non negauerim, posse & aquis aëra expirantibus, qui
» neq; in nebulā densetur, nec crassescat in nubes, posse & Solis im-
» pulsu agi. quoniā uentus non aliud intelligatur, quàm fluctus aëris.
» Aristoteles II. Meteoron. ὁ δ' ἥλιος, καὶ παύει, καὶ συνεξορμᾷ τὰ πνεύ=
ματα. idest. Sol autem & sedat flatus, & concitat. Plinius uero hæc
» uerba Aristotelis sic Latine extulit. Sol & auget & comprimit fla-
tus. Syderalis scientiæ periti dicunt Solem excitare uentos ab Orien
te, Iouem à Septentrione, ab Occasu Lunam, Martem à Meridie.

EX CAPITE VII.

Nunc iterum incipiemus illos excutere.) Legendum ex uetustis exem=
plaribus. Nūc uiritim incipiemus illos describere, hoc est singillatim,
& unumquenq; per se. Prius enim summatim locutus de omnibus,
nunc uero singillatim de singulis. Verbum Excutere, potest tueri qui
uult. Item paulo infra. Nec fertur ultra terrarum conspectum.)
Vetera exēplaria. Nec fert ultra terrarū aspectum, forte rectius.

EX CAPITE VIII.

Quomodo ergo talis flatus concipitur, quem Græci ὠνοπίαν uocant.)
ὠνοπίαν idem ferè esse quod ὠνολίαν nouimus, sed ita uocari

aliquem flatum, uel uētum nusq̃, nec apud Græcos, nec apud Latinos
legimus, nec credo reperiri apud quenq̃. Legendū ergo ex Aristotele
arbitror ἐγκολπίαν, seu Encolpiā, hoc est ex sinibus flantem. Nā &
uetusti codices Eucolphiam parum corrupto & immutato nomine.
» Aristoteles libro, qui De mundo inscribitur, τῶν δ᾽ ἀνέμων οἱ μὲν ἐκ
» νενοτισμένης γῆς πνέοντες, ἀπόγειοι λέγονται. οἱ δὲ ἐκ κόλπων διεξάπτον-
» τες, ἐγκολπίαι. τούτοις δὲ ἀνάλογόν τι ἔχουσιν οἱ ἐκ ποταμῶν καὶ λιμνῶν.
» οἱ δὲ κατὰ ῥῆξιν νέφους γινόμενοι, καὶ ἀνάλυσιν τοῦ πάχους πρὸς ἑαυτοὺς
» ποιούμενοι, ἐκνεφίαι καλοῦνται. μεθ᾽ ὕδατος δὲ ἐκραγέντος ἀθρόως, ἐξυ=
» δρίαι λέγονται. Venti q̃ ex humida terra spirant Apogæi dicuntur,
qui ex sinibus Encolpiæ, qui uero ex fluuijs & paludibus proflant,
Encolpijs proportione, & quasi cognatione quadam respondent. At
qui scissa, concerptaq; nube erumpunt, & discussam Crassitudinem
in se ipsos contorquent, Ecnephiæ uocantur, ut Exhydriæ, q̃ ex aqua
repente dirupta inferuntur. Plinius uidetur Encolpias Altanos La-
tine appellare, quasi ex alto spirantes. Apogæi autem dicuntur
Aterranei, quando à terra consurgentes in mare pergunt. cum uero
è mari in terram redeunt Tropei, quasi uersarij appellantur. Sed
ipsa uerba Plinij cum fide de his subijciam, ut aperiatur in eo er=
» ror ex dictis Aristotelis & Senecæ. Quoniam uentus, inquit, non
» aliud intelligatur, quàm fluctus aëris. pluribusq; etiam modis,
» nanq; & è fluminibus, & è sinibus, & è mari uidemus equi-
» dem tranquillo alios, quos uocant Altanos, & è terra consurgere.
» qui quidem cum è mari redeunt, Tropei uocantur, si pergunt Apo-
gæi. Male erat distincta Pliniana lectio, & loco uerbi Sinibus, per-
peram legebatur Niuibus. Aristoteles Apogæos dicit Aquilonij ge ne
ris esse. Ventos ternos à quatuor mundi partibus mitti authores tra
dunt. Ab oriente Solstitiali καικίαν, qui Latinum nomen non ha-
bet, ab oriente Aequinoctiali ἀπηλιώτην, ab ortu Brumali εὖρον,
hic Vulturnus, ille Subsolanus nobis dicitur. Ex aduerso, ab occasu
Solstitiali spirat ἀργέστης, ab occasu Aequinoctiali ζέφυρος, ab oc-
cidēte Brumali λίψ. Primus Caurus, secundus Fauonius, tertius Afri
cus Latinis dicitur. À Septentrionibus autem post Caurū θρασκίας,
qui apud Latinos sine nomine est. dein à uertice ἀπαρκτίας, post
hunc βορέας. hunc Aquilonē, illū Septentrionem appellamus. Con-
trarij à Meridie, post Vulturnū εὐρόνοτος, post hunc νότος, deinde
inter liba & Notum, id est inter Austrum & Africum λιβόνοτος, qui
& Libophœnix dicitur. Notus Auster Latine nominatur, Euro=
notus & Libonotus nondum Toga donati sunt.

Ex eodem

EX EODEM

Nocte exhauritur montibus inclusum, & in unam regionem colligitur.) Vetus lectio rectior. Nocte non exhauritur, sed montibus inclusum in unam regionem colligitur. Item infra. Vbi plurimum uacui est, & magna, & patens aëra.) Vetus lectio Et magno potens aëre. sed rectius legeretur Et magna ac patens area. Et paulopost.

Iam tantum lacessit & irritat.) Lege Iam tamen lacessit. Et mox infra. Cum ipse præcessit.) Malim legere Processit. Et quod mox sequitur. Alia superius rapiuntur, alia finiuntur tepore.) Vetus lectio Alia diffunduntur terræ. forte Diffunduntur in terra, ut sit oppositum illius, quod dixit. Alia superius rapiuntur. Item.

Ideo non ultra matutinum illis datur fluere.) forte legendum Flare, non Fluere. flatus qui ex fluminibus, sinibus, paludibus, & conuallibus feruntur, prima ferè aurora spirant, & ante Solis ortum residunt, hinc & Antelucani appellantur. etiam pertinacius, & ualentius flantes ante Meridiem languescunt.

EX CAPITE IX.

Quia uer aquosius est, & plurimis locis, ob humidam cœli naturam saturis, et redũdantibus maior euaporatio est.) Vetusti codices Quia Vere aër aquosus est, et ex pluribus aquis, locisq; ob humidam cœli naturã. &c. quæ lectio sincerior uidetur, tametsi nõ mala sit et uulgata. Item mox infra. Quia post occasum Solis remanet diuturnus calor.) Scribẽdum Diurnus calor. Item haud multo post. Illa quoq; nubila & tristi luce calefiunt.) Nebula scribendum, non Nubila, ut sit sextus, uel septimus singularis casus, non nominatiuus pluralis.

EX EODEM

Et ideo, ut quibusdam uidetur, inde flatus est, unde Sol.) Vetus lectio purior esse uidetur. Et ideo quibusdam uidetur inde flatus esse, unde Sol est, bona est tamen & uulgata. Item paulopost. Et contra ortum plenis uentis nauigatur.) Legendum Velis, non Ventis. Seneca
» hoc ipso capite. Nec qui uela impleant. Plinius. Et quamuis plena
» præterit uela. Ventum prosperum, secundum, & ferentem, uelaq; implentem Homerus πλησίστιον uocat, ut diximus.

EX CAPITE X.

Nec minus propositum adiuuant.) Quanquam omnia uetera quoq; exemplaria Minus habeant, ipse tamen sensus exigit, ut Nimis legatur. Ait enim paulo infra, Quare Etesiæ illos non adiuuent, nec quicquam huic conferant causæ.

EX CAPITE XII.

Dicimus ante lucem auram incitari, tandem subsidere, cum illam Sol attigit.) Legendum ex præcedentibus, & ex uetustis codicibus Dicimus

autem luce auram incitari, eandem subsidere, cum illam Sol tangit. Et quod mox sequitur. At quia Etesiæ.) Lege Atqui Etesiæ. Item. Quod non accideret, si ut auras, ita illos Sol commoueret.) Vetusti codices Cōminueret, non Commoueret, sed forte Cōmoueret rectius.

EX CAPITE XII.

Hos Græci uentos ætnæphas uocant.) Scribendum Ecnephias. Plinius.
» Repentini, inquit, flatus maiore illati pondere, incursúq;, si late sic-
» cam ruperint nubem, procellam gignunt, quæ uocatur à Græcis Ec-
» nephias. Sin uero depresso sinu arctius rotati effregerint sine igne,
» hoc est sine fulmine, uorticem faciunt, qui Typhon uocatur. idest ui=
» bratus Ecnephias. Defert hic secum aliqd abreptum è nube gelida
» conuoluens, uersansq;, & reliqua. Aristoteles De mundo ut paulo
» ante retulimus, τῶν δ' ἀνέμων οἱ μὲν κατὰ ῥῆξιν νέφους γινόμενοι,
» καὶ ἀνάλυσιν τοῦ πάχους πρὸς ἑαυτοὺς ποιούμενοι, ἐκνεφίαι καλοῦνται,
» idem III. Meteo. ἐὰν δ' ἀθρόον πνεῦμα καὶ πυκνότερον, ἧττον δ' ἐκκριθῇ
» λεπτὸν, ἐκνεφίας ἄνεμος γίνεται. Idem paulo post. Vortex, inquit, efficitur cum spiritus procellosus è nube crassa, propter densitatem, erumpere non potest, quæ luctatio circumagit, rotatq; nubem, & in terram defert, mouetq; & torquet concitata uertigine. atq; id planè quod percellit prostratum in cœlum refert, sorbetq; in excelsum. Cum autem idem spiritus inclusus crassæ nubis coriū aliquo impetu ruperit, fit procella Ecnephias. Cū uero idē spiritus effracta nube erūpens ignē conceperit, Turbo accensus dicitur, quem Præstera uocant. Item pauloante. Et in pronum solutæ præmittunt.) Forte legendum Emittunt.

EX EODEM

Et in modum tibiæ angusta.) Vetus lectio Diducta, non Angusta. potest tamen utraq; tolerari. Item infra. Hic ferè breuis status est.) Legendum Flatus, non Status. Item paulopost. Sicut torrentes modicæ ualetudinis eunt, quādiu separatis suus cursus est.) Vetus lectio Sicut torrentes modicæ magnitudinis eunt, quādiu separatus eorum cursus est. bona utraq;, sed recentior magis placet. Item infra.

Idem credibile est fieri & in procellis, ut sint breues, quādiu singulæ sunt.) Vetus lectio Ideo credibile est, ut spiritus, quādiu singuli sunt, breues sint. Idem sensus est utriusq;. Nos autem ueterem adscripsimus, non ut eam probandam censeremus, sed ut eius copia fieret arbitraturis. Item paulopost. Et impetus illis accedit & mora.) forte Motus, non Mora legendum.

EX CAPITE XIII.

Modo ipsa arietatio.) Vetus lectio Agitatio. bona utraq;. Itē paulo ante.

Nonnunquam conglobationem illam spiritus rumpit, nonnunq̄

inclusi,

inclusi, & inexitum nitentis luctatio.) Illud uerbum Nonnunquam,
ſecundo loco poſitum, delendum eſt, & ſic coniuncto ſenſu legendum.
Nonnunquam conglobationem illam rumpit ſpiritus incluſi, & in
exitum nitentis luctatio. Item. Qui euenire in fluminibus ſolet.)
Legendum ita, ut illud uerbum Qui, in principio poſitum expun=
gatur, ne obſtrepat ſenſui. Et paulo infra. Ita ut circumlata inter
ſe ſorbeantur.) Legendum Ita ut circumlatæ in ſe ſorbeantur. Item
infra. Sed fere omnia pericula.) Legendum ex uetuſtis codicibus.
Hi ferè omnia pericula. ut Preſteras intelligas, hoc eſt Turbines ac=
» cenſos, & non accenſos. Plinius libro II. Quod ſi maiore depreſſæ
» nubis eruperit ſpecu, ſed minus lato, quàm procella, nec ſine fragore,
» Turbinem uocant, proxima quæq; proſternentem. Idem ardentior
» accenſusq; dum fuerit, Preſter uocatur, amburens contacta pariter,
» & proterens. Eſt etiam πρηστὴρ χθόνιος. hoc eſt Preſter terreſtris Ari
ſtoteli, quod ἀναφύσημα uocat, cum ſpiritus ex terræ hiatibus ex=
ploſus, maiore ui ſe circumagit, & contorquet. Quid ſi legeremus
in Seneca, non Hi ferè omnia pericula, ſed Typhones ferè omnia
pericula uenti erupti de nubibus produnt. Typhonem enim Plinius
dicit præcipuam nauigantium peſtem, non antennas modo, uerum
ipſa nauigia contorta frangentem. Quamuis Turbines, Vortices,
Typhones, et uibrati Ecnephiæ non magno diſcrimine diſtent. Item
paulopoſt. Etiam nunc quia uentos diuerſos ex ſe generant.) Le-
gendum Etiamnum quidam uenti diuerſos ex ſe generant.

EX CAPIVE XV.

Et recto ſpiritu liberoq;.) Lego Et relicto ſpiritu libero. Item. Obli=
tus rerum naturæ melioris.) Scribendum ex ueteribus Oblitus die-
rum, oblitus naturæ melioris. Item ſupra. Sed iam ante antiqui-
tus.) Ante otioſum eſt. Item infra. Supra quos auaritia ingens ter-
rarum pondus iniecit.) Vetus lectio Vrgens, non Ingens. Illa prior
tamen lectio probabilior. Item paulopoſt. Et aquarũ in illis fluen
tium horridos fontes.) Vetuſti, uulgatiq; codices Et aquarum nulli
fluentium, forte melius, hoc eſt, nullo uſu, uel nulli uſui fluentium.

EX CAPITE XVI.

Et ſingulis uentis binos ſuffectos dant.) Alij legunt Subditos, neq; diſpli=
cet. uetera autem exemplaria Sub præfecto dant. hæc quoq; non
mala. Item infra. Imus Trachias.) Scribendum Thracias per Th.
non per T. Vetuſti codices Thraſcias, id quoq; recte. hic enim &
Thracias & Thraſceas, & Thraſcias indiſcriminatim dicitur. Ari

stoteles hunc inter Argesten, & Aparctian, hoc est inter Caurum et Septentrionem spirare dicit. Item illud paulo ante, quod me uelut aliud agentem eluserat. Græci illum ἐφηλιώτην uocant:) Legendum ἀπηλιώτην. Ita enim Aristoteli, Straboni, Plinio, & Gellio, cæterisq; dicitur. Quanquam nó male uideatur per. φ. scribi, ut habent omnes uetusti tum Græcorum tum Latinorum authorũ codices. ἥλιος enim primam densam & flatilem habet, cuius flatum. π. præcedens in se attrahit & in suam aspiratam transit, ut in ἐφίππια, ἐξ ἐπὶ καὶ ἵππος. Eadem ratione libro I. Parhelia, ut habent antiqui codices, non Parelia scribendum pleriq; censent. Aristotelis tamen, cæterorũq; Græcorum impressa exemplaria παρήλια, non παῥήλια. Nos hæc Grammaticis, quos ea cura tenet, disputanda relinquimus. Frequens, et penè familiaris est Græcarum literarũ inuicem transitus, Tenues in Aspiratas, seu Densas transeunt, et contra. Item Mediæ in utrasq;. & rursus hæ utræq; in Medias. atq; talis ferè in istis literis mutatio est, qualem in mundi elementis fieri diximus, unde elementi nomine hæ quoq; apposite censentur, quia elementorũ mundi non modicam similitudinem habent.

EX EODEM

Deinde libanotus, qui apud nos sine nomine est.) Vetera exemplaria Leuconotos. sed rectius in uulgatis Libonotus. Quamuis non nesciam apud Aristotelem Etesias imbecilliores à Bruma spirantes Leuconotos & Ornithias uocari. Post Brumam, inquit, qui Leuconoti appellantur, non tamen ita continentes spirant. Et paulo post. A Bruma æque Ornithiæ flant, quos supra Leuconotos dixerat, hi enim imbecilli Etesiæ sunt, cum pauciores, & tardiores, quàm Etesiæ flent. Hi septuagesimo die post Brumam spirare incipiunt.
» Plinius quoq; libro II. de Etesijs scribens. Spirant autem, inquit,
» & à Bruma, cum uocantur Ornithiæ, sed leniores, & paucis diebus. Cum tamen Seneca uideatur hunc uentum post Austrum siue Noton inter Meridiem, & hybernum Occidentem ponere, placet ut Libonotus legatur, à Libe scilicet, & Noto compositus, et medius inter utrunq; spirans. Nam & Aristoteles libro De mundo Libonoton, inter Liba & Noton, hoc est inter Austrum et Africum ponit, quãuis hunc secundo Meteoron non agnoscat. Dicit enim Mesæ, qui medium tenet locum inter Aquilonem, & Cæciam, nullum flatum ex aduerso respondere, hoc est à loco inter Austrum & Africum medio, unde ꝑ dimetientem ducitur linea ad locum qui est inter Boreã

& Cæciam,

» & Cæciam, ubi Meses oritur. Plinius libro II. Numerosior, inquit,
» ratio interiecerat inter Liba & Noton compositum ex utroq; medium inter Meridiem, & hybernum Occidentem, Libonoton. Strabo Argesten, hoc est Caurum, seu Corum, qui ab Occasu Solstitiali spirat, Leuconoton, hoc est, Album Austrum appellari dicit. Hic. n.
» contra naturam Austri paucas nebulas facit. τὸν ὑφ' ἡμῶν, inquit,
» καλούμενον ἀργέστην, νότον τὸν λευκόνοτον, οὗτος γὰρ ὀλίγα τὰ νέφη ποιεῖ.

EX CAPITE XVII.

Pamphiliam Chagenus.) Vetus lectio Chagreus. Legendum arbitror ex Aristotele Catægis, idest καταιγίς. Huncuentũ procellosum superne incumbere dicit, & quidem repente, sicut Lælapa, & Strobilum
» in superiora uolui. τῶν γεμὴν βιαίων πνευμάτων, καταιγὶς μὲν ὅτι,
» πνεῦμα ἄνωθεν τύπτον ἐξαίφνης. Et paulo ante. Athenas Scyron.) Scribendũ Sciron, uel Sceiron per. i. uel per. ei. non. y. Hunc enim Athenienses à Scironijs saxis, unde spirat, appellarunt. Hunc eundem putant Argesten, siue Caurum, & Olympian, & Hellespontion & Iapyga. Aristoteles dicit Scironem ab occasu Solstitiali mitti, & Euro siue Vulturno ꝑ dimetientem occurrere. Strabo & Zephyros, q̃ à Scironijs scopulis flant Scirones ab Atheniensibus appel=
» lari, sed præcipue Argestas. καθάπερ καὶ τῇ ἀττικῇ ἀπὸ τῶν σκειρωνί=
» δων πετρῶν, ἀφ' ὧν καὶ σκείρωνες καλοῦνται οἱ ζέφυροι. καὶ μάλιστα οἱ
» ἀργέσαι.

EX CAPITE XVIII.

Vitalemq́; terris.) Vetus lectio Tracturis, non Terris. Item Sinerent, & Redderent, multitudinis numero, non Sineret & Redderet. Item infra. Mouemus maria, & nauigia deducimus.) Vetus lectio Mouemus manus, nauigia deducimus. bona utraq;, sed uulgata magis placet. Item supra. Non in hoc prouidentia. &c.) Vetusti codices. Nimirũ in hoc prouidentia. Item mox. Vt nos classes) Vetus lectio Non ut nos classes. Item infra. Ergo non merito quis dixerit.) Lego Non immerito. Et mox infra. Et in alto discursu furentium.) Scribo Inhibito, non In alto. Item. Nunc parum in domestica.) Vetusti codices Vi domestica. Et paulopost. Si circumscriberetur naturalis soli fine.) Scribendum Natalis fine soli. Item. Cui uidere expeditur.) Legendum Expedit. Item. Quod non in contrarium transferat culpa) Vetusta exemplaria Transeat culpa. bona utraq;. Item infra. Cum cogitaueris uitæ parari ea.) Legendum Vitæ parari.

EX LIBRO

ANNOTATIONES FORTVNATI IN LIBRVM SEXTVM SENECAE.

EX CAPITE PRIMO.

B altera Calcedonense.) Vetera, uulgataq; exemplaria Herculanense, & rectius, ut & paulo infra. Nam & herculanensis, inquit, oppidi pars ruit, & capite XXVI. infra. Falsa hæc esse, inquit, Pompeij et Herculaneum sensere. Adde quod Herculaneum et Pompeij uicina erant oppida, eodem litore haud procul Vesuuio monte. Nisi forte Chalcidense legere malis, idest Neapolitanum. sed Pompeijs Herculaneũ propius erat, quàm Neapolis. Et quod mox sequitur. Mare ex aperto conductum.) Vetera exemplaria Reductum, sed Conductum magis conuenire uidetur, ut ingenij, non naturæ opus intelligamus. Item. Quos uacare à tali periculo maiores nostri solebant permittere.) Legendum Promittere. Item Adijciuntur his illa.) Vetus lectio Adijciunt his sexcentarum ouium. Et paulopost. Impotentes sui errasse.) Lege Impotes sui.

EX EODEM

Discedit, ac titubat.) Vetera exemplaria Desidit ac titubat. Legendum uidetur Desidit, aut titubat, ut infra capite IIII. Cur modo tremat, modo laxata subsidat, nunc in partes diuisa discedat. Quare hic quoq; non male legitur Discedit. Item. Sed gentes totas, regionesq; subuertit.) Vetus lectio Submergit, parum tamen refert. Item infra. Hoc habet inter cætera iusticiæ suæ natura præcipuum, quod cum ad exitum uentum est.) Vetus lectio Hoc habet inter cætera iusticiæ suæ munera præcipuum deus, quod cum ad exitum, & reliqua. bona & elegans profectò utraq;, ut quam magis eligas, non sit facile discernere. Item non ita multo post, Aut quæ in futuram ruinam suam fulta sunt?) Vetusti codices Et quæ in futurum ruina sua fulta sunt? ut de illis locis intelligas, quæ iam sua ruina periculo defuncta sunt, & in futurum tuta.

EX EODEM

Asia duodecim urbes simul perdidit anno priore in Achaia & Macedonia. Quæcunq; ista uis mali incurrit, nunc Campaniam læsit.) Legendum uidetur ex uetustis, ita ut illud, Anno priore, sit principium sequentis clausulæ, scribendumq; hoc modo. Asia duodecim

decim urbes simul perdidit. Anno priore Achaiam & Macedoniam, quæcunq; est ista uis mali, quæ incurrit, nunc Campaniam lædit. Nam quomodo diceret anno priore Asiam duodecim urbes perdidisse, cum hæc Neronis principatu prodat, in Asia autem Tiberij principatu prostratæ sint duodecim urbes maximo illo in omni memoria mortalium terræmotu, qui fuit tempore, quo Christus Saluator patiebatur, terra ipsa supplicium mundi principis non ferente. Illud quoq; absurdum, Achaiam, & Macedoniam in Asia esse, quē sensum prioris lectionis uerba habere uidebantur. Et paulo post. Quæ breuis, & caduca.) Legendum Qui, non Quæ.

EX CAPITE II.

Quid ergo.) Malim legere. Quid ago. Et paulo post Denuncio, non Pronuncio. Item infra. Hoc itaq; generi humano dictū puta, quod illis subdita captiuitate rerum.) Legendum Subita, non Subdita. Hocne notandum quidem putassem, nisi omnes librarij in hunc errorem hactenus lapsi fuissent. Omnia enim exemplaria, quæ quidem ego uiderim, tam manu scripta, quàm ære excusa, habent Subdita. Illud quoq; uerbum Rerum, sine causa positum est, reijciendum ergo censemus, idq; fide ueterum exemplarium approbante. Nota est hæc subita Troiæ captiuitas ex Secundo Aenei. Virgilij.

EX EODEM

Magni se æstimat, qui flumina, & motus terrarum, hiatus'q; formidat.) Legendum Fulmina, non Flumina. Item paulo ante. Sine dubio id unum periculi nobis esset.) Videtur esse legendum Satis esset, non Nobis esset. Item infra. Et sub terram se corripere fulminum metu.) Vetera exemplaria Et sub terram correpere. neq; displicet hæc lectio ad ostendendum illorum timorem, qui metu fulminum in angustissimos etiam specus, & cuniculos irrepunt Vulpecularum more, cum gressum rectum angustiæ non capiant. Fulmen autem nunquam altius quinque pedibus descendit in terram. Item mox infra. Quid stultius quàm timere mutationem, aut subitos montium lapsus.) Legendum Nutationem, non Mutationem.

EX CAPITE III.

Nec ira numinum aut cœlum conuerti, aut terram.) Legendum Concuti, non Conuerti. Cæli enim conuersio, quæ quotidie fit, nihil minatur, terra uero nunquam conuertitur. Gellius libro II. dicit incompertum esse, quæ causa, aut quis deus, dea'ue terram quatiat,

propterea, inquit, ueteres Romani, cum ferias eius rei causa indicebant, nomen dei, ita, uti solet, cui seruari ferias oporteret, edicere quiescebant, ne alium pro alio nominando, falsa religione populum alligarent. Philostratus in uita Apollonij dicit Neptuno, Tellurîq; sacrificia fieri solita, cum terra concussa esset. Cum ciuitates, inquit, circa Hellespontum positas crebri terræmotus concuterent, Aegyptij Chaldæîq; sacrificuli apud eas, pecuniæ colligendæ causa, conuenerant, decem poscentes talenta pro sacris Neptuno Tellurîq; faciendis. Multi enim aquarum in terræ cauernis spiritu impulsarum, & undantium fluctibus, pulsibusq; terrã moueri existimauerunt, unde Neptuno assignata hæc mouendi potentia, hinc uaria indita illi nomina. Dicitur enim alijs ἐνοσίγαιος, alijs ἐνοσίχθων, alijs autem σεισίχθων, hoc est, Terræmotor, uel quassator.

EX CAPITE VI. ET VII.

Et ea aliquando concuteretur.) Legendum uidetur Tota aliquando concuteretur. Item ex capite VII. Et Europam, Asiamq; disterminans.) Quis non iure miretur (nisi hæc uerba aliena, & adulterina sint) Senecam in tanta notitia, contra omnium opiniones, & contra ueritatem ipsam Danubium Asiæ Europæq; terminum statuere, quas Tanaim diuidere certum est. Mari enim mediterraneo, & Tanai, Niloq; uniuersum terrarum orbem in tres partes diuidi compertissimum est, mare Europam ab Africa dispescit, Africam ab Asia Nilus. ex aduerso latere Asiam ab Europa Tanais. Lucanus libro III.

» -Quà uertice lapsus
» Riphæo Tanais, diuersi nomina mundi
» Imposuit ripis, Asiæq;, & terminus idem
» Europæ, & mediæ dirimens confinia terræ.

EX CAPITE IX.

Ignem causam motus terrarum quidam, sed & quidam non ob eandem causam iudicant.) Vetus lectio sincerior, & ciuilior forsitan. Ignem motus causam quidam, & quidem non eandem iudicant. Itẽ mox. Qui existimat simili penè ex causa, et aëre concuti terram.) Legendum tum ex Aristotele, tum ex sequentibus, Et aëra
» concuti & terram. Plinius libro II. Neq; aliud est in terra tremor,
» quàm in nube tonitruũ, nec hiatus aliud, quàm cum Fulmen erum-
» pit incluso spiritu luctante, & ad libertatem exire nitente. Item mox infra. Ex eadem uia.) Scribendum Eadẽ ui. Item. Hunc ipse.)

Vetus lectio. Hic ipse. Item paulopost. Aut cum dubitauere, super ea se, quæ supersunt, quæ constant, se componunt.) Vetus lectio liquidior, & elegantior. Aut cum diu dubitauere, super ea se, quæ supersunt, stantq; , componunt. Item paulo ante. Sed quia pluribus obuius locis ardeat.) Licet omnia exemplaria Obuius, ego tamen malim legere Obrutus, hoc est tectus in locis subterraneis.

EX CAPITE X.

Hic ipse casus uicinia concutit fluctum.) Lege Fluctu, non fluctum. Item paulo ante. Quæ cecidit, exultat.) Scribendum, ut sensus sit perfectus, Quæ, cum cecidit, exultat.

EX CAPITE XIII.

Siue per angusta enisus est.) Alij elisus. Vetusti tamen codices Enisus, hoc est eluctatus angustias. Et paulo ante. Deinde rixa spiritus.) Vetusti, uulgatiq; codices Dum rixa. forte rectius. uel legatur utrunq;. Deinde dum rixa. &c. Item infra. Motum, ac tumultum faciet.) Legendum ex uetustis codicibus Ciet. Item infra. In proxima quæq; re molitur ac iactat.) Scribendum Proxima quæq; remolitur, ac iactat.

EX CAPITE XIIII.

Quemadmodum animal totam uexationem sentiet.) Scribo Tota, non Totam. Item mox infra. Alias citius impellit.) Neq; uetusti, neq; uulgati codices illa duo uerba Alias citius, habent, neq; necessaria sunt, cum honestius, atq; etiam clarius intelligantur, quàm scribantur.

EX CAPITE XV.

Sed multos illi casus imposuit natura.) Hoc uerbum Natura, non minus frigide, quàm inaniter nuper tantum insitum, & inculcatum ab aliquo molestr curioso, summouendum ergo est, ne sensui noceat, nam sine illo & elegantior, & apertior est sensus. ut Casus uerbo Imposuit, Multos uero, uerbo Aditus respondeat, quæ lectio uel indocili turbæ probabilis, & aperta est. Aristoteles etiam ex sententia Anaxagoræ dicit terram totam in modum fungi naturalibus spiramentis subhiare, sed ultra hoc multos in ea aditus, multosq; specus casu, & externa ui factos, & apertos. Et quod mox sequitur. Aqua alia torrentes cecidere.) Alij legunt Edidere, uetera tamen exemplaria Cecidere, ut sit à uerbo Cædo, non Cado. Illud autem uerbũ Aqua, ad præcedentia pertinet, Alia uero sequentis cæsi initium est. quare sic distingue. Alicubi deduxit, quic=

quid superne terreni erat, aqua, alia torrentes cecidere.

EX CAPITE XVI.

Quemadmodum tam diuersas radices aleret, atq; aliter in se mersas foueret.) Vetus, uulgataq; lectio Aliter, atq; aliter in se mersas foueret, quæ recta, sinceraq; est. Quo magis miror temere, nulloq; iudicio ueram lectionem aliquem interpolauisse, & quasi data opera Senecā corrupisse. Item. Et tam uersatile & uagatione gaudens?) Vetus lectio Et agitatione gaudens?

EX CAPITE XVII.

Non aliter, quàm ille pontem indignatus Araxes.) Vetusti codices Quàm ille poëta, forte legendū Quam illud poëtæ. uel, Ille poëtæ pontem indignatus Araxes. Hoc enim hemistichion Virgilij uatis est in calce octaui Aenei. Item mox. Vbi saxa manu, uel casu in latere pressere uenientē.) Quanq̃ & uetusti codices In latere, rectius tamen meo quidem iudicio legitur Illata, quam lectionem Erasmus reponit. uel forte utrunq; retinendum, ut sit Illata in latere pressere. Nam si In latere tantum legerimus, suspensai sententia uidebitur. Eleganter, & copiose scribit Mela Pomponius hanc Araxis fluminis contra opposita saxa uiolentiam. Cuius uerba non queo mihi
» temperare quin adscribam. Araxes, inquit, Tauri latere demissus,
» quoad campos Armeniæ secat, labitur placidus, & silens, neq; in
» utram partem eat, quanquam intuearis, manifestus. Cum in
» asperiora deuenit, hinc atque illinc rupibus pressus, & quantò
» angustior, tantò magis pernix, frangit se subinde ad apposita cau-
» tium, atq; ob id ingenti cum murmure, sonansq; deuoluitur, adeo
» citus, ut, quà ex præcipiti in subiecta casurus est, non declinet statim
» undam, sed ultra, quàm canalem habet, euehat plus iugeri spatio
» sublimis, et aquis pendentibus semetipsum sine alueo ferens. Deinde
» ubi incuruus, arcuatoq; amne descendit, fit tranquillus, iterumq; p
» campos tacitus, & uix fluens. Item infra. Citius eripitur.) Vetus lectio Eò citius rapitur. Item mox infra. Sæpe enim terræmotus fuit.) Legendum Sæpe enim, cum terræmotus fuit, si modo pars eius aliqua dirupta erat, inde uentus per multos dies fluxit.

EX CAPITE XVIII.

Infususq; per minima, laxamentum superat. Indomitæ naturæ potentia libera est, utiq; cum concitatius sibi ius suum uindicat.) Vetus lectio diuersa. Fususq; per minima laxamentum superatus, indomita naturæ potentia liberat. Est utiq; cum concitatus sibi ius suum uendicat.

Poteſt utraq; utcunq; defendi, mihi tamen uetus & elegantior, & magis genuina uidentur. nihil tamen auſim mutare, ſuum igitur opinaturis liberum, integrumq; ſit iudicium. Illud hoc loco monere inter neceſſaria duxerim, non proprie dici Laxamentum ſuperari, quod mihi dubiam, ſuſpectamq; facit lectionem Eraſmianam. Præterea ſi ſic legatur, & ſequentia æſtuabunt nullo ſententiarum fundo. Item infra. Quicquid integrum tulerat.) Quanq̃ omnia exemplaria Integrũ, ego tamen legendũ arbitror Integer, ſpiritum enim refert.

EX CAPITE XIX.

Quomodo cum in dolio cauſatur uox, illa per totum cum quadam diſcuſſione percurrit, ac reſonat, & tam leniter morata circuit.) Vetus lectio probior, puriorq; uidetur. Quomodo in dolio cantantis uox per totum cum quadam diſcuſſione percurrit, ac reſonat, & tam leniter mota tamen circuit. EX CAPITE XX.

Aut his plura.) Legendum Aut ex his plura. Item infra. Nonnunq̃ in coacta itinera coniectus.) Vetuſti codices In terrena itinera coniectus, forte legendum In arcta itinera. Item paulopoſt. Quibuſdam iam uitiatis.) Vetus lectio Quibus uitiatis &c.

EX CAPITE XXI.

Therem, & Theream hãc noſtræ ætatis inſulam.) Vetus lectio Therẽ & Themam, & hanc noſtræ ætatis inſulam. Videtur legendum ex Plinio. Theram, & Theraſiam, uel Theram & Thiam, quia ſequitur Et hanc noſtræ ætatis inſulam. Thia enim principatu Claudij, ætate Senecæ enata eſt. Thera autem & Theraſia ante Senecam plus minus ducentis annis emerſerunt. Quid ſiquis Theram & Hieram, hoc loco legeret? Quanquam Hiera quoque ante ætatem Senecæ enata credatur. Videtur ergo ſuæ ætatis inſulam illam intelligere, quæ inter Theram & Theraſiam cum flammis totum mare inuoluentibus illa ætate enata eſt, de qua ſupra capi-
» te XXVI. libri II. Strabo libro I. ἀνὰ μέσον γὰρ Θήρας, καὶ Θηρα-
» σίας ἐκπεσοῦσαι φλόγες ἐκ τοῦ πελάγους, ἐφ᾽ ἡμέρας τέσσαρας, ὥστε
» πᾶσαν ζεῖν, καὶ φλέγεσθαι τὴν θάλασσαν. &c. Sed circa hæc, non debet
eſſe nobis anxia diligentia, ad alia properantibus. Item paulo ante. Et nouos monteis ſubiectos extollere.) Lege ſubiectus.

EX EODEM

Altera inclinatio, quæ altera nutat.) Legendum Q[illegible]a in latera nutat, nauigij more. Tales motus, quibus in obliquum, & in latera, atq; in unam partem inclinatione facta, aut uolutatione fluctuum more terræ mouentur, Ariſtoteles Oſtas uocari dicit. hi maxime infeſti &

periculosi labefactant, & subuertunt quæcunq; mouerint. Qui autẽ, inquit, in obliquum quidem, sed alterno pulsu, contrarioq; ictu, mucronatis quassant angulis, & quadam arietatione uicissim se impellunt, Epiclintæ uocantur. Illi uero qui sursum, ac deorsum terram rectis angulis succutiunt Brastæ dicuntur. Quibus terra in caua desidit, Chasmatiæ. quibus aperitur & discedit, Rhectæ nominantur. Quidam uibrant in utranq; partem crispante ædificiorum crepitu, & id quod uibrant, ipsa quassatione dirigunt, hos Palmatias uocant. Seneca latine Tremorem numero singulari. Ostas Inclinationem, Brastas Succussionem, Chasmatias autem nos possumus dicere Recessus, Rhectas Hiatus, Epiclintas uero Acclinationes. De hoc ipsa
» Aristo. uerba, siquis legere uoluerit, subscripsi. τῶν δὲ σεισμῶν οἱ μὲν
» εἰς πλάγια σείοντες κατ᾽ ὀξείας γωνίας, ἐπικλίνται καλοῦνται. οἱ δὲ ἄνω
» ῥιπτοῦντες καὶ κάτω κατ᾽ ὀρθὰς γωνίας, βράσται. οἱ δὲ σωιζήσεις ποιοῦντες
» εἰς τὰ κοῖλα, χασματίαι. οἱ δὲ χάσματα ἀνοίγοντες καὶ γῆν ἀναρρηγνύν-
» τες, ῥῆκται καλοῦνται. Et paulo infra. τινὲς δὲ ἀναπνέοντες κατὰ μίαν
» πρόωσιν, ὃυς καλοῦσιν ὤστας. οἱ δὲ ἀναπάλλοντες καὶ ταῖς εἰς ἑκάτερον
» ἐγκλίσεσι καὶ ἀναπάλσεσι διορθοῦντες ἀεὶ τὸ σειόμενον, παλματίαι λέγονται. Item paulo ante. Vtriusq; nomen.) Vetus lectio Vtriq;.

EX CAPITE XXII.

Vt ex his quæ impendere rupibus aqua resoluta.) Vetusti codices Vt ex his quæ impendent rupibus, aliqua resoluta. Item paulopost Cadat, non Cadant. ut sit sensus, & ordo uerborum. Aliqua rupes resoluta cadat ex his rupibus, quæ impendent. Item infra. Nec tamen pondere suo.) Legendum ex uetustis codicibus. Nec tantum pondere suo. Item paulo infra. Vt desinant esse oneri ferendo idonea.) Hoc uerbum Idonea, otiosum est, & inane.

EX CAPITE XXIII.

Quemadmodum Helice Burisq; mersa sunt.) Plinius libro II. & Quarto Buran non Burim uocat Oppidum Corinthio sinu abla-
» tum. Aristoteles quoq;, et Strabo Helicen et Buran. i. ἑλίκην καὶ βοῦραν.
» βοῦρα δὲ καὶ ἑλίκη, ἡ μὲν ὑπὸ χάσματος, ἡ δ᾽ ὑπὸ κύματος ἠφανίσθη. Bura uero & Helice, inquit Strabo, hæc terræ hiatu absorpta, illa undis submersa est. Ouidius.

» Si quæris Helicen & Buram Achæidas urbes,
» Inuenies sub aqua, & adhuc ostendere nautæ
» Inclinata solent cum mœnibus oppida mersis.

Item paulo infra. Quisquis primas literas Græcas didicit, scit illum apud Homerum ἐννοσίγαιον uocari.) Vetusti omnes, uulgatiq;

codices Sibithona, non ἐννοσείγαιον. Vnde, & ex Homero legendum est hic σεισίχθονα. ἀ σείω, quod est quatio, & χθών. ονος. idest terra, quasi Motorem terræ dicas. Ipsum quoq; terræmotum σεισμὸν Græci uocant. Scio Neptunum eadē de causa ἐνοσίγαιον quoq; dici, ab ἐνόω καὶ γαῖα, & aliquando gemino νν metri causa, ut apud Iuuenalem.

» Ipsum compedibus qui uinxerat Ennosigæum.

Dicitur etiam ἐνοσίχθων simili ratione, quod scilicet terram concutiat, ut diximus.

EX CAPITE XXIIII.

Immó, inquit, seu cum frigore.) Legendum Ceu cum frigore per. c. non per. s. Aristoteles quoq; secundo Meteoron dicit terræ simile quiddam nostris corporibus accidere. quemadmodum, inquit, plerunq; post urinam redditam, quodam quasi tremore corripimur, exteriore scilicet, & frigidiore aëre in interiora ad sedem emissi lotij penetrante, sic ipsam terram per cauernas ingressi frigidi spiritus quatiunt, & uibrant.

EX EODEM

Atalantam insulam.) Vetusti codices Atlantem, sed legendum putauit Hermolaus in Plinio Atalantem ex Strabone, Stephano, & Thucydide. Quanquam & Atlantem insulam esse sciamus, contra montem Atlantem sitam, sed Atalantis, de qua hic fit mentio, Eubœæ adiacet, quondam eidem iuncta, deinde maris interuentu auulsa. Sed forsitan nō male exit etiam in. a. Græci enim efferunt ἡ ἀταλάντη. η. autē finale sæpius in. a. quàm in. is. à Latinis cōuertitur. Strabo
» libro IX. πλησίον δὲ καὶ ἡ ἀταλάντη, ὁμώνυμος τῇ περὶ εὔβοιαν καὶ
» λοκρούς. proxima est Atalante, cui cognominis alia est ad Eubœam
» & Locros. Idem in eodem καὶ ἡ ἀταλάντη δὲ, νῆσος, κατὰ ὀπούντα
» ἵδρυται, ὁμώνυμος τῇ πρὸ τῆς ἀττικῆς. Et Atalante insula locata est in Hopuntem, eiusdem nominis cum illa, quæ contra Atticam sita est. Item paulopost. Aut certe maxima ex parte superfusam.) Vetus lectio Suppressam, sed uulgata lectio probior. Item. Id Sidoniæ accidisse.) Vetusti codices Sidone. Forte legendum Sidoni. Strabo In Phœnicæ facto terræmotu, inquit, oppidum super Sidonem situm absorptum fuisse Possidonius author est, & Sidonis duas ferè partes corruisse.

EX CAPITE XXV.

Decidant in illum subteriacentem locum.) Vetus lectio Subteruacantem. Item paulopost. Et scissam unius magnitudinē montis in duas partes tunc effugisse.) Distinguendum ita, ut illa ultima uerba Tunc

effugisse, ad sequentia pertineant, hoc modo. Tunc effugisse Penæon. Tametsi Effudisse, uel Effluxisse magis probauerim, quàm Effugisse. Præterea scribendum per ει Græcam diphthongum, ut & supra libro III. monuimus, quandò ipsi Senecæ sic scribi ex Græco placuisse uidemus, ita enim habent omnia uetusta exemplaria. Item. Ni laxos specus.) Legendum In laxos specus. Et paulo infra Spiritum, non Spiritui. Item infra. Quod nisi essent magna terrarum spatia.) Legendum Quod nisi esset, singulari numero. hoc est. nisi spiritus in laxos specus conueniret, magna terrarum spatia commouerentur. Et paulo infra. Cum laborauit Aegine, tam propinquas illi patrias de motu nihil audisse.) Forte legendum Patras, non Patrias, Patræ enim in promontorio longissimo Peloponnesi conditæ, quinq; ferè Mil. Pass. ab Aegina, siue Aegine oppido distant.

EX CAPITE XXVI.

Multumq; secum limum trahens.) Vetus lectio Multumq; secũ cœni trahens. Item mox infra. Et eum subinde.) Legendũ Et id subinde. Aegyptum totam ferè à Nilo aggeratam docet Aristoteles primo Meteoron. & Plinius II. Naturalis historiæ. Item infra. Neculla interualla in se habet, & sic creuit in solidum arescente limo, cuius pressa erat.) Purior est uetus lectio. Nec ulla interualla intra se habet, sed creuit in solidum arescente limo, quo pressa erat, & sedens structura. &c. Item paulo post. Falsa hæc Pompeium, & Herculaneum sensere.) Legendum ex uetustis codicibus Pompeij, πανθυτικῶς, ut supra in principio libri. Item infra. Sic nobilis, & huic iã familiaris Malonicopolis.) Legendum separatim, malo Nicopolis, ut
» Malo sit dandi casus. Plinius libro II. Nec montosa tali malo carẽt: quamuis mendose legatur in omnibus Plinianis codicibus Tali modo
» carent. Strabo libro I. de Terræmotu τὸ δ' αὐτὸ πάθος καὶ ἐπὶ τὴν
» συρίαν ὅλην διέτεινε. hoc malum in totam Syriam extentum est. hoc est, hæc clades & affectio terrarum. Hæc leuia admonere superuacuum esset, nisi delicatum lectorem uel fallerent, uel morarentur, & (ut Plautino utar uerbo) remoram facerent. Nicopolis Epiri urbs est, à uictoria augusti ad Actium sic appellata, quæ prius Ambracia dicebatur. Est & Alia Nicopolis in Aegypto, non longe ab Alexandria ab eadem Augusti uictoria.

EX CAPITE XXVII.

Vel corruptus æternorum igniũ uitio.) Rectius forte uetusti codices Internorum ignium, hoc est, in terra latentium. Item quod mox sequitur. Cum est longo situ emissus, parũ habet liquidũ quod maculat,

ac polluit

ac polluit.) Vetusti uulgatiq; codices paulo sinceriorem habent lectionem hoc modo. Parum hunc liquidum quod maculat. Legendum ergo Cum è longo situ emissus, purum hunc, liquidumq; maculat, ac polluit. Ipso Sole clarior est sensus. Item. Ante, quam ab homine posset trahi.) Vetus, & uulgata lectio forte probatior, & integrior. Ante, quàm ut ab homine posset trahi, surgeret.

EX CAPITE XXIX.

Nam quod aliquos insanis, attonitisq; similers discurrere facit motus.) Legendum est. Nam quod aliquos insanis attonitisq; similers discurrere fecit metus. Cum enim Pompeij terræmotu desederunt, aliqui attoniti ipotesq; mentis discurrerunt. Seneca supra statim à principio
» huius sexti libri. Adijciunt, inquit, his sexcentarum ouium gregem
» exanimatum, & diuisas statuas, motæ post hoc mentis aliquos, atq;
» impotes sui errasse. Confirmant hanc lectionem etiam sequentia.

EX EODEM

Hæc loca ui quondam, & uasta percussa ruina.) Vetus lectio Conuulsa ruina. Item. Venit ingenti ui pontus.) Vetusti codices Medio ui pontus. Item Et undis hesperium, non Ingens. Et paulo infra. Littore, nō Aequore diductas. Virgiliani quoq; codices nō discrepant unico apiculo à uetustis Senecæ exēplaribus. Item paulo infra. Cum pars naturæ concita est, deesse & aliquo mare ignem spiritu impegit.) Ita habent omnia exemplaria, quæ ego uiderim, adeo pertinaciter in errorem conspirarunt. nisi quod unus uetustissimus codex loco uerbi Concita, habet Concitata. Præterea Spiritus, non Spiritu. Robustior est, altiusq; longo tempore hic error demisit radices, quàm ut obiter extirpari queant. Quare in loco tam insigni coniectura periclitari uix citra reprehensionem possumus. sed quoniam nobis propositum est non recusare, causa cōmunis utilitatis, etiam ancipitis iudicij aleā subire, non dissimulabo nostram super hunc locum sententiam, quam late missa coniectura assequor. Legendum enim arbitror. Cum pars naturæ concitata est de se, uel aliquod mare ingens spiritus impegit. Nam maria & de se naturali motu concitantur, ut docet Aristoteles, & spiritu p occulta foramina subeunte aquas impelluntur. Spirituum autem in omni mundi parte indomita, miraq; potentia est. Verum hoc nolo ita esse decretoriū, quin integrum sit opinaturis iudicium.

EX CAPITE XXXII.

Quos magis refert natura fortiores fieri.) legendum ex uetustis codicibus Quos magis refert uestra fortiores fieri. Vt supra circa finem

» secundi. Intelligo quid iandudum desyderes, quid efflagites. malo,
» inquis, fulmina non timere, quàm nosse, itaq; alios doce quemadmo=
» dum fiant, ego mihi metum illorum excuti malo, quàm naturam
» indicari. Item paulo infra. Quid est enim cur ego hominem aut
feram quidem.) Legendum Quid est cur ego hominem aut feram?
quid est cur sagittam &c. Item. Siue mors æquo &c.) Legendũ.
Siue nos æquo. Item infra. Cum libet illi eam accipiat.) Vetus
lectio Qui uolet illã accipiat. ut sit communiter dictum. Item mox
infra. Et cum omnibus bonis.) Lego Et cum bonis omnibus, hoc
est precationibus & auspicijs.

EX EODEM

Nec quod fuit in puncto fugientis temporis. Pendeoq;, & magni est modicum fuisse.) Ita legendum, & distinguendum est, ut Pendeo uerbum, ad præcedentia pertineat. & In puncto sit initium huius clau
» sulæ, hoc modo. In puncto fugientis temporis pendeo, & magni est
» modicum fuisse. Nihil habemus de tempore nisi præsens, dicit philo-
» sophus. Seneca in libro De breuitate uitæ. Præsens tempus, inquit,
» breuissimum est, adeo quidem, ut quibusdam nullum uideatur. Et
paulopost. Solum igitur ad occupatos præsens pertinet tempus, quod
tam breue est, ut arripi non possit. Hinc est illud uulgatissimũ apud
Græcos authores. στιγμὴ χρόνου. idest. momentum, seu punctum tem
» poris. Plutarchus de pueris instituendis. στιγμὴ χρόνου πᾶς ἐστιν ὁ βίος.
» Punctum temporis est omnis uita. Terentius. Tum temporis adhuc
punctum mihi est. hoc est, breuissimum spatiũ. Punctum enim apud
Mathematicos est pars indiuidua lineæ. Tria sanè dicuntur esse tempora Præteritum, Præsens, & Futurum. sed præteritum iam non est. futurum nondum uenit. præsens instans est, nullum spatium, nullamq; partem suam habens. prima enim eius pars est præteriti, secunda futuri. tertia siqua est media, illa instans & incomprehensibilis est, atq; omnino puncto indiuisibili similis. Item. Hoc assignemus animo.) Vetus lectio Hoc affigimus animo. Item mox. Hoc nobis subinde semper dicamus.) Legendum Hoc nobis subinde dicamus. Illud enim Semper, superuacaneum & inane est, ac χόλιον illius uerbi subinde. Et in fine libri. Vel si ita tulerit, possis illi ut obuiam exire.) Honestior puriorq; erit lectio, si mutato ordine uerborum sic legerimus. Vt si ita tulerit, possis illi uel obuiam ire.

ANNOTATIONES MATTHAEI FORTVNATI IN LIBRVM SEPTIMVM ET VLTIMVM NATVRALIVM QVAESTIONVM SENECAE.

EX CAPITE I.

Ipsi quoq; quamuis spargantur, & longius exerant faces, æque tamen ignei, splendidiq; sunt.) Magna arte corrupta est, & mutata hæc lectio, frigida tamen est & inepta. Legendum ergo tum ex uetustis, tum etiam uulgatis exemplaribus, nam & illa uno uerbo parum deflexo, sinceram lectionem habent. Ipsam quoque, quamuis spargatur, & longius exeat, faciem, æquæ enim ignei splendidiq; sunt. Sensus autem est. Cometas cæteris syderibus non solum ortus & occasus communeis habere, sed ipsa quoq; facie simileis esse, quamuis sparsa sit, & latius, liberiusq;, quàm cæterorum syderum diffusa, atq; multarum stellarum regionem complexa. Item mox infra. Mouenturq; senis mensibus.) Vetus lectio Manentq;
» senis mensibus. ut infra capite XII. Atqui Cometæ senis mensibus manent. Plinius uero libro II. dicit longissimum spatium, quo cernerentur, octoginta dierum annotatum esse, breuissimum septem. Item paulo post. Et nuper in Græcia inuenta.) Rectius uulgati codices In Græciam inuecta, uel In Græciam transuecta, ut uetusta habent exemplaria. Nam obseruatio rerum cœlestium non inuenta in Græcia, sed in Græciam ex Aßyria, & Aegypto inuecta est. Seneca paulo infra. Eudoxus, inquit, primus ab Aegypto hos motus in Græciam transtulit.

EX CAPITE III

Plureis stellas esse quæ currant.) Quanquam Currant legatur in omnibus, quæ nos uidimus, exemplaribus, ego tamen malim legere Coëant, uel Concurrant. Anaxagoras enim, & Democritus, ut docet Aristoteles I. Meteoron, arbitrantur nihil aliud esse Cometen, quàm iunctam effigiem, lumenq; commissum, & confusum duarum, uel plurium ex propinquo Errantium stellarum. Nam quædam sydera
» dissolutis etiam crinibus conspecta fuisse tradiderunt. Ἀναξαγόρας
» μὲν οὖν καὶ Δημόκριτός φασιν εἶναι τοὺς κομήτας, σύμφασιν τῶν πλα-
» νητῶν ἀστέρων. ὅταν διὰ τὸ πλησίον ἐλθεῖν δόξωσι θιγγάνειν ἀλλήλων.

» Item non ita multo post de sententia Democriti φησὶ γὰρ ὧ φθαυδια
» λυομένων τῶν κομητῶν καὶ ἀστέρας τινάς. Item paulo infra. Nec omnia.) Lege Nomina, ut habent uulgati codices. Virgilius.
» Nauita tum stellis numeros, & nomina fecit.

EX CAPITE IIII.

Hinc uidetur.) Legendum Huic uidetur, ut sit dandi casus. Item mox infra. Hæc cum proxima signa Martis, aut in Lunæ uicina transit.) Vetus lectio Hæc cum proxima signa Martis premit, aut in lucem uiciniam transit, ut forte legendum sit. In lunæ uiciniam, aut certe Lucem uicinam, idest Iouis sydus, cui stella Saturni uicina est. Verum hoc ut uidebitur legentibus. Illud sciendum, Saturnum ideo plus uirium ad omneis motus habere, quia quodq; signum bis repetit. In Capricorno facit grauissimas pluuias, præcipue in Italia, in Scorpio grandines, item in alio fulmina, in alio uentos. Item paulo post. Præterea, inquit, aliam naturam habent fulmina.) Scribendum tum ex uetustis codicibus, tum ex sequentibus uerbis Materiam, non Naturam, nam sequitur Aquarum enim, & omnis humidi euaporatio &c.

EX CAPITE V.

Syluas interim & tecta corripiens.) Interdum forte, non Interim legendum. Item. Calisthenes tradit antequam Burim & Helicen mare absorberet.) Vetusti aliquot codices sic habent. Talem effigiem ignis longi fuisse Collisthenes tradit, ante, quàm Burim & Helicen mare absorberet. Sed hæc uerba mihi addita, et insita ab aliquo uidentur, quod alioqui imperfectus, & abruptus sensus prima fronte apparebat. Scribendũ præterea Callisthenes gemino ll. ubiq;.

EX CAPITE VI.

Et stellas non prætermeant.) Legendũ absq; negatione. Et stellas prætermeant. ut capite sequenti. Qui & procedunt, & signa prætereunt.

EX CAPITE VII.

His accedit illud quoq;, uentus multas aëris parteis impellit.) Legendum ex uetustis codicibus Quod uentus &c. Et paulo post. Si illos Aquilo propelleret, ad meridiem semper augeretur.) Legendum Agerentur.

EX CAPITE VIII.

Num quis nostrum aut accideret.) Legendum ex uetustis Num quis nostrum crederet, aut Lunam &c. Item paulopost. Non tantum supra Lunam efferrent.) Scribendum Non tamen supra Lunam &c. Item capite IX. Plurium uentorum, non Plurimum. Et paulopost.

Nam cum

Nam cum uagus, & incertus spiritus certi uolatus est.) Vetus lectio Certi uolutatus est. Videtur esse legendum Cum cæteris uolutatus est. sequitur enim. Nouissime uni uis cedit. Vortex enim seu Turbo, est plurium uentorum inter se luctatio, ut pauloante dixit Seneca. Item In exitum sui, non In exitum. Et capite X. Cœliq; uolumina torquet.) Legendum Celeriq; uolumine torquet ex Ouidio, cuius ex II. Meta. sunt carmina hæc.

» Adde quod assidua rapitur uertigine cœlum,
» Syderaq; alta trahit, celeriq; uolumine torquet.

EX CAPITE XI.

Forma eius non est una.) Videtur esse legendum absq; negatione. Forma eius una est. ut apparet ex sequentibus. Item paulopost. Et eorum quibus fusus adest ignis.) Scribendum ex uetustis codicibus, Quibus fusus quidem est ignis. Item. Ita dicit, aut lucidiorem esse.) Vetus lectio Ita ait aut liuidiorem esse, aut rubicundiorem. hoc tamen non castigandi, sed admonendi gratia posuimus. Et quod mox sequitur. Aut in latera diuisos.) Vetus lectio Demissos.

EX CAPITE XII.

Quanto celerior debet fieri in stellis congressio?) Scribendum Digressio? Item paulopost. Cum sint ingenti ratione diductæ.) Legendũ Regione, non Ratione, hoc est spatio & interuallo. Item infra. Quemadmodum arcum alterne sol uisit.) Vetus lectio castior. Quemadmodum alterne arcus Solis uisitur. Et paulopost Intra breuissimum spatium, non Inter scribendum.

EX CAPITE XIII. ET XIIII.

Aut per obscuritatem luminis.) Legendum ex uetustis. Propter obscuritatem. Et mox infra Propter circulorum, non Per circulorum. Item ex capite XIIII. Velim cum mihi dicat.) Legendum Velim tamen mihi dicat. Item mox infra Qui mundo, non Cum mundo scribendum. Item infra. Quid est deinde quod probes.) Legendum Quo probes.

EX CAPITE XVI.

Sicut hic dicit Cometen.) Verbum Dicit otiosum est, ponitur enim infra aliud uerbum sensui respondens. Ita autem est distinguendum, ut illa particula Sicut hic, ad superiorem clausulam pertineat. subintelligendumq; est uerbum Decipit. Item paulo infra. Qui ingentis traxit euentus.) Vetus lectio Quia ingentis rei traxit euentus. Item supra capite XV. Quid ergo coire stellas oportet.) Scribendum Quot ergo. Et paulo infra. Quot ergo conuenisse debent Erraticæ.

EX CAPITE XVII.

Illi ſimilem fuiſſe negans.) Verbum Negans, antiqui codices non habent, & profectò confundit ſenſum, neq; enim poteſt ad Apollonium apte referri. Et quod mox ſequitur. Qui poſt diui Iulij Veneris ludis genetricis.) Hic neceſſarium uerbum deeſſe uidetur, arbitror illud uerbum Negans, quod pauloante repudiauimus, huc pertinere, ſed immutatum eſſe, ſcribendum enim uidetur hoc modo. Qui poſt ne=
» cem Diui Iulij, Veneris ludis genitricis. Plinius libro II. Cometes
» in uno, inquit, totius orbis loco colitur in templo Romæ, admodum
» fauſtus Diuo Auguſto iudicatus ab ipſo, qui incipiente eo apparuit lu
» dis, quos faciebat Veneri genitrici, nó multo poſt obitum patris Cæ
» ſaris, in collegio ab eo inſtituto. Hæc Plinius. Cometes hic natalem Chriſti Saluatoris prænunciaſſe creditur. Item capite XVIII. Non autem manet illis prima facies.) Legendum Nunc autem.

EX CAPITE XX.

Multos cometas uidemus.) Legendum cum negatione Non uidemus. Item infra. Quem Sol uicinus traxerat.) Scribendum Texerat. uel, ut uetuſti codices habent, Obtexerat. hoc eſt, obſcurauerat, & hebetauerat.

EX CAPITE XXI.

Ignium materia alimentum ſuum ſequitur.) Legendum Ignium modo alimentum ſuum ſequitur. Item mox infra. Quamuis enim ad ſuperiora uiſus eſt,) Vetus lectio ſincerior, et clarior. Quamuis enim illi ad ſuperiora niſus ſit. hoc ſenſu. Quamuis Cometes, utpote igneus, naturali curſu ad ſuperiora moueatur, tamen materia alimenti deficiente retroit, deſcenditq; in aëra humiliorem, & craſſiorem, pa-
» ſtum ſequens. Seneca non ita multo poſt. Huc itaq; deſcendunt inui-
» tante materia, non itinere. quamuis non hæc ſit opinio Senecæ. Item infra. In diuerſum illi Claudiano circumactum.) Lego Circumactus. Item. Videlicet ille humiliora habuit.) Legendum Humidiora. Item. Et ibi ſe ſubduxit.) Vetuſti codices addunt Oculis.

EX CAPITE XXII.

Quam quæ natura ne unquam excuterentur aptauit.) Vetus lectio Quam quę natura ne unquam excuteretur aptauit. bona eſt utraq;, ſed uulgata probior. ſenſus autem eſt. Cometas in aëre uago, & fluido locum habere non poſſe, qui tam pertinaciter ſuis ſedibus hæreant, quàm illi ſempiterni ignes, quos natura partim cœlo, partim ſuis orbibus ita affixit, ne unquam excuterentur. Cometas itaq; certos, & perpetuos ignes à natura aptatos credibile eſſe.

EX CAPITE XXIII.

Sic quæ transuersæ dicuntur stellæ cadentes.) Vetus lectio cómodior uidetur. Sic qua transuersæ ducuntur stellæ, & cadentes. sed hoc arbitrarium sit. Item paulo infra. Cometes potest sic altum habere circulum, ut modo in hunc parte aliqua sui incidat.) Videtur esse Legendum. Cometes potest sic latum habere circulum, ut in hunc tamen aliqua parte sui incidat. neq; enim altitudine, sed latitudine potius Cometarum circulum à Septentrione, ubi ferè Cometæ uisuntur, ad Zodiacum usq; extendi, & aliqua parte in eum incidere credibile est.

EX CAPITE XXIIII.

Vt in multa itinera diuisus, hinc non unam deterat semitam.) Vetus lectio Vt in multa itinera diuisus hinc &, nec unam deterat semitam. Vnde legendum arbitror. Vt in multa itinera diuisus sit, nec hăc unam deterat semitam. Item paulopost. Quæ minime uacuũ, & inertem esse patiuntur.) Vetus lectio Quæ aëra minime &c. Item. Quinq; stellas esse.) Lego ex uetustis codicibus Quinq; solas esse.

EX CAPITE XXV.

Nondum teneri legibus cæteris.) Scribo Certis. Item infra. Qui nullam stellam.) Lege Qui ullam. Item. Quæ nõ tenor.) Vetus lectio Quæ nunc tenor. Item. Alia ex diuerso.) Vetusti codices ex áduerso.

EX CAPITE XXVI.

Vt certo tempore intuentes afflent.) Vetusti codices Vt certo tempore uel inuentis intuens afflant. Vnde legendum arbitror. Vt certo tempore illis inuentis afflet, uel illas inuẽtas afflet. Certo enim tempore, certisq; partibus cœli Sol deprensas stellas afflat, propelluntúrq; aut in summas, Sole subeunte absidas, aut superueniente in imas deprimuntur. Quod supra in præfatione primi uoluminis Senecæ his
» uerbis notauit. Obseruat, inquit, ubiq; quæ stella primum terris lu
» men ostendat, ubi culmen eius summum, qua cursus sit, quousq; descendat. Vbi si Proximum, non Primũ legeres, clarior, & uerior forsitan lectio esset. Proximæ enim sunt terris stellæ, & altitudine & latitudine in Occasu uespertino. contra uero in Exortu uespertino altissimæ, & remotissimæ à terris utraq; ratione, & altitudinis scilicet, & latitudinis. A matutinis enim, primisq; stationibus (quas Saturnus, Iupiterq; facit in triquetra, seu triangula forma à partibus CXX. Mars uero, quippe Soli propior, etiam in quadrato à partibus LXXXX.) Solis radio pcussæ rectum agere cursum pro-

hibentur, & ignea ui in ſublime, abſidumq́; altitudinem ſubire co-
guntur. Deinde progrediente radiorum uiolentia retroaguntur, dimi-
nuiturq́; ſemper motus, ac detrahuntur numeri uſq; ad alterum ab
altero latere triquetrum, ubi faciunt ſtationes ueſpertinas, ſeu ſecun
das. Itaq; harum trium ſuperiorum ſtellarum (nam Veneris, Mer-
curijq́;, quæ infra Solem ſunt, penè contraria ratio eſt) à primis
ſtationibus ad ſecũdas adeo diminutus eſt motus, ut intuẽtes fallant,
ſtareq́; credantur, ac multo magis in exortu earum ueſpertino,
cum minimo motu feruntur, propterq́; nimiam ſublimitatem uix
cernuntur, expulſæ ſcilicet in ipſos ſummarum abſidum uertices, to-
to ſole à partibus CLXXX. aduerſo, ac diu in nullam partem
ſtellam propellente, ſed totis per dimetientem aduerſis radijs, in ar-
ticulo ſummæ abſidos ſydus urgentibus. Hoc ergo tempore maxime
pertinaciter ſtare uidetur, intuentesq́; fallit, & præſertim, ſi id
in Septentrionalibus ſignis, quæ altiora ſunt, euenerit. Quare hic
quoq; forte legendum erit. Vt certo tempore uel intentius intuentes
fallant. Quæ mihi uidetur uerisſima, & germana lectio, conue-
niensq́; tam præcedentibus, quàm ſequentibus. confirmat maxime
hanc lectionem exemplum quod ſequitur de nauibus. Syderum ue-
ro ſublimitatem, uel humilitatem facit etiam abſidum, ſeu circulo-
rum eccentricorũ uaria poſitio. præterea obliquitatis, latitudinumq́;
Signiferi ratio, per quas ſtellæ euagantur nunc in Auſtrum de-
ſcendentes, nunc in Septentrionem ſubeuntes.

EX CAPITE XXVII.

Quomodo nihil prohibet? ita ſydera eſſe.) Legendum ſine interroga-
tione. Quomodo nihil prohibet iſta ſydera eſſe. Item infra. Intra
breuisſimum tempus Aries excolitur.) Legendum Extollitur. Item.
Libra tardisſime mergitur.) Legere malim Emergit. ſequitur
enim, Hoc diu proferatur. Videtur loqui de ortu utriusq; ſigni, quàm
uarius ſit, illius uelox, huius tardus. Hæc autem inæqualitas in
emerſu ſyderum, uel ſignorum fit ſecundum quod recta, uel obli-
qua emergant. Item paulopoſt. Vides enim ſimillima eſt illa.)
Sic in omnibus. Legendum tamen arbitror Vides quàm disſimilli-
ma eſt illa. Item paulopoſt. Alia moroſiora.) Vetera, uulgataq́;
exemplaria Maiora, non Moroſiora, & certe Moroſiora abhor-
ret à ſenſu, neq; enim idem ſignificat, quod tardiora, ut arbitra-
tus eſt ille, qui hoc uerbum appoſuit. Nam moroſum, moroſa,
& inde moroſiora, non à mora, ſed à moribus deducitur. mo-
roſus enim dicitur, qui habet multos ac uarios, diſcordesq́; &

inter se contrarios mores. Item capite XXVIII. Ex quo apparet illum non ex proximo.) Vetus lectio Non ex improuiso, & rectius forsitan.

EX CAPITE XXIX.

Non desijt in rectum assidue celerior ferri.) Legendum Celsior ferri. Seneca supra de eodem. Ille enim, inquit, a Septentrione in uerticem surgens. Item infra. Quae an uera sint dij sciunt.) Legendum ex uetustis non Dij sciunt, sed Discutiant quibus est sententia ueri. supra quoq; Contenti, inquit, sumus inuentis, aliquid ueritati & posteri conferant. Discutiant autem hoc sensu dixit, ut palàm disputent, & exquirant, quos ea cura tenet. sequitur enim, Nobis rimari illa et coniecturare in occulto tantum licet. Illud enim dictum Dij sciunt, puerile & putidum est, neq; huic loco conueniens. Tragici solent ad aliquem deum confugere, ubi explicare argumenti exitum non possunt, atq; ubi aliquis dignus uindice nodus inciderit.

EX CAPITE XXXI.

Multa praeterea cognata nimium summo.) Lege Numini summo. hoc est deo. Item paulopost. Ne quidem haec multa, uenientis aeui populus.) Legendum uidetur ex uetustis codicibus, ut sensus constet, Ne haec quidem multa. Multa uenientis aeui populus ignota nobis sciet. hoc sensu. Multa quidem hoc primum seculo cognouimus, sed longe plura cognoscent posteri. ex ipsius enim naturae sacrario interiore quaelibet aetas habebit, quod promat. Item infra. Vtiq; si labor cessat.) Ita legendum, distinguendum'q; est, ut haec uerba ad praecedentem clausulam pertineant. In quod autem inchoet sequentem. Item paulo ante. Ex quibus haec aetas.) Scribendum. Ex quibus aliud haec aetas. Item. Non ambulamus sed incedimus.) Vetus lectio commodior. Non ambulamus, sed repimus. Cicero de officijs. Cauendum est autem ne tarditatibus utamur in gressu mollioribus, ut similes pomparum ferculis esse uideamur. Item. Aut traducatur.) Vide ne legendum sit, Vt traducatur. hoc est dedecoretur, & deturpetur, atque infamia afficiatur. ut apud Iuuenalem.

Squalentes traducit auos.- Seneca XVI. Epistolarum, Volo luxuriam obiurgari, libidinem traduci, impotentiam frangi. Item infra. Et locatus ad mortem infamiae armatur.) Vetus lectio In fame armatur. neq; displicet, subiungitur enim, Egenus etiam, in quo morbum suum exerceat, legit.

EX CAPITE XXXII.

Quis philosophum.) Lege Philosophiam. Senecæ libro XV. Epistolarum. In Rhetorum, inquit, ac Philosophorum scholis solitudo est, atqui celebres culinæ sunt. Idem libro XI. Cogito mecum, quàm multi corpora exerceant, quàm pauci ingenia, quantus ad spectaculum non fidele, & lusorium fiat concursus, quanta sit circa artes bonas solitudo, quàm imbecilli animo sint, quorum lacertos, humerosq; miramur. Item paulo post. Sine successione deficiunt.) Vetusti codices sine successore. Item mox infra. Academici ueteres, & minores) Rectius forsitan legeretur Iuniores. Item. Vt detur latus.) Legendum ex antiquis codicibus Vter det latus illis. Item.

Transitur ad ganeam.) Vetera, recentiaq; exemplaria forsitan rectius Galeam. dixit enim. De'inde sub persona cum diu trita frons est. Nam prius & uiri & fœminæ impudentiores exercebantur sub persona, de'inde, quasi ad ueram arenam se præpararent, sub galea. Iuuenalis libro II.

Quem præstare potest mulier galeata pudorem?
Idem paulopost.
Aspice quo fremitu monstratos perferat ictus,
Et quanto galeæ curuetur pondere.

Hæc fœminarum impudentia eo' progrediebatur insaniæ, ut aliquando in ueram arenam, ueramq; pugnam prodire auderent, & cominus Apros, Leones, Vrsos, & alias id genus feras in arena conficere. Iuuenalis libro I.

Cum Meuia Thuscum
Figat aprum, & nuda teneat uenabula mamma. Item
Martialis primo Epigrammaton
Belliger inuictus quod Mars tibi sæuit in armis,
Non satis est Cæsar, sæuit & ipsa Venus.
Prostratum Nemees & uasta in ualle Leonem
Nobile, & Herculeum fama canebat opus.
Prisca fides taceat, nam post tua munera Cæsar
Hæc iam fœminea uidimus acta manu. Papini. in Syluis
Stat sexus rudis, insciusq; ferri,
Et pugnas capit improbus uiriles.
Credas ad Tanaim, ferumq; Phasim
Thermodontiacas calere turmas.

Refert Suetonius Domitianum non modo uirorum, uerumetiam fœminarũ pugnas edidisse. Cum hæc proderem, consului iudiciũ ui=

ri in utraque lingua eruditissimi tum de alijs, tum praesertim de illo Senecae loco libro primo, capite XV. Quae asparsoplecta Graeci uocant. quid loco illius uerbi Asparsoplecta legendum censeret. Tardius, quàm uolebam, & iam formatis excusisque primi libri annotationibus respondit his uerbis. Ex Aristotelis libro de mundo, coniicere possumus, & ex eo praecipue loco, ubi de fulminibus agit, legi oportere Apyroplecta uel Apresteroplecta. ut sit uel ἀπυρόπληκτα. uel ἀπρηστηρόπληκτα. Quae uerba uel praepostere, quando suo loco non licuit, reddenda censuimus, ne iudicio hominis doctissimi legentes defraudaremus. In eodem libro primo capite V. de speculis & nubibus sic legitur. Cum illae non perluceant, haec transmittant lucem? Illae densae & coactae, haec rara sint?) Verior uidetur esse lectio, si legerimus. Cum illa non perluceant, hae transmittant lucem? Illa densa & coacta, hae rarae sint? Hanc lectionem & lex ipsa dicendi, et ueritas requirit. specula enim sunt densa, ideo non perlucent. Nubes uero & rarae sunt, & lucem transmittunt. Seneca infra capite VIII. de Sole & nube. Cum radios transmittere soleat, & omnem densitatem perrumpere.

FORTVNATVS LECTORI.

Non est quaerendum Lector candide, quot loca corrupta, & deprauata, sed potius quot sincera, ac integra in istis Naturalium rerum quaestionibus fuerint ante, quàm nostro labore, & industria, uetustissimorum codicum auxilio restitutae essent. Nam si scrupulatim rationem colligere uoluerimus, maior profecto illorum, quàm istorum numerus pullulabit. Ita foede omnia erant infecta, deformata, & in labem tracta, ut nihil inoffense legi potuerit. Mirari non sufficimus, quibus tantum de nobilissimo, & grauissimo authore licuerat. Siquis nostram recognitionem cum exemplaribus hactenus impressis, diligenter contulerit, inueniet certe multa millia locorum in tam paruo opere à nobis restituta. Nullum enim locum, ac ne uerbum quidem inexcussum reliquimus. Laborauimus, fateor, omni cura, & diligentia, ut hoc nostro labore, omnis labor, ac fastidium legentium tolleretur, atque omnia ita complanarentur, & leuigarentur, expolirenturque, ut ne minima quidem asperitas relinqueretur. Quod quantum effecerimus aliorum sit iudicium. scio id me magis uoluisse, quàm praestitisse. neque enim omnia consequimur, quae uolumus. Illud audeo citra suspicionem arrogantiae

polliceri, has Quæstiones naturaleis ex nostra recognitione nitidiores, & sinceriores in lucem prodire, quàm à multis seculis prodierint. Videbis studiose lector quamplurima exoleta esse renouata, subsultantia resecta, adulterina remota, legitimis in familiam restitutis. confusa in ordinem redacta, præpostera suo loco reddita, trunca, & necessarijs membris priuata, ad integritatem perducta. Suppleuimus enim non uerba tantum, uerumetiam integras sententias. Creuerat in immensum labor. Nam & uetusti codices mendosi sunt omnes, habentq; uarias, & nonnunquam contrarias lectiones, in quibus difficilis est & electio & diuinatio. Nunc ego facile intelligo quantum debeant omnia tempora Aldo Manutio assertori, & Camillo utriusq; facundiæ maximo, cuius excellenti uirtute, laboribusq; immensis effectum est, ut uirtutum studia colantur. Hic amissa iampridem eloquentiæ ornamenta reparauit. huius diligentia extinctum Græcæ Romanæq; gentis lumen reuixit. Incredibile profectò est, si uero iudicio æstimare uolumus, quanto labore, & industria, quanta'ue cura, & diligentia, uir ille ingens, dono quodam prouidentiæ genitus, & supra mortalium naturam euectus, tantum scriptorum utriusq; linguæ à tenebris reuocauerit, & ab infinitis erroribus, quibus temporum iniuria, & librariorum uitio oppleti erant, uindicauerit. Incredibile etiam quantum omnibus seculis tam pio labore, ac munere profuerit. Sed quamuis magna, totiq; posteritati celebranda fecerit, parua tamen præ illis, quæ diuino animo concepta ad utilitatem mortalium moliebatur, magno'q;, & pio conatu iam multos annos parturiebat, uidentur. Hoc ipsum, credo, aduertens sæua, & importuna mors properauit pulcherrimo conatui obstrepere, & obsistere, ipsumq; tantæ molis opificem ex altissima immortalitatis specula deijcere. Nimirum in eos solet uiolentius, atq; acerbius sæuire, quos nouerit immortalia, suisq; legibus non obnoxia facere, ac moliri. Sed in Aldo, cuius nomine audito semper instaurator literarum intelligitur, non omnino ex uoto processit detestandum truculentæ mortis consilium. uiuit enim Aldi gloria per orbem, quem ipse meritis impleuit. uindicata est ab iniuria obliuionis eius memoria. celebratur, ac celebrabitur, dum erunt literæ, fama tanti in omnia tempora meriti. Nulla erit tam surda, & tam ingrata posteritas, quæ summis laudibus in cœlum non ferat tam insignem in literas, humanumq; genus pietatem. Post mortem Aldi hoc egregium iuuandi homines, bonasq; literas institutum, ac munus quasi hæreditarium, & singu-

lari dei immortalis beneficio Asulanæ genti datum, suscepit Andreas Asulanus socer Aldi, uel hoc unico pietatis testimonio uir maxime insignis. Accessit cohæres, et particeps huius pij muneris Franciscus Asulanus Andreæ F. iuuenis ingenij, animiq; dotibus ornatissimus, cuius animum succendit eximiæ laudis amor, & uirtus æmula pectus eius peracuit. Incitat eum Aldi gloria, & imago oculis proposita, stimulat iuuandi omnem ætatem ardens studium, insignis amor, & memoranda pietas. Non impensis, non laboribus, non uigilijs parat, ut omnem uetustatem ab Orco reuocet, & uindicet ab omni situ & squalore. Huius egregios conatus tum alijs studijs, tum uetustorum exemplarium inquisitione iuuare debent omnes, qui Remp. literariam saluam uolunt. Nostra enim ætas hoc genere studiorum maxime indiget, ut antiquorum scripta quamcastissima habeat. quandò deest nobis felicitas noua inueniendi, quæ in aliqua parte uetustatem imaginentur. Nos primo eius studij iuuandi causa has Naturales Senecæ grauissimi philosophi, & optimi uirtutum, formandorumq; ingeniorum magistri quæstiones, ab omni squalore, quo obsitæ erant, præter pauca admodum loca, repurgatas, tanquam præludia nostri laboris dedimus, mox Plinium, in quem iampridem molimur, daturi. plerosq; alios suæ lectioni nostro labore & diligentia, præsidioq; uetustissimorum haud dubiæ fidei exemplarium tum restitutos, tum restituendos (faueant modo numina cœptis) dabimus. idq; maiore diligẽtia sumus facturi, si uiderimus hæc nostrorum studiorum progymnasmata non ingrata studiosis esse. In quibus, ut errauerim, legentes tamen non decepi, indicata cum fide uaria lectione, ut quam uellent sequi magis probantibus liberum esset. Vbi uetus lectio suspecta erat, secuti sumus uel rationem, uel historiam, uel authoritatem, coniectura modice usi. Quædam aperta, & nuda, suaq; luce clara, annotare tantum inter agnoscentes satis esse duximus. Alioqui neq; tempus hoc bimestre, quo hæc, & quidem succisiuis tantum horis curauimus, sufficiebat ad excutiendas bibliothecas, ut cuncta authoritate firmaremus. Quare, ut in opere tumultuario, tuum erit Lector carissime & cognoscere errores, & ignoscere, non me maledictis onerare. Scio nonnullos errores non mea culpa, sed impressorum præcipiti consilio factos esse. hæc enim est cõmunis labes omniũ librorum. Distinximus autem quenq; librum per capita, ad distinctionem uetustorum exemplarium, ut facilius ea, quæ notata essent, inuenirentur. Annotauimus uero loca deprauata ex his exempla-

ribus, quæ nuper ab Erasmo Roterodamo maximo bonarum literarum assertore & principe recognita, & in Germania Basileæ septimo ab hinc anno impressa sunt. quæ castigatiora inter cætera uulgata, ut sunt, credidimus. atq; ea tantum, quæ Erasmum, qui primus aliquam lucem in Senecam aperuit, spemq; dedit posse illum emendari, præterierant, quæ propè infinita sunt, quoad licuit restituimus. Ille enim iandudum ad fastigium usq; euectæ famæ securus, negligentius ista, ut sua curatione minora, tractauit, alioqui, certò scio, nostro labori consuluisset. Vale. IIII. Nonas. Augusti. M.D.XXII.

FINIS.

Errores, qui inter imprimendum inciderunt, qui alicuius momenti uisi sunt emendauimus. reliquos tute lector cariß. emendabis. Hic autem uerā tantū ponimus lectionē, quomodo legi debeat, ut tu expuncta erronea, sic legas, ut infra notauimus. Horū uero triū numerorū, primus ostēdit carthā, secūdus paginā carthæ, tertius uersum paginæ.

an mundus. Liceat cartha I. pagina I. uersu 23.
possit, 2.1.25
respōde, satius 2.2.3
colores, 4.2.1
singulis 4.2.15
cum illa non pluceāt, hæ transmittant lucē? Illa densa et coacta, hæ raræ sint? 6.1.17
uelut duro corpori 6.2.1
dum enim particula supflue est apposita.
perbreuem 6.2.3
cū aduentat 6.2.23
multo 6.2.29
interitus. 7.1.1
multiplex 8.1.13
exhibendam 8.2.14
Ita illic 8.2.19
tempestas 8.2.32
Cyparissiæ 9.2.9
circundedit. Et 10.1.22
immolādus 10.2.11
consistit 11.1.17
materiæ 12.1.18
quo deprimatur 14.2.4
ingesta ex destinato 18.2.15
omnium 18.2.21
aut non 18.2.39
uenit, sed tn̄ 19.2.6
ne fulmen 20.1.13
ut peregrinationem 21.1.17
impetu 21.1.29
natura 22.2.2
Ita'ne salus 23.1.3
te Iunior 24.2.2
influxit 25.1.5
fluminum 25.1.25
sentiant? 25.2.9
flāma, & 26.2.37
Cappadocia 30.1.5
Cutyliarū 30.1.27
Ambracij 33.2.9
Aegyptum 37.1.15
ueniret 37.2.39
custodiunt 41.1.23
luce 42.2.39
extenditur 43.1.35
circumlatæ 44.1.10
obiectu retunditur 47.2.7
maxime appareat 49.2.27.
Quæ siquando 50.2.26
Callisthenes 54.2.16
ita ubiq; scribendum propria 55.2.35

oro te 57,233
cingunt, intra 61.2.7
caput XVIII. 62.2.30
non idem 62.2.31
potest 63.2.27
Græcia 64.2.8
orationem. 68.2.14
clarissimi 69.1.6
interpolari 70.1.11
ἐξουσίαν 73.1.12
Effusurus 79.1.9
conuexa 80.1.21
quod & sentinã signi ficat. hæc tria uerba sup̃flue addidit chal cographus ex margine aliunde accepta. 81.1.5
συλλαμβάνει δὲ 82.1.29
φορᾶς 84.1.6
Arellius Fuscus 90.2.13

EX EADEM 91.1.14. & .24. hic error in paucis tantũ exẽplaribus est, cum pila atramenti tenacitate euellisset literas, & impressor alias reposuisset.

fluminum 93.2.33
codicibus 96.2.6
Galatia 98.2.33. (& .27
interpolata 101.2. (30. & .104.1.23
spectatorũ 108.1.32
serenandi 112.1.13
fluens 114.2.9
suspensa 120.2.17

Dum chalcographorũ errores p̃quirerẽ, incidi in quædã fugitiua mancipia, quæ me prius latuerant. Hæc tibi nũc ad tuũ arbitriũ pœnas datura lector expono. capite. 53. libri. 2. Quod in fulminis inspectione.) Videtur esse legendum Quod fulminis inspectione. absq; præpositione. cap 7. lib. 3. Putei in altũ acti.) Forte legendũ Puteis in altũ actis. cap. 15. lib. 3. Aut ictus, aut quassatio.) Arbitror legi debere Cum aut ictus, uel, Quando aut ictus. In calce Tertij libri. Iterum aquas terra sorbebit, terrã pelagus stare, aut intra &c.) Forte scribendum Iterũ aquas terra sorbebit, pelagusq; stare, atq; intra terminos suos furere coget. Cap. 2. lib. 4. In unam partẽ semper pronus, et torrens.) Forte legendũ Sed in unam partẽ &c. Cap. 2, lib. 6. Imperitis fit magna ex desperatione securitas.) Rectius forsitan In peritis, ut sint duo uerba. Cap. 6. lib. 6. Siue illud Oceanum uocas.) Aptius uidetur legi Siue illũ Oceanũ. Cap. 25. eiusdẽ. Ladon flumen inter Elim & Megalempolim.) Plinius lib. 4. Megalepolim. Strabo lib. 8. μεγαλόπολιν ubiq;. Hæc urbiũ Arcadicarũ amplissima est, unde et nomen. Hanc ab Homero Oechaliã appellari dicat Strabo. Cap. 6. lib. 7. Hoc unum interest, quod illi turbines.) Hoc uerbum Turbines otiosum esse uidetur. Cap. 28. eiusdem. Et compressa legibus mundi.) Quamuis et uetusti codices hãc lectionẽ habeãt, ego tamen malim legere Cõprehensa, quàm Cõpressa. Cap. ultimo eiusdẽ septimi, cur dicat inuidiosam turbã Pythagoreæ scholæ, te quærere Lector amice uolo. item cap. 41. lib. 2. qui sint Inuoluti dij. ne omnino otiosum te relictum existimes.

ELENCHVS, SIVE INDEX RERVM NOTABILIVM QVAE IN HISCE ANNOTATIONIBVS CONTINENTVR.

B

C

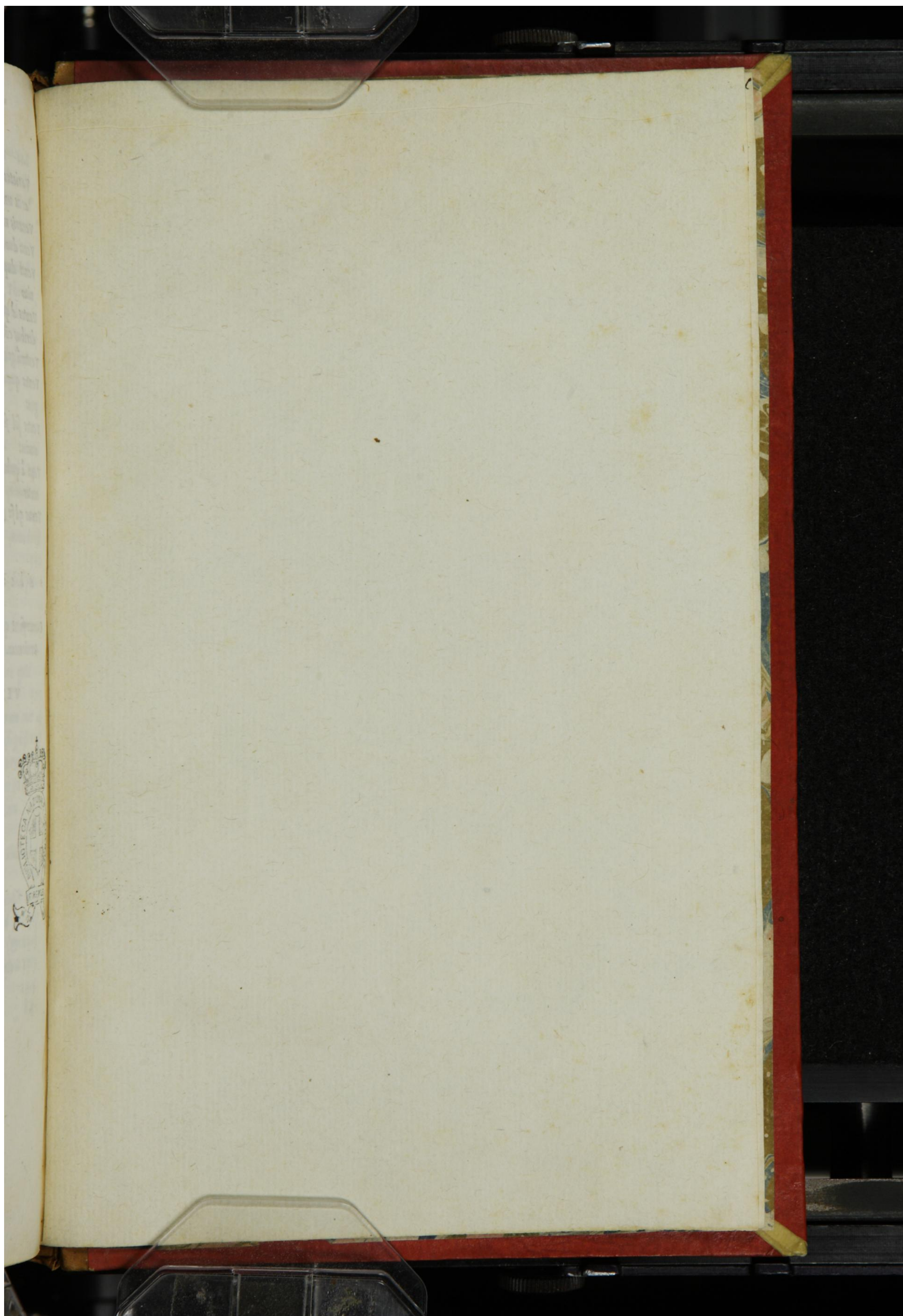
Geniture

* a b c d e f g h i K l m n o p q r

Omnes ſunt quaterniones præter * & r terniones & h quinternionem.

VENETIIS IN AEDIBVS ALDI
ET ANDREAE ASVLANI
SOCERI, MENSE
FEBRVARIO.
M.D.XXII.

AL DVS

32

